PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ SYSTEMA METHODICVM;

IN TRES PARTES DIGESTVM:

In quo vniuersa probe honesteque viuendi ratio tam generatim, quam speciatim per

PRÆCEPTA & QVÆSTIONES

breuiter ac perspicuè explicatur & probatur,

PARS PRIMA;



complectens

ETHICAM GENERALEM, LIBRIS IV. PERTRACTATAM.

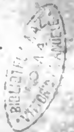
Auctore
CLEMENTE TIMPLERO
Stolpensi Misnico.



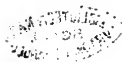




MDC XII.



HANOVIÆ
Apud Hæredes Guilielmi Antonii.
Cum gratia & priuilegio S. Cæsar. Maiestatis.





Epiſtola Dedicatoria

AD ILLVSTREM ET GENEROSVM COMITEM AC DOMINVM, DN. PHILIPPVM LVDOVICVM, Hanouiæ & Rineckæ Comitem, Dn. in Müntzenberg: S. Cæſ. Maieſt. Conſiliarium, &c. Dominum ſuum clementiſſimum.



LLVSTRIS AC GENEROSE *Comes, Domine clementiſſime: celebris admodũ eſt & in ſchola Peripateticorum peruagata ac trita Philoſophiæ in* Theoreticam & Practicam *diuiſio. Vtraque eximiũ & præclarum Dei immortalis donum eſt: vtraque cultura & medicina animi eſt perfectionisq; humanæ dux & magiſtra: vtraque honeſtiſſimarum voluptatum nectare mentem hominis perfundit: vtraque digna eſt, in qua excolenda omnes ingenii nerui intendantur plurimumque curæ & operæ*

collocetur: vtraque laudem & gloriam immortalem suis cultoribus conciliat. Sed si vna pars cum altera accurate comparetur, non leuis suboritur dubitatio, vtri principatus sit adscribendus. Vtrinque enim rationes existunt non cōtemnendæ, quibus tam huius, quam illius præstantia inniti videtur. Et certe si Aristotelis Philosophorum Coryphæi omniumque eorum, qui in hac quæstione ei suffragantur, iudicium sequi velimus: necessario Philosophiæ theoreticæ palma erit tribuenda. Verum cum nihil magis deceat Philosophum, quam amor veritatis, & moderata iudicandi libertas: nihilque iniquius sit, teste Scaligero, quam rerum omnium dominatorem intellectum humanũ facere seruum alienarum opinionum; plusque auctoritati aliorum, quam veritati tribuere; videtur potius approbanda sententia eorum, qui Philosophiam practicam theoreticæ præponendam eße contendunt. Cum enim

omnes

omnes artes & disciplinæ liberales propter hominem sint inuentæ ac constitutæ: etiam earum dignitas ex necessitate & vtilitate, quam ad hominẽ relatæ obtinent, maxime videtur esse æstimanda. Iam autem nemo negare potest, nisi rerum notissimarum ignarus sit, Philosophiam practicam magis, quam theoreticam homini esse necessariam & vtilem. Hæc enim contemplatur res, quæ liberæ hominis voluntati ac operationi non sunt subiectæ; & quidem ita contemplatur, vt nudam & solam veritatis cognitionem sibi propositam habeat, in eaque tãquam suauissimo mẽtis pastu acquiescat. Illa vero versatur circa ea, quæ homini sunt bona vel mala; non, vt ea homo tantum cognoscat: sed vt mala quidem cognita auersetur & fugiat; bona vero appetat & persequatur.

Quod vt melius intelligatur, respiciẽdum est ad duplicem finem, ob quem homo à Deo & Natura est productus; vnum, qui

in scientia veri; alterum, qui in actione boni consistit. Ex quibus posterior tanto est præstantior, quanto ad summum in hac vita bonum consequendũ homini est conducibilior. Ad illum autem finem maxime Philosophia practica hominem deducit. Hæc enim modum in omni vocationum genere probe honesteque viuendi tradit: Hæc actiones humanas dirigit & informat, vt legi Naturæ & rectæ rationi sint consentaneæ: Hæc vniuersum virtutum moralium chorum homini contemplandũ proponit; & quanta in illis pulchritudo; in his sit deformitas ostendit: Hæc media idonea monstrat, quibus virtutes à nobis comparari; vitia vero declinari possunt: Hæc rationem bene constituendi & administrandi tum domum, tum Rempublicam edocet: Sine hac nemo, bonus vir; nemo, bonus paterfamilias; nemo, bonus ciuis euadere potest: Sine hac nulla societas humana, neque priuata, neque publica, neq; domestica,

domestica, neque ciuilis consistere, aut cõseruari potest. Illa igitur commoda, quæ ex Philosophia practica, tanquam fructus ex planta fœcundissima nascuntur; si conferantur cum iis, quæ Philosophiæ theoreticæ sunt propria; quis non videt illam vt necessitatis & vtilitatis; ita dignitatis ratione huic esse anteponendam. Sed vt veritas clarius elucescat, consideretur natura prudentiæ, quæ Philosophiæ practicæ soboles est pulcherrima. Illa enim est notitia vera bonorum & malorum, quæ hominem non tantum aptũ reddit ad discernendum honestum à turpi; vtile ab inutili: sed etiam facultate instruit recte consultandi de mediis ad bene beateque viuendum conducentibus, & sic tam sibi, quam aliis consulendi. Eadem actionum nostrarũ totiusque vitæ humanæ est magistra & directrix; omnibusque virtutibus moralibus medium præscribit & determinat ab ipsis tanquam viam regiam

obſeruandum. Unde à Platone in Menone dicitur μόνον ἡγεῖσθαι τοῦ ὀρθῶς πράττειν. *Et lib. 3. De legibus:* πρώτη τῆς ξυμπάσης ἡγεμὼν ἀρετῆς *nuncupatur. Eiuſmodi igitur prudentiam cum Philoſophia theoretica homini conferre non poſſit: quis illam practica Philoſophia inferiorem eſſe non fatebitur? Accedit huc, quod nemo bene contemplari res poſſit, ſolidamque veritatis notitiã ſibi comparare, niſi animum habeat à prauis cupiditatibus & affectibus, qui homini tenebras offundunt, eiusque iudicium peruertunt, repurgatum. Hæc autem repurgatio partim fit per monita ſalutaria Philoſophiæ practicæ; partim per virtutes, earumque actiones, circa quas illa verſatur. Proinde recte Ariſtoteles ait lib. 3. Ethicorum ad Nicomachũ, cap. 6.* ὁ σπουδαῖος ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ τ᾽ ἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾷ, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν: Vir bonus ſingula recte iudicat, & in ſingulis verum perſpicit, quaſi

quaſi eorum norma ſit & menſura. *Et certe omnis rerum contemplatio & ſcientia vana eſſet, & non tam vtilis, quam noxia homini, niſi cum virtute morali, morumque integritate, quam Philoſophia practica profitetur, ſit coniuncta. Perinde enim illa ſeſe haberet in animo ſcientis, ac gladius acutus in manu furioſi. Nihil dicam, quod error in agendo commiſſus longe deterior & pernicioſior ſit, quam qui in contemplando accidit. Hic enim falſitatis tantum nube intellectum obumbrat; ille vero etiam voluntatem & vitam hominis fœda improbitatis macula inquinat & corrumpit. Idcirco etiam ignorantia Philoſophiæ practicæ longe peior, quam theoreticæ haud immerito iudicatur. Hinc Socrates, qui Apollinis oraculo ſapientiſſimus eſt iudicatus, relicto contemplationis ſtudio totum ſeſe doctrinæ bene viuendi & agendi addixiſſe, eamque quaſi è cælo*

in terram ad vsum hominum, rectamque morum institutionem traduxisse dicitur. Existimabat enim summam hanc esse sapientiam, bona malaque distinguere, & illa quidem appetere & persequi; hæc auersari & fugere. Quamobrem etiam Philippus Macedonum Rex *filium suum Alexandrũ diligenter hortatus fuit, vt Philosophiæ practicæ operam daret, ne committeret, quæ se nunc fecisse pæniteat. Videbat enim vir prudentissimus in vitæ ciuilis institutione, Reipublicæque administratione facile errare posse eũ, qui præceptis bene agendi non esset instructus. Ex aduerso autem* Thales Milesius, *qui vnus fuit ex septẽ Sapientibus Græciæ, cum in cœlum conuersus, sideraque contẽplans in foueam caderet, à Thracensi ancilla facete irrisus & taxatus fuit:* quod quæ in cælo sunt, videre contenderet; quæ autem in terra ante pedes sunt, non videret. *Nec reprehensione indignus*

gnus

gnus iudicatur Archimedes, qui in obsidione patriæ suæ maluerit speculationibus mathematicis operam dare, quam afflictæ & periclitanti patriæ suæ opem ferre, eãque aduersus hostium irruentium iniurias defendere. Cum igitur Philosophia practica, theõreticam dignitate plurimum antecedat; officii mei esse duxi, non in hac tantum excolenda omne vitæ tempus consumere; sed maxime ad illam studia mea cõuertere. Itaque hactenus non tantum priuatas meas curas & meditationes in concinnando & adornando methodico illius systemate fixas & locatas habui; sed etiam Auditoribus meis eandem doctrinam ea, qua potui, perspicuitate, fide & industria proposui. Et cum animaduerterem hos meos labores non tantum illis fuisse fructuosos & gratos; sed etiam aliis viris doctis non improbari: tandem bonorum amicorum consiliis & precibus me adduci passus sum, vt de iis ad typos præ-

parandis seriam cogitationem susciperem. Totam autem Philosophiam practicam in duas partes distinxi; vnam generalem, quæ modum probe honesteque viuendi in genere tradit; alteram specialem, quæ eundem ad societatem domesticam & ciuilem restrictum considerat & explicat. Ex his primam, quæ vulgo κατ᾽ ἐξοχὴν *E-* THICA *nuncupatur, Illustri Generositati tuæ, Inclyte Comes, dedico, dedicatamque offero. Causa, quæ me ad hoc faciendum impulit, potissimum est duplex: Prima, est singularis & plane heroicus I.G.T. erga Philosophiam eiusque cultores amor & fauor, quem non tantum Heidelbergæ olim in celeberrimo illo Musarum Athenæo, cum sapientiæ & pietatis veræ sacris initiaretur, compluribus iisque luculentissimis documentis, de quibus* αὐτοψία *mea testari potest, declarauit: sed etiam ab eo tempore, quo diuina prouidentia clauum imperii suscepit,*

cepit, infinitis modis cum omnium bonorum admiratione & prædicatione planum & testatum fecit. Inprimis vero laudatissimo illo munificentiæ actu, dum in præclara Hanouiæ vrbe ad melius iuuentutem in optimarum artium & virtutum studiis instituendam, illustrem Scholam aperuit, eique viros in omni literaturæ & doctrinæ genere exercitatissimos, inter quos honoris gratia clarissimum & doctissimum virum, Dominum Iohannem Rodolphum Lauaterum *eius Scholæ Inspectorem, meumque olim discipulum nomino, præfecit. Illius igitur fauoris humani ac beneuoli præsidio volui* Ethicam meam generalem *munire, munitamque in publicum emittere, ne forte maleuolorum obtrectatorum præda fiat, ac sycophanticis illorum morsibus misere corrodatur ac dilanietur. Altera causa est debitæ gratitudinis erga Illust. G. T.*

declarandæ studium. Cum enim hactenus nonnulli ingenii mei fætus ex officina integerrimi viri Dn. Guilielmi Antonii *I.G.T. Typographi in lucem prodierint; existimaui ipsam honestatis & æquitatis legem efflagitare, vt ad euitandum ἀχαριστίας crimen, quo nihil fœdius & detestabilius, I.G. T. publicum aliquod animi mei grati monimentum & pignus offeratur.*

Accipias igitur, quæso, Generosissime comes, hanc Ethicæ *meæ dedicationem, quam illustri nomini tuo inscripsi; & quidem ita accipias, vt non ex verborum cortice, sed ex submisso & deuoto animi mei affectu illam æstimandam censeas, ac deinceps gratiæ tuæ Fauonium studiis meis adspirare sinas. Quod reliquum est oro æternum Deum, patrem Domini nostri IesuChristi, vt I.G.T. vna cum illustrissima coniuge & generosissima sobole diutissima vitæ & sanitatis florentis vsura beare*

are

are, omniumque consiliorum & actionum illius euentus fortunare dignetur, vt tota Reipublicæ administratio ad illustrandũ diutini nominis gloriam, ad propagandam orthodoxam religionem, ad promouendum publicum subditorum commodum, denique ad æternam animarum salutem dirigatur.

Steinfurti, ex Museo meo Calendis Februarii, anno à nato Christo mundi seruatore CIↃ IↃC VIII.

Illustri tuæ Generositati
addictissimus

M. CLEMENS
TIMPLERVS

Ad lectorem beneuolum.

EDIDI antea in lucem, Lector beneuole, integrum METAPHYSICÆ & PHYSICÆ *meæ systema.* Illum laborem meum confido tibi fuisse gratum & vtilem. Quod si quædam in eo reperies, quæ videntur paradoxa; in illis examinandis libero tuo vtere iudicio; ita tamen, vt sententias meas non tam ex nouitate, quam rationum veritate tibi æstimādas esse statuas. Quod si etiam alicubi me lapsum esse cognoueris, da veniam humanæ imbecillitati, & meliora ac veriora substitue: vt ita ex vtraque parte nihil aliud quam veritatis cognitio & propagatio quæratur. Iam vero accipeà me primam partem *Philosophiæ practicæ*, quæ à moribus, quos informat, generali ETHICÆ appellatione vulgo indigitatur. In illa multum ab Aristotelis, multum ab aliorum, quos alioquin suspicio & veneror, & methodo & opinionibus discessi. Illam necessitatem mihi imposuit non amor nouitatis, neque temeraria contradicendi libido, à qua totus abhorreo; sed amor veritatis & rationum grauitas. Tu ad libram veritatis omnia sine præiudicio & affectu ponderato, & quod verum ac bonum est, retineto. In citando autem Aristotele secutus sum editionem Lugdunensem, quæ anno 1590, ex officina *Iacobi Bubonii in folio* prodiit. Id quod propterea monendum esse duxi, ne in allegatis me errasse existimes. Bene & feliciter vale, & me amare perge.

INDEX



INDEX LIBRORVM, CAPITVM ET PROBLEMATVM.

LIBER PRIMVS.

Cap. III. *De cauſis virtutis moralis.* 23

CAP. IV. *De subiecto virtutis moralis.* 58

CAP. V. *De Adiunctis virtutis moralis.* 72

CAP. VI. *De effectis virtutis moralis in genere.* 83

CAP. VII. *De iis, quæ virtuti morali sunt opposita.*

5 Quo-

LIBER II.

In quo agitur de virtutibus moralibus, quas homo partim erga Deum, partim erga seipsum principaliter exercere debet. 118

CAP. I. *De diuisione virtutis moralis, & speciatim de Pietate.* 118

CAP. II. *De probitate.* 141

11 An

6 An

5 An

CAP.X. *De Iustitia.* 321

C A P. XI. *De virtute heroica.*

LIBER IV.

In quo generaliter agitur de actionibus hominum moralibus, quatenus sunt morales. 386

C A P. I. *De definitione actionum moralium.*

C A P. II.

FINIS.



ETHICÆ GENERALIS LIBER I.

In quo agitur de natura partim Philosophiæ practicæ, partim Ethicæ, partim virtutis moralis in genere.

CAPVT PRIMVM.

De natura Philosophiæ practicæ:

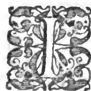
PRÆCEPTA.

1 *Philosophia practica est ars probe honesteque viuendi.* *Definitio.*

2 *Eius partes sunt duæ; vna generalis altera specialis.* *Partitio.*

QVÆSTIONES.

1 *An Philosophia practica semper vno & eodem modo appelletur?*



IN vestibulo cuiusque artis vtile est considerare & explicare diuersas appellationes, quibus illa indigitatur: Ideoque non abs re erit, si idem hoc loco quoque à me fiat. Sciendum igitur est, Philosophiam practicam, quæ ita nuncupatur, vel quia finis ipsius est non γνῶναι, ἀλλὰ πράττειν, vel quia occupatur περὶ τὰ πρακτὰ, actiones- *Notatio nominis explicatur.*

Diuersæ appellationes recensentur & explicantur.

que humanas secundum honesti decorique normã informat) ab auctoribus dici, κατ' ἐξοχὴν Philosophiam, quatenus hæc illius pars ita eximia est & nobilis, vt merito 1, nomẽ totius sibi vendicet.
1 In hac significatione intelligendum est, cum Philosophia vocatur magistra morum, virtutum indagatrix vitiorumq; expultrix: Item, cum vulgo
2 dicitur: *Natura dat viuere: Philosophia dat recte viuere.* 2, Philosophiam moralem, quod modum informandi mores, vitamque moratam institu-
3 endi tractat. 3, Philosophiam seu scientiam, seu disciplinam politicam & ciuilem, vel quia hominem, qui natura est animal politicum, honestis moribus informat, vel quia omnia sua præcepta eo dirigit, vt tandem homo in societate ciuili, quam rectissime viuat, totaque ciuitas & Respublica, cuius membra sunt singuli homines, & ex
4 his constitutæ familiæ, sit florens & felix. 4, rationem bene viuendi, quia scilicet modum bene, hoc est, probe honesteque viuendi explicat.

2 *Quomodo Philosophia practica recte sit definienda?*

Diuersæ aliorum definitiones recensentur & examinantur.

Diuersæ repetiuntur passim apud Auctores Philosophiæ practicæ definitiones. Aliis enim est prudentia bene viuendi: aliis doctrina seu disciplina bene viuendi & agendi: aliis doctrina
1 vitæ humanæ bene agendæ: aliis ars conforman-
2 di vitam & mores rectæ rationi ad summum bo-
3 num consequendum: aliis doctrina rectæ ratio-
4 ni seu legi naturæ conuenienter agendi in omni-
5 bus & singulis vitæ generibus & gradibus: aliis
6 Philosophia humanas actiones componens ex naturæ

naturæ interna commotione, sapientisque animi fœcunditate orta. vt in omni vitæ gradu honestũ attingamus summoque ciuile bono pro facultate fruamur: aliis compages prudentiarum siue disciplinarum practicarum, quibus voluntas & affectus hominis componitur ad bonum ciuile in hac societate humana. 7

Cæterum ex his definitionibus priores tres videntur obscuræ & latiores suo definito, nisi vocabulum *bene* ad specialem significationem restringatur. Bene enim viuere & agere non tantum significat, probe honesteque; sed etiam vtiliter, iucunde, adeoque salubriter & pie viuere ac agere. Posteriores autem quatuor sunt clariores, definitoque suo adæquatæ. Ad quarum imitationem maioremque illustrationem definita à me fuit in præceptis Philosophia practica, quod sit ars probe honesteque viuendi. Quæ definitio constat partim ex genere legitimo & proximo, quod est ars, nempe liberalis & practica, partim ex differẽtia specifica sumpta à fine & subiecto illius proprio & adæquato; vt ex sequentibus quæstionibus clarius elucescet.

Propria definitio proponitur & explicatur.

3 *Quod sit subiectum proprium & adæquatum Philosophiæ practicæ?*

MAgna est controuersia inter doctos de subiecto proprio & adæquato Philosophiæ practicæ. Alii enim id esse statuunt hominẽ, quatenus bonis moribus est informandus: alii actiones humanas, vel quatenus prodeunt ex libero arbitrio & in gubernationẽ ciuitatis diriguntur. vel quatenus secundum virtutis regulam compo- 1 2

Opiniones diuersæ recensentur examinantur.

nuntur, & ad felicitatem hominis terrenam diriguntur, vel quatenus ad honestum decorumque
affectæ sunt: alii vitam & mores hominum, qua-
3
4 tenus secundum rectam rationem sunt conformandi: alii fines bonorum & malorum, quatenus
5 bene sunt constituendi & regendi: alii summum hominis in hac vita bonum seu felicitatem pra-
6 cticam: alii denique ciuitatem. Ex his autem opinionibus nulla videtur simpliciter esse approbãda. Aut enim confundunt subiectum informationis cum subiecto tractationis: aut finem Philosophiæ practicæ cum ipso subiecto; aut saltẽ subiectum tractationis partiale, non totale exprimunt. Quoniam vero quæstio proposita tantum intelligenda est de subiecto proprio & adæquato, in quo tractando & explicando tota Philosophia practica occupatur, illud videtur aliud esse non posse, nisi ratio & modus probe honesteque viuendi.

Propria sententia Auctoris exponitur & probatur.

Et hoc etiam patet: 1, ex ipsa definitione Philosophiæ practicæ supra tradita, qua dicitur esse ars probe honesteque viuendi. Sensus enim illius definitionis est, Philosophiam practicam esse artem, quæ explicat modum probe honesteque viuendi, seu, quæ præcepta tradit de ratione probe honesteque viuendi.

Probatio
1

2 2, ex conditionibus subiecti proprii & adæquati, quæ conueniunt modo probe honesteque viuendi. Is enim toti Philosophiæ practicæ tractationi tanquam basis & fundamentum substernitur. Is æque late patet ac ipsa Philosophia practica, ita vt neque eam excedat neque ab ea excedatur. Is veluti centrum est, ex quo omnia præcepta Philosophiæ practicæ oriuntur, & ad quod reducuntur: deni-

que

que ab eo essentialis & specifica differentia sumitur, qua Philosophia practica ab omnibus aliis artibus distinguitur.

4 *Quis sit finis proprius & adæquatus Philosophiæ practicæ?*

COmmunis opinio Philosophorum est, finem proprium & adæquatum Philosophiæ moralis esse summum hominis in hac vita bonum, seu, felicitatem terrenam tam singulorum hominum, quam familiæ & Reipub. Illius enim gratia Philosophiam practicam inuentã & constitutam, & ad illud assequendum omnia, quæ in ea arte traduntur tanquam ad vltimum scopum dirigi. Sed hæc opinio non videtur simpliciter esse vera. Felicitas enim terrena hominis est communis, & quodammodo vltimus omnium artium finis; cum nulla sit, quæ non aliquod medium illam assequendi tradat. Ideoque fieri non potest, vt sit finis proprius & adæquatus Philosoph. practicæ. Neq; satis est ad tollendam difficultatem illam, distinguere felicitatẽ terrenam in theoreticam & practicam. Nam neque practica felicitas est finis proprius Philosophiæ practicæ, sed potius communis & quodammodo vltimus omniũ aliarum artium, præsertim liberalium. Itaq; rectius sentiunt illi, qui finem Philosophiæ practicæ proprium & adæquatum statuunt esse probe honesteque viuere, aut saltem explicare modum probe honesteque viuendi. Huius enim gratia immediate Philosophia practica est inuenta & constituta, & ad hunc finem omnia præcepta eius im-

Opinio vulgata aliorum exponitur & examinatur.

Verior sententia adducitur & approbatur.

mediate diriguntur: neque vlla alia ars est, quæ hunc finem sibi iure possit vindicare, aut quæ media proxima illius assequendi præter Philosophiã practicam nobis præscribat. Et hoc etiam videtur innuere Aristoteles lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2. sub initium, cum inquit: ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι. Οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἀρετὴ σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· hoc est, *præsens tractatio non contemplationis causa suscepta est, vt aliæ. Non enim vt cognoscamus quid sit virtus dispicimus, sed vt boni fiamus.* Item lib. 10. Ethic. Nicom. cap. vlt. cum ait: οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά, οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι. ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· *Non est in rebus agendis finis contemplari singula & cognoscere, sed potius agere illa: neque sane de virtute satis est nosse eam, sed conandum est vt habeamus, eaque vtamur.*

5 *Quæ sint principia Philosophiæ practicæ?*

Principia Philos. pract. recensentur & explicantur.

PRincipia Philosophiæ practicæ sunt partim lex naturæ, partim recta ratio, partim sacra scriptura. Ex his enim omnia præcepta non tantum oriuntur, sed etiam in his fundantur, ita, vt nullum verum sit, nisi quod cum his congruit & consentit. Per *legem* autem *naturæ* intelligitur vel sententia certa de discrimine honesti & turpis, iusti & iniusti, quæ homini solo naturali rationis lumine sine alterius institutione & doctrina nota est: vel, vt alii volũt, ipsa noticia naturalis honesti & turpis, iusti & iniusti: quæ in omnibus hominibus ratione bene vtentibus deprehenditur. Per *rectam rationem* intelligitur partim rectum hominis de rebus agendis iudicium; partim axio-

mata

mata practica vera & certa, quæ de honesto & turpi, iusto & iniusto à sapientibus & prudentibus viris ex lege naturæ eruuntur & traduntur; cuiusmodi sunt, *Omne honestum est appetendum, omne turpe fugiendum*; *Nemo est lædendus*; *Suum cuique tribuendum*: *Quod tibi vis fieri, alteri feceris*: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*: *Quicquid sine detrimento commodari potest, id tribuatur cuique vel ignoto*: *Non licet sui commodi causa nocere alteri*: *Deus est colendus*: *Parentes & magistratus sunt honorandi*: *Tranquillitas publica est defendenda & eius turbatores coercendi*: *Pacta sunt seruanda*, &c.

Per scripturam sacram intelliguntur omnia effata Dei, Prophetarum & Apostolorum, quæ de honesto & turpi, iusto & iniusto in ea sunt tradita.

6 *Quomodo Philosophia practica differat à Theologia sacra?*

VT hæc quæstio rectius explicari possit, vtile est hoc loco quædam præmittere de differentiis vitæ humanæ. Hæc enim est vel naturalis vel aduentitia seu acquisita. Naturalis vita est, quam homo vi solius naturæ viuit. Aduentitia vita est quam homo vi habitus cuiusdam ad Naturam accedentis agit. Eaque vel est intellectualis, quam homo vi habitus intellectualis viuit; vel moralis, quam homo vi habitus moralis viuit. Et hæc rursus vel est Philosophica, quam Philosophia practica informat & dirigit, siue in genere, siue in specie, cuiusmodi est vita proba & honesta; vel Theologica quam Theologia sacra infor-

Vitæ humanæ differentia recensentur.

mat & dirigit, cuiuſmodi eſt vita pia, ſancta, Chriſtiana & ſpiritualis. His ita præmiſſis ſciendum, eſt Philoſophiam practicam differre à Theologia ſacra. 1, ſubiecto proprio & adæquato tractationis, quod in illa eſt modus probe honeſteque viuendi præceptis explicatus; in hac modus pie ſancteque viuendi. Hæc enim duo ſubiecta differunt inter ſe tanquam communius & anguſtius, non ſecus ac probitas generaliter accepta, & pietas. Licet enim omnis pietas ſit probitas; tamen non omnis probitas eſt pietas: cum probitas cadat etiam in homines ethnicos & veræ religionis ignaros; pietas autem Euangelica & Chriſtiana minime. 2, ſubiecto informationis, quod in Philoſophia practica eſt homo probus & honeſtus, ſiue abſolute, ſiue in ſocietate humana conſideratus. In Theologia vero ſacra eſt homo pius & religioſus. 3, fine proprio & adæquato, qui in Philoſophia practica eſt probe honeſteque viuere, aut ſaltem explicare modum probe honeſteque viuendi; in Theologia vero ſacra, pie ſancteque viuere, aut ſaltem explicare modum ita viuendi. 4, fine vltimo, qui in Philoſophia practica eſt felicitas terrena & temporalis hominis; in Theologia vero ſacra felicitas cœleſtis & æterna. 5, principiis propriis, quæ in Philoſophia practica ſunt lex naturæ & recta ratio: in hac, ſola ſcriptura θεόπνευστος ſeu verbũ Dei in libris Prophetarum & Apoſtolorum comprehenſum nobiſque patefactum. 6, partibus integrantibus, quæ in philoſophia practica ſecundum communem opinionem ſtatuuntur tres,

Differentia inter Philoſophiã pract. & Theolog.

Ethica,

Ethica, Oeconomica & Politica; in Theologia autem sacra longe aliæ.

7 *Quomodo Philosophia practica recte sit distribuenda?*

VVlgo in Scolis, præsertim Aristotelicis, tota Philosophia practica in tres partes diuidi solet, nempe Ethicam, Oeconomicam & Politicam. Ratio huius distributionis à diuersis diuersa affertur. Sunt enim, qui rationem sumunt à triplici subiecto informationis. Aiunt enim Philosophiam practicam informare, aut singulos homines in se absolute consideratos, eorumque actiones, aut familiam, aut ciuitatem: Seu, quod idem esse putant, formare aut virum bonum, aut bonum patremfamilias, aut ciuem bonum.

Vulgata distributio Philosophiæ practicæ exponitur.

Sed hæc ratio à Piccolomineo & aliis improbatur: 1, quia Ethica informat & instituit non singulos duntaxat & priuatos homines in se consideratos, seu virum bonum: Sed in genere præcepta tradit de virtutibus earumque actionibus, à quibus ceu principiis & fundamentis ipsa Oeconomica & Politica pendet, & sine quibus homo neque bonus paterfamilias, neque bonus ciuis esse potest. 2, quia Oeconomica non solum format bonum Patremfamilias, sed totam familiam: Politica autem non solum ciuem bonum, sed totam ciuitatem seu Rempublicam omniaq; eius membra, tam magistratũ, quam subditos.

In introductione ad 10. gradus Philosophiæ ciuilis cap. 7.

Hinc igitur alii rationem afferunt sumptam à subiecto tractationis, quod putant esse vitam probam & honestam. Illam enim aiunt

vel generaliter considerari, vel specialiter, prout est vel domestica, vel ciuilis. In prima explicanda occupari Ethicam, in secunda Oeconomicam, in tertia Politicam.

Atque hæc ratio rei veritati omnino est consentanea: neque ab ea dissentit, si dicamus modum probe honesteque viuendi, quem tractandum sibi sumit Philosophia practica, aut in genere considerari; & sic constituere Ethicam: aut in specie, prout vel familiam, vel ciuitatem, aut hominem in societate vel domestica vel ciuili constitutum concernit; & sic constituere Oeconomicam & Politicam.

Trimembris distributio ad bimembrem reuocatur.

Hinc etiam fit, vt trimembris illa distributio Philosophiæ practicæ ab aliis ad bimembrē commode reuocetur, ita vt *alia eius pars sit vniuersalis*, vt Ethica, *alia particularis*, vt Oeconomica & Politica: Seu, quod idem est, *alia sit generalis, alia specialis, alia communis, alia propria.* Nec esse enim est secūdum legem methodi, vt Philosophia practica primum tractet de modo probe honesteq; viuendi in genere; & sic eiusmodi præcepta tradat, quæ ad institutionem generalem hominis siue priuati siue in societate, vel domestica, vel ciuili viuentis conducunt: Deinde in specie; & sic specialia præcepta proponat, quæ ad familiæ & ciuitatis institutionem pertineant. Ideoq; errant illi, qui putant in Ethica de iis duntaxat agi, quæ ad informandum vnum distinctum vitæ honestæ genus spectant, in quo homo priuatus absolute citra certam ac peculiarem societatem consideratus versatur. Cæterum notandum hoc loco est, Piccolomineum in introductione in decem gradus

Error aliorū taxatur.

dus ciuilis Philosophiæ cap. 8. Philosophiam practicam distribuere in Theoricam & practicam: ac illam quidem vocare quæ tradit principia, fundamenta & semina vniuersæ Philosophiæ practicæ: hanc vero, quæ descendit ad ordines, ad præcepta propria & leges; diuisimque explicat, quæ cōpetunt vnicuique gradui & conditioni hominū. Quæ distributio etsi verbis non plane ad rem appositis exprimitur: cum tota Philosophia practica & quælibet eius pars sit practica: tamen in sensu sano reipsa cum superiore conuenit. Per Theoricam enim partem nihil aliud intelligit Piccolomineus, nisi partem vniuersalem seu generalem. Per practicam vero nihil aliud, quam particularem seu specialem, quemadmodum patet, cum ex vtriusque definitione, quam autor ille tradit: tum ex antecedentibus & consequentibus, quæ in cap. 1. & proxime citato 8. copiose edisserit.

Distributio Piccolominei proponitur & explicatur.

8 *An philosophia practica sit ars valde necessaria & vtilis?*

Pro thesi affirmatiua Ratio

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia Philosophia practica rationem præscribit in omni vocatione probe honesteq; viuendi. 1
2, quia virtutes omnes morales, earumque naturas, causas, subiecta, proprietates & species explicat, & quanta sit vitiorum deformitas, demonstrat, 3, quia omnes actiones humanas à libera voluntate pendentes informat, vt cum lege naturæ & recta ratione congruant. 4, quia media ostendit regendi & domandi omnes appetitus & affectus illicitos, eosque rectæ rationis imperio subiicit. Vnde non immerito *medicina animi, magi-*

(margin: 2, 3, 4)

5 *straque morum ac disciplina dicitur.* 5, quia format non tantum virum bonum in genere; sed etiam bonum patremfamilias & ciuem bonum: & sic efficit, vt homo tum sibi & suæ familiæ, tum
6 aliis & Reipublicæ consulere possit. 6, quia est inuentrix & procreatrix omnium legum positiuarũ in quolibet vitæ genere ab homine obser-
7 uandarum. 7. quia viam nobis planam & compendiariam aperit & sternit ad consequendum summum in hac vita bonum, hoc est, felicitatem
8 terrenam ac corporalem. 8, quia sine huius præceptis nulla societas humana neque priuata, neque domestica, neque ciuilis conseruari potest. Hinc etiam Cicero lib. 1. Officiorum: *Nulla* (inquit) *vitæ pars, neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas aliquid, neque si cum altero contrahas,*
9 *vacare officio potest.* 9, quia sine huius cognitione nemo feliciter & cum fructu vel in historiarum monumentis, vel in oratoria facultate, vel in Iu-
10 risprudentia, vel in Theologia versari potest. 10, quia Philosophia practica hominem præparat ad studium veræ pietatis. Vnde etiam à quodam Philosopho vocatur pædagogia ad Christianam
11 religionem. 11, quia omnium sapientium & prudentium virorum elogiis commendatur. Hinc Cicero 5. Tusculan. quæstionum exclamat: *O vitæ Philosophia dux! ô virtutis indagatrix expultrixque vitiorum! Quid non modo nos, sed omnis vita hominum sine te esse potuisset? Tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: Tu eos inter se primo domicilis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxisti:*

Tu

Tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti &c. Hinc Aristoteles rogatus, quid ex Philosophia lucratus esset, *hoc*, inquit, *vt iniussus faciam, quæ plerique legum metu faciunt.* Et Dionysius Iunior, postquam fuit expulsus regno, cuidam dicenti, quid tibi profuit Philosophia? *vt tantam*, inquit *fortunæ mutationem facilius feram.* Quod autem quidam obiiciunt Philosophiam practicam, præsertim Ethicam generalem, repugnare Theologiæ sacræ, & à veræ pietatis studio homines abducere: id omnino falsum est & erroneum. Sicut enim proba & honesta vita non repugnat vitæ piæ & sanctæ, neque probitas morum pietati Christianæ; sed potius illa ad hanc præparat, & ab hac perficitur: ita neque Philosophia pract. repugnat Theologiæ sacræ, sed potius hominem ad hanc discendam præparat. *Obiectioni ocurritur.* *Kecker. in præcognitis Ethicis pagina 8.*

CAPVT II.

De natura Ethicæ, & virtutis moralis in genere.

PRÆCEPTA.

1 *Generalis pars Philosophiæ practicæ est doctrina, modum probe honesteque viuendi in genere explicans. Eaque vulgo* κατ' ἐξοχὴν *dicitur Ethica: Nec incommode* Ethica *generalis nuncupari potest.* *Ethica generalis quid sit.*

2 *Modus autem ille probe honesteque viuendi consistit in virtute morali, eiusque actione. Vnde duæ partes Ethicæ existunt, quarũ vna docendi gratia Aretologia; altera Praxiologia vocatur.* *Partes Ethicæ generalis quæ sint.*

3 Aretologia *est doctrina de virtute morali.*

Virtus moralis in genere quid sit.

4 *Virtus moralis est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probe honesteque viuendum.*

5 *In ea consideranda venit partim natura, partim diuisio.*

6 *Natura virtutis moralis cognoscitur primario ex causis & subiectis suis; secundario ex adiunctis, effectis, & oppositis.*

QVÆSTIONES.

1 *Quomodo Ethica recte sit definienda?*

Diuersæ aliorum definitiones recensentur & examinantur.

IN definienda Ethica Philosophi inter se dissentiunt. Aliis enim est doctrina morum; aliis doctrina virtutum; aliis doctrina de fine hominis aliis doctrina homines qua homines informans ad bene viuendum; aliis doctrina de officiis com-
1
munibus ad cuiusque vitæ institutionem perti-
2
nentibus; aliis ars bene beateque viuendi; aliis di-
3
sciplina morum generalem quandam omnibus
4
& singulis bene beateque viuendi rationem præ-
5
scribens, aliis prudentia regendi voluntatem &
6
appetitum pro bono ciuili acquirendo.
7
8

Ex quibus definitionibus aliæ sunt latiores suo definito, vt prima & tertia: aliæ angustiores, vt secunda, quarta & vltima: aliæ vero sunt quidem adæquatæ suo definito; sed tamen non satis perspicuæ, vt reliquæ. Idcirco ad illustrandum postremas definitiones, Ethica supra in præcepto primo fuit definita, quod sit doctrina modum probe honesteque viuendi in genere explicans.

Propria definitio exponitur.

In

In illa enim traduntur generalia de virtutibus moralibus, earumque actionibus præcepta, quorum vſus per omnia vitæ humanæ genera ſeſe diffundit,

2 Quomodo Ethica recte ſit diſtribuenda?

Diſtributiones aliorum recenſentur & examinantur.

OMnes fere Philoſophi Ethicam diuidere ſolent in duas partes. Sed in expoſitione & ordine illarum partium inter ſe non conueniunt. Aliis enim prima pars agit de felicitate tanquam fine vltimo hominis: altera vero de virtute morali, tanquam medio ducente ad felicitatem. Aliis prima pars agit de recta vita: altera de rectæ vitæ præmio, quod eſt beatitudo, ſeu vita beata. Aliis prima pars agit de bonis hominis in genere; & dicitur ἀγαθολογία: altera de virtute; & dicitur ἀρετολογία. Etſi vero hæ diſtributiones non ſunt ſimpliciter reiiciendæ: tamen naturæ Ethicæ conuenientior videtur illa, quæ petitur ex ſubiecto proprio & adæquato, in quo tractando & explicando Ethica verſatur. Illud autem nihil aliud eſt, quam modus generalis probe honeſteque viuendi. Is enim æque late patet ac ipſa Ethica, ita vt neque eam excedat, neq; ab ea excedatur. Ac cum conſiſtat in virtute morali, eiuſque actione: hinc Ethicæ vna pars dicitur Aretologia, quæ tractat de virtute morali: altera Praxilogia, quæ tractat de actionibus virtutis.

Propria diſtributio exponitur.

3 Unde vox ἀρετή & virtus dicatur, & num ſemper eodem modo vſurpetur?

Etymologia Græci vocabuli ἀρετή explicatur.

VOcem ἀρετῆς alii deriuant ab ἄρης, *Mars*, & ſic proprie virtutem bellicam ſignificare aſſerunt: alii ab αἱρέω, *eligo*; quod maxime ſit αἱρετή, *eli-*

Etymol. Latini vocabuli virtutis explicatur.

genda: alii ab ἀρέσκω *placeo*, quod omnibus sit ἀρετή, hoc est, *placita* & *grata*. Similiter vocem *virtutis* alii deducunt à viro, quod virum maxime deceat; & sic antiquitus fortitudini primum tributam esse aiunt: aliis virtus dicitur, vel quasi viri status, vel quasi viri artus; quod vt ætas virilis est corporis robusti & perfecti: sic virtus sit animi perfecti, & ad rectas actiones validi. Cæterũ, vtrumque vocabulum tam ἀρετή, quam *virtus*, non semper eodem modo vsurpatur. Nam: 1, in latissima significatione sumitur pro qualibet facultate & habilitate naturali, per quam ens aptum est ad

Homonymia vocis tam ἀρετῆς quam virtutis excutitur.

Signif.

1 bene agendum. Quo sensu Aristoteles libr. 2. E-
2 thic. Nicom. cap. 5. sub initium ait: Πᾶσα ἀρετή, οὗ ἂν ᾖ ἀρετή, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν. *Omnis virtus perficit id, cuius est virtus & opus eius.* 2, pro qualibet bonitate naturali, à qua ens naturaliter dicitur bonum, cuiusmodi est pul-
3 chritudo, sanitas, nobilitas naturalis. 3, pro habitu, qui extrinsecus aduenit, & hominem perficit,
4 siue sit intellectualis, siue moralis. 4, pro vmbra seu simulachro virtutis vel intellectualis, vel moralis; cuiusmodi in bestiis quibusdam apparet, quibus etiam propterea prudentiæ, fortitudinis, aliarumque virtutum nomina tribuuntur.

Diuersæ aliorum definitiones recensentur.

Cicero lib 4. Tusc. Quæst. Alcinous in libro de doctrina Platonis cap. 31.

4 *Quid sit virtus moralis in genere?*

VAriæ circumferuntur virtutis moralis definitiones. Aliis enim virtus moralis est affectio animi constans conueniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam vtilitate laudabilis. Aliis affectio quædam animi perfecta & optima, ornatum concordem & stabilem efficiens hominem tum

ad

ad agendum, tum etiam ad loquendum, & erga se, & pariter erga alios. Aliis harmonia seu congruentia sensus & appetitus cum recta ratione: Aliis conformitas hominis, eiusque actionem cum lege: Aliis constans propositum viuendi secundum legem vel rectam rationem, seu rectæ rationi congruenter agendi: Aliis affectio seu constitutio animi, qua rectæ rationi consentaneè agitur: Aliis affectio animi bene constituti, & ad honestatem legi ac rectæ rationi congruētem compositi: Aliis habitus præeligendi, & agendi honesta: Aliis habitus nos rectè disponens erga finem hominis, quod est honestum: Aliis habitus virum bonum eiusque actiones componens: Aliis habitus actiuus ex perpetuatis actionibus honestis, voluntatem & appetitum hominis ad mediocritatem apte temperans ac componens pro bono ciuili consequendo. Aliis denique habitus proæreticus in medioctitate positus, prout ea ad nos refertur & recta prudentiæ ratione definitur. Et hæc postrema definitio est Aristotelis, ab eoque traditur 2. *Ethicorum Nicom. cap. 6.* sub initium his verbis: ἔστιν ἄρ' ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. *Est igitur virtus* (scilicet moralis) *habitus proæreticus in mediocritate existens, ad nos relata, definita ratione, &, vt prudens definiret.*

Cæterum, ex his definitionibus omnibus nulla est, quæ non laboret aliquo vitio, si ad trutinam veritatis accurate examinetur. Nam, præterquam quod aliæ ex his latiores, aliæ angustiores sunt suo definito; aut genus habent vitiosum, cuiusmodi est *affectio*, *harmonia*, *congruentia*, *confor-* *Definitiones supra exposita examinatur.*

mitas propositum: aut differentiam habent vitiosam sumptam aut à subiecto recipiente falso, cuiusmodi sunt vel *animus*, vel *sensus*, & *appetitus*, vel *actiones hominis*: aut ab aliis rebus ad essentiam virtutis nihil pertinentibus, vt ex sequentibus quæstionibus clarius patebit. Proinde ad vitanda omnia illa vitia, virtus moralis supra præcepto quarto definita fuit, *habitus proæreticus per quem homo promptus redditur ad probe honesteque viuendum.* In qua definitione primum loco generis ponitur habitus proæreticus, vt significetur, virtutem moralem esse qualitatem stabilē & permanentem, non ex naturæ principiis immediate ortam; sed certa ratione & consilio electam & acquisitam. Deinde loco differentiæ specificæ additur, quod homo per eiusmodi habitum proæreticum promptus reddatur ad probe honesteque viuendum; vt indicetur, virtutem moralem conferre homini facilitatem & promptitudinem rectæ rationi congruenter viuendi.

Propria definitio traditur, & explicatur.

5 *An virtus moralis recte definiatur propositum constans viuendi, secundum legem seu rectam rationem?*

Sententia aliorum exponitur

SVnt quidam ex recentioribus Philosophis, qui virtutem moralē nihil aliud putant esse, quam propositū constans viuēdi secundū legem vel rectam rationē. Rationes ipsorum sunt:

Ratio

1 quia nemo virtute præditus est & dicitur, nisi qui cōstans propositum habet, secundū legem vel rectam rationem viuēdi.

2 2, quia nulla actio hominis per se laudē meretur, nisi quæ proficiscitur ex constanti proposito agendi secundū legē, vel rectā rationē. At vero hæc definitio virtutis moralis videtur plane non

ne non posse consistere: 1, quia virtus mor. est ha-
bitus, & per consequens qualitas. Propositum au- *Refut.*
tem nō est habitus, vel qualitas, siue per illud in- *superior*
telligas decretū. h. e. rem ipsam, quæ decernitur, *tentia*
siue ipsam proæresin seu *prælectionē.* 2, quia pro- *Ra*
positum cōstans viuendi secundū legem vel rectā 1
rationem non est genus, sed causa efficiens virtu- 2
tis moralis. Nemo enim virtutē moralē vel com-
parare, vel cōseruare potest, nisi proæresin firmā,
h. e. propositū constans habeat viuendi secundū
legem vel rectam rationē. 3, quia etiamsi illud ge-
nus cōcederetur: tamen adhuc definitio esset la- 3
tior suo definito: quia competit etiam virtuti in-
tellectuali: cum nullus artifex sit, qui non habe-
at propositum constans agendi secundū rectam
rationem & legem suæ artis. Vnde etiam Aristo-
teles definit *artem habitum cum vera seu recta ratio-
ne efficiendi.*

6 *An virtus moralis recte definiri possit per* poten-
tiam *seu* facultatem *tanquam genus?*

REperiuntur quidam, qui simpliciter negant,
virtutem moralem definiri posse per *potenti-* *Arist. lib. 2.*
am seu *facultatem* tanquam genus. Rationes i- *Ethic. Nicō.*
psorum sunt: 1, quia potentia, quæ Græce dicitur *cap. 4. Ne-*
δύναμις, est φυσική, hoc est, *naturalis*, seu à natura in- *mesius in li-*
sita, *virtus* vero *moralis* est ἐπίκτητος, *aduentitia* & *bro de natu-*
assuetudine comparata. 2, quia potentia inest o- *ra hominis*
mnibus nō tantum hominibus, sed etiam bestiis. *cap. 41.*
Virtus autem moralis neque bestiis, neque omni- *Ratio pr*
bus hominibus inest. 3, quia propter potentiam *thesi neg.*
homo neque laudatur, neque honore dignus 1
iudicatur: propter virtutem autem moralem 2
contra. 3

Deciditur quæstio per distinct. Sed huic opinioni facile occurri potest, si distinguatur inter *potentiam* seu *facultatem naturalem* & *aduentitiam* seu *acquisitam*. Licet enim virtus moralis non sit potentia naturalis seu innata: tamen est potentia aduentitia & acquisita: quippe quæ assuetudine seu honestarum actionum iteratione comparatur. Hinc etiam *libr. 5. Metaphys. cap. 3. Quæst. 21.* probatum à me fuit, omnem habitum esse potentiam. Cum igitur virtus etiam moralis sit habitus, sequitur illam quoque recte dici potentiam.

7 *An virtus moralis præstantior sit virtute intellectuali?*

Pro thesi affirmatiua Rat. 5 STatuitur thesis affirmat. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis per se reddit hominē probum. Intellectualis autem non. 2, quia virtus moralis
1 per se est laudabilis: intellectualis autem non nisi
2 cum virtute morali sit coniuncta. 3, quia virtus
3 moralis est principium proximum actionum ho-
4 nestarum: Intellectualis autem non. 4, quia vir-
5 tute morali nemo abuti potest: intellectuali autem quilibet. 5, quia virtus moralis est durabilior intellectuali, cum frequentior eius exercendæ in communi hominum societate occasio occurrat,
6 neque per obliuionem deleri possit. 6, quia virtus intellectualis improbis cum probis est communis: moralis autem non.

8 *An virtus moralis, prout in Ethica tractatur, essentialiter differat à virtute Christiana, quam Theologia sacra considerat?*

Pro thesi af. rationes aliorum. 1 SVnt nonnulli, qui in hac quæstione thesin affirmantem defendunt. Rationes ipsorū sunt; 1, quia virtus moralis cadit etiam in homines Eth-

nicos



nicos & veræ religionis ignaros: Christiana autem virtus nonnisi in pios & vere regeneratos. 2, 2
quia virtus moralis tantum informat mores externos hominis, quibus in ciuili hominum societate opus habet: Christiana autem virtus informat etiam mores internos hominis ad verum Dei cultum maxime requisitos. 3, quia virtus moralis Deo non est grata & accepta; præsertim si inest homini non renato. *Sine fide enim impossibile est quicquam placere Deo.* Christiana autem virtus Deo est grata & accepta. 4, quia virtus moralis 4
nisi ad Deum referatur, non est virtus, teste, Augustino *libr 15. de ciuitate Dei cap. 25.* Et vt Hieronymus ait, *Sine Christo omnis virtus vitium est.* 5, 5
quia virtus moralis ab homine assuetudine acquiritur: Christiana autem virtus à Deo infunditur, effectumque est Spiritus sancti. Verum hæc opinio videtur approbanda non esse; sed potius amplectenda sententia eorum, qui statuunt, virtutem moralem à Christiana tantum gradibus perfectionis differre; non secus ac lucem matutinam à luce meridiana, aut teporem à feruore. Neque obstant argumenta pro thesi affirmante allata. Nam. 1, licet virtus moralis cadat etiam in homines Ethnicos & veræ religionis ignaros: inde tamen non sequitur, illam à Christiana virtute essentialiter differre; sed tantum hoc sequitur, illam non ita perfectam esse ac hanc: quod libenter concedimus, cum virtus moralis sit tantum gradus ad virtutem Christianam; & illa ab hac complementum capiat. 2, virtus moralis nõ tantum informat mores externos; sed etiam internos hominis; tametsi non eo modo & gradu per-

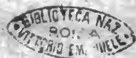
Superior sententia improbatur.

Keckermannus in præcognitis Ethicis, pag. 9.

Respondetur ad superiora argumenta.

1

2



fectionis quo Christiana. Est enim illa habitus internus à quo omnes actiones externæ promanant, & sine quo honestæ ac laudabiles esse non
3 possunt. 3, virtus moralis per se & sua natura est res bona, honesta & laudabilis: Ideoque Deo suo modo grata & accepta: etiamsi in homine non renato reperiatur. Nam quod dicitur ad Hebr. c. 11. *Sine fide impossibile est Deo placare*: id non de qualibet placentia; sed tantum de ea, quæ ad sa-
4 lutem æternam dirigitur, est accipiendum. 4. Dura admodū videntur esse dicta Augustini & Hieronymi. Licet enim virtus moralis sine Christo & relatione ad Deum non sit virtus Christiana, seu ita perfecta, vt Christiana: tamen est vera virtus; non secus ac lux matutina est vera lux; tametsi non sit lux meridiana: & tepor est verus calor;
5. tametsi non sit feruor. 5, virtus Christiana à Deo infunditur non immediate sed mediate; nempe, interuenientibus causis secundis; cuiusmodi sunt pia precatio, diligens meditatio verbi diuini, seria conuersio hominis ad Deum, exercitatio assidua in actionibus piis & sanctis. Et per has causas etiam Spiritus sanctus ordinatie dicitur in homine renato virtutem Christianam producere. Sed inde non sequitur, virtutem moralem essentialiter à Christiana differre, cum illa etiam non tantum ab homine, sed etiam à Deo per causas intermedias producatur. Neque valet, si quis vlterius obiiciat, virtutem moralem, si non per se, saltem per accidens, degenerare in vitium ratione subiecti mali cui inest: ideoque esse damnandam & reiiciendam. Virtus enim moralis, si modo vera est, & non simulata, perficit subiectum cui inest, ideoque

Occurritur nouæ obiectioni.

ideoque ei, quatenus eſt malum moraliter, ineſſe non poteſt. Et longe alia ratio eſt vini boni in vas impurum infuſi. Vtrumque enim corpus eſt capax mutuæ commixtionis & infectionis. Virtus autem & homo non renatus non ita inter ſe commiſceri ac infici poſſunt, vt illa ab hoc vitioſitatem vere contrahat: tametſi imperfectior merito ſtatuatur in homine non renato, quam renato. Sed non omnis imperfectio arguit malitiam, prauitatem & vitioſitatem, quemadmodum *libro 2. Metaphyſicæ capite 1. Quæſtione* 10. traditum fuit. Ideoque neque propter eiuſmodi imperfectionem eſt damnanda & reiicienda.

CAPVT III.

De cauſis virtutis moralis.

PRÆCEPTA.

1 *Cauſæ virtutis moralis ſunt finis & efficiens.*

2 *Finis virtutis moralis alius eſt vltimus, alius intermedius.* *De Finibus virtutis moralis.*

3 *Vltimus eſt gloria Dei per virtutem moralem eiuſque actiones illuſtranda.*

4 *Intermedius eſt vel proximus, vel remotus.*

5 *Proximus eſt* εὐζωΐα καὶ εὐπραξία, *h. e.* vita & actio proba honeſtaque.

6 *Remotus eſt* εὐδαιμονία, *hoc eſt*, felicitas terrena, *tam ipſius hominis, quam totius Reipublicæ.*

De efficientibus.

7 *Efficiens virtutis moralis alia est prima, alia secunda.*

8 *Prima est solus Deus, fons & autor omnis boni in Natura.*

9 *Secunda alia est principalis, alia minus principalis.*

10 *Principalis alia est mediata, alia immediata.*

11 *Mediata, alia remota, alia propinqua.*

12 *Remota principalis est partim natura, partim disciplina recta.*

13 *Natura, prout hoc loco vsurpatur, est potentia naturalis homini à Deo insita.*

14 *Eaq; vel est generalis, vel specialis.*

15 *Generalis est naturalis virtutis capacitas, omnibus hominibus communis ab anima rationali immediate prodiens.*

16 *Specialis, est inclinatio seu propensio ad virtutem, certorum hominum propria, orta ex bono corporis temperamento & dispositione.*

17 *Disciplina recta, est institutio legitima hominis qua à teneris annis paulatim à vitiis ad virtutem deducitur.*

18 *Propinqua causa principalis virtutis moralis partim est prudentia, partim est proaeresis recta.*

19 *Prudentia est habitus dianoeticus recte consultandi iudicandique de iis, quæ vitæ hominum*

num conducunt vel obsunt, eademque dextre peragendi.

20 *Proaresis recta est appetitus mediorum legitimorum à prudentia per consultationem suggestorum ad consequendum finem. Eaque in se includit obedientiam & propositum constans viuendi secundum rectam rationem.*

21 *Immediata seu proxima causa principalis efficiens virtutis moralis, est legitima assuefactio & exercitatio, hoc est, crebra honestarum actionum iteratio.*

22 *Fuit efficiens principalis: Sequitur minus principalis, quæ vel est impulsiua, vel instrumentalis.*

23 *Impulsiua partim est spes præmii & metus pœnæ, partim assidua bonorum exemplorum consideratio; partim denique consilia, omniaque alia argumenta suasoria, quibus homo ad fugam vitii, virtutisque studium excitatur.*

24 *Instrumentalis alia est adiuuans, alia exemplaris.*

25 *Adiuuans est partim honestatis amor, & turpitudinis odium, partim prauorum sodalitiorum fuga, assiduaque cum probis conuersatio: partim diligens declinatio omnis ad peccandum occasionis; partim denique bonorum exemplorum imitatio, & malorum euitatio.*

26 *Exemplaris caussa efficiens partim est re-*

cta ratio; partim exemplar virtutis in aliis nobis propositum, partim sacra scriptura.

QVÆSTIONES.

1 *An virtus moralis habeat finem, & quinam ille sit?*

Lib. 3. Metaphys. c. 2. Q. 10. & 26.

NVllum est effectum, præsertim bonũ, quod non habeat finem aliquem, cuius gratia fuerit productum. Ideoq; cum virtus etiam moralis sit effectum optimum & præstantissimum; finis ei denegari non potest. Sed quinam sit ille finis, controuertitur. Alii enim statuunt virtutem moralem propter se esse expetendam, non propter aliud: Ideoq; videntur innuere, ipsam virt. moral. sibi esse finem. Cui opinioni astipulantur illi, qui virtutis mor. finem putant esse τὸ καλόν. Alii vero finem existimant ipsam rectitudinem vitæ humanæ; alii congruentiam appetitus cum recta ratione; alii felicitatem terrenam; alii gloriam Dei, & salutem hominis & Reipub.

Sententia aliorum de fine virtutis moralis.

Aristot. libr. 1. magnorum Moralium c. 20.

Ex quibus sententiis sola prima præ se fert dubium aliquod. Cum enim finis & finitum realiter inter se differant, non minus ac efficiens & effectum, materia & materiatũ, forma & formatũ, videtur ipsa virtus moralis non esse statuenda sibi finis. Sed responderi potest, virtutẽ moralem dici propter se expetendam, quatenus in se habet eiusmodi bona, ob quæ digna est, vt expetatur; etiamsi nulla alia externa bona illam comitarẽtur. Ideoque hoc sensu virtus moralis dicitur sibimet ipsa esse finis. Sed inde non sequitur, finem & finitũ non semper inter se realiter differre. Quod ad reliquas sententias attinet, illæ sunt verissimæ; modo

Dubitatio mouetur aduersus 1. sententiam.

Respondetur ad dubit.

modo distinguatur inter finē vltimum & inter medium, eumque vel proximum, vel remotum, quemadmodum supra in præceptis factum est.

2 *An Deus sit causa efficiens virtutis moralis & quidem solitaria?*

CVm Deus sit primum & summum bonum, à quo omnia bona suam trahunt originem, necessario sequitur illum etiam causam esse efficientem virtutis. Et hoc non tantum sacra scriptura; sed etiam multi ex sanioribus Ethnicis testantur. Seneca enim expresse ait, bonum verum à Deo esse, & nullam sine Deo mentem bonam esse. Et memorabile est illud Biantis; *Cum boni quid feceris, non tibi, sed Deo id adscribe.* Vtrum autem Deus sit solitaria causa virtutis moralis, nō immerito quæritur? Reperiuntur enim nonnulli, qui virtutem moralem ita Deo adscribunt, vt ab eius efficientia omnes secundas causas efficientes excludant. Sed hic error facile refutari potest: 1, quia Deus certa media acquirendi & conseruandi virtutem ordinauit & constituit, per quæ ipse est efficax. 2, quia nulli homini secundum ordinarium Naturæ cursum sine propria ipsius voluntate & industria virtutem moralem communicat. 3, quia prima causa non excludit secundam; sed potius eius vim excitat & promouet, præsertim in iis rebus agendis & efficiendis: quæ à libero hominis arbitrio pendent.

Pars prior quæstionis asseritur. *Lib. 4. Metaphysic. cap. 2. Quæst. 15.* *Thesis affir. defenditur.* *Pars postrema Qu. refutatur.* *Ratio* 1 2 3

3 *An homo per naturam suam aptus sit ad acquirendam virtutem moralem?*

PRo thesi affirmante militant sequentia argumenta: 1, quia homo præditus est anima ra-

Sententia affir. defenditur *Argum.*

tionali, à qua docilitas, & capacitas naturalis virtutis tanquam effectum à causa efficiente proxima in homine producitur.
2 2, quia Deus hominem eo fine condidit, vt bonum morale eligat & persequatur; malum vero repudiet & fugiat. Ideoque etiam naturalem potentiam ei indidit, per
3 quam aptus est ad hunc finem assequendum. 3, quia homo per naturam suam præditus est libero arbitrio, per quod aptus est ad determinandum se suasque actiones, tam ad bonum, quam ad malum morale.
4 4, quia omnes Philosophi inter causas acquirendi virtutem moralem numerant etiam φύσιν, hoc est, *naturam*, seu *naturalem habilitatem*.
5 5, quia si homo per naturam aptus non esset ad acquirendam virtutem moralem, sequeretur inde 1, vanum esse omnem conatum & laborem, qui impenditur pueris & adolescentibus ad virtutem informandis, & à vitiis abducendis. 2, vanas esse omnes exhortationes, quibus solent homines excitari ad virtutem amplectendam & colendam; vitium vero auersandum & fugiendum. 3, frustra homines obiurgari ob vitia & peccata, quibus dediti sunt. 4, frustra leges condi, & in iis præmia obedientibus; & pœnas inobedientibus decerni. Sed hæc omnia sunt absurda. Ergo absurda etiam est hypothesis, ex qua consequuntur.

Pro thes. neg. Argumenta

1 At in contrariam partem adduci possunt hæc argumenta: 1, quia homo per peccatum ita corruptus est, vt sua natura ineptus sit ad omne bonum. Vnde etiam scriptura sacra testatur, Gen. 6. ℣. 5. & 8. vers. 21. omne figmentum & cogitatum cordis humani tantummodo malum esse omni
2 tempore, seu à pueritia. 2, quia infantes & moriones

nes sunt homines; & tamen per naturam suam non sunt apti ad acquirendam virtutem: cum rationis vsu destituantur.

Vt igitur hæc quæstio decidatur, distinguendum est primum inter hominem, quatenus absolute vt homo consideratur, & quatenus consideratur, vt homo moraliter corruptus. De priore enim verum est, quod per naturam suam aptus sit ad acquirendam virtutem moralem. De posteriore autem non item. Is enim peccatis est deditus, aliosque recta monentes non vult audire, & quamdiu talis manet, ad virtutem moralem capessendam est ineptus, hoc est, virtus moralis in ipso actu existere non potest. Deinde distinguendum est inter potentiam naturalem, generalem & remotam, qua quilibet homo vi animæ rationalis per naturam suam aptus est ad acquirēdam virtutem; & inter potentiam specialem & proximam, qua infantes & moriones ob impeditum & deprauatum rationis vsum destituuntur. *Deciditur quæstio per distinct.*

4 *An virtus moralis homini innascatur?*

Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia quicquid homini innascitur, id non assuetudine & industria ipsius acquiritur. Virtus autem moralis assuetudine & industria hominis acquiritur. 2, quia nullus habitus proæreticus homini innascitur. Virtus autem moralis est habitus proæreticus. 3, quia propter id, quod homini innascitur nemo per se laudari, aut præmio affici solet. Propter virtutem autem moralem solet. 4, quia οὐδεὶς φύσει σπουδαῖός ἐστιν, ἀλλὰ προαιρέσει, *nemo natura probus est, sed prælectione.* Ideoque etiam in infantes non cadit virtus moralis: cum vsu rationis & præ- *Arist lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 1 Pro thesi negatiuo Ratio 1 2 3 4*

5 electione destituantur. 5, quia omnis potentia, quæ homini innascitur, naturæ ordine prior est actu. Virtus autẽ moralis naturæ ordine nõ est prior actu: siquidẽ per actus honestos crebro iteratos acquiritur.
6 6, quia *si virtus moralis homini innascitur, sequitur usum rationis eidem innasci. Sed usus rationis eidem non innascitur. Ergo neque virtus moralis.*

Pro thesi affirmatiua Argumenta.

At pro thesi affirmante afferri possunt hæc argumenta:
1 1, quia natura ex cõsensu omnium Philosophorum numeratur inter causas efficientes virtutis mor.
2 2, quia omne naturale homini innascitur. Virtus autẽ moralis est naturalis: tum quia naturæ hominis, quam perficit, maxime est consentanea: tum quia non præter aut contra naturam homini inest teste Aristotele *lib.* 1. *Eth. Nico. c.* 1. Hinc etiam Plato ait virtutem existere ex naturæ seminario, & nobis esse natura congenitam.
3 3, quia si virtus moralis homini non innasceretur, vana esset tota Physiognomia, quæ ex signis externis corporum mores animorum cognoscit.

Refutantur argumenta pro thesi affirm. allata.

Respondeo ad primum argumentum, & concedo quidem, naturam esse vnam ex causis efficientibus virtutis moralis: sed inde tamen non posse probari, virtutem moralem homini innasci.
1 Per naturam enim nihil aliud in doctrina virtutũ intelligunt Philosophi, quam naturalem aptitudinem, inclinationem & propensionem ad virtutem capessendã, quæ oritur partim ex anima rationali, partim ex temperamento corporis humani; & ab aliis dicitur modo instinctus, modo seminarium, modo igniculus naturæ. Sed quia eiusmodi natura est causa remota virtutis moralis:

lis: idcirco effectum absoluere non potest, nisi reliquæ causæ, præsertim proxima, ponantur. Et hoc testatur Aristoteles in loco prius citato, cum ait virtutes morales inesse πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους, hoc est, *aptis quidem natis nobis ad suscipiendas eas, sed perficiendis per assuetudinem.*

Ad alterum argumentum respondeo per distinctionem. Est enim ambiguitas in voce NATVRALE; quod modo sumitur pro eo, quod ex causis naturalibus immediate existit, modo pro eo, quod est secundum naturam, hoc est, naturæ consentaneum, eamque perficit. Præmissæ igitur non sunt simpliciter vere, sed tantum secundum quid: siquidem propositio non valet, nisi de naturali in prima significatione intelligatur: tametsi neque hoc sensu semper sit vera: cum multa sint eiusmodi naturalia, quæ post generationem demum adueniunt. Assumptio vero non valet, nisi de naturali in secunda significatione intelligatur. Quando igitur Plato ait virtutem moralem existere ex naturæ seminario, & naturæ esse congenitam; mens ipsius non est, virtutem moralem homini innasci; sed aptitudinem & propensionem naturalem homini innasci ad virtutem comparandam. Et in hoc sensu etiam verum est, quod acutissimus Goclenius *Quæstione Ethica* 15. disserit, virtutem esse naturalem Platoni, quoad radicem, inchoationem, adumbrationē, semina, igniculos & propensiones ad decus & honestatem: non vero naturalē esse Aristoteli, quoad solidam expressionē & perfectionem. 2

5 *An naturalis ad virtutem propensio in omnibus hominibus sit æqualis?*

Pro thesi negatiua Ratio STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia naturale temperamentum, à quo pendet illa naturalis ad virtutem propensio, neque idem est, neque æqualiter bonum & perfectum in omnibus hominibus: sed aliud est sanguineum, aliud cholericum, aliud phlegmaticum, aliud melancholicum: Et ex his singulum vicissim diuersos habet bonitatis & perfectionis naturalis gradus, in diuersis subiectis, quibus inest. 2, quia ingeniũ in omnibus hominibus non est idẽ; sed pro varietate temperamenti naturalis, diuersaque eiusdẽ perfectione diuersum. 3, quia sensus & experientia communis testatur, quosdam homines magis, quosdam minus ad virtutem esse propensos: ideoque etiam vel facilius, vel difficilius per rectam institutionem à teneris annis ad bonos & laudatos mores assuefieri posse.

6 *An disciplina recta sit causa efficiens virtutis moralis, & quomodo?*

Pro thesi affirmatiua Ratio STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia disciplina recta homini præscribit, quid sit honestum vel turpe, eligendum vel auersandum, faciendum vel omittendum; & sic veram homini honesti & turpis noticiã inserit, sine qua impossibile est, vt virtus moralis comparetur. 2, quia naturæ prauitatẽ corrigit hominemq; à peccatis abstrahit & ad bene agendum assuefacit; & sic totum hominem omnesque eius actiones regit & ad normam rectæ rationis conformat. 3, quia in homine amorem honestatis & odium turpitudinis exci[tat]. 4, quia sine disciplina recta homo euadit e[f]frens & intractabilis, & ad omnis generis vitia ac peccata pleno impetu fertur. 5, quia

quia disciplina similis est agriculturæ. Quemadmodum enim hæc terram ad sementem bene recipiendam, frugesque producendas: ita etiam illa hominem ad virtutem recipiendam & ad bene agendum præparat & disponit. His rationibus astipulantur non tantum testimonia sacræ scripturæ, quæ passim de vi disciplinæ traduntur: sed etiam Ethnicorum saniorum, quorum tria tantum, inprimis memorabilia hoc loco recensebo. Primum est Aristotelis, & habetur *libr. 2. Ethic. Nicom. 1. cap. 1. sub finem* Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν. *Non parum refert sic vel sic statim à pueris assuefieri; sed permultum; imo vero totum in eo positum est.* Alterum est Plutarchi, & traditur *in libro de educatione puerorum:* Πηγὴ καὶ ῥίζα καλοκἀγαθίας, τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας. *Fons & radix perfectæ virtutis est, legitimam nancisci institutionem.* Tertium est Senecæ in epistola 90. *Virtus non contingit animo nisi instituto & docto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: Et in optimo quoque, antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.*

Testimonia.

Cæterum, notandum est, 1. disciplinam rectam causari virtutem moralem non immediate, [illegible] mediate; neque propinque, sed remote. F[illegible] enim disciplina in se sit recta & optima: ni[illegible] in homine adsit prudentia constansque pr[illegible]tum vivendi secundum legem naturæ, & rectam rationē; sequaturq; assuefactio & exercitatio assidua: fieri non potest, vt virtus moralis comparetur. 2, disciplinam rectam excitare hominem ad virtutem & à vitio abducere, partim docendo id,

Quomodo [illegible] sciplina recta virt. mor. [illegible]fitur.

quod honestum est & turpe; partim consulendo, hoc est, suadendo bonum, & dissuadendo malum; partim rogando; partim promittendo præmium, & comminando pœnam; partim laudando bonum & vituperando malum.

7 An virtus moralis docendo & discendo acquiri possit?

Pro thesi negante. Rationes. 1 Reperiuntur quidam Philosophi, qui in hac quæstione thesin negantem defendunt. Rationes sunt: 1, quia docendo & discendo tantum
2 acquiritur notitia. Virtus autem moralis non est notitia. 2, quia virtus moralis tantum per assuetudinem & exercitationem, hoc est, crebram honestarum actionem repetitionem acquiri potest.
3 Non igitur docendo & discendo. 3, quia nemo potest docendo alterum efficere probum; neque discendo fieri probus: cum virtus moralis non in
4 cognoscendo, sed in agendo consistat. 4, quia virtus moralis potest inesse hominibus etiam indoctis & ignaris rerum.

Testimonia. Quibus rationibus astipulatur etiam Platonis & Aristotelis autoritas; quorum ille *in Menone* asserit virtutem doceri nō posse, propterea quod nulli præceptores inueniantur, qui eam doceant: hic vero *libr. 2. Ethicorum Nicomach.* virtutem [illegible] licem facit, vnam intellectualem, alteram [illegible] m: & vtramque à se inuicem in eo distin[illegible] uod virtus intellectualis magna ex parte ex [illegible] ina ortum & incrementum habeat: Ideoque experientia & tempore indigeat: moralis autem ex assuetudine acquiratur.

Pro thesi affirmante. Rationes. 1 At contra pro thesi affirmante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia virtus moralis acquiri non potest

potest sine notitia honesti & turpis; adeoque sine notitia legum, secundum quas est agendum & viuendum. Illa autem notitia nonnisi docendo & discendo comparari potest. 2, quia ad omnem habitum comparandũ requiruntur tria, ex communi Philosophorum consensu, nempe *natura, doctrina & exercitatio.* Eaque tria ita inter se sunt connexa, vt, quemadmodum Plutarchus ait *in libro De educatione puerorum*, natura sine doctrina sit cæca; & doctrina sine natura sit manca; exercitatio vero sine vtraque sit imperfecta. 3, quia ad comparandam virtutem moralem requiritur tum appetitio & persecutio boni; tum auersatio & fuga mali. Illa autem vtraque præsupponit notitiã boni & mali. Et quanta est notitia boni & mali, tanta etiam est eiusdem vel appetitio & persecutio, vel auersatio & fuga. 4, quia si virt. moral. docendo & discendo acquiri non posset, vana & inutilis esset tota Philosophia moralis, quæ præcepta tradit probe honesteq; viuendi, adeoq; de virt. mor. omnibusq; eius speciebus copiose tractat. 5, quia vt Seneca ait, *Litteræ virtutem dare non possunt* (sic immediate) *sed animum ad accipiendam illam præparant.* Et teste Quintil. *lib.* 12. virtus, etsi quosdam impetus à natura sumit; tamen perficienda est doctrina.

2 *Arist. 7. Politic. cap. 13. 3. Rhet. c. 12.*

3

4

Vt igitur hæc quæstio decidatur, primum sciendum est, ad virtutis moralis acquisitionẽ multas causas effic. sibi inuicem subordinatas concurrere. Deinde distinguendum inter causam efficientem immediatam virtutis, quæ sola est assuefactio & exercitatio, hoc est, crebra honestarum actionum iteratio; & inter causam mediatam, *Deciditur quæstio.*

cuiusmodi præter alias etiam est διδαξις & μάθησις. Licet igitur virtus moralis immediate non possit docendo & discendo acquiri: tamen mediate, hoc est, interuenientibus aliis causis efficientibus propinquioribus, potest. Ideoque etiam rationes pro thesi negante necesse est, vt hoc modo intelligantur. Alioquin simpliciter non sunt veræ.

8 *An prudentia sit dux & moderatrix omnium virtutum moralium?*

Pro Sententia affirm. Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia prudentia secundum Aristotelem est ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ ἢ κακά. hoc est, *habitus* (intellige dianoeticus) *cum ratione vera agendi circa ea, quæ homini bona sunt & mala.* Secundum Stoicos est scientia bonorum, malorum & neutrorum. Secundum Lipsium est intellectus & delectus rerum, quæ publice priuatimque fugiendæ aut appetendæ; hoc est, vt clarius loquar, est noticia vera bonorum & malorum hominem aptum reddens ad delectum habendum honestorum & turpium, vtilium & inutilium. 2, quia prudētia facultatem homini suppeditat recte consultandi de mediis ad bene beateque viuendum conducentibus; & sic tam sibi, quam aliis bene consulendi. 3, quia terminos præscribit actionibus hominis, mediumq; decernit ac statuit à virtutibus moralibus tanquam regiam viam obseruandum. 4, quia voluntatem & proæresin hominis dirigit & moderatur, vt nonnisi ad bonum & honestum, seu id, quod legi naturæ & rectæ rationi est consentaneum, feratur. 5, quia rationem monstrat domandi & coercendi omnes perturbationes & appetitiones prauas. 6, quia iudicium

Lib. 6. Ethic Nicom. c. 5.

Lib. 1. ciuilis doct. cap. 7.

dicium hominis informat in æstimandis rebus, vt
scilicet vnumquodque tanti faciat, quanti fieri
debet, non pluris, neque minoris. Ex eo enim tã-
quã fonte omnis error oritur, quod homines de
rerum pretiis nõ recte iudicent. 7, quia præsentia 7
ordinat, futura prouidet, præterita recordatur. 8, 8
quia exacte perpendit omnes circumstantias, in
quibus actiones humanæ versantur, easque di-
iudicat. 9, quia omnis virtus moralis est habitus
rectæ rationi consentaneus, & cum recta ratione 9
coniunctus, vt docet Aristoteles *lib. 6. Ethic. Ni-
com. cap. 13. sub finem.* Ideoq; cum prudentia mon-
stret rectam rationem, & ad eam deducat; sequi-
tur illam recte dici ducem & moderatricem o-
mnium virtutum moralium. Et hoc etiam testan- *Testimonia*
tur duo illi præstantissimi Philosophi Plato & A-
ristoteles. Ille enim in Menone ait, ἡ φρόνησις μόνον
ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν. *Prudentia sola præit & ducit
ad recte agendum.* Item *lib. 3. De legibus*: πρώτη τῆς
ξυμπάσης ἡγεμὼν ἀρετῆς φρόνησις. *Prima vniuersæ virtu-
tis dux est prudentia.* Hic vero *lib. 6. Ethic. Nicom.
cap. 13.* expresse affirmat, virtutem moralem οὐ γίνε-
σθαι ἄνευ φρονήσεως, *non fieri*, seu *esse sine prudentia.*
Item, paulo post; οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρο-
νήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. *Fieri non potest
vt quisquam probus sit proprie sine prudentia; aut
prudens sine virtute morali.*

Hinc etiam alicubi *prudentia* à Platone dicitur
auriga vitæ humanæ: quia affectus & appetitus
tanquam equos ferocientes & exultantes frenat
& moderatur, ne hominem in vitia præcipitem
trahant: alicubi *Nauta in puppi sedens*, quia vitæ
humanæ gubernaculum tenet, & in mediis affe-

ctuum & appetitionum tumultuantium fluctibus nos à naufragio tutos & incolumes conseruat. Ab aliis dicitur omnium actionum nostrarũ, consiliorum, operum, adeoque totius vitę humanæ regula, dux & magistra. Et recte ait Lipsius in loco prius citato: *Vt architectis opus nullum recte processerit sine libella & linea: non item nobis sine norma hac directrice, nempe Prudentia.*

Pro thes. neg. Obiectio 1 Cæterum, contra hanc sententiam, quam hactenus probauimus, non leues videntur difficultates & obiectiones, moueri posse. Nam 1, sicut scientia salubrium, & insalubriũ nihil confert ad sanitatẽ corporis: ita neq; prudentia videtur quicquam valere ad sanitatẽ animi, nempe virt. mor. quippe quæ nihil aliud est, quam scientia bonorũ
2 & malorum. 2, quia experientia communis testatur, multos homines esse prudentes, h.e. cognitione rerum expetendarum & fugiendarum prædito, qui tamen sint improbi, virtutisq; moralis expertes: Et contra multos esse imprudentes. h.e. ignaros bonorum & malorum: qui tamen sunt probi & virtutis moralis participes; cuiusmodi sunt adolescentes & plerique idiotæ. Ideoque virtus mor. potest esse sine prudentia, & pruden-
3 tia sine virtute morali. 3, quia virtus moralis videtur potius esse dux & moderatrix prudentiæ, quatenus finem rectum eius consultationi subiicit, eamque dirigit, vt media honesta & vtilia ad finem illum ducentia inquirat ac decernat. Sicut enim vitium peruertit & deprauat iudicium rationis, efficitq; vt de principiis practicis male sentiamus, vt docet Aristoteles *lib. 6. Eth. Nic. c. vlt.* ita contra virtus perficit iudicium rationis, efficitque

cirque vt de principiis practicis bene sentiamus. Et hoc idem testatur ibidem Aristoteles quando ait, τὴν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή, *prælectionem facit rectam virtus.* Item, ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν, *impossibile est prudentem esse, qui non est probus.*
4 4, quia Socrates apud Platonem omnes virtutes morales statuit esse prudentias, vt Aristot. refert in loco antea citato. Non igitur prudentia potest esse dux & moderatrix omnium virt. moralium.

Respondetur ad præcedentia argumenta.

Vt igitur ad illas difficultates & obiectiones responderi possit, obseruanda sunt sequentia theoremata. 1, nō simpliciter verū esse, quod scientia salubrium & insalubriū nihil conferat ad sanitatē 1 corporis. Licet enim non sit causa efficiens proxima sanitatis vel conseruandę vel recuperandę: tamen est causa effic. remota: siquidem is, qui nouit quæ sint salubria, quæ insalubria vel sibi, vel aliis, eo melius potest sanitatē vel suam vel aliorum vsu salubriū, & declinatione insalubrium conseruare aut restituere. 2, prudentiam verā non esse simplicem & nudam notitiam bonorū & malorum: sed 2 eiusmodi notitiā, quę iudicium hominis de bonis & malis recte informat, eumq; vi sua flectit ad bonum appetendū & persequendū; malum vero auersandū & fugiendum. Et hoc etiam inde patet, quod ab Arist. *prudentia*, definitur *habitus cū vera ratione agendi circa ea, quæ homini bona sunt vel mala.* Item ab aliis ἐπιστήμη ἀρχιτεκτονικὴ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. 3, ho- 3 mines improbos non esse vere & proprie prudentes; sed potius versutos, callidos & malitiosos; quę notitia Græce dicitur πανουργία. Vnde etiam Lipsius *lib.1. ciuilis doctrinæ cap.1.* recte ait prudentiam sine virtute calliditatē & malitiam, & quid-

4 libet potius quam prudentiam esse. 4, Neminem esse probum, virtutisque moralis participem, qui est plane imprudens, bonorumque & malorum ignarus propter rationes supra allatas. Ideoque si adolescens aut idiota aliquis sit vere probus, necesse est, vt cognitionem eiusmodi honesti & turpis habeat, cuius vi fuerit excitatus ad appetendum & persequendum virtutem. *Ignoti enim nulla*
5 *est cupido.* 5, Prudentiam esse ducem & moderatricem virtutis moralis ab homine acquirendę. Sed hanc iam acquisitam vicissim aliquo modo esse ducem & moderatricem ipsius prudentiæ: quatenus eam perficit, & ne ad abusum flectat,
6 aut in versutiam degeneret, prohibet. 6, virtutes morales à Socrate dici prudentias, non proprie, sed tropice, quatenus prudentiæ norma diriguntur, & sine ea acquiri non possunt, vt etiam Aristoteles *lib. 6. Ethic. N. cap. vlt.* explicat. Hinc etiam doctissimus Goclenius *Quæst. 39. Ethicas* recte ait, virtutes dici prudentias: 1, ratione dependentiæ & acquisitionis, quia prudentia necessaria est ad acquisitionem virtutis moralis. 2, ratione connexionis, consensionis & conspirationis, qua nulla virtus moralis potest esse separata à prudentia; sed omnis cum ea coniuncta est:

9 Quod sit obiectum prudentiæ & à quibus causis efficientibus pendeat?

VT melius intelligatur natura prudentiæ, quam supra causam efficientem, adeoq; ducem & moderatricem omnium virtutum moralium asserimus, non alienum ab hoc loco esse iudico agere de illius obiecto & causis efficientibus.

Sunt

Sunt autem in genere obiectum prudentiæ τὰ πρακτά, hoc est, omnes res contingentes, quæ sub liberam hominis actionem cadunt, siue sint bona, siue mala, siue neutra. Et hoc patet non tantum ex definitione prudentiæ, quam Aristoteles tradit *lib. 6. Ethic. cap.5.* sed etiam ex duabus aliis, quarum vna est Stoicorum, qui dicunt, prudentiam esse scientiam bonorum, malorum & neutrorum: altera Ciceronis in *libro 2. de Inuentione,* qui prudentiam ait esse rerum bonarum & malarum, & vtrarumque peritiam. *De obiecto prudentiæ.*

Causæ vero efficientes prudentiæ aliæ sunt principales, aliæ minus principales. Principales sunt: 1, naturalis perspicacitas, sagacitas & solertia: quæ, Græce dicitur σύνεσις, ἀγχίνοια, δεινότης. 2, studium Philosophiæ practicæ & historiarum. 3, exercitatio assidua in rebus agendis, & quæ cum ea coniuncta est, obseruatio & experientia rerum singularium. Minus principales sunt: 1, studium Philosophiæ theoreticæ, & quæ ex eo oritur, sapientia. 2, peregrinatio, per quam multa obseruantur ad vsum nostrum conductura. 3, conuersatio cum viris prudentibus, ardensque studium eos imitandi, eorumque dicta & facta exprimendi. Sed notandum, Lipsium *lib. 1. ciuilis doctrinæ cap. 8.* prudentiæ parentes duos tantum constituere; nempe Vsum & Memoriam rerum. Et per Vsum quidem intelligere notitiam humanarum rerum ex visu vel tractatu; per Memoriam vero notitiam similem ex auditu vel lectu. Ac vsum quidem seu experientiam comparare patri; memoriam vero matri. *De causis efficientibus prudentiæ.*

10 *Quæ sint officia prudentiæ, & quæ illi opponantur?*

De officiis prudentiæ.

ETsi officia prudentiæ ex quæstione octaua non difficile est cognoscere: tamen melioris doctrinæ ac intelligentiæ gratia visum est primaria hoc loco recensere. 1 Primum officium est discernere inter bona, mala & neutra. 2 Alterum est, comparare inter se bona & mala, & videre, vtrum magis vel minus sit bonum vel malum, & si alteri vel præferendum, vel postponendum. Hinc etiam inter leges impares, quarum aliæ sunt superiores, aliæ inferiores delectum constituit tempore vel libero, vel non libero seu necessario. Ac tempore quidem libero superiores leges semper præferre iubet inferioribus. Vnde ort... sunt illæ regulæ: *Lex humana cedat diuinæ: Communia præferantur minus communibus; publica, priuatis; leges denique, quæ simpliciter honesta præcipiunt, vtilitati etiam publicæ præferantur.* Tempore vero non libero seu necessario, cum grauiore malo premimur, quod depellere discupimus, sæpe iubet inferiores leges præferre superioribus, ita vt non tam præstantiæ legis, quam indigentiæ & necessitatis nostræ habeatur ratio. 3 Tertium officium est in omni actione primum certum finem & scopum constituere. Deinde bene cõsultare de mediis idoneis ad finem illum consequendum necessariis, eaque ad circumstantias loci, temporis & personarum accommodare. 4 Quartum officium est suadere & permittere electionem inter plura bona & mala, pœnæ præsertim commeritæ proposita: non autem inter mala culpæ, quorum nec maius nec minus est eligendum, sed vtrumque repudiandum. Et propterea etiam Aristoteles *lib. 3. Ethic. Nicomach. cap* 1. ait

Sunt

Sunt quædam, ad quæ nullus vir bonus se cogi patitur, sed extrema quæque subeunda & mortem potius oppetendam ducit. Quintum officium est præsentia ordinare, futura prouidere, & præterita recordari. Sextum est, æque & moderate iudicare de dictis & factis aliorum. 5 6

Porro prudentiæ opponitur in defectu quædam imprudentia, quæ est ignorantia bonorum, malorum & neutrorum iudicio destituta: in excessu vero partim versutia vel calliditas, per quam vel ad malum finem bona media, vel ad bonũ finem mala media, ita ordinantur, vt vitiosa fiat accommodatio ad personas, loca & tẽpora: partim nimia lentitudo & festinantia in agendo. *De oppositis prudentiæ.*

11 An prudentia ex æquo in omnes homines cadat?

STatuitur thesis negat. Rat. sunt: 1, quia causæ effic. prudentiæ, de quibus *Q 9.* dictum, ex æquo in omnibus hominibus non reperiuntur. 2, quia ordinarie seniores sunt prudentiores iunioribus non tantum propter temperamentum naturale, quod in illis est frigidum & siccum. ideoq; humores & spiritus corporis sedatiores efficit, minusq; perturbationes excitat, nec per has iudiciũ rationis peruertit: sed etiã propter doctrinam & multarũ rerum vsum, quæ in illis maior est quam in iunioribus, nisi nimio senio incipiant repuerascere. Idcirco Aristoteles *lib.7. Ethic. Nic. 9.* recte asserit, Naturam iunioribus vires; senioribus prudentiam largiri. Quo etiam respexit Plato in Timæo, cum inquit, virtutem animi non florescere nisi virtus corporis deflorescat. 3, quia ordinarie viri sunt prudentiores mulieribus, *Pro thesi ...* *Ratio* 1 2 3

non tantum quia mulieres ſunt humidiores viris; & ſic ſpiritus habẽt craſſiores & obtuſiores; ſed etiam, quia minus in rebus agendis, præſertim publicis, quam viri ſunt occupatæ minuſque vſu & experientia rerum valent. 4, quia Philoſophi practici prudentiores ſunt quam theorici, propterea, quod maiorem ſibi rerum agendarum ex aſſidua illarum tractatione experientiam acquiſierunt. Hinc Ariſtoteles *lib. 6. Ethic. Nicom. cap. 7.* affirmat, Anaxagoram, Pittacum, Thaletem, & multos alios ſapientes fuiſſe non vſque adeo prudentes.

12 Quomodo prudentia ſit diuidenda?

Prudentiæ ſpecies recenſentur. *Diſtributio.* ARiſtoteles *libro 6. Ethic. Nicom. cap.* 8. prudentiam primo diuidit in priuatam & publicam: Priuatam vocat, per quam homo ſibi cõſulit ſeu recte diſponit ea, quæ ſibi ad bene beateque viuendum conducere videntur. Publicam vocat, per quam homo aliis conſulit. Fundamentum huius diſtributionis conſiſtit in eo, quod ſecundum Ariſtotelem & Platonem prudens dicatur, qui non tantum ſibi, ſed etiam aliis hominibus adeoque Reipublicæ conſulere poteſt. Verba Ariſtotelis ſunt: *φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἱ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν.* Verba Platonis ſunt: *φρόνιμόν γε φήσομεν ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὑτῷ καὶ τῇ πόλει.* (*In Alcib. II.*) Deinde prudentiam idem Philoſophus diuidit in Oeconomicam & Politicam, ſeu, quod idem eſt, in domeſticam & ciuilem: quarum illa in domeſtica; hæc in ciuili hominum ſocietate vſum ſuum præſtat. Tertio prudentiam ciuilem diſtribuit in Nomotheticam & Politicam ſpecialiter dictam; quæ rectius dici poteſt pragmatica:

1 (beside "ſulit ſeu recte…"), 2 (beside "vocat, per quam…"), 3 (beside "ſum ſuum præſtat…")

quarum illa est, per quam homo leges cōdit, magistratus constituit, imperat, pœnas, & præmia decernit: hæc est, per quā homo proxime in singularis actionibus versatur, & quasi manibus negotia ad Remp. pertinentia tractat. Postremo, 4
prudentiam pragmaticam diuidit in βουλευτικὴν καὶ δικαστικὴν, hoc est, in consultricem & iudicatricem; quarum illa est, per quam homo deliberat de rebus ciuilibus: hæc vero est, per quam homo iudicat de actionibus aliorum, vtrum legibus sint cōsentaneæ nec ne; & quibus pœnis vel præmiis dignæ sint,

13. *An prudentia præstet sapientiæ?*

Pro thesi affirmatiua Argumenta

PRO thesi affirmante valent hæc argumenta: 1, quia prudentia consistit in perspicientia boni & mali: Sapientia vero in perspicientia veri
& falsi. Semper autem ratio boni præfertur ra- 1
tioni veri. 2, quia prudentia semper cum virtute 2
morali inseparabili nexu est coniuncta. Sapientia autem non itidem. 3, quia prudentia est dux & 3
moderatrix omnium virtutum moralium. Sapientia non itidem. 4, quia prudentia sine sapientia 4
semper est vtilis & honorabilis. Sapientia autem sine prudentia est perniciosa & ignominiosa, ac
veluti gladius acutus in manu furētis. 5, quia pru- 5.
dentia reddit hominem probum, Deoque & aliis amabiliorem & gratiorem. Sapientia autem non.
6, quia prudentia rectum vsum omniū bonorum 6
humanorum parit, & sine eo nihil nobis bonum
esse potest. Sapientia autem non. 7, quia pruden- 7
tia puppi ciuitatis præsidet, & gubernaculum eius
enet ac moderatur. Sapientia autem non. 8. quia 8
prudentia est auriga vitæ humanæ, rectrixque

omnium actionum nostrarum. Sapientia non item. 9, quia prudentia reddit hominem in omni fortunæ statu instar cubi constantem. Sapientia autem non. 10, quia prudentia magis necessaria est humanæ conditioni, hominique ad futuram vitam properanti est accommodatior & vtilior. 11, quia omnis prudens est probus: non autem omnis sapiens est probus. 12, quia imprudẽtia, quæ opponitur prudentiæ, deterior est insipientia: cum illa semper coniuncta sit cum vitio morali: hæc autem non.

9
10
11
12

Pro thesi negatiua Argum.

At contra pro thesi negante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia prudentia est proles sapientiæ, & ab ea sua principia accipit. 2, quia sapientia est quieta & otiosa: prudentia autem est inquieta & negotiosa. 3, quia sapientia versatur in rebus diuinis & naturalibus: Prudentia vero in rebus humanis, quæ variis mutationibus sunt obnoxiæ. 4, quia sapientia sibi magis est sufficiens, minusque instrumentis Naturæ & Fortunæ indiget, quam prudentia. 5, quia sapientia mentem hominis perficit: Prudentia vero appetitum & voluntatem. 6, quia sapientia hominem eleuat ad summum bonum in contemplatione situm. Prudentia autem ad summum bonum in actione positum. 7, quia Philosophia & vita contemplatiua præstantior est practica. Ergo etiam sapientia præstantior est prudentia.

1
2
3
4
5
6
7

Deciditur quæstio per distinct. homonymiæ

Pro decisione quæstionis notandum est, vocabulum *sapientiæ* quandoque ita late accipi, vt suo ambitu etiam prudentiam comprehendat. Et in hac significatione intelligendus est versiculus ille Phocylidæ:

Αγεὶς

Ἀγροὺς καὶ πόλιας σοφίη καὶ νῆα κυβερνᾷ,
Agros, & urbes sapientia, & nauem gubernat.

Quandoque vero stricte sumi pro specie habitus intellectualis à prudentia contradistincta. Et in hac significatione quæstio proposita est intelligenda, thesisque eius affirmatiua videtur ad virtutem propius accedere, si argumenta in vtramque partem adducta accurate ponderentur, ac inter se conferantur. Vbi tamen etiam notandum est, vocabulum *prudentiæ* interdum sumi, vel pro sapientia ipsa, vel saltem in tam lata significatione, vt sub se comprehendat sapientiā. Et in hac significatione intelligendus est totus Cic. de prudentia locus, qui libr. 1. Offic. traditur. Cum enim ibi quatuor virtutes cardinales constituisset, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam; postea singulas ordine explicat: ac prudentiam quidem ait consistere in indagatione & cognitione veri. Quod officium sapientiæ proprium est.

14 *An proæresis recta necessaria sit ad virtutis moralis acquisitionem tanquam causa efficiens propinqua?*

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis est habitus proæreticus, hoc est, certo animi consilio & proposito susceptus. 2, quia proæresis recta nihil aliud est quam appetitus mediorum legitimorum à prudentia suggestorum, ad consequendum finem. In quo propositum constans viuendi secundum legem & rectam rationem includitur. Non potest autem virtus moralis sine eiusmodi ap- *Pro thesi af. Ratio 1 2*

petitu acquiri. Hinc etiam nemo dicitur natura probus, sed ex proæresi. 3, quia nulla actio hone-
3 sta & proba siue præcedat virtutem moralem, siue consequatur, consistere potest sine recta pro-
4 æresi. 4, quia Philosophi morales vulgo duas causas propinquas virtutis moralis cõstituunt, nempe mentem & voluntatem, quatenus illa recte iudicat de honesto & turpi: hæc vero amplectitur & exequitur id, quod menti approbatur. Per duas enim illas causas videntur intelligere nihil ali-
5 ud quam prudentiam & proæresin rectam. 5, quia proæresis recta in se includit obedientiam. Iam autem obediẽtia, quatenus sumitur pro actu obediendi, est radix omnium virtutum moralium, & sine ea nulla virtus moralis comparari potest. Ergo neque sine proæresi recta.

15 *An inter causas efficientes principales virtutis moralis proxima & immediata sit assuefactio & exercitatio legitima?*

Pro thesi affirmatiua

STatuitur thesis affirmatiua, quatenus per assuefactionem & exercitationem hoc loco nihil aliud intelligitur, quam crebra honestarum

Ratio 1 actionum iteratio. Rationes sunt: 1, quia etiamsi reliquæ causæ efficientes ponantur omnes, quæ supra in præceptis fuerunt enumeratæ, & hactenus in præcedentibus quæstionibus explicatæ & probatæ: tamen nisi accedat assuefactio & exercitatio, fieri non potest, vt virtus moralis ab homine acquiratur. Hac autem posita statim ponitur virtus moralis, ita vt alia causa efficiente in-
2 termedia plane opus non sit. 2, quia sicut virtus intellectualis crebris discendi & meditandi acti-

bus

bus immediate acquiritur: ita virtus moralis crebra honestarũ actionũ iteratione. Et sicut crebris scribẽdi, fabricãdi citharamq; pulsandi actibus fit scriptor, faber, & citharœdus: ita frequenti actionum vel temperantium, vel fortium, vel iustarum repetitione homo fit temperans, fortis & iustus, vt docet Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. 1.* vbi etiam prolixe disputat, virtutem moralem nobis nõ innasci, sed ἐξ ἔθους ἢ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν παραγίνεσθαι, hoc est, *ex assuefactione aut ex similibus actionibus acquiri.* Vnde etiam *lib. 3. c. 7.* ait, τὸ ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῆ ἀναισθήτου, *Ignorare, quod ex agendo circa qualibet habitus fiant, hominis est sensu fere carentis.* Hinc etiam fit, vt illi, qui in nuda doctrinæ mor. contemplatione versantur, neque illam ad actionem accommodare volunt, nunquam vere virtute morali præditi esse dicantur. Doctrina enim tantum animum informat; exercitatio vero confirmat: Doctrina est veluti oculus; exercitatio veluti manus. Illa monstrat rationem & modum agendi: hæc opus perficit. Nec male Albertus Magnus ait; *Natura nos facit habiles; ars, faciles; exercitatio sola potentes.* Cum quo etiam congruit illud: *Natura incipit, ars dirigit, exercitatio perficit.*

Sed contra hanc sententiam obiici potest. 1, *Si probus iam est, qui probe & honeste agit; sequitur probe & honeste agendo neminem fieri probum, neque virtutem moralem hoc modo posse comparari. Sed verum prius. Ergo & posterius.* Assumptio probatur, quia iustus, fortis & temperans iam est, qui iuste, fortiter & temperanter agit: non secus ac artifex iam est, qui artificiose agit. 2, *Si nemo potest*

Obiectio: 1

2

probam & honestam actionem ex se edere, nisi qui habitu virtutis moralis est instructus, sequitur impossibile esse, vt honestarum actionum frequentatione virtus moralis acquiratur. Sed verum prius. Ergo & posterius, Assumptio probatur, quia proba & honesta actio est effectum virtutis moralis, non secus ac opus artificiale est effectum artis. Sicut igitur nemo potest opus artificiale facere, nisi sit artifex, hoc est, habitum artis sibi comparauerit: ita quoque nemo potest probam & honestam actionem ex se edere, nisi habitu virtutis moralis sit instructus.

Distinctio inter actiones probas, quæ antecedunt & consequuntur virtutem.

Pro solutione harum obiectionum primum distinguendum est inter actiones, quæ antecedunt virtutem moralem, & quæ eandem consequuntur. Illæ enim sunt probæ; sed nō fiunt probe, hoc est ex habitu virtutis moralis. Is siquidem requirit tres conditiones essentiales, primo vt is, qui agit, sciens agat; secundo vt volens seu ex proæresi agat, & quidem propter idipsum quod agit, non propter aliud. v.g. vel timorem pœnæ vel vanam gloriam, vel lucrum; tertio vt constanter agat. Hæ vero & probæ sunt, & probe fiunt. 2, Illæ cadunt in non probum, hoc est, eum, qui nondum virtute morali est præditus: hæ vero nonnisi in probum. 3, illæ fiunt cum difficultate & molestia: hæ sine difficultate & molestia. Vnde etiā virtutis per actiones acquisitæ certissimum signū est voluptas, quæ ipsas comitatur. Qui enim habitū nondum adeptus est, is sine voluptate, imo cum dolore & molestia actiones honestas exercet: qui vero iam est consecutus; is easdem nō modo sine molestia; sed etiam cū delectatione exercet. 4, illæ

pen-

pendent immediate ex recto rationis iudicio, & huic congruente proæresi: hæ vero non. 5, illę sūt imperfectæ & inconstantes; hæ vero perfectæ & constantes. 6. Illæ sunt causa efficiens virtutis moralis, hæ vero eiusdem effecta.

Deinde notandum est, virt. mor. in multis quidem conuenire cum arte; sed rursus in multis ab eadem discrepare. Nam: 1, propter artē nemo dicitur probus, nisi probe cavtatur: propter virtutē autē mor. homo dicitur probus. 2, vt aliquis ex arte operetur, satis est si secundū regulā artis sciens operetur, etiamsi neq; libenter, neq; constanter. Sed vt aliquis ex virtute agat, non satis est vt sciens agat, nisi etiam agat libenter & constanter. Nam vt Aristor. ait *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. 3.* πρὸς τὰς ἀρετὰς τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει· τὰ δὲ ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται. *Ad virtutes comparandas scientia paruum aut nihil valet: catera autem non paruam, sed omnem vim obtinent.* Postremo obseruandum est, opus artificiale non minus, ac actionem probam & honestam, aliud esse imperfectū, aliud perfectum; quorum prius potest antecedere habitum artis, posterius autem non. 2 *Distin[ctio] inter moral[em] & artem* *Distin[ctio] inter o[pus] artificia[le]*

Quod igitur ad obiectiones attinet; in vtraque concedo antecedens, quatenus intelligitur de posteriore genere actionum probarum & honestarum, quæ virtutem moralem consequuntur. Sed inde non recte infertur cōsequens, quatenus de priore genere actionum probarū & honestarum intelligitur. Neque valet obiectio ab artifice & opere artificiali ducta. Artifex enim nō est, qui vel fortuito vel vi naturali ingenii opus artificiale facit; sed qui id facit ex habitu artis. Neq; *Soluuntur obiectiones.*

quodlibet opus artificiale est effectum artis; sed tantum id, quod fit ex habitu artis. Hoc enim solum est perfectum; cum reliqua sint imperfecta.

16 *Quæ sint causæ efficientes minus principales virtutis moralis?*

HActenus in quæstionibus præcedentibus partim declarauimus, partim probauimus causas efficientes principales virtutis mor. Consequens est, vt etiam aliquid de causis eiusdem efficientibus, minus principalibus differamus. Ex illis aliæ sunt impulsiuæ, aliæ instrumentales. Impulsiuæ sunt, quæ sua vi alliciunt, & impellunt hominem ad virtutem moralem sibi comparandam. In illo genere sunt: 1, spes præmii, & metus pœnæ. Nam vt Plutarchus docet *in libello De educatione puerorum*: δύο ταῦτα ὡσπερεὶ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐλπίς τε τιμῆς, καὶ φόβος τιμωρίας. *Duo hæc veluti elementa seu principia virtutis sunt, spesque præmii, & metus pœnæ.* Ratio ibidem additur, quia spes præmii homines alacriores ad optima studia; metus vero pœnæ tardiores ad mala opera reddit. 2, assidua bonorum exemplorum consideratio. Illa enim magnam vim habet ad virtutis studium. Hinc Terentianus senex filium suum in vitas hominum tanquam in speculum inspicere iubet, & ex aliis sumere exemplum sibi. Quanquam etiam intuitus malorum exemplorum, in quibus turpitudo & noxa vitiorum moralium exprimitur & hominibus ob oculos ponitur, non raro plurimũ ponderis habet ad abstrahẽdum eos à vitiis. Hinc Lacedæmonii quandoque seruos vino inebriatos in conspectum suorum liberorum produci curarunt,

[Margin: tis dinis moral. — 1 — 2]

runt, vt cognoscerent, quanta inesset turpitudo
& noxa ebrietati, & sic à teneris annis inciperent
ebrietatem auersari & fugere; temperantiam vero colere. Et Plutarchus inter alios modos, quibus iuuentus ad temperantiæ studium traduci
potest, iubet ipsi exempla proponere partim eorum, qui ob intemperantiam in calamitates inciderunt; partim eorū, qui ob temperantiam laudē
& gloriam bonā sunt consecuti. 3, sunt consilia o- 3
mniaq; alia argumenta suasoria, quibus homo ad
fugam vitii, virtutisq; studium excitatur. Illa enim
magnā vim habēt persuadēdi hominibus eorumque mentem & voluntatem in meliorem partem
flectendi. Porro, instrumentales causæ virtutis
moralis aliæ sunt adiuuantes, aliæ exemplares.
Adiuuantes sunt, quarum vi administra principales causæ efficientes vtuntur in producendo

De causis instrumentalibus, partim Adiuuantibus.

habitu virtutis moralis. In illo genere est amor 1
honestatis, & turpitudinis odium. Vbi enim duo
isti affectus dominantur, ibi facillime vitium expelli & virtus inseri potest. Vbi autem nullus est
honestatis amor, nullum turpitudinis odium, ibi
impossibile est, virtutem moralem acquiri. 2, pra- 2
uorum sodalitiorum fuga & assidua cum probis
conuersatio. Quemadmodum enim morbi quidam corporis per contactum ad alios propagantur: ita etiam morbi animi per conuersationem.
Et hoc etiam testantur trita illa prouerbia: *Qui
claudo cohabitat, subclaudicare discit*: *Qui picem
contrectat, manus contaminat.* Hinc etiam Plutarchus parentibus præcipit, vt liberos à malorū
hominum consortio arceant, ne aliquid vitii inde contrahāt. Contra, vt Seneca ait *epist.* 94. nul-

la res magis animos honestate imbuit, dubiosque & in prauum inclinantes reuocat ad rectũ, quam bonorum virorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri & aspici frequenter. Itaque recte Theognis, cum traditurus esset amico suo Cyrno præcepta moralia, statim in principio post primum præceptũ monet, vt semper cum bonis; nunquam cum malis cõuersetur; propterea quod à bonis bona; à malis mala discãtur.
3 3, diligens declinatio cuiuslibet ad vitia & peccata occasionis. Qui enim vitat occasionem peccandi, ille vitat peccatum: Contra, qui non vitat peccatũ, ille sæpe ex improuiso præcipiti cursu in peccatum ruit. Hinc qui vitã vult agere castam, eum oportet fugere partim locum, si ad amorem inuitet; partim colloquium, si Venerem extimulet; partim co-
4 gitationes, si lasciuiam excitent. 4, bonorum exemplorum imitatio & malorum euitatio. Vtraque enim ad virtutem hominem deducit.

Partim exemplaribus. Restat vt de caussis exemplaribus virtutis dicamus. Illæ nihil aliud sunt, quam normæ, secundum quas vita hominis est instituenda, virtusque moralis informanda; cuiusmodi sunt partim
1 2 3 recta ratio, partim exemplar virtutis in aliis nobis propositũ, partim sacra scriptura, de quibus plura in sequente quæstione.

17 *An sola sacra scriptura statuenda sit causa exemplaris virtutis moralis?*

Sententia aliorum exponitur. SVnt multi viri docti, qui statuunt, causam exemplarem virtutis moralis esse solam scripturam sacram, præsertim vero decalogum. Rationes

Ratio 1 sunt:

sunt:1, quia illa sola tradit præcepta pie sancteque viuendi; quæ sicut à Deo profecta sunt; ita sunt verissima. 2, quia quicunque vitam suam instituit secundum præcepta in scriptura sacra proposita, ille vere probus, virtutisq; moralis est particeps. 3, quia illa varia exempla proponit tum virtutum imitandarum, tum vitiorum fugiendorum. 3

At contra alii reperiuntur, qui hanc sententiam non simpliciter veram esse arbitrantur. Etsi enim concedunt, solam sacram scripturam esse normam veræ pietatis, adeoque virtutis moralis, quatenus homini Christiano inest, & à Theologo consideratur: tamen aliam putant esse rationem virtutis moralis, prout à Philosopho ethico consideratur, iisq; etiam inest, qui sunt Ethnici & nondũ ad Christianam religionẽ conuersi. Ideoq; præter S. scripturam causam exemplarẽ virt. mor. statuũt partim ὀρθὸν λόγον, h. e. *rectam rationem*, partim exemplar virtutis in aliis nobis propositum. Per rectam autẽ rationem videntur intelligere in doctrina virtutum partim rectum hominis de honesto & turpi iudicium; partim principia practica, omnemq; positiuã, quam viri prudentes ex lege naturali, tanquam riuulum ex fonte deriuant.

Superior sententia improbatur.

18 *Quomodo alii causas efficientes virtutis moralis recenseant?*

VVlgata opinio Philosophorum est, causas efficientes virtutis moralis esse mentem & voluntatem: illam quidem, quatenus recte iudicat de honesto & turpi; hanc vero, quatenus amplectitur & exequitur id, quod menti approbatur.

Aliorum opiniones exponuntur.

Etsi vero hæc opinio cōcedi potest, quatenus per mentem intelligitur non ipsa anima rationalis; neque facultas naturalis intelligendi; sed ipsa intelligentia & notitia boni & mali cum iudicio sano coniuncta: per voluntatem vero non ipsa facultas volendi, neque ipsa res volita; sed volitio hoc est, appetitio boni per intellectum cogniti: tamen in eo erratur, quod menti & voluntati ea officia & opera attribuuntur, quæ sunt totius hominis propria; cuiusmodi sunt recte iudicare de honesto & turpi, item amplecti & exequi id, quod bonum iudicatur & approbatur. Porro, caussas efficientes virtutis aliter & plenius explicat acutissimus Keckermannus *lib.* 1. *Systем. Ethic. cap.* 1. Alias enim docet esse principales, alias minus principales. Ac principales quidem statuit naturam & curam: ad quarum primam refert non tantum intellectum practicum ac voluntatis libertatem & potestatem; sed etiam εὐκρασίαν, hoc est, *bonum temperamentum corporis*, & quæ ex ea sequitur, εὐφυΐαν: Ad alteram refert non tantum bonam educationem & institutionem, quæ fit à parentibus & præceptoribus; sed etiam propriam præceptorum moralium perceptionem & exercitationem. Minus vero principales statuit partim exempla aliorum bene agentium, partim aliorum præmia, quæ ex virtute reportant; & pœnas, quas alii patiuntur propter vitia.

Errata quædam notantur:

Vbi tamen probare non possum. 1, quod intellectus practicus & voluntas, præsertim ea, quæ
1 virtutem caussatur, ad naturam referantur. 2, quod
2 intellectus practicus dicatur homini innatus: cū tamen in infantibus recens natis nulla sit recta ra-

tio,

tio, neque vlla notitia boni & mali teste scriptura *Deut.* 1. & *Ionæ cap. vltimo.* 3, quod voluntati tribuitur eiusmodi libertas & potestas, per quam potest velle & persequi bonum; malum vero auersari & fugere, cum tamen hæc non voluntati, sed homini sit tribuenda, quemadmodum prolixius in Anthropologia nostra docuimus. 3

19 *An virtus moralis habeat materiam & formam?*

SVunt multi Philosophi, qui asserunt virtutem moralem non tantum habere efficientem & finem; sed etiam materiam & formam: propterea quod nihil habeat essentiam, nisi etiam habeat causas internas essentiam illius constituentes; cuiusmodi sunt materia & forma. Sed in assignanda vtraque causa inter se non conueniunt. Aliis enim materia virtutis sunt τὰ πάθη hoc est, *affectus naturales*; aliis actiones naturales hominis. Similiter forma aliis est habitus proæreticus; aliis mediocritas recta ratione definita; aliis conformatio voluntatis cum recta ratione; aliis congruentia animi cum lege, seu compositio eiusdem ad honestatem legi naturæ & rectæ rationi congruentem; aliis vita legi congrua. *Opinio aliorum exponitur.*

Cæterum, hæc sententia videtur non esse approbanda propter sequentes rationes: 1, quia falsum est, nihil habere essentiam, nisi etiam habeat causas internas essentiã illius constituentes, nempe materiam & formam: siquidem multa sunt entia, quæ veram habent essentiam, simplicem tamen, & non compositam ex materia & forma. Et propterea etiam *lib.* 3. *Metaphys. cap.* 2. *Qu.* 10. probaui; non omne causatum indigere quatuor *Refutatur superior opinio.* 1

causarum generibus ad sui productionem. 2, quia nihil in virtute morali esse, aut excogitari potest, cui competat definitio materiæ. Licet enim affectus & actiones naturales possint dici materia actionum moralium: tamen virtutis moralis materia dici nequeunt; sed potius subiectum illius occupans. In his enim moderandis virtus moralis
3 versatur. 3, quia necessaria est connexio inter materiam & formam proprie dictam, ita vt quicquid caret materia, careat etiam forma, & retro, vt *lib. 3, Metaphysicæ cap. 2. Quæst. 16.* demonstratum fuit. Cum igitur virtus moralis destituatur materia; necessario sequitur, illã quoque destitui forma. Neque obstant ea, quæ ab aliis pro forma virtutis moralis habentur. Illorum enim nullum est causa interna, per quam virtus moralis est id, quod est; sed est eius vel genus; vt habitus proæreticus; vel subiectum occupans, vt mediocritas; vel causa efficiens, vt conformatio voluntatis cum recta ratione: Item, compositio animi ad honestatem; vel effectum, vt congruentia animi cũ lege, seu vita legi congrua. Interim tamen non nego, improprie & analogice mediocritatem posse dici formam virtutis moralis.

CAPVT IV.
De Subiecto virtutis moralis.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de Causis virtutis moralis. Sequitur eiusdem Subiectum, quod est vel recipiens, vel occupans.*

2 *Sub-*

Subiectum virtutis quod sit
1 Recipiens.
2 Occupans.

2 *Subiectum recipiens virtutis moralis est totus homo, prout ex corpore organico & anima rationali est compositus.*

3 *Subiectum occupans, seu obiectum aliud est internum, aliud externum.*

4 *Internum partim est voluptas & dolor; partim affectus & actiones hominis, quatenus secundum rectam rationem sunt conformandæ.*

5 *Externum est Deus & homo, erga quos virtus moralis exercenda est.*

QVÆSTIONES.

1 *Quod sit subiectum recipiens virtutis moralis?*

Diversæ aliorum opiniones recensentur.

De hac quæstione discrepantes sunt Philosophorum opiniones. Etsi enim omnes in eo conueniunt, virtutis moralis, prout à Philosopho morali consideratur, subiectum recipiens remotum esse hominem; propinquum vero, animam: tamen cum anima hominis ab ipsis diuidatur in partem rationalem & irrationalem; & ad illam quidem referatur mens & voluntas; ad hanc vero præter facultatem vegetatricem sensus & appetitus sensitiuus, qui duplex statuitur, ἐπιθυμία καὶ θυμὸς, hoc est *appetitus concupiscens & irascens*: hinc alii existimant virtutem moralem esse in mente; alii in voluntate; alii in appetitu sensitiuo, siue concupiscente siue irascente. Et hanc postremam opinionem passim defendit Aristoteles; præsertim *libr. 1. Ethic. Nicomach. cap. 13. seu vltimo.* & *lib. 1. magnorum moralium cap. 5.* & *lib. 5 moralium Eudem. cap. 1.* & *lib. 7. Phys. auscultationis*

cap. 3. Eandem præter cæteros Aristotelis interpretes, prolixe defendit Piccolomineus *in gradu* 4. *Philosophiæ ciuilis cap.* 7. 8. 9. 10. *&* 11.

Pro postrema opinione. Ratio

1 Rationes præcipuæ vtriusque sunt; 1, quia virtus moralis est habitus, secundum quem appetitus sensuum subiicitur imperio rectæ rationis. 2, quia virtus moralis versatur in moderandis affectibus eorumq; comitibus voluptate & dolore, qui in appetitu sensitiuo existunt. 3, quia virtus moralis in nobis non gignitur sine alteratione physica: Alteratio autem physica non cadit in rationalem partem animæ, nempe mentem & voluntatem; sed tantum irrationalem, nempe appetitum sensitiuum. 4, quia propterea virtus diuiditur in διανοητικὴν καὶ ἠθικήν, quod illa sit habitus mentis, hæc vero habitus appetitus sensuum. 5, quia virtus moralis alia est ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, *appetitu concupiscente*; alia ἐν τῷ θυμοειδεῖ, *appetitu irascente*. Vterque autem est appetitus sensitiuus.

(margin: 2, 3, 4, 5)

Superioribus opinionibus reiectis propria sententia exponitur.

Cæterum, neque hæc postrema opinio, neque reliquæ priores, quæ pro subiecto recipiente virtutis moralis habent animam, aut aliquam eius partem seu facultatem, videntur esse approbandæ. Itaque iis reiectis statuo subiectum recipiens proximum & adæquatum virtutis moralis esse totum hominem constantem corpore & anima.

Ratio

1 Rationes huius assertionis sunt: 1, quia virtus moralis prout in Ethica consideratur, nulli enti inesse potest, nisi sit animal rationale, facultatemque naturalem intelligendi & iudicandi, approbandi & improbandi, volendi & nolendi habeat. Hæc
2 autem attributa soli homini competunt. 2, quia solus homo inter omnia animalia per naturam

suam

suam aptus est ad acquirendam virtutem mora-
lem, vt patet ex *Q.3. c.3.3*, quia solus homo disci- 3
plinam rectam suscipere potest; & partim do-
cendo, partim consulendo, partim promittendo
& cōminando, partim rogando, partim laudan-
do & vituperando paulatim à vitiis ad virtutem
abduci. 4, quia in solum hominem proprie cadit 4
prudentia, proæresis & obedientia, sine quibus
virtus moralis existere non potest. 5, quia solus 5
homo seipsum in actionibus probis & honestis
exercere potest, & per crebram earū iterationem
habitū virtutis moralis sibi vel acquirere, vel ac-
quisitum confirmare. 6, quia solus homo partim 6
spe præmii, partim metu pœnæ, partim assidua
bonorum exemplorum consideratione, partim
denique aliis argumentis suasoriis excitari potest
ad fugam vitii, virtutisque studium. 7, quia in so- 7
lum hominem cadit partim honestatis amor, &
turpitudinis odium, partim prauorum sodalitio-
rum fuga, & quotidiana cum bonis conuersatio;
partim diligens declinatio omnis ad vitia occa-
sionis, partim bonorum exemplorum imitatio, &
malorum euitatio. 8, quia solus homo vitam su- 8
am secundum rectam rationem exemplarq; vir-
tutis in aliis propositum instituere & conforma-
re potest. 9, quia solus homo per virtutem perfi- 9
citur & ad statum naturæ suæ conuenientem tra-
ducitur. 10, quia solus homo ob virtutem mora- 10
lem honoratur, laudatur, beatusque redditur. 11, 11
quia de solo homine vere & proprie virtus mo-
ralis tanquam accidens de suo subiecto prædica-
tur. 12, quia vnum numero accidens non potest 12
esse in diuersis numero subiectis: Ideoque cum

anima sit substantia non tantum vna numero, sed etiam specie ab homine distincta: sequitur virtutem moralem non posse simul inesse homini & animæ.
13 13, quia virtus moralis non inest nisi substantiæ viuæ & intelligenti. Cum igitur mens, (prout hoc loco vsurpatur) & voluntas, itemque sensus & appetitus sensitiuus non sint substantiæ viuæ ac intelligentes; sed vel facultates vel operationes hominis, & ex consequenti, accidentia; sequitur virtutem moralem illis inesse non posse.
14 14, quia vitium morale soli homini inest, & ob id solus homo vituperatur & punitur.

Solutionis fundamenta iaciuntur per Theoremata.

Proinde, nihil aliud restat, nisi vt ad rationes pro postrema sententia allatas breuiter respondeatur. Atque vt id commodius fiat, obseruanda sunt sequentia theoremata:
1 1, animam hominis improprie ab Aristotele diuidi in partẽ rationalem & irrationalem. Licet enim concedamus in homine præter animam rationalem esse etiam animam vegetantem & sentientem, illas tamen proprie partes siue essentiales, siue integrales vnius animæ humanæ esse negamus.
2 2, Appetitum sensitiuum non recte à Platone & Aristotel. diuidi in appetitum irascendi & concupiscendi, vt ex Zoologia nostra patet.
3 3 distinguendum esse inter bonitatem moralem, hoc est, probitatem habitualem & actualem; seu, quod idem est, permanentem & transeuntem. Illam enim inesse soli creaturæ intelligenti, eamque perficere & disponere ad bene agendum: hanc vero inesse ipsis actionibus creaturæ intelligentis, easque laudabiles reddere, vt docetur *Metaphysic. lib. 2. cap. 4.*
4 4, virtutem dici aliam intellectualem, aliam moralem,

quod

quod vna crebris intelligēdi actibus acquiratur: altera moribus, h.e. crebris actionibus honeſtis.

Soluuntur argumenta pro aliorum opinione allata.

Hinc iam manifeſtum eſt: 1, virtutem moralem eſſe quidem habitum ſecundum quem appetitus ſenſitiuus ſubiicitur imperio rectæ rationis: non autem ineſſe ipſi appetitui ſenſitiuo, ſed homini. 1
2, virtutem moralem in nobis quidem non gigni ſine alteratione Phyſica appetitus ſenſitiui: ſed inde non ſequi, illam eidem ineſſe. 2
3, virtutem moralem verſari quidem in moderandis affectibus, eorumque comitibus voluptate & dolore tanquam in ſubiecto occupante; non tamen iis ineſſe tanquam ſubiecto recipienti. 3
4, virtutem non propterea dici aliam intellectualem, aliam moralem: quod illa ſit habitus *mentis*; hic appetitus ſenſitiui. 4
5, nullam virtutem moralem eſſe vel in appetitu iraſcente, vel in appetitu concupiſcente. 5

2 An virtus moralis intrinſecus verſetur circa voluptatem & dolorem?

Sententia affir. defenditur

SEntentiam affirmantem paſſim in libris ſuis, præſertim moralibus, defendit Ariſtoteles. Nā *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2.* ait. περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή. *circa voluptates & dolores eſt moralis virtus.* Et hoc inde probat. 1, quia ob voluptatem mala agimus; ob dolorem vero ab honeſtis abſtinemus. *Ratio* 1
2, quia propterea neceſſe eſt, vt Plato ait, hos à pueris quodammodo educatos & inſtitutos eſſe, vt quibus rebus oportet & lætemur & doleamus. Hæc enim eſt recta inſtitutio. 2
3, quia virtus moralis verſatur circa actiones & affectus. Omnē autem affectuū & actionē ſequitur voluptas & dolor. 3
4, quia propterea ſup- 4

Item, *lib. 7. Physſ. auſcultat. cap. 3.* ἅπασα ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας σωματικάς; vbi etiam inter alia addit, ex bona diſpoſitione & moderatione voluptatis & doloris oriri virtutem.

Notandum autem eſt; 1, virtutem moralem non tantum verſari circa voluptates & dolores corporis; ſed etiam animi, quatenus moderatione indigent. 2, virtutem moralem magis verſari circa voluptatem, præſertim corporis, quam dolorem: tum quia voluptas omnibus animalibus eſt communis, omniumque rerum eligendarum aſſidua comes, ita vt etiam honeſtum & vtile iucundum appareat: tum quia à pueritia nobiſcum educata eſt, totamque vitam noſtram quaſi imbuit & tinxit, ita vt difficile ſit eam eluere & abſtergere: tum quia virtus verſatur circa difficilius. Eſt autem difficilius voluptatem quam dolorem moderari.

Notationes ſubiiciuntur. 1 2 *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. 2. ſub finem.*

3 *An virtus moralis intrinſecus verſetur circa actiones & affectus hominis?*

SEntentiam affirmantem defendit Ariſtoteles *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2.* cum ait, ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη. *virtutes* (ſcilicet morales) *ſunt circa actiones & affectus.* Rationes huius aſſertionis ſunt: 1, quia voluptas & dolor ſunt comites actionũ & affectuum. Ideoque virtus moralis circa voluptatem & dolorem verſarii non poteſt, niſi etiam verſetur circa actiones & affectus. 2, quia virtus moralis actiones & affectus hominis moderatur, itaque informat vt cum recta ratione conſentiant. Hinc recte dici ſolet, affectibus bene vti, eſſe virtutem; male vero vti, eſſe vitium.

Theſis affir. defenditur. *Ratio* 1 2

Vtrum autẽ virtus moralis circa omnes actio-

E

Item, *lib. 7. Phys. auscultat. cap. 3.* ἡ πᾶσα ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας σωματικάς; vbi etiam inter alia addit, ex bona dispositione & moderatione voluptatis & doloris oriri virtutem.

Notandum autem est; 1, virtutem moralem non tantum versari circa voluptates & dolores corporis; sed etiam animi, quatenus moderatione indigent. 2, virtutem moralem magis versari circa voluptatem, præsertim corporis, quam dolorem: tum quia voluptas omnibus animalibus est communis, omniumque rerum eligendarum assidua comes, ita vt etiam honestum & vtile iucundum appareat: tum quia à pueritia nobiscum educata est, totamque vitam nostram quasi imbuit & tinxit, ita vt difficile sit eam eluere & abstergere: tum quia virtus versatur circa difficilius. Est autem difficilius voluptatem quam dolorem moderari. *Notationes subiiciuntur.* 1 2 *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. 2. sub finem.*

3 *An virtus moralis intrinsecus versetur circa actiones & affectus homines?*

SEntentiam affirmantem defendit Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2.* cum ait, ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη. *virtutes* (scilicet morales) *sunt circa actiones & affectus.* Rationes huius assertionis sunt: 1, quia voluptas & dolor sunt comites actionũ & affectuum. Ideoque virtus moralis circa voluptatem & dolorem versarii non potest, nisi etiam versetur circa actiones & affectus. 2, quia virtus moralis actiones & affectus hominis moderatur, itaque informat vt cum recta ratione consentiant. Hinc recte dici solet, affectibus bene vti, esse virtutem; male vero vti, esse vitium. *Thesis affir. defenditur.* *Ratio* 1 2

Vtrum auté virtus moralis circa omnes actio-

Quæstio alia mouetur & explicatur. nes & affectus hominis versetur, de eo non immerito dubitatur. Sunt enim affectus, perinde ac actiones, alii morales siue recti, siue praui, alii naturales, qui indifferentes sunt, & neque ad bonum, neq; ad malum morale determinati. Ac in naturalibus quidẽ affectibus & actionibus omnibus, quatenus pendent à libero hominis arbitrio certum est virtutem mor. versari. Sunt enim capaces non tantum excessus & defectus, in quibus vitium morale consistit; sed etiam medii seu mediocritatis, in qua virt. moralis posita est. Sed in moralibus affectibus & actionibus dubiũ est, vtrum virtus moralis versetur. Quatenus enim eiusmodi affectus & actiones sunt probi, eatenus sunt vel causa efficiens, vel effecta virtutis moralis: ideoque eiusdem obiectum esse non possunt: quatenus vero sunt improbi, eatenus ad mediocritatẽ reduci non possunt: cum suapte natura sint mali & vitiosi, neque vllis circumstantiis boni effici queant; cuiusmodi sunt maleuolentia, libido, adulterium, parricidium, & id genus alia. Responderi tamen potest, virtutem moralem versari non tantum circa affectus & actiones omnes naturales, sed etiã morales, quatenus eos vel perficit, & ex minus bonis magis bonos efficit, vel corrigit, sanat aut omnino coercet & extirpat.

Obseruatio. Notandum autem est, virtutem moralem versari non tantum circa actiones hominis siue internas siue externas; sed etiam circa eiusdem passiones: Non enim tantum actiones; sed etiam passiones humanę moderatione opus habent, vt sint rectæ & laudabiles. Hinc alii Ethici ad obiectum virtutis moralis referunt non tantum volun-

luntatem hominis, consultationem & proæresin; sed etiam sensum & appetitum sensitiuum motumque localem corporis siue totalem, siue partialem.

4 *An affectus omnes sua natura sint mali & vitiosi?*

GRauissima fuit disputatio inter Stoicos & Peripateticos, vtrum affectus omnes sua natura sint praui & vitiosi. Ac illi quidē thesin affirmantē; hi negantē defenderunt. Argumenta Stoicorum sunt, quia affectus sunt motiones à recta ratione contra naturam auersæ, adeoque ægritudines animi virtute curandæ. 2, quia humanam tranquillitatem perturbant & euertunt. Vnde etiam à Latinis dicuntur perturbationes. 3, quia ex falso deprauatoque rationis iudicio oriuntur. 4, quia corrumpunt rectum de rebus iudicium. 5, homines incitant ad omnis generis peccata & vitia. Vnde dicuntur calcaria ad vitia & irritamenta peccatorum. 6, quia affectus omnes sunt voluptate & dolore permixti: qui, vt Plato ait *lib.1. de legib.* sunt consiliarii amentes ac insipiētes. 7, quia à veræ felicitatis via hominē abducunt, & in miseriæ barathrum præcipitant. 8, quia cum virtutibus moral. consistere non possunt; cum illæ animum tranquillum & quietum reddant: hæ vero perturbent. 9, quia digni sunt vt eliminentur, ac procul à sapientis animo arceantur.

Arg. Stoicor. pro thesi affirmatiua

1
2
3
4
5
6
7
8
9

Argumenta Peripateticorum sunt: 1, quia affectus sunt motus naturales, quibus homo incitatur ad persequendum bonū, & fugiendum malum. 2, quia à Deo eiusque famula Natura indita est homini facultas ciendi & recipiendi in se af-

Arg Peripat. pro thesi neg.

1
2

3 fectus. 3, quia ſunt virtutũ ſtimuli & calcaria, adeoque inſtrumenta, quorum beneficio homo potentius in optatum finem fertur, cumulatius illum aſſequitur, iucundiuſque eo fruitur: dum ſcilicet amanda amat, odioſa odit, ſperanda ſperat, metuenda metuit, deniq; dum iraſcitur male facientibus, & fauet bene facientibus, adeoque
4 lætatur in bonis, triſtatur in malis. 4, quia ſine affectibus homo lentus & ignauus eſt ad agendum, non ſecus ac nauis ventis deſtituta tarde & difficulter
5 prouehitur. 5, quia voluptas & dolor, qui ſunt perpetui comites affectuum, ſunt duo fontes, ex quibus qui haurit, quando & quantum o-
6 portet, felix eſt. 6, quia ex hominum cœtu arcendus eſt, qui quæ debet, non amat, non odit, non ſperat, non metuit, non miſeretur, neque quan-
7 do & quantum debet. 7, quia affectus moderati ſunt veluti equi currum vitæ noſtræ vehentes in
8 cœlum, adeoque ſunt honeſti & laudabiles. 8, quia affectibus vtendum non tanquam ducibus & conſiliariis, ſed tanquam auxiliariis ad explenda Rationis Dominæ mandata.

Subiiciuntur Rationes Theologicæ. His addi poſſunt rationes Theologicæ; 1, quia
1 affectus etiam Deo & beatis mentibus in ſcriptura S. tribuuntur. 2, quia affectus à Deo ſunt man-
2 dati; dum iubemur Deum & proximũ noſtrum
3 diligere. 3, quia ipſe Chriſtus, qui boni viri perfectiſſimum exemplar eſt, affectibus fuit præditus cum in terris verſaretur, & etiamnum illos ha-
4 bet. 4. quia vita æterna ſine affectibus non erit, ſed ardebunt beati amore Dei, & lætitia ineffabili, orta ex plena Dei agnitione, fruentur.

Quæſtio deciditur per a punct. Cæterum, vt veritas huius quæſtionis innoteſcat,

ſcat, diſtinguendum eſt inter affectus, quatenus ſunt naturales aut etiam moderati & moraliter boni; & quatenus ſunt immoderati & moraliter mali. De priore genere vera eſt ſententia Peripateticorum: De poſteriore vero Stoicorum. Et niſi ſententia Stoicorum ad immoderatos affectus reſtringatur, omnino fatua eſt, naturæ aduerſa, virtutique & communi hominum ſocietati noxia: Ideoque reiicienda & damnanda: cum ex illa ſequatur ἀπάθεια, hoc eſt, *vacuitas affectuum*: ex Peripateticorum vero ſententia μετριοπάθεια, *affectuum moderamen.*

5 *An in poteſtate hominis ſit moderari affectus?*

PRo theſi affirmante faciunt hæc argumenta; 1, quia in poteſtate hominis eſt, ſibi virtutem moralem acquirere, & acquiſitam exercere. Illud autem fieri non poteſt, niſi in eiuſdem poteſtate ſit moderari affectus. 2, quia homo libere determinare poteſt affectus ſuos naturales ad bonum morale, eoſque rectæ rationis imperio ſubiicere. 3, quia vana eſſet omnis puerorum inſtitutio, qua homo ab ineunte ætate aſſueſit, vt diſcat delectari & dolere iis rebus, quibus quando, & quantum decet, niſi in poteſtate hominis eſſet moderari affectus. 4, quia vanæ eſſent omnes leges & præceptiones de ſedandis & moderādis affectibus, & fugiendis immoderatis affectibus, ſi homo plane non poſſet iis obedire. 5, quia nullus homo iure poſſet vituperari & puniri ob affectuum immoderationem, niſi in eiuſdem poteſtate eſſet, moderari affectus.

Pro ſententia affirm. Argum. 1 2 3 4 5

At in contrariam partem obiici poteſt: 1, *Quod*

Pro th. ſi negativa 1 *A ...*

naturale est, hoc est, *à natura homini insitum, id moderari non est in hominis potestate. Atqui affectus sunt naturales*, hoc est, *à natura homini insiti. Ergo affectus moderari non est in hominis potestate.*
2 *2, Quodcunque moderari homo potest, id est voluntarium. Affectus non sunt voluntarii*, vt qui hominem etiam inuitum inuadunt. *Ergo affectus*
3 *moderari homo non potest. 3, Quodcunque recta rationis imperium detrectat, id homo non potest moderari. Affectus recta rationis imperium detrectant. Ergo affectus homo non potest moderari.* Assumptionem probat non tantum communis experientia; sed etiam Aristoteles *lib. 1. Ethicorum Nicomach. cap. vltimo*, cum ait, Rationem semper ad optima hominem hortari; sed appetitum sensitiuum rationi repugnare ac reluctari, similemque esse membro paralytico, quod cum dextrorsum mouetur, sinistrorsum perperam fertur. Atque hoc etiam indicat versiculus ille vulgatus:

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Responsio ad Argum. Responderi autem solet ad primum argumentum, propositionem esse veram de eo, quod sim-
1 pliciter est naturale, & nullo modo voluntarium: falsam autem de eo, quod secundum quid est naturale simul & voluntarium; cuiusmodi sunt affectus. Illi enim sunt naturales, quatenus à causa efficiente naturali primam suam trahunt originem: & rursus sunt voluntarii, quatenus per proæresin vel ad bonum vel ad malum morale libere ab homine determinantur.

2 Ad alterum argumentum respondetur, assumptionem non esse simpliciter veram. Licet enim affe-

affectus quatenus sunt naturales, sæpe hominem inuitum inuadant: tamen sunt voluntarii, quatenus ab homine approbantur vel improbantur.

Ad tertium argumẽtum respondetur, propositionem non esse simpliciter veram. Nam sicut equus, qui alias frenos detrectat, tandem domari potest, & insessoris imperio subiici: ita etiam affectus, qui aliquando detrectant imperium rectæ rationis, tandem in gyrum rectæ rationis reduci possunt. 3

6 *An virtus moralis extrinsecus occupetur & exerceatur erga Deum & hominem?*

HActenus explicauimus interna obiecta virtutis moralis, quæ sunt partim voluptas & dolor; partim actiones & affectus hominis. Restat vt paucis etiam externum obiectum declaretur. Illud vulgo statuitur esse Deus & homo. Ratio huius assertionis: 1, est, quia propterea virtus moralis acquiritur, vt homo per eam bene erga Deum & hominem disponatur. 2, quia virtus moralis nullam ex se actionem edit, cuius obiectum externum non sit Deus & homo. 3, quia charitas quæ sub se omnes virtutes morales complectitur, aut respicit Deum aut proximum. Idcirco etiam omnia præcepta decalogi referuntur ad duo summa capita, nempe ad dilectionem Dei & proximi.

De obiecto externo virtutis moralis *Ratio* 1 2 3

Quod si quis obiiciat, hominem exercere debere virtutem moralẽ non tantum erga Deum & proximum; sed etiã erga seipsum: respondeo sicut proximi dilectione includitur dilectio suiipsius; sic proximi appellatione includi hominẽ ipsum: Vnusquisq; enim sibi maximè est proximus, iuxta

Occurritur obiectioni 1

illud Comici: *Proximus sum egomet mihi.* Neque obstat, si quis dicat, hominem dum erga seipsum virtutem exercet, non esse obiectum virtutis externum. Sicut enim medicus, dum seipsum curat, quodammodo dicitur agere in externum obiectum, quatenus ægrotus distinguitur à Medico: ita etiam homo, dum erga seipsum virtutẽ moralem exercet, quodammodo dicitur obiectum externum virtutis, quatenus hæc in id agit, quod est extra essentiam suam.

CAPVT V.

De Adiunctis virtutis moralis.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit Subiectum virtutis moralis. Sequuntur eiusdem adiuncta, quæ sunt vel propria, vel communia.*

2 *Propria sunt, quod virtus moralis est posita in mediocritate, vniformis, innocens & abusus expers.*

3 *Communia sunt vel primaria, vel secundaria.*

4 *Primaria sunt, quod virtus moralis est spontanea: voluntaria, constans, honesta, & laudabilis.*

5 *Secundaria sunt, quod eadem est ardua, rara, & per se insensilis.*

QVÆSTIONES.

[...]ntentia [...]r. defen[...]tur

1 *An virtus moralis in mediocritate sit posita?*

Ratio 1

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia virtus moralis inter duo vitia extrema ver-
ſatur, quorum vnum in exceſſu, alterum in defe-
ctu conſiſtit. 2, quia moderatur omnes affectus & 2
actiones naturales, vt cum recta ratione congru-
ant. Videmus autem in iis, quod moderatione
caret & vel plus vel minus eſt quam oportet, re-
prehendi: contra quod moderatum eſt laudari.
3, quia in artium operibus bonitas & perfectio æ- 3
ſtimatur ex mediocritate, ſi nempe neq; redun-
dent neque deficiant. Ergo multo magis medio-
critas requiritur in actionibus virtutis moralis,
quæ omni arte eſt præſtantior & nobilior. 4, quia 4
nemo virtutem moralem conſequi poteſt, niſi in
affectibus & actionibus ſuis nimium & parũ de-
clinet; & ſic ab vtroque vitio tam exceſſu quam
defectu deflectat, mediamque & quaſi regiam vi-
am ingrediatur. 5, quia mediocritas in omnibus 5
rebus eſt optima: transgreſſiones vero eiuſdem
ſunt malæ iuxta illud Phocylidæ:

Πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ' ἀλεγειναί.

Ergo virtus moralis conſiſtere non poteſt, niſi
mediocritatem obſeruet à recta ratione præſcri-
ptam. Et hoc etiam teſtatur Poeta his verſiculis
aureis:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum.

6, quia ſi virtus moralis in extremis, nempe ex- 6
ceſſu & defectu eſſet poſita: ſequeretur, vt extre-
ma plura ſunt; vnum vero tantum medium: ita
quoque plures eſſe vnius rei virtutes; & vnum
tantum vitium. Sed hoc affirmare eſt abſurdum:
cum multi ſint peccandi modi: vnus vero tantum
recte agendi.

Pro thes. neg. Argum. At in contrariam partem obiici solent hæc argumenta: 1, *Si affectus alii sua natura sunt boni, alii mali, alii neutri; & ex his soli posteriores, moderationem à virtute morali admittunt, non autem priores: sequitur virtutem moralem non semper in mediocritate esse positam. Sed verum prius: Ergo & posterius.* 2, *Si multæ sunt species virtutis moralis, quæ in mediocritate non videntur esse positæ, sequitur sententiam affirmantem quæstionis non esse simpliciter veram. Sed verum est antecedens.* Nam. 1, iustitia soli iniustitiæ tanquam vnum extremum alteri extremo opponitur. *Ergo*, &c. 2, magnanimitas versatur, secundum Aristotelem, non circa mediocres, sed summos honores. 3, magnificentia occupatur, non circa mediocres, sed maximos sumptus. 4, virtus heroica communem hominis conditionem excedit. 3, *Si virtus vitio aduerse opponitur tanquam vnum extremum alteri extremo, sequitur, illam non positam esse in mediocritate. Sed verum prius, ergo & posterius.*

Soluuntur argumenta pro thesi negatiua allata.

1 Respondeo ad primum argumentum, distinguendum esse inter affectus naturales, qui sua natura sunt indifferentes, hoc est, neque boni neque mali moraliter; & inter affectus morales, qui sunt determinati vel ad bonum vel ad malum morale. De priore genere verum est quando virtus moralis dicitur moderari affectus. De posteriore autem non itidem.

2 Ad alterum argumentum respondeo, & nego, vllam virtutem moralem esse, quæ non in mediocritate sit posita, quemadmodum patet ex rationibus supra allatis. Quod vero ad exempla adducta attinet: dico, iniustitiam, quæ iustitiæ op-

p. in-

ponitur, voce quidem esse vnicam; sed reipsa tamen duplicem, quatenus modo ad nimium, modo ad parum inclinat. 2, magnanimitatem & magnificentiam versari quidem in maximis respectu obiecti; sed non respectu modi: Ideoque dici seruare mediocritatem, quatenus etiam in maximis honoribus & sumptibus modum non excedit. 3, heroicam virtutem seruare quidem etiam medium, sed modo heroico, & supra communẽ hominis conditionem posito.

Ad tertium argumentum respondeo, virtutem quidem dici extremum, quatenus ex diametro opponitur vitio in genere considerato vt bonum, malo: nihilominus tamen recte etiam dici in mediocritate esse positam respectu duorum extremorum vitiorum, quorum vnum dicitur excessus, alterum defectus. 5

2 Qualis sit illa mediocritas, in qua virtus moralis posita est?

MEdiocritas duplex à Philosophis statuitur, vna realis, quæ vulgo dicitur medium Arithmeticum; altera personalis, quæ vulgo medium Geometricum nuncupatur. Prior est, quæ vtrinq; æqualiter distat à suis extremis, sicut centrum ex omnibus partibus æqualiter distat à circumferẽtia. Dicitur autem medium Arithmeticum, quia proportio æqualis numerorum ex tali medio oritur. Sic senarius est medius inter binariũ & denarium: quia tantum excedit binariũ, quantũ exceditur à denario. Et de tali medio docet Arist. quod semper idem maneat sine vlla circumstantiarum variatione. Posterior mediocritas est, quæ non

Mediocritas diuiditur in species.

seruat æqualitatem distantiæ ab vtroque extremo; sed æqualitatem rationis seu proportionis, seu, quæ vni extremorum interdum est vicinior, ab altero autem remotior: neque plus vel deficit, vel redundat, quam certæ loci, temporis & personæ circumstantiæ requirunt. Ideoque non semper est idem, sed per circumstantias variatur, & nonnisi rectæ prudentiæ regula definiri potest: cum diuersæ sint hominum vires, inclinationes & temperamenta. Dicitur autem medium Geometricum, propterea, quod in eo seruatur eadem ratio seu proportio maioris termini ad medium, & medii ad extremum. Sic senarius est medius inter nouenarium & quaternarium: siquidem eadem est ratio seu proportio inter nouenarium & senarium, quæ est inter senarium & quaternarium, nempe sesquialtera. Sicut enim senarius continet quaternarium, & dimidium eius: ita nouenarius continet senarium & dimidium eius.

Quæstio deciditur. Quando igitur Aristoteles dicit, virtutem moralē consistere in mediocritate; tunc potissimum intelligēda est mediocritas personalis. *Ratio* 1 Ratio huius assertionis est: 1, quia virtus non æquali prorsus interuallo à suis extremi distat; sed cum altero maiorem habet cognationem, quam cum 2 altero. 2, quia virtus accommodare se debet circumstantiis locorum, temporum & personarum: quod fieri non posset, si semper æquali interuallo distaret à suis extremis. Licet vero iustitia commutatiua obseruet mediocritatem realem, quatenus secundum æqualitatem Arithmeticam inæqualia prorsus æquat: tamen reliquæ virtutes omnes mediocritatem personalem obseruant.

Notan-

Notandum autem hoc loco est: 1, virtutem moralem inter duo vitia extrema medium esse non positiuum, quod constat per participationem vtriusq; extremi, cuiusmodi est tepidũ inter summe frigidum & calidũ; sed negatiuum, quod constat negatione vtriusque extremi, cuiusmodi medium est inter maius & minus æquale; inter cæcum & videns, non videns. Per abnegationem enim & vitationem vtriusque extremi ad virtutem tanquam medium peruenitur. 2, mediũ virtutis non consistere in puncto quodam indiuisibili; sed habere latitudinem quandã, intra quam qui se contineat, bene agere dicitur: ideoque non statim peccare illum, qui non semper quasi centrum medii illius tenet, sed ab eo paulatim deflectit.

Obseruatio 1

2

3 *Quomodo mediocritas, in qua virtus moralis est posita, inueniri & obseruari possit?*

DOcet Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. vlt.* difficile esse, medium in vnaquaque re attingere. Quod si hoc verum est de mediis in genere; multo magis est verum de medio virtutis. Est enim magna varietas personarum, locorum & temporum, ita vt quæ actiones specie videntur esse similes, propter circumstantias diuersas fiant dissimiles. Et pro ratione circumstantiarum illarum etiam necesse est, ipsum medium virtutis variari. Proinde opus est norma directrice, qua in inuestigando illo medio vtatur. Illa autem ab Aristotele constituitur partim recta ratio, partim prudentia. Vtraque enim instruit hominem, vt in omnibus actionibus; ponderatis accurate omni-

Mediocritas est inuentu difficilis.

bus circumſtantiis tam perſonalibus quam realibus, inter rectum & prauum diſcernere, & quid ſingulis perſonis, locis & temporibus accommodatum ſit, dignoſcere queat. Vide ea de re *Quæſt.8.cap.3.* Præterea opus etiam eſt certis adminiculis, quibus adiuti auream mediocritatem in omnibus actionibus ſeruemus. Illorum vero tria in loco prius citato recenſet Ariſtoteles.

Quæ ſint adminicula inueniẽdi mediocritatem

1 Primum adminiculum eſt, vt ab extremo, quod medio magis opponitur, maiori ſtudio recedamus: contra vero ad alterum extremum, quod medio eſt propinquius, magis declinemus. Sed hic cautio adhibenda eſt, ne dum ab vno extremo nimis recedimus, in alterum incidamus: & ſi idem accidat nobis quod Poeta canit:

Dum vitant ſtulti vitia in contraria currunt. Item,
Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.

2 Alterum adminiculum eſt, vt ab iis vitiis, ad quæ natura nos procliuiores eſſe ſentimus, maxime in contrariũ nos retrahamus. Quo enim longius ab his receſſerimus, eo facilius ad medium deueniemus: quemadmodum videmus hortulanos teneram plantam ſua natura curuam rectificare, flectendo illam in oppoſitam partem.

3 Tertium adminiculum eſt, vt in omni negotio quam maxime voluptatem corporis, quæ nobis cum beſtiis communis eſt, caueamus.

4 His addi poteſt quartum adminiculum, vt ſemper nobis proponamus non humilia & abiecta; ſed alta & ſublimia. Sic enim fiet, vt actiones noſtras ex voluptate corporis minime metiamur: cum illa ſit res abiecta, &, vt antea dixi, nobis cum beſtiis communis.

4 An

4 *An virtus moralis sit vniformis?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis versatur in mediocritate, quæ semper est vniformis, vitium autem versatur inter duo extrema vitia, nempe excessum & defectum. 2, quia vno modo tantum possumus medium attingere: variis autem modis à medio aberrare. Et hoc testatur etiam Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 5.* cum inquit, τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστὶ, τὸ δὲ κατορθοῦν, μοναχῶς. *Peccare multis modis licet: at recte facere, vno modo.* Idcirco etiam subiicit hunc versiculum, *Pro thesi affirm. Ratio 1* *2*

Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.
Boni enim sunt vno modo, mali vero multis modis.

Atque hoc etiam videntur innuere Pythagorei, quando bonum dicunt esse finitum; malum infinitū. In quo sensu etiam Plato ait, *lib. 4. de Rep.* ἓν μὲν εἶδος τῆς ἀρετῆς, ἄπειρα δὲ τῆς κακίας, *Vna quidem forma est virtutis; infinitæ autem formæ vitii.*

5 *An virtus moralis sit innocens & abusus expers?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis omnibus est vtilis, & nemini noxia ac damnosa. 2, quia virtus moralis in mediocritate est posita, quæ in omnibus rebus est optima & tutissima; propterea quod neque ad nimium, neque ad parum declinet. 3, quia est habitus, quo possumus, volumus & agimus honesta, quando, quantū, & quomodo decet, obseruatis simul cæteris circumstantiis: seu, est habitus honesta præeligendi & agendi. 4. quia hominem recte & congruenter disponit erga finem suum, quod est honestum. Ideoque media ad id honestum ducentia non potest non homo præeligere. *Pro thesi affirmante. Ratio 1* *2* *3* *4*

5 5, quia rectum vſum cunctorum bonorum humanorum docet. Ergo etiam ſuiipſius.
6 6, quia homo virtutis moralis habitu præditus non poteſt male agere; aut, ſi male agit, deſinit eſſe talis.

Proinde recte cum Ariſtot. libro primo Rhetoricorum concludimus, cæteris bonis omnibus nos abuti poſſe: ſola autem virtute morali abuti non poſſe: imo, per eam conſequi, vt cæteris bonis recte vtamur. *Obiectio.* Quod ſi quis obiiciat neque arte hominem abuti poſſe: cum ſit habitus cum recta ratione efficiendi, neque vllus artifex peccet: *Reſpondetur ad obiectio.* Reſpondeo artem habere quidem ſuam rectitudinem, quam dum obſeruet artifex, non peccat: Sed rectum vſum non eſſe de ratione artis, ſicut eſt de ratione virtutis moralis. Cognitio enim veri non neceſſario format actionem probam: cognitio autẽ boni, dum ea vtimur, neceſſario format actionem bonam: ſiquidem eius vſus eſt prælectio boni, quam ſequitur actio proba.

6 *An virtus moralis ſit ſpontanea & voluntaria?*

Pro theſi affirmante. Argum. PRo theſi affirmante adduci ſolent hæc argumenta:
1 1, quia virtus moralis actionibus voluntariis acquiritur.
2 2, quia actiones voluntarias ex ſe edit.
3 3, quia legibus præcipitur, quarum obiectum ſunt res ſpontaneæ & voluntariæ.
4 4, quia præmio laudis digna eſt. Omne autem, quod laudis præmio dignum eſt, ſpontaneum & voluntarium eſt.
5 5, quia nemo eſt inuite probus, ſed ſciens & volens.
6 6, quia vitium omne, quod virtuti morali opponitur, eſt voluntarium: omniſque homo improbus eſt ſponte malus, vt infra ſuo loco pluribus

ribus probabitur. Et hanc sententiam etiam approbat & defendit Aristoteles cum alibi, tum *lib.* 2. *Eudemiorum cap. 6.* vbi expresse asserit virtutem & vitium esse ex numero τῶν ἑκουσίων hoc est, *rerum voluntariarum.*

7 An virtus moralis sit constans, honesta & laudabilis?

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis est qualitas firma & permanens, suique possessorem in vita & actionibus cōstantem efficit: quippe quæ à firmo secundum rectam rationem viuendi & agendi proposito pendet. 2, quia in mediocritate posita est, quæ est inter nimium & parum. 3, quia rectæ rationi est congrua, naturæque hominis decora. 4, quia per se est eligenda. 5, quia suo possessori verum honorem & gloriam parit. 6, quia nemo virtute morali abuti potest. 7, quia vitium, quod virtuti morali opponitur, est turpe & vituperabile.

Pro sententia affirm. Ratio 1 2 3 4 5 6 7

Testimonia.

His rationibus accedit testimonium Aristotelis, *lib.* 1. *Rhetor. cap.* 9, cum ait: ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι. ἀγαθὸν γὰρ ὂν ἐπαινετόν: *necesse est virtutem honestam esse. Bona enim cum sit laudabilis est.*

Obiectio.

At contra constantiam virtutis obiici potest hoc argumentum: *Si medium virtutis pro ratione circumstantiarum ita est variabile vt instar regulæ Lesbiæ flecti, variisque rebus accommodari possit, sequitur virtutem quoque ipsam rem esse inconstantem & variabilem.*

Sed verū prius, vt patet ex Quęst. 3. *Ergo & consequens.* Respondeo per inficiationem propositionis. Licet enim medium, circa quod virtus in agendo versatur, pro ratione circumstantiarum

varietur: tamen in illa ipsa varietate habet certam regulam, qua determinatur; nēpe rectam rationem & prudentiam, quemadmodum definitio virtutis ab Aristotele tradita testatur. Ideoque non sequitur, virtutem propterea esse inconstantem & variabilem: cum omnis habitus sit qualitas firma & constans, & sic difficulter mutabilis.

8 *An virtus moralis sit ardua & rara?*

Pro thesi af. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
Ratio quia virtus moralis in mediocritate est posita.
1 Difficile autem est in vnaquaque re medium as-
2 sequi. 2, quia est honesta & præclara. Omne autem honestum & præclarum est difficile, iuxta il-
3 lud, χαλεπὰ τὰ καλά. 3, quia non nisi magno labore acquiritur. Idcirco Hesiodus *lib. 1. operum & dierum*, canit Deos sudorem posuisse ante virtutem, viamque ad eam esse longam & arduam. Cum quo illud Virgilii congruit:

Semita virtutis dextrum petit ardua collem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert.

4 4, quia secundum Aristotelem *libr. 2. Ethic. Nicomach. cap. 9.* ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, *operosum est esse probum. In vnoquoque enim medium capere est operosum.* 5, quia in paucis hominibus virtus moralis reperitur iuxta Illud Poetæ:

Rari quippe boni, vix sunt numero totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

9 *An virtus moralis per se sit inuisibilis?*

Pro thesi affirmatiua Ratio STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
quia virtus moralis neque est lux & color, ne-
1 que lucis & coloris particeps. 2, quia non per pro-
2 priam speciem seu imaginem; sed per alienam, suorum

ſuorum nempe effectorum cernitur. 3, quia nemo eſt, qui ex ſolo aſpectu per ſe diſcernere poſſit inter virum probum & improbum.

Hinc Ariſtoteles *libr. 1. magnorum moralium cap. 21.* inquit: οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τὸν σπουδαῖον, θεωροῦντες κρίνουσιν ἐκ τῆς πράξεως, διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλῶσαι τὴν ἑκάστου προαίρεσιν· *Alii homines probum virum inſpicientis ab actione diiudicant, propterea quod non poſſibile cuiuſque proæreſin declarare.* Item, εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἑκάστου γνώμην ὡς ἔχει πρὸς τὸ καλόν, καὶ ἄνευ τῆς πράξεως σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶναι· *Si liceret cuiuſque mentem, quomodo erga honeſtatem eſſet affecta cognoſcere; etiam citra actionem probus eſſe videretur.*

CAPVT VI.

De Effectis virtutis moralis in genere.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de adiunctis virtutis moralis. Sequutur eiuſdem effecta in genere, quæ ſunt partim proba, partim beata vita.*

2 *Proba vita eſt, quæ vi virtutis moralis degitur, ſeu quæ rectæ rationi eſt conformis.* *Vita proba quid.*

3 *Beata vita eſt ſtatus hominis probi, per quem in hoc mundo felix eſt.* *Vita beata, quid.*

4 *Eaque conſiſtit in bonis partim internis, partim externis.*

5 *Interna bona ſunt partim bona conſcientia, partim tranquillitas animi, partim bona corporis valetudo.*

Conscientia bona quid.

6 Bona conscientia est notitia rectè factorum, quam homo secum in pectore gestat, orta ex virtute morali.

Tranquillitas animi quid.

7 Tranquillitas animi est lætitia εὐέλπιστος, ex bona conscientia resultans.

Bona corporis valetudo quid.

8 Bona corporis valetudo est dispositio secundum naturã corporis viuentis, per quam aptum est sine molestia & impedimento exercere actiones suæ naturæ conuenientes.

9 Externa bona sunt partim gloria, partim amicitia honesta, partim rerum sufficientia.

Gloria quid.

10 Gloria est honesta aliorum de viro probo ob virtutem existimatio.

11 Eius comites sunt honor & laus vera.

12 Honor verus est reuerentia externa, viro probo in signum virtutis à recto eius iudice tributa.

13 Laus vera est commendatio viri probi verbis expressa propter illius virtutem.

Amicitia honesta quid.

14 Amicitia honesta est coniunctio proæretica amicorum propter virtutis similitudinẽ suscepta, mutuisque veræ beneuolentiæ & amoris officiis declarata.

Sufficientia rerum quid.

15 Sufficientia rerum est possessio diuitiarum ad statum vitæ felicem necessariarum.

QVÆSTIONES.

1 An sit discrimen inter probam & beatam vitam?

Sunt

SVnt quidam Philosophi, qui non distinguunt inter probam & beatam vitam, sed vnam pro altera sumunt. In illorum etiam numero videtur esse Aristoteles, qui beate viuere nihil aliud esse putat, quam bene, hoc est, virtuti conuenienter viuere: & felicitatem hominis in hac vita definit ἐνέργειαν ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ, h. e. *actionem animi secundum virtutem perfectissimam in vita perfecta.* Verum hæc sententia tametsi à plerisq; Peripateticis defendatur, videtur tamen non esse approbãda. Differũt enim inter se proba vita, & beata vita tanquam causa efficiens & effectum, seu tanquam meritum & præmium: Nemo enim in hac vita potest beate viuere, nisi probe, seu secundum virtutis præscriptum viuat. Hinc etiam proba vita definitur, quæ vi virtutis moralis degitur, seu quæ rectæ rationi est conformis: vita beata vero status hominis est probi, per quem in hoc mundo felix est. Et sicut improba vita est causa efficiens miseriæ: ita proba vita est causa efficiens felicitatis. Hoc ita esse testatur Franciscus Patricius *libr. 1. de regno, titulo 7.* cum ait: *Actiones secundum virtutem duces nobis sunt & effectrices felicitatis: contrariæ autem nos in miseriam mœrorisque barathrum præcipitant.* Item, *lib. 6. tit. 6.* vbi paucis mutatis eandem sententiam repetit: *Actiones nostræ si ex virtute manabunt, duces nobis ad felicitatem erunt: sin vero à vitiis; in barathrum miseriarum nos præcipitabunt.* Neque obstat, quod idem autor in priore citato loco summum hominis bonum definit animi continuatam actionem secundum virtutem. In illa enim aut imitatus est sententiam Aristotelis, aut saltem

Opinio aliorum exponitur.

Refutatur superior opinio.

tropice locutus est, dum causam efficientem, proximam felicitatis pro definitione essentiali eiusdem posuit: cuiusmodi definitiones complures apud Aristotelem etiam reperiuntur.

2 An homo in hac vita possit esse felix?

IN hac quæstione alii thesin negantem, alii affirmantem defendunt.

Pro thesi neg. Argum. Argumenta pro thesi negante sunt: 1, quia felicitas est bonum solidum & constans, extra fortunæ aleam positum, solisque substantiis diuinis & æternis competens. In hac autem vita terrena & caduca tale bonum, & tale eius subiectum non
2 datur. 2, quia hæc vita variis miseriis & calamitatibus est obnoxia, variisq; curis & perturbationibus agitatur: Et quo homines in hoc mundo sunt opulentiores, & in eminentiore dignitatis gradu collocati, eo grauioribus curis premuntur, &
3 à vera animi tranquillitate absunt. 3, quia homo in hoc mundo secundum Aristotelem, est *Stob. serm. 96.* ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή· hoc est, *imbecillitatis exemplum*, *temporis spolium*, *fortunæ lusus*, seu *ludibrium*, *casus imago*, *inuidiæ & calamitatis trutina*; *cætera pituita & bilis*. Et recte ait Bernhardus: *Nunquam in honore sine labore*; *nunquam in prælatione sine tribulatione*; *nunquam in sublimitate sine vanitate quis*
4 *esse potest*. 4, quia felicitas non in peregrinatione, sed in patria; non in cursu, sed in termino cursus; non in pugna, sed in victoria consistit. Vita autem, quam homo in hoc mundo degit, nihil aliud est, quam peregrinatio, pugna & quasi via ad felicita-

citatem veram. Argumenta pro thesi affirmante sunt: 1, quia felicitas pendet à virtute morali, eiusque actionibus. Ergo cum homo in hac vita possit sibi virtutem moralem comparare, & secundum illam agere: sequitur, hominem in hac vita posse esse felicem. 2, quia felicitas consistit partim in bonis internis; cuiusmodi sunt bona conscientia, tranquillitas animi, & bona corporis valetudo: partim in bonis externis, cuiusmodi sunt gloria, amicitia honesta, & sufficiẽtia rerum. Hæc autem omnia bona homo in hac vita consequi potest. Ergo potest etiam in hac vita esse felix. 3, quia homo à Deo creatus est non ad miseram, sed beatam vitam in hoc mundo agendam. Ergo etiam finis illius in hac vita fieri potest particeps. 4, quia homo in hac vita potest fieri miser. Ergo etiam felix. Cui enim vnum contrarium inest, ei etiam potest inesse alterum; nõ quidem simul, sed successiue. *Pro thesi affirmante Argum.* 1 3 4

Pro resolutione quæstionis distinguendum est inter felicitatem terrenam & cœlestem; temporalem & æternam; quarum illam homo in hac vita reipsa, tametsi raro sinceram omnique ex parte perfectam: neq; sine summa difficultate, consequi potest, hanc vero non, nisi in spe. *Quæstio deciditur per distinct.*

3 *An bona conscientia sit pars felicitatis humana, & à virtute morali pendeat?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia nemo in hac vita felix est, nisi sibi bene sit conscius. Nemo autem sibi bene conscius est, nisi secundum virtutem moralem agat. Est enim bona conscientia nihil aliud, quam no- *Pro thesi affirmatiua Ratio* 1

titia recte factorum, quam homo secum abditam in corde habet. 2, quia felicitas humana non potest consistere sine tranquillitate animi, quam Græci vocãt εὐθυμίαν, & quæ cum hac coniuncta est, bona fiducia & spe. Illa autem non aliunde, quam ex bona conscientia oritur. 3, quia mala cõscientia est pars miseriæ humanæ, & à vitio morali pendet. Ergo cum contrariorum sint contraria attributa, sequitur, bonam conscientiam esse partem felicitatis humanæ, & à virtute morali pendere. 4, quia nemo in hac vita felix est, qui in perpetua tristitia, anxietate & formidine versatur. Talis autem est, qui sibi male est conscius. Siquidem conscientia mala instar tortoris & carnificis animum hominis intus vrit, cædit, lancinat, & nunquam metu vacuum esse sinit. Cum igitur felicitas humana cum mala conscientia consistere non possit, sequitur ad illam constituendam necessario bonam conscientiam requiri. Hinc recte ait Cicero in Catone maiore: *Conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum recordatio, iucundissima est.* Et Augustinus lib. 21. de ciuitate Dei, *Tranquillitate conscientiæ nihil excogitari beatius potest.* Quam ob causam etiam danda opera est viro bono, vt in omni vita transuersum vnguem à recta conscientia non discedat.

4 *An bona Natura & Fortuna sint necessaria ad felicitatem terrenam?*

Pro thesi affirmante Argum. 1

PRo thesi affirmante afferuntur hęc argumenta: 1, quia bona Naturæ & Fortunæ sunt instrumenta externa virtutis moralis. Ergo sicut instrumenta Opifici sunt necessaria ad opus perficien-

ciendum: ita etiam virtuti bona Naturæ & Fortunæ ad felicitatem perficiendam. 2, quia virtus 2 moralis bonis Naturæ & Fortunæ destituta redditur impotens ad exercendas suas actiones; non secus ac faber torpet sine instrumentis: & oculus sine lumine externo. 3, quia nemo in hac vita felix est, qui eget iis bonis, quibus opus habet, & si- 3 ne quibus virtutem moralem aut plane non, aut difficulter acquirere & exercere potest. Talia autem sunt bona Naturæ & fortunæ, præsertim vero bona corporis valetudo, amicitia & sufficientia rerum, hoc est, bonorum externorum ad vitam bene conseruandam & agendam necessariorum possessio: Idcirco recte ait Callimachus Poeta, diuitias sine virtute nunquam hominem efferre: virtutem autem sine diuitiis parum admodum eum illustrare. Et Sappho Lesbia non muliebriter inquit, parum prodesse diuitias sine virtute, sed cum ea coniunctas accumulare vitam beatam. Cum quibus etiam consensit Solon, qui felicem eum esse pronuntiat, qui ex virtute optime agit, & rebus externis mediocriter abundat. Nec non Aristoteles *lib.* 1. *Eth. Nic. c.* 9 inquiens ἡ εὐδαιμονία, φαίνεται καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη. Ἀδύνατον γὰρ ἐστιν ἢ οὐ ῥᾴδιον τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα· *Felicitas videtur bonis externis indigere. Impossibile enim est, aut non facile res præclaras agere, cui nulle facultates suppetunt.*

At in contrariam partem obiici potest: 1, quod *Pro thesi negatiua arg.* felicitas est præmium solius virtutis moralis. Ideoque non opus habet bonis Naturæ & Fortu- 1 næ. 2, quod virtus moralis seipsa est contenta, si- 2 bique sufficiens ad felicitatem homini concili-

andam. Ideoque nihil extra se desiderat. 3, quod virtus moralis maxime fulget in paupertate, aliisque miseriis & calamitatibus, quando homo
4 eas sedato & moderato animo perfert. 4, quod sequatur ex illa hypothesi; quæ statuit bona Naturæ & Fortunæ esse necessaria ad felicitatem terrenam, virum bonum non esse felicem, quando est ægrotus, vel pauper, vel præter meritum infamia notatus. Sed consequens est absurdum. Ergo & antecedens.

Quæstio deciditur per distinct- 1 . 2

Pro decisione quæstionis distinguendum est primum inter id, quod simpliciter est necessariũ, & quod necessarium est secundum quid, seu ex certa hypothesi. Deinde inter felicitatem terrenam, quatenus omnibus modis est perfecta & illustris, & quatenus est minus perfecta & illustris. Dico igitur bona Naturæ & Fortunę non esse simpliciter necessaria ad felicitatem; sed tantum secundum quid, quatenus ea omnibus modis debet esse perfecta & illustris. Et in hoc sensu facile argumenta in vtramque partem allata inter se conciliari possunt.

5 *Quid sit gloria, & quomodo ab honore & laude differat?*

ARistoteles *libr.* 1. *Rhetoric. cap.* 5. docet, δόξαν εἶναι τὸ ὑπὸ πάντων σπουδαῖον ὑπολαμβάνεσθαι, hoc est, *gloriam esse, ab omnibus virtute præditum existimari.* Ex his igitur colligitur, gloriam nihil aliud esse, quam honestam aliorum de viro probo ob virtutem existimationem. Qui enim virtutis habitum contraxit, eumque honestis actionibus exercet & declarat, ille apud recte iudicantes præmii loco hoc consequitur, vt ab omnibus pro viro ho-

Gloriæ definitio traditur.

ro honorabili & laudabili habeatur. Vnde etiam gloria dicitur testimonium & præmium virtutis. Et Romani templa Virtutis & Honoris ita iunxerunt, vt nemo ingredi posset in templum Honoris, nisi per *templum Virtutis* transiret. Differt autem *gloria*, quæ ab aliis vocatur *bona fama*, Græce εὐφημία, proprie loquendo ab *honore*, & *laude*, quod honor, Græce τιμὴ, est reuerentia externa viro probo in signū virtutis à recto eius iudice tributa: laus vero Græce ἔπαινος, est commendatio viri probi ob virtutem verbis expressa. *Discrimen inter gloriam, honorem & laudem traditur.*

Interim sciendū est: 1, hęc tria vocabula, nempe gloriam, honorem & laudem, sæpe in communi loquendi consuetudine inter se confundi; neque semper in propria & natiua sua significatione vsurpari. 2, Honoris certos esse gradus, eosque pēdere partim à diuersitate meritorum; partim à diuersa conditione eorum, quibus tribuitur; partim ex diuersa quantitate & qualitate eorum, quæ honoris loco exhibentur: quæ etiam reddi solent maiores & illustriores ex dignitate tribuentis, ex conditione loci, temporis, modi, consuetudinis & similium. Nam præclarum est, honorari & laudari à viro honorato & laudato: præclarum est honorari publice, sponte cum applausu & consensione multorum, & sic deinceps. *Obseruatio.* 1 2

6 An honor sit indiuiduus comes virtutis?

PRo thesi affirmante proferri solent hæc argumenta: 1, quia honor est effectum virtutis: Ideoque à sua causa separari non potest. 2, quia *sicut vmbra, corpus lumini oppositum; sic honor virtutem sequitur. Vmbra autem inseparabiliter* *Pro thesi affirm.* 1 2

sequitur corpus oppositum lumini. Ergo etiam honor virtutem.

Pro thesi negatiua Argum. Pro thesi negante stat partim communis experientia, quæ testatur, non omnes virtute præditos honorari; sed multos contemni; aut saltem

1 negligi: partim ratio: 1, quia honor consistit in libero honorantis arbitrio, ita vt possit eum, quibus

2 debetur, vel tribuere, vel non tribuere. 2, quia homines non semper virtutem aliorum perspectam habent, aut saltem de ea, quam nouerunt, non recte iudicant: quippe quorum iudicium aut inuidia, aut odio, aut maleuolentia aliisque affectibus & rebus est corruptum & deprauatum. Vnde recte Christus ait: *Non est propheta inhonoratus, nisi in patria sua, & inter cognatos, & domi sua.* Quod dictum hoc versiculo eleganter exprimitur:

In patria non est laudatus gente Propheta.

Quæstio deciditur per theoremata. Pro decisione quæstionis obseruanda sunt sequẽtia theoremata: 1, honorem semper viris pro-

1 bis ob virtutis meritũ deberi; etiamsi non semper actu exhibeatur. Ideoque recte dici, honorem in-

2 separabiliter consequi virtutem, si non facto, saltem iure. 2, honorem esse præmium virtutis, quod viro probo non à quolibet homine; sed tantum à recto & congruente eius iudice tribui potest. Ideoque etiamsi multi homines sint, qui peruersis præiudiciis & affectibus excæcati non recte iudicent de alterius virtute, & propterea eos, vt decet, non honorent: tamen honor virtutem inseparabiliter consequitur respectu eorum, qui re-

3 cte de ea sentiunt, cuiusmodi sunt viri probi. 3, virtutem sæpe externo paupertatis velo non secus ac solẽ obducta nube occultari, ita vt in conspe-

ſpectum aliorum peruenire non poſſit. Ideoque mirum non eſſe, ſi non ſemper honor, qui iure ei debetur, ipſo facto conſequatur. 4, nullum fere virum doctum & probum in ſua patria poſſe inclareſcere, non ſua, ſed aliena culpa, nempe ob prauum & corruptum iudicium, quod populares plerumque de virtute ſui popularis habent. Quæ iudicii corruptio & deprauatio oritur, partim ex inuidia, partim ex conſideratione familiæ humilis & obſcuræ, ex qua natus eſt, partim ex quotidiana cum eo conuerſatione. Nam id, quod inde vſque à pueritia obiectum fuit ſenſibus noſtris, ſolet vileſcere, & veluti ſatietate faſtidiri. Vnde dici ſolet,

4 *Cur nemo honoratus in patria ſua.*

Quod rarum, charum eſt; vileſcit quotidianum.

7 *Vtrum honor ſit honorantis, an honorati?*

OCcaſionem huic quæſtioni præbuit Ariſtoteles *lib. 1. Ethic. Nicomach. cap. 3.* vbi probaturus, ſummum bonum non conſiſtere in honore, hanc rationem affert, quod honor magis eſt honorantis, quam honorati. Vt autem veritas huius quæſtionis rectius intelligatur, primum argumenta in vtramque partem proferam: deinde meam ſententiam libere ſubiiciam.

Pro theſi neg. Argum.

Pro theſi igitur negante faciunt hæc argumenta: 1, quia præmium eſt eius, cui competit res, cuius eſt præmium. Honor autem eſt præmium virtutis, quæ non honoranti, ſed honorato competit. 2, quia eius eſt vnumquodque, cui tribuitur. Honor autem honorato tribuitur. Tranſit enim ab honorãte in honoratum. 3, quia eius eſt honos qui ab honore denominatur. Iam autem non is,

qui confert, sed in quem confertur honor, ab eo honoratus denominatur. 4, quia dedecus non est
4 eius, qui infert, sed cui infertur. Ergo etiam honor. Oppositorum enim est eadem ratio.

Pro thesi affirmante Argum. At contra pro thesi affirmante valent hæc argumenta: 1, quia honor est bonum externum & alienum, non proprium. Ergo non est in honora-
1 to, sed honorante. 2, quia honor est actio hono-
2 rantis, pendens ab eius iudicio, affectu & prælectione. Ergo est bonum honorantis, non honorati.

Quæstio deciditur per theoremata. Pro decisione quæstionis notanda sunt sequẽtia theoremata: 1, honorem modo actiue, modo passiue vsurpari. Priore modo esse honorãtis: po-
1 steriore vero honorati. 2, honorem magis esse ho-
2 norati quam honorantis, si dignitatẽ & meritum eius spectes, nempe virtutem, cuius cognitione & admiratione impellitur ad præstandum honorẽ viro probo. Si vero spectes ipsum iudicium & proæresin, actionemque externam ab vtraque caussa pendentem; ita honorem magis esse honorantis, quam honorati.

8 *An vir probus semper dignus sit honore?*

Pro thesi affirm. Ratio STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
quia in viro probo semper est meritum, seu
1 caussa meritoria honoris, nempe virtus eiusque
2 actio. 2, quia nemo potest viro probo eripere vir-
3 tutem, neque indignum honore efficere. 3, quia vir probus etiamsi præter meritum iniuria ab alio vel verbali, vel reali afficiatur; tamen propterea non minus honore dignus est, quam prius fuerit: imo, si eum patienter, ac, vt decet, ferat, maiore hono-

honore dignus est. 4, quia solum vitium morale, eiusque prauæ actiones reddunt hominem honore indignum. Cum igitur vir probus careat vitio morali, neque prauas actiones ex se edat, non potest fieri indignus honore, nisi desinat esse vir probus, & incipiat esse malus. 4

Error aliorū taxatur.

Errant igitur: 1, illi, qui existimant se per aliorum iniurias honore suo ita spoliari, vt plane eo sint indigni. 2, qui existimant se honorem suum aliorum iniuria sibi ereptum non posse recuperare, nisi parem aut maiorem iniuriam illi inferant. Qui enim iniuste agunt, tātum abest, vt honorem recuperent, vt potius hoc modo seipsos honore priuent, eoque plane se indignos efficiant. Interim, quia contingere potest, vt vir probus, qui læsus est, ab aliis iudicetur non læsus. idcirco ei pro veritate patefacienda laborandum est, vt alii intelligant se iniuste læsum esse.

Alia quæstio obiter inspersa.

Sed posset quis hoc loco quærere, an vir probus ob improbitatem & infamiam suorum, puta, parentum, cognatorum, liberorum, vxoris, possit reddi indignus honore? Respondeo, minime, nisi ipse occasionem ad eiusmodi improbitatem & infamiam præbuerit. Nemo enim tenetur reddere rationem, nisi eorum, quæ in sua potestate sunt. Neque quisquam propter alterius, sed solum propter proprias actiones honore indignus redditur.

9 An mortui sint honorandi?

Diuersa aliorum opiniones recensentur.

ANtiqua est quæstio, non tantū inter Philosophos, sed etiā Theol. agitata & disceptata, v-

1 trum mortui sint honorandi. Fuerunt enim nonnulli, præsertim ex Ethnicis veræ & Christianæ religionis cognitione destitutis, qui nullum plane honorem, ne sepulturæ quidem, mortuis tribuẽdum esse censuerunt. Existimarũt enim mortem esse extremam omnium rerum lineam: nihilque post mortem boni reliquum manere, cuius gratia defuncti sint honorandi: & cum ipsi quoque omni sensu tam boni quam mali careant, quippe qui sint non entia, rem vanam & inanem esse de iis honorandis vllam curam & cogi-
2 tationem suscipere. Alii vero fuerunt, & etiamnum sunt, vel ex iis, qui nomen suum inter Christianos profitentur, qui quidem superiorem tanquam impiam & profanam auersantur & detestantur: Sed tamen in mortuis honorandis nimis sunt superstitiosi; eoque audaciæ & temeritatis, ne dicam, impietatis, progrediũtur, vt eos etiam, qui cum in viuis essent, aliqua insigni siue veræ, siue falsæ sanctimoniæ opinione claruerunt, dignos iudicent, quibus religiosus aliquis cultus exhibeatur, quique, vt singulares hominum apud Deum patroni & intercessores, inuocentur. Vt ergo prior opinio in defectu; ita hæc posterior in
3 excessu peccat. Cum autem medium in omnibus rebus sit optimum & tutissimum, videtur certe probanda esse sententia eorum, qui in honorandis mortuis, neque ad parum, neque ad nimium deflectunt; sed mediam & quasi regiam viam tenent & obseruant. Illi enim duplicem inprimis honorem esse statuunt, qui cum aliis pie defunctis, tum præcipue viris bonis de Ecclesia & Republica bene meritis, etiam post obitum ab homini-

minibus præstari possit & debeat; vnum honestam sepulturam, alterum honorificam eorundem recordationem & commendationem.

Rationes ipsorum sunt: 1, quia cum certo credamus & sciamus omnes eos, qui pie in Domino moriuntur, esse viua veræ & Catholicæ Ecclesiæ, quæ mysticum Christi corpus est, membra esse filios Dei ex gratia adoptatos; esse amicos & fratres nostros, imo, etiam Christi; esse denique nobiscum vitæ & beatitudinis æternæ hæredes, qui aliquando etiam ex sepulchris suis, in quibus ad tempus dormierint & à laboribus suis quieuerint, à Christo Iudice, excitandi sint, & in cœlestem patriam transferendi: nostri officii est, ad testificandam fidem nostram, ad publice profitendum fraternitatem & communionem illam spiritualē, quæ nobis cum iis intercedit, ad declarandum amorem nostrum, honeste eorum funera deducere & inhumare. 2, quia ipsa iustitia, quæ suum cuique tribuit, postulat, vt ob virtutes insignes, quæ in defunctis eluxerunt, præclarasque actiones, quibus de Ecclesia & Republica optime meruerunt, honorificam semper eorum vsurpemus mentionem & memoriam, & in aliorum præsentia dignis laudibus eos tum publice, tum priuatim exornemus & celebremus. 3, quia licet ipsi mortui honorem eiusmodi non desiderent & expetant; cum rebus humanis exempti simul etiam omnium bonorum externorum curam abiecerint: tamen æquum & pium est, vt præclara Dei dona, quibus ornati fuerunt, in iis suspiciamus & commendemus: Imo ad communem societatis humanæ vtilitatē plurimum con-

Postrema opinio approbatur.

Ratio 1

2

3

fert extare tam priuatim, quam publice aliorum de pietate & virtutibus defunctorum testimonia, partim vt alii ad ipsorum imitationem inuitentur & inflammentur, partim vt inimicis & maleuolis hominibus, qui eiusmodi honorem mortuis inuident, os obstruatur, omnisque calumniandi & obtrectandi ansa præcidatur.

10 *An amicitia sit necessaria ad bene beateque viuendum?*

Pro thesi affirm.

Ratio

1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia sine amicitia nemo potest bene beateque viuere, teste Aristotele *lib. 8. Ethic. Nic: cap.* 1. cum inquit, ἄνευ δὲ φίλων οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα, *Absque amicis viuere nemo expetit, cætera omnia bona habens.*

2 2, quia in nulla ætate & fortuna carere homo amicitia potest. Nullus enim esset fructus rerum prosperarum, nisi homo haberet, qui illis æque ac ipse gauderet. Aduersas vero res difficile esset pati sine iis, qui illas grauius etiam, quam tu ferres. Vnde recte Isidorus lib. 3. de summo bono: *Amicitia prosperas res dulciores facit; & aduersas communione temperat, & leuiores reddit.* Cui astipulatur etiam Cicero pro Planco, cum ait non posse esse iucunditatem vitæ, sublatis amicitiis. Item in Lælio, Nemini posse esse vitam vitalem, qui in amici mutua beneuolentia non acquiescat. Quam ob causam etiam *verus amicus* ab Augustino dicitur *dimidium animæ, vitæque medicamentum.*

3 3, quia non aqua, igne & aere pluribus locis vtimur, quam amicitia.

4 4, quia solem ex mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt.

5 5, quia vita sine amicis insidiarum & metus est plena, vt testatur Cicero *lib. 1. de finibus.*

bus. 6, quia amicitia est pietatis custos, & æqualitatis magistra, vt ait Ambrosius *lib.* 3. *Officiorum sub finem.* 6
7, quia nulla domus tam stabilis, nulla tam firma ciuitas est, quæ non odiis & dissidiis funditus euerti possit. Vnde Agrigentinum Græcum virum ferunt dixisse, quæ in rerum natura, totoque mundo constarent, quæque mouerentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. 7

II *Quomodo amicitia in genere sit definienda?*

VT definitio amicitiæ rectius assignari ac intelligi possit, sciendum est, amicitiam modo proprie, modo improprie sumi: proprie quidem pro relatione seu habitudine amici vnius ad alium: improprie vero modo pro sympathia naturali, siue illa sit inter res inanimatas, siue animatas; siue ex cognitione oriatur, siue sine cognitione; modo pro cognatione naturali, cuiusmodi est inter parentes & liberos, inter fratres & sorores aliosue cōsanguineos; modo pro coniunctione voluntaria vel coniugum, vel affinium, vel ciuium, vel contribulium, &c. Sed in proposita quæstione non accipitur, nisi in propria significatione. Et sic definitur amicitia, modo consensio similium; modo consensio dissimilium; modo voluntatum, studiorum, sententiarumque summa consensio; modo diuinarum, humanarumque rerum cū beneuolentia & charitate summa consensio, modo beneuolētia inter eos, qui se amant nō latens; modo mutuus amor, seu beneuolētia, quæ vel virtutis, vel voluptatis, vel cōmodi causa suscipitur, mutuisq; officiis declaratur & colitur; modo vnio duorū vel pluriū in aliquo bono mo-

Homonymia vocabuli excutitur.

Diuersæ definitiones amicitiæ recensentur & examinantur.

rali, nempe honesto, iucundo aut vtili. Verum ex his definitionibus nulla fere est, quæ non sit vitiosa. Nam primum in singulis, excepta vltima, genus est vitiosum: cum illud neque *consensio*, neque *amor*, neque *beneuolentia* esse possit: propterea, quod ex illis rebus vnaquæque sit causa partim procreans, partim conseruans amicitiæ. Deinde ex differentiis, quæ generi adduntur, aliæ sunt falsæ, aliæ veræ quidem, sed nimis generales, quæ definitionem suo definito latiorem faciunt.

Propria definitio assignatur.

Proinde omissis aliorum definitionibus, amicitia in genere videtur esse definienda coniunctio proæretica amicorum inter sese, orta ex boni ipsis cogniti approbatione & appetitione eius adipiscendi & fruendi gratia. Cum enim amicitia sit relatio vnius ad alium; idcirco loco generis proximi posui *coniunctionem proæreticam*, ad excludendam *coniunctionem naturalem*, quæ suo ambitu amicitiam non comprehendit. Deinde loco differentiæ posui partim ipsa entia relata, nempe *amicos*; partim causam efficientem, quæ est cum *cognitio*, tum *approbatio & persecutio boni in alio existentis*, siue illud sit verũ bonum, siue apparens bonum; siue honestum, siue vtile, siue iucundum; partim denique finem, qui est boni cogniti & cupidi adeptio & fruitio.

12 *Quæ sit causa efficiens amicitiæ in genere considerata?*

Aliorum opiniones exponuntur.

DE causa efficiente amicitiæ sunt diuersæ Philosophorum opiniones. Alii enim statuunt
1 amicitiam oriri ex indigentia: alii ex similitudine
2 vitæ & morum: alii ex boni in aliis cogniti appro-
3 batione & appetitione, siue illud bonum sit ve-

rum

rum bonum, siue apparens bonum: & rursus siue honestum siue vtile, siue iucundum.

Argumenta pro prima opinione.

Argumenta pro prima opinione sunt: 1, quia nemo amicitiam cum alio contrahit, nisi aliquod in eo bonum appetat. Omnis autem appetitio praesupponit indigentiam eius, quod appetitur. Vnde Socrates apud Platonem in conuiuio fingit Peniam, id est, *paupertatem* seu *indigentiam* esse matrem Amoris. 2, quia sine amicitia nemo potest bene beateque viuere: propterea quod illa expleat indigentiam boni ad bene beateque viuendum necessarii. 1 2

Argumenta pro secunda opinione.

Argumenta pro secunda opinione sunt: 1, quia simile amat simile, &, vt Cicero ait, *in dialogo de amicitia*, nihil amabilius, nihil copulatius, quam morum similitudo bonorum. Vnde etiam ab eodem ea dicitur iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit. 2, quia dissimilitudo vitae & morum est causa corrumpens amicitiae. Ergo similitudo est eiusdem causa procreans. 1 2

Argumenta pro tertia opinione.

Argumenta pro tertia opinione sunt: 1, quia nulla est vera amicitia absque amore. Amor autem oritur ex boni in alio cogniti approbatione & appetitione. 2, quia immediata oritur ex mali in alio cogniti auersatione & fuga. 1 2

Postrema opinio reliquis praefertur.

Caeterum, ex his opinionibus tertia & postrema videtur reliquis esse praeponenda. Licet enim hae quoque simpliciter non sint reiiciendae: cum indigentia sit causa impulsiua cuiusque amicitiae: similitudo vero vitae & morum sit causa quidem procreans amicitiae, sed non cuiuslibet: tamen illa sola causam proximam procreantem & conseruantem, & quidē adaequatā amicitiae exprimit.

13 *Quis sit finis amicitiæ in genere consideratæ?*

Opiniones aliorum recensentur & explodiuntur.

FInem amicitiæ alii statuunt vitæ coniunctionem: alii boni in alio cogniti approbati & cupiti adeptionem & fruitionem. Ex quibus sententiis prior est falsa, siue per *coniunctionem vitæ*, intelligatur *coniunctio amicorum familiariter inter se conuersantium*; siue ipsa *conuersatio familiaris*. In priore enim sensu *coniunctio* non est finis, sed genus amicitiæ, vt patet ex definitione supra allata. In posteriore vero *coniunctio vitæ* est causa partim procreans, partim conseruans.

Posterior opinio prefertur priori.

Proinde posterior potius sententia est approbanda. Nulla enim amicitia vel initur, vel conseruatur nisi eo fine, vt amici bonum in aliis amicis cognitum approbatum & desideratum adipiscantur, eoque cum voluptate quadam fruantur.

14 *Quomodo amicitia in genere considerata sit distribuenda?*

Distributiones Aristotelis enumerantur.

TRes reperiuntur amicitiæ distributiones apud Aristotelem *in libro* 8. *Ethic. Nicomach.*
1 Prima sumitur à causa partim efficiente, partim finali amicitiæ, quæ est τὸ ἀγαθὸν φιλητὸν, *bonum amabile.* Cum enim hoc sit triplex; honestum, vtile & iucundum: hinc etiam fit, vt amicitia alia sit honesta, alia vtilis, alia iucunda. Quarum prior ab Aristotele modo κυρία, *propria*, modo τελεία *perfecta* dicitur amicitia: tum quod honestas illius conciliatrix est, tum quod honestatis gratia suscipitur & colitur. Posteriores duæ dicuntur amicitiæ impropriæ & imperfectæ: tum quod futu-

futuræ vtilitatis vel iucunditatis gratia ineuntur & coluntur: tum quia ab vtilitate & iucunditate præsenti conciliantur. Etsi vero Philosophus statuit, has tres species amicitiæ non esse vniuocas, sed æquiuocas, quæ nomine quidem conueniant; sed definitionem generis ex æquo non participent: propterea quod proprie & per se nomen amicitiæ competat honestæ duntaxat amicitiæ; improprie vero & per accidens ob similitudinem quandam etiam amicitiæ vtili & iucundæ; tamen hæc sententia non videtur approbanda: cum definitio generalis amicitiæ ita supra fuerit constituta, vt ex æquo possit singulis amicitiæ speciebus accommodari.

Altera distributio sumitur ex adiuncta dignitate personarũ in amicitiam coeuntium. Cum enim illius respectu personæ aliæ sint pares seu æquales; aliæ impares, seu inæquales: hinc amicitia ab Aristotele alia *ἐν ἰσότητι, in æqualitate*; *alia ὑπεροχῇ, in quadam eminentia & excellentia* esse constituitur. In quarum priore obseruanda est æqualitas *κατ' ποσὸν, secundum quantitatem*, vt paria paribus compensentur; in posteriore æqualitas *κατ' ἀξίαν*, vt pro ratione personarum vnicuique pro merito tribuatur. Eiusmodi amicitia est senis erga iuuenem; patris erga filium; magistratus erga subditos; diuitis erga pauperẽ, docti erga indoctum. In qua amicitia partim diuersi fines sunt amicorum, propter quos se mutuo amant; partim diuersa officia, quæ sibi mutuo præstant; partim diuersæ virtutes, quæ in illis reperiuntur, Sic pauper amat diuitem alio fine quam diues

2. Distrib.

pauperem: & diues alia officia præstat pauperi, quam pauper præstare potest diuiti: quemadmodum etiam alia virtus in diuite, quam in paupere elucet.

Distrib. Tertia distributio ducitur à differentiis societatis humanæ. Cum enim hæc alia sit priuata, alia publica: hinc etiam amicitia alia dicitur priuata, alia publica seu politica.

15 *Quid sit amicitia honesta & quomodo ab amicitia vtili & iucunda differat?*

Diuersa aliorum definitiones recensentur & examinantur. IN definienda amicitia honesta inter se variant Philosophi. Aliis enim est summus confirmatusque amor, mutuus duorum aut ad summum trium à morum virtutisque similitudine profectus:
1 Aliis proborum hominum mutuus, conspicuus, confirmatusque amor, ex probitatis cogni-
2 tione consurgens, ad vitæ honestæ coniunctio-
3 nem perducens: Aliis virtus seruans mutuum & reciprocum, cumque apertum ac confirmatum
4 duorum inter se beneuolentiæ affectum: Aliis virtus reciprocæ beneuolentiæ æquitate quadam si-
5 miles inter se moribus ac virtute concilians: Aliis iustitia tribuens amico ex beneuolentia & huma-
6 nitate mutuum amorem: Aliis vnio duorum sibi mutuo notorum, orta ex mutua & efficaci beneuolentia, quam peperit consensus & conspiratio in vera virtute morali, ad exercitia virtutis facilius & rectius obeunda. Ex quibus definitionibus sola illa, quæ est clarissimi & acutissimi Dn. Keckermanni *in Systematis Ethici lib. 3. cap. 6.* est vera & perfecta: reliquæ autem omnes sunt vitiosæ, præsertim ratione generis, quod in amicitia neque

que amor est, neque virtus, neque iustitia: cum illa neque affectus sit, neque habitus aliquis moralis, seu, neque motus, neque qualitas, sed mera relatio. Idcirco à me etiam in præcepto 14. huius capitis amicitia honesta definita est coniunctio amicorum propter virtutis similitudinem suscepta, mutuisq; veræ beneuolentiæ & amoris officiis declarata.

Propria definitio assignatur.

Differt autem amicitia honesta ab vtili & iucunda: 1, quod illa est perfecta; hæ imperfectæ. 2, quod illa tantum est inter viros probos: hæ etiam inter improbos. 3, quod illam procreat sola virtus; has sola vtilitas aut iucunditas. 4, quod illa suscipitur solius honestatis; hæ solius vtilitatis aut iucunditatis gratia. 5, quod illa est stabilis & constans; hæ vero instabiles & mutabiles. 6, quod illa veram vtilitatem & voluptatem cum honestate coniunctam præstat: hæ vero non. 7, quod ad illam contrahendam plurimum temporis requiritur, quatenus in eam non recipitur, nisi qui probe exploratus & probatus fuerit; ad has vero parum. 8, quod in illa non est locus suspicionibus, calumniis & iniuriis: in his vero est. 9, quia in illa per se sibi amici mutuo bene volunt & faciunt, demptis & voluptatibus & commodis; in his vero non.

Discrimen inter amicitiam honestam, vtilem & iucundam exponitur. 1 2 3 4 5 6 7 8 9

16 An amicorum omnia sint communia?

Sententia affir. secundum quid est vera.

VSitatum & tritum communi sermone prouerbium est, *amicorum omnia esse communia.* Eius mentionem facit non tantum Euripides in Oreste, cum ait, κοινὰ τὰ τῶν φίλων: Sed etiam Terentius *in Adelphis*, & Cicero *lib. 1. Offic.* Illud vero originem habet ex ipsa natura amicitiæ, quæ sine

communione esse & conseruari non potest. Sed illa communio intelligi debet partim de conuersatione mutua, partim de mutua officiorum honestorum præstatione, partim de communi & licito bonorum fortunæ vsu. Non enim simpliciter omnia inter amicos sunt communia; sed tantum ea, quæ salua honestate & pietate saluaque interdum rerum proprietate amicorum vnus alteri communicare potest.

17 *Quæ studia & officia amicus amico præstare debeat, ad colendam & conseruandam amicitiam, præsertim honestam?*

NOn satis est, inire cum alio amicitiam, nisi etiam curetur, vt recte amicitia inita colatur & conseruetur. Non potest autem coli & conseruari, nisi amicus amico debita studia & officia præstet. Illa autem omnia officia videntur mutui, sinceri & constantis amoris ambitu comprehendi. Necesse enim est, vt amici sese mutuo, syncere & constanter ament. Ille vero amor mutuus in se includit & complectitur non tantum mutuam beneuoleniam, & beneficentiam; sed etiam concordiam, Sympatheiam & conuictum. Debet igitur amicus ad præstandum mutuum amorem: 1, bene velle suo amico. 2, ei benefacere. 3, idē cum ipso in rebus honestis sentire. 4, congaudere cum ipso in rebus secundis; & condolere in rebus aduersis. 5, eius conuictu, hoc est, consuetudine & conuersatione delectari.

Recensentur officia amicorum
1 In genere.
2 In specie.
1
2
3
4
5

Illorum autem officiorum mensura & regula debet esse verus & incorruptus amor sui. Quæ enim vnusquisq; sibi ipse cupit & tribuit, aut ab amico

Quæ sit mēsura officiorum amicis debitorum.

amico tribui vult: illa etiam amico, qui nihil aliud est, quam alter idem, velle & tribuere debet.

18 *An omnia in gratiam amicorum sint facienda & patienda?*

CVm amicus, vt paulo ante dictum est, sit alter idem, & quasi vna anima in duobus corporibus habitans, videtur inde concludi posse omnia in gratiam amicorum esse facienda & patienda. Sed hæc sententia simpliciter non est admittēda, nisi restringatur ad omnia, quæ cum honestate & pietate non pugnant. Nihil enim in vllius amici gratiam est faciendum & patiendum, quod honestati & pietati aduersatur. Idcirco recte Pericles dixit, *gratificandum esse amicis, sed vsque ad aras*. Et Cicero *lib.3. Offic.* ait: *Cum in amicitia, quæ honesta non sunt, postulantur, religio & fides anteponenda est amicitiæ.* Ac licet amicorum næui, præsertim non admodum deformes, sint tolerandi ac dissimulandi: tamen scelera & flagitia minime sunt toleranda, sed propter illa amicitiæ renunciandum est, ne infamiæ nota contrahatur: cum plerumque tales habeamur, quales sunt ii, cum quibus conuersamur.

Sententia affirm. secundum quid approbatur

Prothesis affirm.

19 *An in amicitia requiratur conuictus & conuersatio crebra?*

Ratio 1

STatuitur thesis affirmantia. Rationes sunt: 1, quia non potest esse mutua officiorum communicatio sine conuersatione. 2, quia inter quos vel nulla, vel rarior est cōuersatio & collocutio, in eorū amicitia facile oritur suspicio, diffidentia, & tandē plenaria obliuio & dissolutio amicitiæ. Vnde etiam inter amicos absentes crebrū requiritur iterarū cōmerciū. 3, quia amici cōuersatio neces-

2 *Aristoteles lib.8 Ethic. Nic.c.5. item lib.9.cap. 12. Keker. in lib. 3.Syst.Eth. cap.6.*

3

saria est in vtraque fortuna: in secunda quidem ad iucunditatem; in aduersa vero ad auxilium & solatium: & vita solitaria in vtraque fortuna est
4 molesta. 4, quia videmus iuuenes propterea ad conciliandam amicitiam esse aptos, quod sint in conuersando amabiles: contra senes non esse aptos ad conciliandam amicitiam, quia sunt mo-
5 rosi & solitarii. 5, quia amici conspectus amico
6 valde est iucundus. 6, quia omnis societas requi-
7 rit conuersationem. Ergo etiam amicitia. 7, quia ex conuersatione amicus cognoscit suum ami-
8 cum esse incolumem, quo nihil ei est gratius. 8, quia possunt inter se amici per conuersationem exercere studia virtutis, & alter per alterum fieri
9 melior. 9, quia ad contrahendum amicitiam necessaria est conuersatio, quatenus ex ea paulatim nascitur morum & studiorum similitudo, quæ efficacissime gignit amicitiam.

Obiectio At contra hanc sententiam obiici potest hoc argumentum: Si in amicitia requiritur conuictus & conuersatio crebra, sequitur amicitiam non posse esse inter absentes, præsertim longo loco-

Respondetur ad obiect. rum interuallo seiunctos. Respondeo primum cum Aristotele, amicitiam considerari posse vel κατ' τὴν ἕξιν, *secundum habitum & propositum mentis*, vel κατ' τὴν ἐνέργειαν, *secundum actum*. Priori modo amicitiam posse etiam esse inter absentes: posteriori autem modo tantum inter præsentes. Deinde respondeo, amicitiam non tantum habitualem, sed etiam actualem posse esse inter absentes: si modo literas frequentes inter se commutent. Illud enim literarium colloquium analogia re-

regia respondet colloquio & conuersationi, quæ est inter præsentes.

20 An amicitia facile & cito cum aliquo sit contrahenda?

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia ad amicitiam contrahendam opus est tempore & consuetudine vitæ longiori, iuxta prouerbium: *Multi modij salis vna edendi, vt homines inter se veram amicitiam contrahant.* 2, quia cum in animis hominum multæ sint latebræ, multi recessus; prius explorare oportet, an alter alterius amore dignus sit, & num alter alteri tuto fidere possit, quam amicitia nitatur. 3, quia sicut in aliis rebus *quod cito fit cito perit*: ita amicitia etiam, quæ cito suscipitur, cito desinit. 4, quia argumentum est magnæ temeritatis, cito alicui fieri amicum, antequam ipsum recte nosse didiceris.

Pro thesi negatiua *Ratio* 1 2 3 4

21 An amicitia cum multis sit contrahenda?

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia vera amicitia in summo gradu amoris consistit, qui ad vnum potius quam ad multos extendi potest. 2, quia in vera amicitia alter debet valde placere alteri amico: vnus autem pluribus simul valde placere non potest: imo, qui studet omnibus placere, tandem nemini placet; & qui vult omnibus esse amicus, tandem nemini est amicus. 3, quia ad amicitiam contrahendam requiritur diuturna exploratio eorum, qui amici sunt futuri; Multos autum simul explorare est difficile. 4, quia nemo potest simul multis gratificari & inseruire. Vt enim fluuius in multos deductus riuos fluit tenuis ac languidus: sic beneuolentia in multos distracta languescit. 5, quia multitudo

Pro thesi neg. *Argum.* 1 2 3 4 5

amicorum homini plus tædii & molestiæ quam voluptatis affert; non secus ac copia condimentorum non reddit cibos suauiores, sed nauseam vescenti mouet.
6 6, quia cum amicus teneatur ad amici fortunam conformari, si plures haberet amicos, cogeretur ad variam eorum fortunam simul lætari & tristari, multisque contrariis affectibus duci.
7 7, quia πολυφιλίαν prohibet Pythagoras in Symbolo suo, *Ne multis manum inicias*. Et Aristoteles virum bonum neque vult esse ἄφιλον, neque πολύφιλον, hoc est, *neque nullorum, neque multorum amicorum*.

CAPVT VII.

De iis, quæ virtuti morali sunt opposita.

PRÆCEPTA.

1 *Fuerunt effecta virtutis moralis in genere. Restant quæ eidem sunt opposita, nempe vitium morale & simulatio virtutis moralis.*

Definitur vitium morale

2 *Vitium morale est habitus proareticus, per quem homo promptus redditur ad improbe turpiterque viuendum.*

Distribuitur vitium morale

3 *Estque vel excedens, vel deficiens.*

4 *Excedens vitium est, per quod homo à medio ad nimium declinat.*

5 *Deficiens vitium est, per quod homo à medio ad parum declinat.*

Causæ efficientes vitii moralis explicantur.

6 *Causa efficiens vitii moralis, & quidem prima, est Diabolus, omnis mali autor.*

7 *Secunda, & quidem remota, partim est natura-*

naturalis propensio ad malum ex temperamento corporis orta; partim praua educatio & institutio, partim conuersatio assidua cum improbis.

8 *Propinqua partim est imprudentia, partim crebra prauorum actuum iteratio.*

9 *Simulatio virtutis moralis est, quando homo improbus speciem apparentem probitatis induit ad fallendum alios.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit vitium morale, & quomodo virtuti morali opponatur?*

QVemadmodum virtus alia est naturalis, alia intellectualis, alia moralis: ita etiam vitium aliud est naturale, aliud intellectuale, aliud morale. Sed de solo morali hoc loco agitur. In quo definiendo video Philosophos inter se non consentire. Aliis enim est recessus à medio, quod virtus moralis obseruat: aliis priuatio rectitudinis moralis, debitæ inesse homini: aliis affectio praua animi cum lege & recta ratione pugnans: aliis habitus animi proæreticus in nimium vel parum declinans.

Homonymia vocabuli excutitur.

Definitiones aliorum recensentur & examinantur.

1
2
3
4

Ex quibus definitionibus priores duæ videntur planè nō esse approbandæ. Vitium enim morale est habitus, & consequenter qualitas. Ideoq; neq; per recessu, qui est motus; neq; per priuationē definiri potest. Posteriores autē duæ sunt quidem meliores, sed tamen labis omnino non expertes, siue genus spectes, siue subiectum recipiens, siue alia attributa definiti. Itaque perfectior est definitio, qua vitiū morale dicitur habitus

Propria definitio assignatur. proæreticus, per quem homo promptus redditur ad improbe turpiterque viuendum. Vnde porro colligitur, vitium morale opponi virtuti morali non priuatiue, sed aduerse. *Quomodo vitium morale virtuti opponatur.* Illud enim non minus ac virtus moralis est ens; sed in eo differt, quod virtus moralis est ens bonum: vitium vero morale est ens malum. *Error Piccol. taxatur.* Proinde errat Piccolomineus, qui statuit omne vitium, qua vitium, esse defectum, priuationem, & modo aliquo non ens.

2 *An vitium & peccatum inter se differant itemque vitium & vitiositas?*

Statuitur thesis affir. SVnt multi, qui vitium & peccatū inter se confundunt, & sic vnum pro altero sumunt. Sed sciendum est, hæc duo inter se plurimum differre. Peccatum enim proprie designat actionem malam, aut saltem omissionem actionis bonæ, quæ actioni virtutis opponitur: Vitium autē proprie designat habitum malum qui opponitur virtuti. Dicimus enim vitium esse, v.g. in equo, quando permanentem aliquam qualitatem habet, ob quam sæpe aut cespitat, aut terretur, aut fræno retineri nequit. Quocirca etiam recte Aristoteles *lib.* 7. *Ethic. Nicom. cap.* 8. vitium comparat hydropi seu siti permanenti. Et Augustinus *in libro de perfectione iustitiæ cap.* 4. simile esse dicit vitium curuitati; peccatum vero claudicationi. Sicut enim curuitas est qualitas permanens, à qua oritur claudicatio tanquam effectus à sua causa: ita etiam vitium est qualitas permanens, à qua oritur actio praua seu vitiosa.

Quod autem ad vitium & vitiositatem attinet, etsi hæc vocabula ab Autoribus Latinis sæpe inter

ter se confunduntur, ita vt etiam Cicero *libr. 4. Tuscul. Quæst.* dicat, vitiositatem virtuti esse contrariam: tamen videtur vitium à vitiositate esse distinguendum. Vitium enim proprie notat habitum malum seu vitiosum: Vitiositas vero ipsam malitiam seu prauitatem, quæ nihil aliud est, quam priuatio bonitatis alicui enti inesse debitæ. Ideoque vitium semper est ens, tametsi malum; vitiositas vero nunquam est ens.

3 *An vitium morale vno peccandi actu possit contrahi?*

PRo thesi negante afferri solent hæc argumenta: 1, quia vitium morale est habitus proæreticus. Nullus autem habitus proæreticus vno actu acquiri potest. 2, quia vitium morale assuetudine comparatur. Assuetudo autem non constat ex vno; sed ex pluribus actibus iteratis: Idcirco etiam proxima causa efficiens vitii moralis in præceptis statuitur crebra prauorũ actuum iteratio. 3, quia vitium morale hominem promptum & facilem reddit ad male agendum. Promptitudo autem & facilitas eiusmodi non vno actu comparatur. 4, quia virtus moralis non potest vno actu bono contrahi. Ergo neque vitium morale. 5, quia vitium morale non potest deponi & corrumpi vna actione proba. Ergo neque acquiri & generari. *Pro thesi negatiua arg.* 1 2 3 4 5

At in contrariam partem obiici potest hoc argumentum. *Si vitium naturale vno peccãdi actu contrahi potest, etiam vitium morale. Sed verum prius: Ergo & posterius.* Assumptio probatur, quia experientia testatur, per vnum lapsum sinistrum sæpe curuitatem in tibia contrahi, & per vnam immo- *Obiectio:*

deratam corporis repletionem à cibo & potu factam morbum contrahi. Respõdetur autem magnam esse dissimilitudinem inter vitium naturale & morale. Illud enim esse inuoluntarium & ad sui productionem non semper necessario similium actuum frequentationẽ requirere: Hoc vero esse voluntarium,& non nisi per crebras actiones malas contrahi posse.

Respondetur ad obiectio.

4 *An vitium morale sit spontaneum & voluntarium;*

Pro thesi affirmante. Argum.

PRo thesi affirmante adduci solent hæc argumenta; 1, quia vitium morale actionibus voluntariis acquiritur. 2, quia voluntarias ex se edit actiones. 3,quia lege prohibetur. Lex autem versatur circa ea, quæ in libero hominis arbitrio sunt posita. 4,quia hominem vituperio & pœna dignũ efficit. 5, quia omnis homo improbus sponte est malus, sponteque peccat: siquidem posset non esse malus,sed bonus; neque male, sed bene agere, si modo vellet: propterea quod per voluntatem & proæresin principium est & quasi genitor suarum actionum moralium. 6 ,quia homo post peccatum commissum sępe pœnitudine malęque conscientiæ morsu ita cruciatur,vt seipsum accuset ac increpet. Id autem non fieret,nisi sciret, se sponte peccasse,& potuisse non peccare, si modo voluisset.

1
2
3
4
5
6

Obiectio ex Platone. Argumenta

At in cõtrariam partem obiicitur auctoritas & sententia Platonis, qui in Protagor. sub persona Socratis ait,vitia esse inuoluntaria,neminem que fieri sponte malum, sponteque peccare: tum quia vitium morale est ægritudo animi, deterior ægritudine corporis, quæ inuoluntaria est: tum quia homo

1
2

homo non nisi ex inscitia peccat: tum quia nemo appetit seu vult malum, quatenus est malum; sed tantum bonum. Respondent autem thesis affirmantis assertores ad primum argumentum, ægritudinem corporis non semper esse inuoluntariam, cum homo, qui vitam dissolutam & intemperantem agit, omniaque medicorum præcepta & consilia aspernatur, sæpe sponte in morbum incidat, & propterea reprehendatur. Ac etiamsi ægritudo corporis semper esset inuoluntaria, inde tamen non sequitur, animi ægritudinem quoque esse talem: cum longe alia sit ratio huius, quam illius. Ad alterum argumentum respondent, hominem non semper peccare ex inscitia: imo frequenter esse causam illius inscitiæ, qua peccat, vel propter negligentiam, qua non cognoscit legem, quam scire debebat; vel propter vitæ dissolutionem; vt, cum ebrius redditur: Et propterea etiam eiusmodi inscitiæ pœnam à Legislatoribus constitui: Insuper hominem sæpe notitia legis habituali præditum esse; sed ea non vti ob negligentiam, prauam assuetudinem appetitumque vehementem voluptatis, mentis lucem obscurantem. Ad tertium argumentum respondent, neminem appetere malum, quatenus est malum, sed quatenus videtur sibi esse bonum. Et quod interdum ea, quæ per se mala sunt, videntur bona, eius causam etiam in nobis esse, vel inconsiderationem & inscitiam voluntariam, vel prauam assuetudinem, vel vitæ genus rectæ rationi aduersum. Ideoque etiam recte hominem interdum dici seipsum excæcare, mentisque acie priuare.

3

Soluuntur argumenta.

1

2

3

Keckerm. lib. 1. Eth. c. 2.

5 ***Quotuplex oppoſitio ſit ſpectanda in comparatione virtutis cum ſuis extremis vitiis?***

Oppoſitio triplex explicatur.

NOn eadem & ſimplex, ſed triplex oppoſitio eſt ſpectanda in comparatione virtutis cum ſuis extremis vitiis: Vna medii & extremorum;

1 altera extremorum inter ſeſe; tertia extremorum cum medio. Quod ad primam oppoſitionem attinet, virtus ſuis extremis vitiis ita opponitur, vt alterum excedat ſeu ſuperet; alterum deficiat & ſuperetur: atque ita cum vno extremorum comparata ſit maius quid; cum altero vero compa-

2 rata ſit minus quid. Quod ad alteram attinet, maior eſt pugna duorum extremorum vitiorum inter ſeſe, quam cum virtute: tum quia extrema à ſe inuicem longius diſtant, quam à medio: tum, quia maior eſt diſſimilitudo inter extrema quam inter medium & extremum. Hinc etiam fit, vt propter ſimilitudinem & affinitatem, quam extrema habent cum medio, vitium vnum interdum virtutis ſpeciem induat, & ſub ea hominem fallat. Idcirco Cicero in Partitionibus diligenter diſcernere iubet vitia, quæ virtutem imitantur, ne nos fallant. Nam, vt Iuuenalis canit Satyra 4.

Fallit nos vitium ſpecie virtutis & vmbra,
Cum ſit triſte habitu, vultuque & veſte ſeuerum.

Et ſecundũ Ouidium *lib. 1. De remedio amoris*:

——— *mala ſunt vicina bonis: errore ſub iſto*
Pro vitio virtus crimina ſæpe tulit.

3 Quod denique ad tertiam oppoſitionem attinet, ſciendum eſt, extrema vitia virtuti opponi non æqualiter, ſed vnum magis, alterum minus. Interdum enim pro diuerſa natura virtutum vitiũ excedens magis aduerſatur virtuti, interdum vitium deficiens: propterea, quod vnum virtuti eſt ſimilius,

milius, alterum dissimilius; ideoque magis cauendum.

At obiici aduersus secundam oppositionem potest, vitia extrema genere inter se conuenire, & specie tantum differre: virtutem autem cum vitio etiam genere discrepare, ideoq; non recte dici virtutem minus cum vitiis, quam vitia inter se pugnare. Resp. distinguendum esse inter duplicem pugnam. Virtus enim vitio opponitur, vel absolute & secundum naturam suam, quatenus est bonum quid: atque hoc modo virtus magis pugnat cum vitiis, quam vitia inter se: vel comparate tantum secundum similitudinem, quam virtus cum extremis, & extrema inter se habent. Et hoc modo maior est similitudo virtutis tanquam medii cũ vitiis extremis, quam extremorum inter sese; adeoque maior pugna extremorum inter se quam cum medio. *Obiectio* *Solutio obiectionis.*

6 An vitium morale sit causa efficiens miseriæ humanæ?

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia à vitio morali profluunt actiones malæ, quæ hominẽ in miseriæ barathrũ præcipitant. 2, quia vitiũ morale ex se gignit malam conscientiam, quæ nihil aliud est quam notitia malefactorum, quam homo secum in corde abditam gestat; semperque secum tristitiam & metum trahit, 3, quia hominem dignum vituperiis & pœnis, adeoque inglorium & infamem efficit. 4, quia rectum omnium bonorum terrenorum vsum corrumpit & tollit, & in eius locum abusum substituit. 5, quia hominem efficit Deo probisque omnibus inuisum, odiosum & detestabilem. 6, *Prothesi affirmanoe.* *Ratio* 1 2 3 4 5 6

quia hominem Diabolo assimilat & ab æternæ beatitudinis consortio excludit. 7, quia virtus moralis est causa efficiens felicitatis humanæ. Ergo cum contrariorum sint contraria effecta, sequitur vitium morale esse causam efficientem miseriæ humanæ.

Finis libri primi.



ETHICÆ GENERALIS LIBER SECVNDVS.

In quo agitur

De virtutibus moralibus, quas homo partim erga Deũ, partim erga seipsum principaliter exercere debet.

CAPVT I.

De Diuisione virtutis moralis; & speciatim de pietate.

PRÆCEPTA.

HActenus explicata est natura virtutis mor. Sequitur eiusdem diuisio, secundum quam virtus mor. alia est ordinaria, alia extraordinaria.

2 *Ordinaria est virtus moralis quæ communem hominum naturam & sortem non excedit. Vnde etiam ab aliis dicitur* virtus communis, virtus ciuilis.

3 *Estq; vel pietas, vel probitas.*

4 Pietas

4 Pietas est virtus moralis, per quam homo promptus redditur ad cultum religiosum Deo præstandum. *Pietas definitur.*

5 Ei in excessu opponitur superstitiositas; in defectu impietas.

6 Superstitiositas est vitium morale, per quod homo procliuis est ad colendum Deum alio quam decet modo.

7 Impietas est vitiũ morale; per quod homo à cultu religioso Deo præstando est alienus.

1 *An virtus moralis possit diuidi in species essentialiter inter se distinctas.*

FVerunt olim multi Philosophi, qui thesin negantem defenderunt. Rationes ipsorũ sunt: *Opinio aliorum exponitur.*
1, quia omnes virtũtes morales sunt eiusdem naturæ, & non nisi nominibus & obiectis differunt. *Ratio* 1
2, quia virtutes moral. inter se non sunt oppositæ: 2
cum omnes possint esse in vno & eodem subiecto. Species autẽ eiusdem generis inter se sunt oppositæ; cum per oppositas differentias constituantur.
3, quia virtutes morales ita inter se sunt cõnexę, vt 3
posita vel sublata vna in homine, reliquę etiam omnes simul ponantur, vel tollantur. Species autẽ distinctæ sub eodẽ genere positæ nõ ita se habent, vt vna posita vel sublata, etiam altera ponatur vel
tollatur. 4, quia communis forma omnium virtu- 4
tum mor. est prudentia, quatenus mediũ illarum,
in quo versantur, præscribit. 5, quia omnes virtu- 5
tes morales sub iustitia vniuersali comprehenduntur, iuxta illud Theognidis:

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι. *Superior opinio reiicitur.*

Cæterum, hæc opinio simpliciter est falsa

& absurda: confundit enim inter se ea, quæ partim definitionibus, partim causis efficientibus & finibus, partim obiectis, partim effectis propriis differunt. Neque obstant rationes allatæ. In prima enim distinguo primum inter naturam genericam & specificam; ac concedo quidem, virtutes omnes morales esse eiusdem naturæ genericæ, sed specificæ nego. Deinde nego easdem solis nominibus inter se differre; non autem ipsa essentia specifica: cum obiectis inter se differant, etiam ex concessione Aduersariorum, à quibus solet peti differentia specifica virtutum moralium.

Soluuntur rationes

1

2 In altera dico, virtutes morales inter se esse oppositas, non ratione subiecti recipientis, in quo omnes simul inter se conueniunt; sed secundum ea, in quibus inter se dissentiunt, vt sunt propria essentia, propria causa, efficiens & finis, proprium obiectum & effectum.

3 In tertia petitur principium, hoc est, pro vero & certo sumitur quod tamen falsum est & controuersum, vt in alia quæstione postea demonstrabitur.

4 In quarta falsum est, prudentiam esse formam communem virtutum moralium: cum potius sit generalis illarum causa efficiens, vt *libr.* 1. *Ethicæ generalis cap.* 3. *Quæst.* 8. probatum fuit. Ac etiamsi concederetur hoc, nondum tamen inde probari posset conclusio: cum vnum & idem ens possit habere formam genericam & specificam.

5 In quinta concedo, omnes virtutes morales sub iustitia vniuersali comprehendi; sed inde non concluditur, illas inter se specie non differre.

2 *An virtus moralis recte distribuatur in vniuersalem & particularem?*

Opinio communis exponitur.

VSitata & recepta est apud Philosophos diuisio virtutis moralis in vniuersalem & particularem. Vniuersalem vocant, quæ omnes virtutes particulares ambitu suo complectitur. Eaque vulgo dicitur iustitia vniuersalis, & definitur obedientia erga omnes leges, seu habitus obtemperandi omnibus legibus. Quanquam etiam non inepte dici potest charitas vel obedientia generalis. Est enim charitas generalis habitus recte diligendi Deum, nosmetipsos & proximum. Obedientia vero generalis, (quatenus sumitur non pro actione, sed pro qualitate) est habitus parendi omnibus legibus. Vbi autem est eiusmodi charitas & obedientia; ibi est iustitia vniuersalis: itaque iustitia vniuersalis, charitas & obedientia generalis inter se non differunt reipsa; sed tantum nominibus & ratione. Particularem autem vocant singulam speciem virtutis moralis sub vniuersali comprehensam; cuiusmodi est temperantia, fortitudo, liberalitas, veracitas, &c.

Charitas generalis quid. Obedientia generalis quid.

Superior opinio reiicitur.

Hinc igitur patet, diuisionem illam virtutis moralis in vniuersalem & particularem plane esse ineptam & ridiculam. Perinde enim est, ac si quis genus aliquod, v.g. animal, diuidat in vniuersale & particulare. Ipsum enim genus est vniuersale, quod sub se particularia comprehendit. Sic etiam ipsa virtus moralis generaliter sumpta est vniuersalis, & sub se reliquas omnes virtutes particulares, tanquam species, continet. Ideoque errant illi qui iustitiam vniuersalem seu charitatem & obedientiam generalem putant esse speciem

aliquam virtutis moralis generaliter sumptę: cum plane ab ea non differant, nisi solis vocabulis.

§ An virtus moralis recte distribuatur in dirigentem & directam?

Opinio aliorum commemoratur. Sunt quidam ex recentioribus Philosophis, qui virtutem moralem diuidunt in dirigentem & directam. Dirigentem vocant virtutem communem seu vniuersalem; quæ tanquam norma speciales virtutes regit & gubernat: eamq; pręsupponere asserunt amorem Dei, sui ipsius & proximi. Et hanc subdiuidunt in prudentiam & iustitiam vniuersalem tanquam species. Directam vocant virtutem specialem seu particularem, quæ per virtutem communem, nempe prudentiam & iustitiam vniuersalem regitur.

Improbatur opinio aliorum. Verum hæc distributio non minus, ac superior, videtur reiicienda esse. Nam: 1, secundum in-
Ratio terpretationem ipsorum Auctorū, coincidit cum
1 ea, quæ in præcedente quæstione fuit reprobata:
2 Ideoque etiam eodem vitio laborat. 2, prudentiam inter virtutes mor. numerat, quæ tamen non est virtus mor. sed intellectualis, adeoq; causa efficiens & dux omnium virt. moralium, vt patet ex

Occurritur exceptioni. c. 3. lib. 1. Neque valet exceptio, qua prudentia statuitur esse quædam virtus mixta ex intellectuali & morali. Ac intellectualis quidē dicitur esse ratione subiecti & causæ effic. quia pendet ab hominis ingenio & iudicio: moralis vero, ratione obiecti & finis; quia per se non perficit intellectum sed appetitum: & non tam tendit ad felicitatē contemplatiuam, quam practicam. Illa enim exceptio in duobus potissimū petit principium: 1, quod prudētiam statuit virtutē mixtam esse ex intellectuali &

li & morali: cum tamen tantum sit intellectualis, ex communi Arist. & aliorum Philosophorũ sententia. 2, quod negat prudentiam perse perficere intellectum: cum tamen sit virtus intellectualis, adeoque notitia bonorum, malorũ & neutrorũ. Ac etiamsi vera & solida prudẽtia indiuisibili noxa cum virtute morali sit coniuncta, adeoque sit causa illius efficiens propinqua: inde tamẽ probari non potest, quod sit species virtutis moralis.

4 *An virtus moralis recte distribuatur in ordinarium & extraordinarium?*

STatuitur thesis affirmatiua. Ratio est, quia virtus moralis alia ordinario & vsitato modo homini inest, ita vt intra communes naturæ & conditionis humanæ terminos maneat & contineatur: alia vero eidem inest extraordinario & inusitato modo, ita vt communes naturæ & conditionis humanæ terminos excedat, seu hominem supra communem conditionem eleuet. Prior vulgo dicitur virtus communis seu ciuilis; posterior, virtus Heroica. *Thesis affir. defenditur.*

Quod si quis obiiciat, hanc distributionem nõ esse generis in species, sed subiecti in sua accidentia: respondeo, illam per se quidem non esse diuisionem generis in species: cum membra ipsius tantum secundum magis & minus differant: sed tamen hoc loco pro eiusmodi diuisione sumi & vsurpari: cum meliores & accuratiores differentię specificæ non occurrant. Necesse enim erat, distinguere inter se virtutem communem & heroicam, & vtramque seorsum explicare. Id quod fieri non potuisset, nisi diuisio illa fuisset statim ab initio expressa. *Prolepsis*

5 An virtus moralis recte distribuatur in inchoatam seu imperfectam, & perfectam?

An virtus moralis recipiat magis & minus. VT veritas huius quęstionis rectius intelligatur, necesse est, vt alia huic cognata excutiatur; vtrum virtus moralis recipiat magis & minus. Sunt enim alii, qui thesin negantem; alii qui affirmantem defendunt.

Arg. pro thes. neg. Argumenta pro thesi negante sunt: 1, quia virtus moralis in medio geometrico posita est, quod vnum est & indiuiduum, & nonnisi vno modo attingi potest. 2, quia quicquid recipit magis & minus, id cum cōtrario misceri potest. Virtus autem moralis cum vitio contrario misceri non potest. 3, quia quicquid recipit magis & minus, id nō est perfectum & absolutum: Virtus autem moralis est perfecta & absoluta: siquidem perficit id cui inest, & actionem eius. 4, quia sicut recto nihil est rectius; ita neque bono quicquam est melius. 5, quia si virtus moralis reciperet magis & minus, non esset media inter excessum & defectum. Ei enim quod inter excessum & defectum est medium, non conuenit vel abiectio, vel detractio.

Argumenta pro thesi affirmatiua Argumenta pro thesi affir. sunt: 1, quia in nobis ipsis & aliis deprehendimus virt. moralē per gradus recipi, & in vno magis, in alio minus esse perfectam. 2, quia virtus mor. acquiritur per assuefactionē honestarumq; actionum exercitationem. Ergo quo maior vel minor est assuefactio, honestarumque exercitatio, eo magis etiam & minus virtutis moralis habitus comparatur. 3, quia non omnes viri boni æque digni honore censentur, nec omnibus æquales honores distribuūtur. Ergo cum honor sit præmium virtutis, sequitur hanc

non

non omnibus æqualiter inesse. 4, quia delectatio, 4
qua afficimur in obeũdo virtutis munere, & quæ signum est habitus contracti, non est æqualis in omnibus. Vnus enim magis, alter minus actionibus probis delectatur. Ergo neque virtus moralis æqualiter omnibus inest. 5, quia vitium morale e- 5
iusque actiones recipiunt magis & minus, vt patet ex gradibus delictorum: Ergo etiam virtus moralis. 6, quia contraria sententia, quæ statuit 6
virtutem moralem in indiuiduo esse positam, nec vllo pacto recipere magis & minus, manifeste aduersatur experientiæ & rectæ rationi.

Pro decisione Q. theoremata traduntur.

Cæterum, pro decisione quæstionis huius obseruanda sunt sequentia theoremata; 1, virtutem moralem duplicem habere perfectionem; vnam essentialem, alteram accidentalem. Secundum 1
priorem non recipere magis & minus. Illam enim esse indiuiduam, neque vel intensionem vel remissionem admittere. Secundum posteriorem vero recipere magis & minus. 2, virtutis moralis 2
medium habere latitudinem quandam, intra quam ita contineatur, vt ab excessu & defectu sit & maneat discreta. Atque respectu illius latitudinis virtutem moralem recipere magis & minus. 3, virtutem moralem duobus modis considerari 3
posse secundum perfectionem suam accidentalem, vel quatenus omnibus numeris est absoluta, vel quatenus non est omnibus numeris absoluta. Ac priore quidem modo non recipere magis & minus: posteriore autem recipere magis vel minus pro intensione seu remissione rerum, quæ ad virtutem vel constituendam, vel exercendam requiruntur.

Soluuntur Argumenta Superest igitur, vt ad argumenta pro thesi negante allata respondeatur.

1 In primo nego simpliciter verum esse, quod medium virtutis moralis sit plane indiuiduum, & non nisi vno modo attingi possit. Licet enim hoc cõcedi possit de virtute omnino perfecta tam secundum accidens quam secundum essentiam: tamen cõcedi nequit de virtute mor. indefinite cõsiderata. Eius enim medium, tametsi vnum sit; tamen habet latitudinem quandam, intra cuius terminos rectitudo consistit. Præterea, etiamsi simpliciter concederetur, virtutis moralis mediũ esse indiuiduum: tamen inde necessario non sequeretur, virtutem moralem non recipere magis & minus: cum erga vnum & indiuiduum medium homo vario modo affectus esse possit, modo constanter, modo inconstanter.

2 In altero argumento nego propositionẽ. Nam in iis, quæ habent medium per negationẽ vtriusq; extremi, remissio non fit per admixtionem contrarii; sed per accessum, & recessum ab aliquo extremorum. Tale autem ens est virtus: Ideoque ei magis & minus conuenit per accessum ad exacte perfectũ, & recessum ab eo in illa latitudine quæ est extra vitium.

3 In tertio argumento propositio est vera de eo, quod omnibus numeris est perfectum & absolutum. Sed ita virtus moralis semper non est in homine. Ideoque in hoc sensu assumptio est falsa.

4 In quarto argumento non simpliciter verum est, quod recto nihil sit rectius, nisi id quod rectũ est, absolute & exacte sit rectum, quale in Mathematicis locum habet.

In

In quinto argumento negatur propositio connexa. Ei enim quod intere[illegible]ssum & defectum est medium, conuenit magi[illegible]minus, quādo habet latitudinem aliquam, vt [illegible]us moralis. 5

Cum itaque iam satis demonstratum sit, virtutem moralem certo quodam modo recipere magis & minus, inde iam concluditur quoque, virt. moralem recte distribui in inchoatam seu imperfectam & perfectam. Etsi enim non est distributio generis in species, sed subiecti in sua adiuncta: tamē vtilis est & obseruatione digna, ad euellendum graue aliorum errorem, qui putant virtutis habitum non per gradus, sed vna vice perfecte acquiri. 2. virtutem inchoatam & imperfectam non posse dici virtutem, sed semiuirtutem. *Decisio quæstionis propositæ.* *Prolepsis.*

6 Quomodo virtus moralis perfecta ab imperfecta differat?

ETsi non difficile est ex præcedente quæstione declarationem huius petere: tamen clarioris doctrinę gratia visum est nonnullas, easq; præcipuas differentias hoc loco attingere, quibus virtus mor. perfecta ab imperfecta discernitur.

Prima differentia est, quod virtus perfecta est habitus exactus constans & difficulter mutabilis: *Differentia.* 1
Virtus autem imperfecta est habitus inchoatus, inconstans & facile mutabilis 2, quod virtus perfecta non nisi lōga & crebra honestarum actionum exercitatione & iteratione acquiri potest: virtus autem imperfecta breui exercitatione & assuefactione cōparatur. 3, quod virtus perfecta excludat in homine omnem pugnam rectæ rationis & appetitus: virtus autem imperfecta non itidem: 4 quod virtus perfecta summam & plenam in agen- 2 3 4

do voluptatem homini parit: virtus autem imperfecta semiplen[illegible]m voluptatem, nempe cum molestia aliqua [illegible]tam.

7 *An detur certus numerus virtutum moralium?*

IN quæstione prima huius capitis probatum fuit, virtutem moralem recte diuidi in species essentialiter inter se distinctas. Iam igitur quæritur, an illarum specierum detur certus aliquis numerus nec ne? In ea enim re videntur Philosophi inter se dissentire: cum alii plures, alii pauciores species virtutis moralis recenseant. Alii enim quatuor tantũ ponunt, quas vocant Cardinales, nempe prudentiam, fortitudinẽ, iustitiam & temperantiam. Alii his quatuor addunt sanctitatem, vt Plato. Alii vndecim constituunt, vt Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicom.* cuiusmodi sunt fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, moderata honoris appetitio, magnanimitas, mansuetudo, affabilitas, vrbanitas, veracitas, & iustitia. Alii his vndecim addunt amorẽ nostri, sapientiam, prudentiam, pietatem, parsimoniam, beneuolentiam, obedientiam, hospitalitatem, amicitiam, gratitudinem, verecundiam, taciturnitatem, ciuilitatem, humilitatem, grauitatem, misericordiam, spem & id genus alias. Etsi vero ex tanta opinionum varietate videatur concludi posse, non dari certum numerum virtutum moralium: tamen contraria sententia magis est approbanda. Ideoque deinceps etiam in recensendis & tractandis speciebus singulis virtutis moralis, quantum fieri potest, dabo operam, vt eius veritas elucescat.

Opiniones aliorum recẽsentur. 1 2 3 4

Quæstio deciditur.

Inte-

Interim de superioribus opinionibus in genere sciendum est: 1, illas annumerare speciebus virtutis moral. quæ reuera species illius non sunt: sed aut virtus vniuersalis, vt caritas & obedientia; aut virtutes intellectuales, vt sapientia & prudentia; aut affectus, vt beneuolentia, misericordia, spes; aut effectum virtutis moralis, vt amicitia, &c. 2, illas confuse sine certo ordine enumerare species virtutis moralis. Id quod magnum in docendo vitium est, magnamque secum affert obscuritatem. *Superiores opiniones examinantur.*

8 *An virtutes morales ita inter se sint connexæ, vt vna sine altera consistere nequeat?*

COmmunis opinio Philosophorum moralium tam veterum, quam recentiorum est, virtutes morales tam indissolubili vinculo inter se esse connexas, vt vna sine altera consistere nequeat. *Pro communi opinione.*

Argumenta ipsorum sunt: 1, quia sicut vitia summopere dissident, & cum virtute, tum seipsa mutuo destruunt: ita ex aduerso summa est consensio & harmonia inter virtutes morales, qua sibi mutuo respondent seque mutuo perficiunt. 2, quia omnes virtutes morales pendent à prudentia tanquam duce & moderatrice. 3, quia omnes diriguntur ad honestum tanquam communem finem. 4, quia non tantum honestum constanter amant & expetunt omnes; sed etiam seipsas mutuo diligunt: cum vnaquæque in se sit honesta. 5, quia virtutis vniuersalis ambitu omnes comprehenduntur. 6, quia actiones à virtutibus moralibus prodeuntes ita inter se conspirant & *Argum.* 1 2 3 4 5 6

sunt colligatæ, vt vna perfecte sine altera exerce-
7 ri non possit. 7, quia à qualibet virtute morali homo absolute probus denominatur; non secus ac à quolibet vitio morali dicitur absolute improbus. Nemo autem dicitur absolute probus, nisi qui omnibus virtutibus simul est præditus: nisi velimus statuere, aliquem simul absolute probum, & im-
8 probum dici posse. 8, quia omnes virtutes moral. pendent à proæresi recta. Proæresis autem recta, sequitur rectam consultationem: recta consultatio sequitur rectā finis expetitionem. At cui recta proæresis, consultatio, finisq; expetitio compe-
9 tunt, ei necesse est omnes virtutes competere. 9, quia omnes particulares virtutes morales constituunt vnam virtutē vniuersalem, tanquam membra integrum. Integrum autem est, quod omni-
10 bus suis membris cōstat. 10, quia nulla virtus moralis omnibus suis numeris est absoluta, nisi cum cæteris sit iuncta: siquidem sese mutuo perficiūt,
11 augent, sibique opem ferunt. 11, quia per cuiuslibet virtutis actiones recte paramur erga commu-
12 nem finē, nec perfecte exercemur pro vna, quin exerceamur pro aliis. 12, Hoc idem testatur Aristoteles *lib. 5. Ethic. ad Nicomach. cap. 13*, cum inquit, in virtutibus naturalibus fieri posse, vt inter se separentur: In virtutibus autem moralibus, secundum quas homo absolute dicitur probus, nō posse. Cæterum, contra hanc sententiā alii obiiciunt sequentia argumenta: 1, quia communis experientia testatur, in vno homine hanc; in alio ali-
1 am virtutem moralem reperiri. Et propterea etiam Protagoras apud Platonem asserit, multos extitisse viros fortes, qui neq; fuerint temperantes,

Contra communem opinionem. Argumenta

tes, neque iusti. Et rursus multos extitisse temperantes & iustos, qui non fuerint fortes. 2, quia si virtutum mor. vna sine altera consistere nequit, sequitur neminem esse virtute morali præditum: cum nemo reperiatur, in quo omnes virtutes morales simul refulgeant, nihilq; desideretur. 3, quia virtutes nonnullæ inter se pugnare videntur, ita vt vna alterã repellat, v. g. liberalitas magnificentiam, moderata honoris appetitio, magnanimitatem. 4, quia conditiones quorundam hominum pugnare videntur cum conditionibus quarundã virtutum: siquidẽ viri pauperes & obscuri nõ possunt esse magnifici & magnanimi. 5, quia virtutes mor. assuetudine honestarumq; actionum iteratione acquiruntur. At sæpe contingit, vt aliquis in actionibus huius virtutis magis, quã alterius versetur; magisq; ad vnũ, quam ad alterũ actionum genus sit facilis; magisq; abundet instrumentis & opportunitatibus pro vna quam pro altera virtutis actione. Et quoniam homo actionibus temperantiæ non euadit fortis: neque actionibus fortitudinis temperans, sed fortis: Ideo potest homo vnam virtutem moralem acquirere sine aliis. 6, quia connexio virtutum moralium neq; est de essentia illarum, neque essentiam necessario consequitur; sed tantum contingenter. 7, quia si vna virtus non posset esse sine altera, sequeretur inde: 1, vnam esse causam procreantem alterius. 2, vnam non prius in nobis quam alteram generari. 3, vna in homine posita omnes poni, & vna destructa omnes destrui.

2 3 4 5 6 7

Quæstio deciditur per distinct.

Pro enodatione huius quæstionis Piccolom. *gradu 4. Philosophiæ ciuilis cap. 41. & seq.* distin-

Decisio Pic. guit primò inter virtutes morales, quatenus sunt inchoatæ & imperfectæ, & quatenus sunt perfectę, omnibusque numeris absolutæ. Priore modo concedit virtutes morales non esse necessariò inter se connexas, sed vt plurimum seiunctas inueniri. Posteriore autem modo negat. Deinde distinguit inter attributa virtutum moralium interna, necessaria & essentialia, cuiusmodi sunt prudentia, prælectio, honesti desiderium, constantia; & inter attributa externa contingentia & separabilia: cuiusmodi sunt, quòd homo per naturam ad vnum potius quàm aliud actionis genus est facilis: quod magis abundet instrumentis vnius quàm alterius virtutis: quod magis per varias occasiones versetur in vno, quam alio actionis genere: quòd in vno eodemque homine modò vna, modò alia virtus refulgeat ob externas circumstantias. Respectu priorum attributorũ ait, virtutes morales perfectas esse inter se necessariò connexas, non autem respectu posteriorum.

Verum hæc sententia Piccolominei grauibus
1 videtur difficultatibus non carere. Nam: 1, virtus moralis aut nunquam, aut rarissimè inuenitur in homine omnibus numeris perfecta & absoluta, sed plerumque imperfecta. Et hoc etiam indicare voluit Diogenes cum in meridie accensa lucernâ hominem exactè probum quæreret, & nullum
2 se inuenire posse affirmaret. 2, etiamsi fieri posset, vt virtus aliqua moralis in homine esset perfecta; non tamen vlla firma & solida ratio proferri potest, cur necesse sit cum ea cæteras omnes neces-
3 sario esse connexas. 3, imo, quia vnaquæque virtus habet non tantum communia attributa; sed etiam

etiam suam propriam essentiam, suas proprias causas, sua propria obiecta, & adiuncta videtur vna absque altera in vno & eodem homine existere posse. Et hoc etiam ipse Piccolomineus, quasi sui oblitus, fatetur *sub finem cap. 2. grad.* 4. quando ait, virtutes cum Scoto vt imperfectas, & quoad ea, quæ sunt propria singularum, & quoad extrinsecus concurrentia, non esse necessario complicatas.

Propria decisio. Proinde concludo virtutes morales esse quidem inter se necessario connexas ratione communium attributorum, quibus inter se consentiunt & conueniunt; non autem ratione propriorum attributorum; & sic vnam absque altera in homine existere posse.

Soluuntur arg. pro thesi affir. allata. Restat igitur, vt ad argumenta pro thesi affirmante allata breuiter respondeamus. In primo concedimus summam esse consensionem & harmoniam inter virtutes morales, qua sibi mutuo respondent, seque mutuo perficiunt, nempe accidentaliter; Sed inde non sequi illas ita inter se esse connexas, vt vna absque altera in homine consistere nequeat. In secundo, tertio, quarto & quinto arguméto exprimuntur communia duntaxat attributa virtutum moralium, quorum respectu concedo illas inter se esse connexas; sed inde non concluditur, quod ratione propriorum attributorum inter se non sint seiunctæ. In reliquis argumentis omnibus petitur principium. Falsum enim est: 1, omnium virtutum actiones ita inter se esse colligatas, vt vna sine altera perfecte exerceri non possit. 2, à qualibet virtute morali hominé absolute dici probum: cum dicatur pro-

bus tantum secundum quid:3,ei,cui competit recta proæresis,consultatio & expetitio honesti,in genere competere omnes virtutes morales :cum vnaquæque virtus à propria proæresi & expetitione honesti pendeat.4,virtutem vniuersalē habere se ad particulares virtutes tanquā integrum ad sua membra:cum habeat se tanquam genus ad suas species,5,nullam virtutem mor.omnibus suis numeris posse esse absolutam, nisi cum cæteris sit coniuncta. 6,nos perfecte exerceri non posse pro vna virtute,quin exerceamur pro aliis.

9 An virtus moralis imperfecta in certas species diuidi possit?

Opiniones aliorum recẽsentur,

1 PIccolomineus *gradu 3. ciuilis Philosophiæ*, virtutem moralem imperfectam,quam vocat *semiuirtutem*, in tres species diuidit, nempe obedientiam,continentiam & tolerantiam. Obedientiam,*cap.10*.vocat dispositionem,qua vnum alteri subiicitur,implens mandata eius.Continentiam vocat actionem probam, sequētem rectam rationem,qua homo abstinet à voluptatibus repugnante cupiditate. Tolerantiam vocat affectionem probam rationem rectam sequentem,qua homo perfert dolores repugnante irascendi appetitu.

2 Alius vero ex recentioribus Philosophis virtutem imperfectam, quam dicit esse bonum & virtuti consentaneū affectū, diuidit primum in imperfectam genere tantū,& imperfectam genere & affectu simul.Deinde virtutē genere imperfectam diuidit, vt alia sit quoad nos,vt pudor seu verecundia; alia quoad proximū,vt sympatheia, immunitas ab inuidia, immunitas à suspicione: alia partim ad nos, partim ad alios, vt æmulatio & pœ-

& pœnitentia. Postremo virtutem genere & affectu simul imperfectam diuidit in continentiam & tolerantiam, quarum illa versatur circa voluptatem, & Græce dicitur ἐγκράτεια; hæc circa dolorem; & Græce dicitur καρτερία.

Etsi veró simpliciter improbari non possit, quod virtutis moralis imperfectæ certæ species constituantur; tamē superiores diuisiones videntur non esse approbandæ: tum quia in iis multæ species ponuntur, quæ plane non sunt virtutes morales imperfectæ; sed vel affectus, vt pudor, sympatheia, æmulatio & pœnitentia; vel carentia affectus, aut motus mali, vt immunitas ab inuidia & suspicione; vel virtus vniuersalis, vt obedientia; tum quia angustiores sunt suo diuiso; cum tot sint species virtutis imperfectæ, quot sunt species virtutis perfectæ. *Superiores opiniones examinantur.*

10 *An virtus moralis recte diuidatur in pietatem & probitatem?*

Reperiuntur nonnulli ex recentioribus Philosophis, in quorum numero etiam est Lipsius *lib. 1. ciuilis doctrinæ cap. 2*; qui virtutem moralem diuidunt in pietatem & probitatem. Per pietatem intelligunt eam, quæ erga Deum exercetur. Per probitatem eam, quæ erga nos & alios homines exercetur. Ideoque sumpta est hæc diuisio ab obiecto externo virtutis moralis. Sed cōtra illam distributionem obiici potest: 1. In omni legitima diuisione species inter se dissentire; neque vnam sub altera contineri. Id autem hoc loco nō fieri. Probitatem enim nihil aliud esse, quam virt. moralem: Ideoq; sicut virtus mor. sub se comprehēdit pietatem, tanquam speciē: ita etiam probi- *Thesis affir. defenditur.* *Obiectio.* 1

2 tatem, pietatem. 2, pietatem non tantum exerceri erga Deum, sed etiam erga parentes, patriam,
3 *&c.*3, pietatem non ab Ethico, sed à Theologo esse considerandam. Ad saluandam igitur hanc diuisionem, respõdendum est: 1. vocabulum probitatis modo late & proprie vsurpari pro virtute morali in genere accepta, modo stricte & synecdochice pro specie virtutis moralis pietati opposita. Atque in hac postrema significatione vsurpari, quoties virtus moralis diuiditur in pietatem & probitatem. 2, vocabulum pietatis modo proprie sumi pro virtute quam erga Deum homo exercet; modo improprie & metaphorice pro charitate & reuerentia, quam homo debet parentibus & patriæ. Sed hoc loco in priore tantum significatione vsurpari. 3, Pietatem non tantum à Theologo, sed etiam à Philosopho Ethico considerari, non tamen vno & eodem modo ac fine. Ethicum enim considerare pietatem, quatenus est species virtutis moralis & medium consequẽdi temporalem ac terrenam felicitatem: Theologum vero, quatenus est species virtutis Christianæ, & medium consequendi æternam ac cælestem beatitudinem.

Respondetur ad obiect.
1 *Homonymia explicatur.*
1. *Probietatis*
2 *Pietatis.*
3 *Quomodo pietas ab Ethico & Theologo consideretur.*

II *Quid sit pietas?*

Definitiones aliorum recensentur & examinantur.

DIuersæ pietatis definitiones apud Philosophos reperiuntur. Aliis enim est iustitia aduersus Deum, vt Ciceroni *libr. 1. de Natura Deorum*:
1 aliis rectus de Deo sensus, & rectus in Deum cultus, vt Lipsio *lib. 1. ciuilis doctrinæ cap. 2.*
2 aliis virtus, qua legitimo Deum honore veneramur:
3 aliis virtus, quia recte de Deo sentimus, eundemque rite colimus.
4

Sed

Sed nulla ex his definitionibus est, quæ naturam & essentiam pietatis videatur recte & perspicue exprimere. Prima enim est ambigua partim ob vocabulum iustitiæ loco generis positū, quod sumitur modo pro iustitia vniuersali, quæ nihil aliud est, quam virtus moralis; modo pro iustitia particulari; & sic à pietate distinguitur tanquā vna species generis ab alia: partim ob vocabulū *aduersus*, quod modo cōtra, modo erga significat.

Altera definitio explicat tantum partim causam efficientem, pietatis, quæ est rectus de Deo sensus seu vera Dei cognitio; partim effectum illius, quod est rectus in Deum cultus. Imo, si rectus de Deo sensus, & rectus in Deum cultus sunt partes seu membra pietatis, vt author huius definitionis vult; etiam hoc respectu definitio non potest consistere. Integrum enim non sunt ipsa membra, ex quibus constat; & vice versa, ipsa mēbra non sunt integrum.

Posteriores duæ definitiones partim genus remotum ponunt pietatis, non proximum; partim loco differentiæ specificæ, effectum assignant, aut etiam simul efficientem. Itaq; perfectior & clarior definitio pietatis supra in præceptis tradita fuit, cum dicitur virtus moralis per quam homo promptus est ad cultum religiosum Deo præstandum. *Propria definitio assignatur.*

12 *An pietas inter virtutes morales à Philosopho Ethico recte numeretur?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia omnes homines non tantum iure naturæ sunt obligati ad colendum Deum; sed etiam omnes, modo sint sanæ mentis, communi consen- *Pro thesi affirmante. Ratio 1*

ſu fatentur, Deum religioſe eſſe colẽdum. Et propterea etiam Ariſtoteles *lib.* 1. *Topicor. cap.* 9. caſtigatione & pœna dignos iudicat eos, qui dubitant
2 vtrum Deus ſit honorandus. 2, quia ſumma apud homines virtus eſt pietas erga Deum, vt Plato ait
3 *in Timæo.* 3, quia pietas eſt principium, caput & fundamentum cæterarum virtutum. Qui enim pius eſt erga Deum, ille à vitiis & peccatis, quantum fieri poteſt, ſibi cauet, & ſe totum aliarũ virtutum ſtudio tradit. Et propterea non male dicit Seneca *in epiſt. Neceſſe eſt virum bonum ſummæ erga*
4 *ga Deum pietatis eſſe.* 4, quia non tantum ipſa Dei natura & opera Ethnicos ad pietatem inuitarunt, vt Cicero *lib.* 1. *de natura Deorum* teſtatur, ſed etiam ſpes felicitatis futuræ, & metus ſupplicii futuri. Et propterea rectè dixit Plato in Gorgia: *Lex & ſemper & nunc etiam extat apud Deos, vt quicunque homines iuſte pieque vitam egiſſent, cum è vita migrarent, ad beatorum inſulas profecti, in omni felicitate viuerent à malis longe ſeiuncti: Qui vero iniuſte impieque vixiſſent, in punitionis iuſtique ſupplicii carcerem, quem tartarum vocant, irent.*

Idem in Epinomide ait: *Hic tibi ſit propoſitus finis, vt Dei cultu & vita puritate optatum tandem exitum conſequaris.* Idem teſtatus fuit Socrates, qui vt Cicero narrat *lib.* 1. *Tuſculanarum quaeſt.* paulo ante mortem diſſeruit, duas eſſe vias, duplicesque curſus animorum à corpore excedentium. Nam qui ſe humanis vitiis contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati velut domeſticis vitiis atque flagitiis ſe inquinaſſent, vel in Republica violanda fraudes inexpiabiles

biles concepissent: iis deuium quoddam iter esse seclusum à concilio Deorum: qui autem se integros, castosque seruauissent: quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper seuocauissent: essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere.

13 *An pietas & religio inter se differant?*

Thesis asser. defenditur.

ETsi pietas & religio vulgo sæpe inter se confunduntur, ita, vt vocabulum vnum pro altero sumatur: tamen in accurata docendi ratione inter se sunt distinctæ.

Pietas enim est virtus moralis, qua homo prõptus est ad cultum religiosum Deo præstandum. Religio vero est ipse cultus, qui Deo præstatur. Et hoc testatur etiam August. *lib.* 10. *de ciuit. Dei*, cum ait: *Religio nihil aliud est quam cultus Dei.* Et propterea Græce modo θεοσέβεια, modo λατρεία, modo θρησκεία appellatur. Ac si notationem nominis Latini spectes, dicitur *religio*, vel à *relegendo*, vt Cicero vult *lib. 2. de natura Deorum*, quod is, qui omnia, quæ ad cultum Dei pertinent, diligenter retractat & quasi relegit, sit religiosus: vel à *religando*, vt vult Lactantius, quod hoc vinculo pietatis obstricti Deo & religati simus: vel à *relinquendo*, quod is, qui religiosus est, relinquere debeat res mundanas. Hinc etiam Iustus Lipsius *libr.* 1. *ciuilis doctrinæ capite* 3. cultum Dei definit, quod sit cogniti numinis veneratio, certis legibus, ceremoniisque deuincta: Eumque religionẽ vulgo appellari dicit. De qua religione obseruandum est dictum Iamblichi, quod extat

Religio definitur.

Notatio religionis explicatur.

in libro de mysteriis Ægyptiorum, *Sect.* 10. Religione nullum aliud iter ad felicitatem esse breuius & tutius.

14 An cultus Dei recte distribuatur in internum & externum, & vter sit melior?

Thesis affirmatur. CVm omnes naturales hominis motus ita instituti debeant, vt Deus per eos colatur; Illi autem alii sint interni, alii externi: idcirco recte cultus Dei alius dicitur internus, alius externus. *Quid cultus Dei internus. Quid externus.* Internus enim cultus consistit in motibus hominis internis: externus vero in motibus hominis externis secundum legem Dei conformatis. Et hanc distributionem etiam ponit Lipsius in loco prius citato, vbi internum cultum definit eum, qui in animo & ex animo Deo vero preces concipit, laudes & grates: externum qui hæc eadem per ritus & gestus expromit. Quanquam hæ definitiones, si accurate examinentur, non videntur *Definitiones Lipsianæ examinantur.* vitio carere. Nam precatio, laudatio, & gratiarum actio pertinent quidem ad cultum internum ratione conceptionis, quæ fit in animo; sed ratione vocalis prolationis ad cultum Dei externum. Et propterea cultus externus nõ tantum per ritus & gestus, sed etiam per loquelam peragitur. Nihil dicam, quod vtraque definitio Lipsiana tam interni, quam externi cultus proprie non competit *Aliorum opinio subiũgitur & examinatur.* ipsi cultui, sed homini, qui eum præstat. Quod autem alii internum Dei cultum in Dei cognitione & timore duntaxat positum esse arbitrantur: externum vero in precatione & gratiarum actione: hæc quoque sententia non videtur vtrumque cultũ Dei perfecte sed imperfecte explicare. Non

enim

enim tantum Deus internè colitur, dum cognoscitur & timetur; sed etiam cum homo eum diligit, omnesque cogitationes & affectus suos ad gloriam Dei dirigit. Neque tantum externè Deus colitur, cum homo precatur & gratias ei agit; sed etiam cum libenter legit & audit verbum eius sacramentaque vsurpat, aliasque ceremonias diuinitus institutas obseruat.

Internus cultus melior externo. Porro licet vterque cultus coniunctas Deo sit gratus & acceptus: Et propterea recte Cicero *lib. 2. de Natura Deorum* dicat, cultum Deorum esse optimum, eundemque castissimum, atque sanctissimum, vt eos semper pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur: tamen internus longe est nobilior & pretiosior externo. Cum Deus affectum animi internum potius, quam actiones externas corporis respiciat. Idcirco recte ait Seneca, *optimum animum pulcherrimum Dei cultum esse.* Imo, externus cultus ab interno separatus, Deo est exosus & detestabilis. *Admonitiuncula.* Proinde opera danda homini est, vt non tantum externa voce, gestu & ritu; sed simul interne puro animi affectu Deum colat ac veneretur, præsertim, cum Christianorum omnis religio sit, sine scelere & sine macula viuere, vt docet Lactantius *lib. 5. institut. cap. 9.*

15 *Quæ vitia pietati opponantur?*

CVm omnis virtus moralis versetur inter duo extrema vitia, quorum vnum excedit, alterum deficit: sequitur idem de pietate non posse negari. Sunt autem extrema illa vitia, superstitiositas & impietas; quarum illa in excessu opponitur pietati; hæc in defectu. *Superstitiositas.* Superstitiositas est vi-

tium morale, per quod homo propensus est ad Deum aliter, quam ipse vult, colendum. Impietas est vitium morale, per quod homo alienus est à cultu religioso Deo præstando. Et sicut pietas est caput & fundamentum omnium aliarum virtutum, propterea quod qui erga Deum bene est affectus, is etiam erga alios congruenter sese habet: ita impietas est fons & radix omnium aliorum vitiorum: propterea quod qui erga Deum male est affectus, neque erga alios bene possit esse dispositus. Differt autẽ superstitiositas à superstitione tanquã vitiũ à suo obiecto vel effecto. Superstitio enim proprie est falsus & prauus cultus Dei, & aduerse opponitur veræ religioni. Vocatur autem superstitio vel ex eo, quod olim superstitiosi dicebantur, vel qui totos dies precabantur & immolabant, vt sui sibi liberi superstites essent, vt vult Cicero *libr. 2. de natura Deorum*: vel qui superstitem memoriam mortuorum, aut superstites imagines suorum parentum domi tanquam Deos colebant, vt vult Lactantius: vel quod superstantium, hoc est, cælestium & diuinarum rerum, quæ supra nos stant, inanis & superfluus timor sit superstitio. Vnde etiam Græce dicitur δεισιδαιμονία; quasi dicas, *Dæmonum metus*. Nam vt Cicero ait libro 1. de natura Deorum, *In superstitione inest inanis metus Deorum*. Hinc etiam Ethnici superstitionem passim detestati sunt. Vnde Cicero lib. 2. de diuinatione ait: *Ad rem agendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem.* Item, *Vt religio propaganda est, quæ est iuncta cum cognatione Naturæ: sic superstitionis stirpes omnes eiicienda.* Idem lib. 1. de finibus bonorum & ma-

Impietas.

Superstitiositas differt à superstitione.

Superstitio definitur.

Eius notatio explicatur.

Superstitio detestabilis

malorum inquit, *Superstitione qui imbutus est, quietus esse nunquam potest.*

CAPVT II.
De Probitate
PRÆCEPTA.

1 *Tantum de Pietate. Seqnitur probitas, quæ est virtus moralis, per quam homo rectè erga semetipsum aliosque homines disponitur.* *Probitas definitur.*

2 *Estque duplex; vna, quæ nosmetipsos respicit, altera, qua alios homines.* *Probitas diuiditur.*

3 *Probitas, qua nosmetipsos respicit, certis classibus distinguitur secundum suas species.*

4 *Prima classis sunt Philautia & Autarkeia.* *1. Classis specierum probitatis.*

5 *Philautia est virtus moralis, qua homo propensus est ad seipsum moderatè diligendum.* *Philautia definitur.*

6 *Ei opponitur in excessu, Authadeia, in defectu Autostygia.* *Eius extrema vitia explicantur.*

7 *Authadeia est vitium morale, quo homo nimis seipsum & sua diligit.*

8 *Autostygia est vitium morale, quo homo seipsum & sua negligit ac odit.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit probitas?*

NOn eodem modo probitas à Philosophis moralibus solet definiri. Aliis enim est recta in moribus & actione omni vita ex honesti norma: aliis virtus, per quam nos in humanis re-

At in contrariam partem obiici potest, Philautiam aut esse speciem affectus naturalis, nempe amoris; aut saltem esse speciem vitii moralis, quę à Latinis dicitur *nimius* seu *cacus amor sui*. Ideoque inter species virtutis moralis non posse numerari. *Obiectio.*

Respondeo esse Homonymiam in vocabulo Philautiæ, quod modo sumitur pro specie amoris & consequenter affectus naturalis: modo pro specie vitii moralis, quo homo nimis seipsum & sua amat: modo vero pro specie habitus moralis, per quem homo propensus est ad se ipsum moderate diligendum. In prioribus duabus significationibus non est species virtutis moralis; in posteriore vero est. *Respondetur ad obiectio. Homonymia Philautia excutitur.*

3 An homo seipsum amare debeat

HÆc quæstio à philosophis in vtramque partem disputari solet.

Argumenta pro thesi affirmante sunt: 1, quia homo pro facultate tenetur imitari Deum. Cum igitur Deus seipsum amet, homo etiam seipsum amare debet. 2, quia simile debet amare simile. Homo autem sibi apprime est similis. 3, quia lex Naturæ & Dei præcipit, vt homo diligat proximum suum sicut semetipsum. Cum igitur dilectio nostri sit regula & norma dilectionis proximi, sequitur hominem prius seipsum quam alios amare debere: præsertim, cũ sibi maxime sit proximus. 4, quia amor sui pendet à notitia sui. Cum igitur homo seipsum nosse debeat, ergo etiam amare. 5, quia homo sibi bene velle & bene facere debet, suique conseruationem & perfectionem appetere ac quærere. 6, quia reprehendi solent illi, qui sibi male volunt, maleq; faciunt, seque in *Pro thesi affirm. Argum.* 1 2 3 4 5 6

Pro thes. neg. Argum. pericula & miserias coniiciunt. Argumenta pro thesi negante sunt: 1, quia amor sui à Philosophis
1 numeratur inter vitia moralia, & qui seipsos a-
2 mant, neglectis aliis vituperari solent. 2, quia amor sui excæcat homines, iisque occasionem ad multa vitia & peccata præbet. Ex eo enim quod nosmetipsos diligimus, fit, vt labores fugiamus, voluptatem sectemur, nobis in omnibus indulgeamus & parcamus; nos laudemus & commendemus; alios negligamus & spernamus; ad nostra vitia cæci simus, ad aliena oculati; denique proprium & priuatum commodum alieno & publi-
3 co præferamus. 3, quia illi laudari & commendari solent, qui neglectis & posthabitis seipsis pro Dei gloria, pro salute patriæ & Reipub. diuitias & san-
4 guinem suum profundere solẽt. 4, quia sacra scriptura passim hominem hortatur, vt seipsum abneget; neque alium ab homine amorem exigit, quam Dei & proximi.

Pro decisione quæst. Pro decisione quæstionis obseruanda sunt aliquot theoremata: 1, Amorem sui alium esse mo-
1 deratum seu rectum, alium immoderatum &
2 prauum. 2, amorem sui moderatum esse, quando homo seipsum amat, quando, quantum, quomodo & in quibus debet: Et hunc esse honestum & licitum: tum quia legi Naturæ & rectæ rationi est consentaneus: tum quia per hunc homo perficitur, & ad virtutem actionesque probas recte dis-
3 ponitur. 3, amorem sui immoderatum esse, quando seipsum amat, quando, quantum, quomodo & in quibus non decet. Et hunc esse turpem ac illicitum: tum quia legi Naturæ & rectæ rationi est contrarius: tum quia per hunc homo fit dete-

tior,

rior, & ad virtutem actionesque probas ineptior. 4. hominem alium esse probum, alium improbum. Ac probum quidem seipsum amare debere: cum in seipso amando nihil agat, nisi quod honestum est, legique Naturæ & rectæ rationi consentaneum, ipsumque perficiat: Improbum vero non debere amare seipsum: cum in se ipso amando plerumque agat, quod turpe est, legique Naturæ & rectæ rationi repugnans, ipsumque peiorem efficiat. Et hanc distinctionem affert etiam Aristoteles *lib. 9. Ethicorum ad Nicomach. cap. 8.* vbi eandem quęstionem prolixe tractat. Sic enim verba eius sonant: Τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φίλαυτον εἶναι. καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει. τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐ δεῖ. βλάψει γὰρ ἑαυτὸν καὶ τοὺς πέλας φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος hoc est, *probum quidem decet sui amantem esse. Etenim ipse sibi proderit honesta agens & aliis, Improbum autem non. Nocebit enim & sibi, & proximis prauis affectibus obsequens.* 4

Quod si igitur hæc theoremata obseruentur, inde facile intelligi potest, quid de vtraque parte quæstionis propositæ ac vtriusque argumentis sit sentiendum ac iudicandum.

4 *An homo primo & maxime seipsum amare debeat?*

Pro thesi negatiua Argum.

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia homo primo & maxime amare debet Deum tanquam summum bonum, suumque creatorem ac benefactorem. 2, quia homo publicum bonum præferre debet priuato. 3, quia proximum suum diligere debet sicut seipsum. Ergo non magis seipsum, quam proximum amare debet.
1
2
3

Pro thesi affirm. Argum.

Pro thesi vero affirmante adducuntur hæc argumenta: 1, quia Deus maxime seipsum amat. Cũ igitur homo pro facultate Deum imitari debeat, maxime etiam seipsum amare debet. 2, quia homo sibi maxime est similis, amicus & proximus. 3, quia homo prius & potius tenetur seipsum perficere, quam alios. 4, quia non licitum est salutem proximi potius, quam suam appetere & consectari.

Quæstio decidetur.

Pro decisione quæstionis sciendum est, non simpliciter, sed secundum quid verum esse effatum illud, quo asseritur, quod homo primo & maxime seipsum amare debeat. Nam primo homo Deum primo & maxime amare debet. Deinde post Deum homo primo & maxime amare debet quandoque seipsum, in iis nempe rebus, quæ pertinent ad bonum honestum, ipsiusque hominis perfectionem; inprimis vero ad salutem æternam: quandoque vero proximum in iis, nempe quæ spectant ad bonum, vtile & iucundum.

Vnusquisque tenetur de suavltima & absoluta perfectione esse solicitus.

5 *Quæ vitia opponantur philautiæ, quatenus est virtus moralis?*

AD meliorem & clariorem cuiusque virtutis moralis notitiam plurimum confert extremorum vitiorum consideratio & cognitio. Idcirco etiam in Philautiæ natura plenius explicanda & intelligenda vtile est videre, quæ extrema vitia ei opponantur. Illa autem sunt partim αὐθάδεια, hoc est, *nimius & cæcus sui amor*, qui interdum etiam per synecdochen generis dicitur à Græcis φιλαυτία: partim αὐτοφοβία, hoc est, *sui odium* aut saltem *neglectus*, quam αὐταμέλειαν vocare quis commode

Vitia extrema Philautiæ opposita explicantur.

mode posset. Sicut autem vera & bona Philautia facit, vt homo sibi ipse bene velit: bene faciat, secum consentiat, sibi libenter & iucunde viuat, sibi congaudeat, sibi condoleat, denique sui salutem, incolumitatem & perfectionem inprimis expetat & procuret: ita contra vitia opposita faciunt, vt homo sibi male velit, male faciat, secum pugnet, secum non libenter & iucunde viuat, se suaque imprudenter negligat; denique sui corruptionem & destructionem sub specie boni sibi attrahat; quemadmodum videmus fieri non tantum in iis, qui in seipsos sunt crudeles, mutilando corpus, aut infamiam mortemque vltro sibi accersendo: sed etiam in iis qui voluptatibus corporis sunt dediti, & studio illarum partim bona animi negligunt, partim bona corporis & fortunæ dissipant & corrumpunt.

Effecta bonæ philautiæ & contrariorũ vitiorum traduntur.

6 *An authadeia seu cæcus sui amor vitium sit valde pernitiosum & detestabile?*

Pro thesi affirm.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia est principium & fundamentum omnium vitiorum. 2, quia perstringit & excæcat oculos mẽtis, ne homo seipsum recte possit agnoscere. 3, quia facit vt homo in grauissimis peccatis sibi facilime ignoscat & blandiatur; erga alium vero peccantem iudicem inclementissimum agat; etiam ea calumnians, quæ recta sunt, sinistre interpretans, quæ sunt dubia, exaggerans quæ leuia sunt. 4, quia facit, vt insipiens, & imprudens sibi sapiens & prudẽs videatur, sapienterq; & prudenter agere. Similiter vt impius & improbus sibi pius & prudens videatur, pieque & probe agere. 5, quia omnium virtutum, tam intellectualiũ, quã

Ratio 1 2 3 4 5

moralium est remora & impedimentum; quatenus efficit, vt homo indigentiã illorum bonorum non agnoscat, & propter ignorantiam illam neque ea bona appetat, quærat & sibi comparet; præsertim cum vitio αὐθαδείας fascinatus putet se
6 iam habere ea, quæ non habet. 6, quia facit vt homo seipsum admiretur, de se ipso arroganter loquatur, aliorum admonitiones contemnat aut ægre ferat, nihilque aliud rectum putet, quam
7 hoc, quod ipse facit. 7, quia facit, vt homo bona sua maiora; & vitia minora iudicet quam reuera
8 sunt. 8, quia facit, vt homo seipsum fallat & decipiat. quod deceptionis genus omnium est grauissimum, vt testatur Plato in Cratylo inquiens: τὸ ἐξαπατᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' αὑτοῦ πάντων χαλεπώτατον. *Falli ipsum à se ipso res est omnium grauissima.* Idcirco idem Plato in lib. 5. De legibus cum dixisset, τὸ δ' ἀληθείᾳ γε πάντων ἁμαρτημάτων διὰ τὴν σφόδρα ἑαυτοῦ φιλίαν αἴτιον ἑκάστῳ γίνεσθαι ἑκάστοτε, *reuera omnium peccatorum propter nimium sui amorem causam vnicuique semper existere*; postea subiicit hanc admonitionem: Διὸ πάντα ἄνθρωπον χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν αὑτόν, τὸν δ' αὑτοῦ βελτίω διώκειν δεῖ, *Quamobrem omnem hominem oportet fugere nimium sui amorem, & se meliorem sequi decet.*

Testimonium Platonis

7 *Vnde oriatur cæcus amor sui, & quomodo euitari possit?*

Causæ exponuntur αὐθαδείας.

DVæ sunt causæ, ex quibus tanquam fontibus cæcus sui amor promanat. Prima est ignorantia sui; altera est prauum & corruptum hominis de se suisque rebus iudicium ortum ex sui ignorantia. Quando enim homo seipsum non recte cognoscit, neque perspicit quæ bona vel mala sibi

sibi adsint vel desint, fieri aliter non potest, quin perperam de se suisque rebus iudicet, & sic sibi ipsi placere incipiat.

Qui igitur cupit hoc deterrimum vitium euitare, ei opera danda est, vt seipsum suaque recte noscat. Id quod etiam monet diuinum illud, omniumque ore celebratum sapientũ apophthegma γνῶθι σεαυτὸν, quod foribus templi Delphici inscriptum fuisse narratur, tãquam oraculum ab ipso Apolline profectum. Idcirco etiam Crœso Delphicum oraculum consulenti, quonam itinere posset ad felicitatem peruenire, responsum fuit, *Si teipsum cognoueris.* *Quomodo αὐθαδεια vitari possit.*

CAPVT III.

De αὐτάρκεια.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit Philautia. Sequitur* Αὐτάρκεια, *quæ est virtus moralis diuitiarum appetitum & studium moderans.* *Αὐτάρκεια definitur.*

2 *Ei in excessu opponitur avaritia, in defectu contemptus diuitiarum, Græce* ἀφιλοχρηματία. *Vitia αὐταρκείᾳ opposita explicantur.*

3 *Auaritia est vitium morale, quo homo nimium appetens est diuitiarum, in iisque colligendis totus occupatur.*

4 *Contemptus diuitiarum est vitium morale, quo homo plane negligit & aspernatur diuitias, neque de iis per iusta media acquirendis vllam curam suscipit.*

QVÆSTIONES.

1 *An* αὐτάρκεια *sit virtus moralis?*

Thesis affirmatiua. Ratio

1 STatuit. thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia αὐτάρκεια est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probe honesteque viuendum.

2 2, quia versatur in mediocritate, quæ est inter nimium & parum.

3 3, quia appetitum diuitiarum moderatur & refrenat, ne vel in excessu,

4 vel defectu peccet. 4, quia quicunque αὐτάρκης est, hoc est, *qui sufficere sibi putat quæ habet*, suisque rebus contentus est, ille in numero proborum virorum habetur, & per se laudem & honorem meretur.

Idem testatur Cicero paradoxo vltimo, cum ait: Qui virtute præditi sunt, contenti sunt suis rebus; satis esse putant, quod adest, nihil appetũt, nulla re egent; nihil sibi deesse putant; nil requirunt: Improbi vero & auari plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui,

5 quod haberet, esset satis. 5, quia ad αὐτάρκειαν, tanquam singularem Christianorum virtutem hor-

6 tatur nos scriptura S. cum alibi, tum 1. *ad Tim.* 6. ℣. 6. 7. 8. Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας. οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. *Est quæstus magnus pietas cum animo sua sorte contento. Nihil enim importauimus in mundum, manifestum, quod neque exportare quicquam possumus. Habentes vero tegumenta & alimenta, iis*

In epistol. ad Hebr. cap. 13. ℣. 5.

7 *contenti erimus.* 7, quia ad αὐτάρκειαν tanquam virtutem moralem hortantur nos viri sapientes & prudẽtes, Chrysostomus enim inquit: χρὴ αὐταρκεῖς πρὸς τὰ ἴδια ἔχειν καὶ εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ. *Oportet nos propriis bonis contentos esse, & Deo gratias agere.* Item, Cato Romanus:

Com-

Commoda naturæ nullo tibi tempore deerunt,
Si contentus eo fueris, quod postulat vsus.

Item Horatius:

Is non est pauper cui rerum suppetit vsus. Item,
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.

At in contrariam partem obiici potest, αὐτάρκειαν proprie significare sufficientiam, seu sufficientem copiam & possessionem rerum necessariarum: Ideoque inter species virtutis moralis non esse numerandam. Respondeo per inficiationem antecedentis. Vox enim αὐτάρκεια deriuatur ab adiectiuo αὐτάρκης, quod proprie significat *eum, qui sibi sufficit*, seu *sua sorte contentus est.* Ideoque proprie significat non tam ipsam sufficientiam rerum necessariarum, quam habitum, per quem homo sufficere sibi putat, quæ habet, suaque sorte contentus est. *Obiectio.* *Respondetur ad obiect.*

2 An diuitiæ homini sit expetendæ?

PRo thesi affirmante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia diuitiæ sunt bona à Deo hominibus concessa. 2, quia sunt instrumenta & adiumenta virtutis tam comparandæ quam exercendæ. 3, quia pariunt homini honorem, fauorem, amicitiam, affinitatem, nobilitatem & felicitatem. 4, quia succurrunt humanæ indigentiæ & necessitati. Vnde Demosthenes 1, Olynthiaca inquit: Δεῖ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι τῶν δεόντων γενέσθαι. 5, quia in morbis & calamitatibus multum solatii & subsidii præstant. 6, quia sine diuitiis misere, obscure & incommode viuitur. Et propterea etiam Theognis suadet in præcepto 15. vt paupertatem omnibus modis fugiamus: cum virum bonum magis, quam senectus *Pro thesi af. Argum.* 1 2 3 4 5 6

cana & febris domet: quod libertatem dicendi & faciendi adimat, adeoque ipsa morte sit peior.

Pro thesi negatiua arg. At contra pro thesi negante afferri queunt hæc
1 argumenta. 1, quia diuitiæ magnis laborib. & peri-
2 cula acquiruntur, magnis curis & solicitudinibus conseruantur, magnis doloribus amittuntur. 2, quia excæcant & corrumpunt mentem hominis eique ansam præbent ad omnis generis peccata & vitia, cuiusmodi sunt impietas, iniustitia, superbia, luxuria, contumelia, ignauia, rixæ, contentiones & bella. Vnde recte à Poeta vocãtur irritaméta malorum. Et Euripides vere dixit, πολλῶν τὰ χρήματ' αἴτι' ἀνθρώποις κακῶν. Item Isocrates ad Demonicum: πλοῦτος κακίας μᾶλλον ἢ καλοκἀγαθίας ὑπηρέτης ἐστίν, ἐξουσίαν μὲν τῇ ῥᾳθυμίᾳ παρασκευάζων, ἐπὶ δὲ τὰς ἡδονὰς τοὺς νέους
3 παρακαλῶν. 3, quia spoliant nos veris & melioribus bonis, aut saltem ab eorum studio & acquisitione abstrahunt; cuiusmodi sunt virtutes, earumque actiones, tranquillitas animi, & id genus alia.
4 4, quia non tantum grauissima sarcina sunt homini in via virtutis currenti; sed etiam tegumen-
5 tum & quasi pallium multorum vitiorum. 5, quia iter ad salutẽ æternam homini intercludunt. Vnde Christus ait, facilius esse, camelum per foramé acus transire, quam diuitem intrare in regnũ Dei.
6 6, quia nunquam tantum adferunt commoditatis, quin longe plus incommodorum secum tra-
7 hant. 7, quia contemptus diuitiarum commendatur, non tantum in Ethnicis, sed etiam Christianis. Vnde Seneca epist. 63. ad Lucilium ait: *Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est.* Et Crates Thebanus laudatur, quod Athenas ad Philosophiam discendã profecturus, magnum

auri

auri pondus, quod secum gestabat, abiecerit, existimans, se non posse virtutes & diuitias simul possidere. 8, quia paupertas liberat hominem à ... 8
& solicitudinibus, eumque ad studium doctr...
& virtutis impellit. Vnde etiam à Diogene vc...
tur αὐτοδίδακτον ἐπιχείρημα πρὸς φιλοσοφίαν, *sponte c...*
subsidium ad Philosophiam; item, ab Antip...
ἡ τρόπων διδάσκαλος, *magistra morum.*

Cæterum, vt veritas quæstionis rectius explicetur ac intelligatur, notanda sunt sequentia theoremata: 1, Diuitias per se quidem esse naturaliter bonas bonorumque causam; sed per accidens fieri malas malorumque causas, partim propter nimium earum appetitum, iniustamque acquisitionem; partim propter nimiam & anxiam curam ac sollicitudinem, quam homines impendunt in iis conseruandis; partim propter nimiam fiduciam. quam in iis homines collocāt; partim deniq; propter abusum varium & multiplicem. 2, Diuitiarū appetitum alium esse moderatum, aliū immoderatum. Priorem esse licitum, posteriorē illicitū. 3, Illum vere esse diuitem, non qui multū possidet diuitiarū; sed qui contentus est diuitiis sibi à Deo concessis, iisque bene vtitur, nihilque sibi deesse putat rerū ad vitā necessariarum. 4, contēptum diuitiarum non laudari absolute; sed cōparate considératum, quatenus scil. homo præ veris, cælestibus & æternis bonis vilipendit diuitias terrenas & caducas. 5, οὐ τὸ πλουτεῖν καλὸν, ἀλλὰ τὸ ἐκ καλῶν πλουτεῖν, vt ait Lycurg. Itē χρήματα πορίζειν μὲν οὐκ ἀχρεῖον, ἐξ ἀδικίης δὲ πάντως κάκιον, vt ait Democ. Hinc Plato interrogatus quantas opes habere cōueniret, dixit quantæ possidēti neq; insidias patiunt, neq; rerū necessa-

Quæstio deciditur per theorem.

1

2

3

4

5

6 riarum inopiam. 6, melius esse honeste & sine molestia pauperem esse, quam diuitem turpiter

7 ... n molestia. 7, paupertatem pro indigentia ... um ad vitam necessariarum sumptam per se naturaliter malam & non bonam; tametsi per ... dens quandoque sit bona, & causa bono-

Quid sit αὐτάρκεια, & quæ vitia ei opponantur?

Definitiones aliorum exponuntur.

DEfinitur αὐτάρκεια à Philosophis modo virtus, qua quis in opum suarum mēsura quasi sufficienti sibi copia acquiescit; modo virtus, qua a-
1 nimus sua sorte contentus est; modo virtus mora-
2 lis, quoad nos, quæ moderatur desideriū opum
3 & possessionū seu facultatum externarū, vt népe præsentia boni consulamus, nec plura, quam pro occasione tēporis possidere possumus, anxie desideremus. Illæ autem definitiones omnes conueniunt in vero sensu cum ea, quæ à me in præceptis est assignata, cum dicitur virtus moralis diuitiarum appetitum & studium moderans.

Vitia αὐταρκείᾳ opposita explicantur.

Porro αὐταρκείᾳ in excessu opponitur auaritia, quę Græce dicitur modo φιλοχρηματία, modo φιλαργυρία, modo πλεονεξία, modo αἰσχροκέρδεια. Est enim vitium morale, per quod homo turpi lucro studet, & insatiabili accumulandi diuitias cupiditate trahitur. In defectu vero opponitur contemptus diuitiarum, qui Græce vocatur ἀφιλοχρηματία. Est enim vitium morale, per quod homo plane negligit & aspernatur diuitias, neque de iis iuste acquirendis vllam curam suscipit.

Pro thesi affirm. Ratio

4 *An omni homini αὐτάρκεια sit colenda; auaritia vero fugienda?*

1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia αὐτάρκεια est præclara & necessaria virtus moralis: auaritia vero tetrum & detestabile vitium morale. 2, quia αὐτάρκεια moderatur desiderium opum, ne vel ad nimium vel ad parum deflectat, hoc est, ne homo vel plus vel minus, quam decet diuitias appetat. Auaritia vero impellit hominem ad nimiam & insatiabilem diuitiarum appetitionem & persecutionem. 3, quia αὐτάρκεια facit, vt homo contentus sit sua sorte, bonisque præsentibus, eaque tueri & conseruare studeat: & sic non tantum supplet defectum earum rerum quæ nobis desunt; sed etiam prohibet, ne homo contemnat & fastidiat præsentes possessiones, & captando maiores, præsentes illas amittat: quemadmodum cani Æsopico contigisse legimus, qui veram carnem è faucibus amisit, dum eius vmbram in aquis maiorem visam captat. Contra autem auaritia facit, vt homo nunquam satis habere sibi videatur, sed quo plus possidet diuitiarum, eo semper plus appetat & quærat: & sic illarum studio sæpe vitam & possessiones suas præsentes in extrema pericula deducat, iuxta illud Democriti: τὸ πλείονος ἐπιθυμίη τὸ παρεὸν ἀπόλλυσι, *Eius quod plus est cupiditas perdit id quod præsens est.* 4, quia αὐτάρκεια hominem vere facit diuitē & beatum, iuxta illud Ciceronis in paradoxo vltimo: *Cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum facile contentus sit; qui nihil quærit, nihil appetit, nihil optat melius, hic demum diues appellandus est.* Item, *Contentum suis rebus esse maximæ sunt certissimæque diuitiæ.* Cui consentit illud Socratis: ὁ ἐλαχίστοις ἀρκούμενος πλουσιώτερος· αὐτάρκεια γὰρ ἐστὶ φύσεως πλοῦτος, *qui paucissimis cōtentus est, hic ditior est. Sufficientia enim est natura*

opulentia. Item illud Chryſoſto. πλούσιός ἐστιν οὐχ ὁ πολλὰ κεκτημένος. ἀλλὰ ὁ μὴ πολλῶν δεόμενος. *Diues eſt, non qui multa poſſidet, ſed qui non multis indiget.* In quam ſententiam etiam Lucretius canit:

Diuitiæ grandes homini ſunt viuere parce
Æquo animo: neque enim eſt vnquam penuria parui.

Contra autem auaritia hominem vere facit pauperẽ & miſerum. Auaro enim tam deeſt quod habet, quam quod non habet: quatenus animo vtendi bonis præſentibus deſtituitur. Et in ipſa bonorum abundantia eſt egentiſſimus ſemperque metu eorum quæ habet amittendorum affli-
5 gitur. 5, quia αὐτάρκεια eſt fons multorũ bonorum, auaritia autẽ eſt radix multorum malorum. Vnde Seneca ad Heluam matrem auaritiam recte appellat vehementiſſimam humani generis peſtem, cum ei nihil ſit ſatis. Et Bernhardus graphice hoc vitium deſcribit ſuper Cant. ſerm. 38. *Currus auaritiæ vehitur rotis quatuor vitiorum, quæ ſunt puſillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia ſunt rapacitas & tenacitas: his ambobus vnus auriga præſidet Ardor habendi. Hic auriga ad vrgendum trahentia flagellis vtitur acerrimis, libidine acquirendi & metu amittendi. Hæc ſola auaritia, quia conducere plures non patitur, vno contenta eſt ſeruitore.*

5 An laudabile & vtile ſit, diuitias ſimpliciter contemnere?

Protheſi neg. STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia
Ratio abſolutus contemptus diuitiarum eſt vitium
1 morale, quod in defectu opponitur αὐταρκείᾳ. 2,
2 quia parit in cuiuſque vocatione ignauiam & ſocordiam, per quam homo ne manum quidem de

pane

pane quotidiano venit, vt in proverbio dicitur. 3, quia parit extremam paupertatem & egestatẽ, quæ multorũ malorum est irritamentum, & multorum bonorum impedimentum. 4, quia qui diuitias simpliciter cõtemnit, ille erga Deum & Naturam ingratus est: quippe à quibus diuitiæ suam habent originem. Neque obstat, quod diuitiarum contemptus interdum à viris sanctis & sapientibus approbatur & commendatur. Illi enim non loquuntur de absoluto, sed comparato diuitiarum contemptu, quando nimirum homo præ bonis animi, quæ longe sunt nobiliora & præstantiora contemnit fortunæ bona, & illis potius quam his acquirendis operam nauat. 3 4 *Prolepsis.*

CAPVT IV.

De Temperantia.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de speciebus probitatis ad nos relatæ; quæ sunt primæ classis. Sequuntur secundæ classis species, nempe Temperantia & Fortitudo.*

2 *Temperantia est virtus moralis, appetitum & vsum victus & Veneris moderans.*

3 *Estq; vel sobrietas vel castitas.*

4 *Sobrietas est temperantia circa victum.*

5 *Castitas est temperantia circa Venerem.*

6 *Temperantia opponitur partim intemperantia, partim stupiditas.*

7 *Intemperantia est vitium morale in appetitu & vsu victus & veneris modum excedens.*

8 *Estq; vel luxuria; vel salacitas.*

9 *Luxuria est intemperantia circa victum.*

10 *Estq; vel voracitas vel bibacitas.*

11 *Voracitas est luxuria in edendo modum excedens.*

12 *Bibacitas est luxuria in bibendo modum excedens.*

13 *Salacitas est intemperantia circa Venerem.*

14 *Stupiditas est vitium morale, per quod homo ab omni sensu voluptatis alimentariæ & Venere abhorret.*

15 *Estque alia victus, alia Veneris nimia abstinentia.*

16 *Nimia abstinentia victus est stupiditas in edendo & bibendo, à modo, quem natura necessitas requirit, deficiens.*

17 *Nimia abstinentia Veneris est stupiditas in vsurpanda Venere à modo licito deficiens.*

QVÆSTIONES.

I *Quid sit temperantia?*

Homonymia vocab. Temperantia excutitur

Definitiones Temperantiæ ab aliis traditæ recensentur.

VOcabulum temperantiæ quandoque late, quandoque stricte vsurpatur. Late sumitur pro virtute, per quam in omnibus rebus modum seruamus. Quo sensu Ciceroni lib. 5. de finibus, *Temperantia* dicitur *moderatrix omnium commotionum.* Atque ita reipsa non differt à virtute morali generatim accepta. Stricte sumitur pro certa specie virtutis moralis. Et sic ab aliis definitur,

tur modo virtus, quæ cupiditates corporis crassi- 1
otes moderatur; modo virtus moderans luxum 2
& libidinem; modo virtus modum tenens in vi- 3
ctu cultuque corporis & libidine; modo virtus 4
voluptates moderans, quæ sensu corporis, præ-
sertim gustu & tactu percipiuntur, modo virtus 5
modum seruans in rebus ad corpus pertinenti-
bus, vt sunt cibus, potus, Venus, supellex, vestitus, 6
modo virtus, quæ animi cōcupiscentiam ad inte-
gritatem honesti desiderii seu honestæ volupta- 7
tis reuocat; modo virtus moderans voluptates 8
gulæ & Veneris; modo probitas, quæ certas volu-
ptates & cupiditates moderatur; modo medio- 9
critas circa voluptates & dolores ad sensum gustus 10
& tactus pertinentes; modo virtus, quæ medio-
critatem seruat in expetendis & fruendis volu-
ptatibus & perferenda ea molestia, quam ex pri-
uatione & imminutione voluptatum percipi- *Arist. in libello de virtutibus.*
mus; modo ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καθ' ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται
περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν, hoc est, *virtus facul-*
tatis concupiscibilis, secundum quam homines in- 11
appetentes fiunt circa fruitiones prauarum volupta- 12
tum; modo virtus moralis particularis, per quam
moderamur ἐπιθυμίαν siue *cupiditatem nutricem &* 13
generatricem; modo virtus moralis appetitum ci-
bi, potus & Veneris moderans. E quibus defi-
nitionibus vltima est omnium perfectissima, &
plane consentit cum ea, quæ in præceptis est tra-
dita. Reliquæ vero aut latiores sunt suo definito,
aut saltem obscuræ & perplexæ.

2 *Quod sit obiectum proprium & adæquatum temperantiæ?*

VNaquæque virtus moralis habet certum,

proprium & adæquatum obiectum, in quo moderando versatur, vt superiore libro traditum fuit. Ergo cum temperantia sit virtus moral. necesse est, vt hæc quoque eiusmodi obiectum habeat. Illud vero secundum Aristotelem sunt modo voluptates & dolores corporis, quatenus gustu & tactu percipiuntur; modo cupiditates alimenti & rei Veneriæ. In libro enim 3. *Ethic. Nicoma. c.* 13. voluptates, quas vocat ἡδονὰς primum diuidit in ψυχικὰς καὶ σωματικάς. Ac temperantiam quidem dicit versari circa voluptates non animæ, sed corporis. Deinde cum voluptates corporis aliæ visu, aliæ auditu, aliæ olfactu, aliæ gustu & tactu percipiantur; asserit temperantiam per se non versari circa quaslibet voluptates corporis; sed tantum circa eas, quæ ex gustu & tactu percipiuntur, nobisque cum bestiis sunt communes; neque tamen eas omnes, sed illas tantum quæ cōsistunt ἐν τοῖς σιτίοις. καὶ ἐν ποτοῖς. καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις, h.e. *in esculētis, poculentis, & rebus Venereis*; & partim in gula, partim in mēbris genitalibus sentiuntur. Tertio cupiditates harum voluptatum, quas vocat ἐπιθυμίας, distinguit in communes & proprias. Per communes intelligit, quibus omnes homines naturæ instinctu afficiuntur: ideoque recte naturales dici possunt: cuiusmodi sunt appetitiones cibi, potus & Veneris. Per proprias intelligit, quæ ex ἰδιοκρασίᾳ, seu praua consuetudine oriuntur. Ideoque dicuntur præternaturales & ascititiæ, vt sunt cupiditates certi cibi vel potus, certæque Veneris. Ac temperantiam quidem maxime circa communes cupiditates versari asserit. Denique dolores etiam ad intemperantiæ obiectum refert, quatenus ex volupta-

luptatum alimentariarum & Veneriarum priuatione oriuntur. Eãdem sententiam de obiecto interno Temperantiæ repetit Aristoteles *libr. 1. magnorum moralium cap. 27. & lib. 3. Eudemiorum cap. 2.*

Secundum alios vero, & quidem recentiores, obiectum internum Temperantiæ statuuntur modo cupiditates corporis crassiores; modo luxus & libido: modo victus cultusque corporis & libido: modo voluptates, quæ sensu corporis, maxime gustu & tactu, percipiuntur: modo voluptates gulæ & ventris: modo res ad corpus pertinentes, vt sunt cibus, potus, Venus, supellex, vestitus; modo concupiscentia animi; modo voluptates & dolores corporis ad gustum & tactum pertinentes: modo cupiditates cibi, potus, Veneris, honorum & opum: modo facultatem concupiscendi, eamque tùm generatricẽ, tum nutricẽ; modo cupiditatem nutrimenti & Veneris.

Cæterum, ex varijs illis & diuersis sententiis, quarum multæ in sano sensu coincidunt, illa sola videtur vera esse & approbanda, quæ pro obiecto proprio & adæquato statuit appetitũ & vsum naturalẽ victus & Veneris. Illud enim non tantum Temperantiæ specificam differentiam attribuit, eamque ab omnibus aliis virtutis moralis speciebus essentialiter distinguit: sed etiam sub se complectitur partim voluptates, quæ ex victus & Veneris vsu existunt: partim dolores, quæ ex eiusdem imminutione & priuatione oriuntur, partim gustum & tactum, quibus eiusmodi voluptates & dolores percipiuntur. Errant igitur illi, qui ad hoc obiectum vel cultum corporis, vel

supellectilem, vel vestitum, vel honores, vel opes addunt. Hæc enim omnia à Temperantia, prout vox illa in stricta significatione apud Auctores probatos vsurpatur, sunt aliena, & aliis virtutibus à Temperantia distinctis subiiciuntur.

3 *Quomodo Temperantia legitime sit diuidenda?*

Diuersæ aliorum distributiones recensentur.

Etsi apud Aristotelem nulla reperitur diuisio Temperantiæ in species: tamen recentiores Philosophi eandem tradunt. Alii enim temperantiam diuidunt in continentiam & parsimoniam. Ac continẽtiam quidem definiunt esse temperantiam, quæ voluptates & cupiditates corporis moderatur. Et hãc rursus in sobrietatem & castitatem distinguunt, quarum illam dicunt esse continentiam à superfluo cibo & potu; hanc continentiam ab amore illegitimo, & immodico concessæ Veneris vsu: Parsimoniam vero definiunt temperantiam sumptuum.

2 Alii temperantiam diuidunt in abstinentiam & continentiam: Ac abstinẽtiam quidẽ dicunt esse moderatricem victus; eamque in sobrietatem & parsimoniam dispescunt, quarum illam definiunt abstinentiã à superfluo cibo & potu; hanc temperantiam sumptuum seu virtutem moderatricem expensarum. Continẽtiam vero dicunt esse castitatem, eamq; definiunt virtutem continentem se ab amore vetito & concessi amoris vsu immoderato. Et rursus eandem distinguunt in cælibem & coniugalem. Cælibem vocant, quæ vetat omnes vagas libidines extra coniugium, cuiusmodi est castitas virginum & viduarum. Coniugalem vocãt virtutem in coniugio seruantem ordinẽ à Deo institutum.

Alii

Alii temperantiæ duo genera constituunt. Primi generis temperantiam dicunt esse moderatricem facultatis in homine tum generatricis, tum nutricis. Generatricis, facultatis temperantiam generali voce dici posse aiunt continentiam, speciali vero castitatem: & hanc in virginibus vocari virginitatem; in cælibibus & viduis cælibatum & vidualem castitatem; in coniugatis coniugalem. Nutricis vero facultatis temperantiam diuidunt in abstinentiam & sobrietatem; quarum illam in cibo capiendo, hanc in potu sumendo asserunt modum tenere naturæ conuenientem. Secundi generis temperantiam dicunt esse moderatricem bonorum externorum; qualia sunt honores & opes. Et hanc diuidunt in modestiam & parsimoniam seu frugalitatem. Modestiam definiunt esse temperantiam animum in honorũ cupiditate seu studio & vsu moderantem. Et sub ea comprehẽdunt: 1, modestiã specialius dictã, quæ mediocriũ honorum appetitionem & fruitionem ad æquabilitatem & decorum vitæ generis reuocat. 2, αὐτάρκειαν, quatenus illa ita animum regit, vt honoribus ac statu suo sit contentus; eaque suscipit & agit, quæ cum laude gerere & tueri potest. 3, magnificentiam, quæ in excellentibus honoribus tum expetendis, tum vsurpandis decore animum componit. Parsimoniam denique seu frugalitatem definiunt temperantiam rerum ac bonorum exteriorum, quæ animum in opum ac pecuniarum cupiditate ac fruitione seu vsurpatione moderatur. Et hanc, quatenus opum cupiditatem & studiũ respicit, sub se complecti aiunt αὐτάρκειαν illam, quæ animum suis opibus & possessionibus

contentum gignit & tuetur. Alii temperãtiam diuidunt in frugalitatem & continentiam. Frugalitatem definiunt temperantiam, quæ appetitum nutritiuum iuxta præscriptum rectæ rationis in suis obiectis moderatur. Eamq; diuidũt in abstinẽtiã & sobrietatem, quarũ illam aiunt modũ præscribere in cibo; hanc in potu. Continentiam verò definiũt mediocritatẽ in cupiditatibus generantis facultatis moderãdis occupatam. Eamque diuidunt in cõmunem & propriam; quarum illam aiunt omnibus ex æquo cõpetere, tam cælibibus, quàm coniugibus, vt pudicitiã: aliam, quæ alterutris tantum competat, vt virginitatem & castitatem. Alii temperantiam diuidunt in frugalitatem & castitatem. Frugalitatem definiunt temperantiam cibi & potus. Eamq; subdiuidunt in abstinentiam & sobrietatem, quarum illam dicunt esse virtutem, quę in cibo capiendo modum tenet naturæ & rectæ rationi cõuenientem: hanc temperantiam, quæ in potu sumendo modum rectum tenet. Castitatem definiunt temperantiam modum seruantem in rebus Veneriis, eum nempe, quem Deus legesque præscribunt extra & intra coniugium. Cæterum, hæ diuisiones omnes fere prout ab aliis traduntur, ad trutinam veritatis accurate pensitatæ non leuibus videntur laborare vitiis. Nam 1, inter se pugnant, seq; mutuò euertunt, dum alia temperantiam dispescit in continentiam & parsimoniam; & illam in sobrietatem & castitatem: alia temperantiam in abstinentiam & continentiam seu castitatem; & illam in sobrietatem & parsimoniam: alia temperantiam primi generis in cõtinentiam seu castitatem

Superiores diuisiones examinantur.

tem & temperantiam nutricis facultatis: & hanc rursus in abstinentiam & sobrietatem: temperantiam vero secundi generis in modestiam & parsimoniam: alia temperantiam in frugalitatem & continentiam: & illam in abstinentiam & sobrietatem: hanc in communē & propriam: alia temperantiam in frugalitatem & castitatem: & illam in abstinentiam & sobrietatem. 2, non omnia membra diuisionis cum natura diuisi consentiunt. v.g. modestia & parsimonia cum temperantia, *&c.*

Propria diuisio probatur.

Proinde melior videtur esse diuisio temperantiæ supra in præceptis tradita, qua illa immediate diuiditur in sobrietatem & castitatem. Hæc enim habet partes cum toto consentientes & inter se dissentientes, neque vel latior, vel angustior est suo diuiso: cum temperantia alia circa victum occupetur, vt sobrietas: alia circa Venerem, vt castitas. Neque obstat, quod sobrietas proprie significat temperantiam circa potum. Illud enim vocabulum interdum per synecdochen speciei ita late sumitur, vt etiam intemperantiam circa cibum suo ambitu complectatur.

4 *Quid sit intemperantia & quomodo diuidenda?*

Notatio nominis Græci explicatur simulque homonymia.

INtemperantia Græce dicitur ἀκολασία, quod vocabulum si notationē nominis spectes, proprie significat *impunitatem* seu *castigationis priuationem*. Deriuatur enim à priuatiua particula α & nomine κόλασις: quod notat *punitionē* & *castigationē*, à verbo κολάζω *punio* seu *castigo*. Deinde per metonymiā effecti sumitur modo pro petulantia, proteruitate & lasciuia puerorū, orta è castigationis, quæ illi adhibēda fuerat, neglectu: modo pro

intéperantia, in quam facile incidunt adoleſcentes male educati, caſtigationiſque expertes. Hinc etiam intemperans Græce dicitur ἀκόλαστος, quaſi dicas *non caſtigatus*, quia caſtigationis abſentia in adoleſcentibus eſt cauſa intemperantiæ. Definitur autem intemperantia modo vitium morale,

Definitiones aliorum recenſentur.

1 per quod homo nimium appetens eſt alimenti & rei Venereæ; modo vitium, quo voluptates ex gu-

2 ſtu & tactu profluuentes citra omnem rectam rationem & honeſtatem appetuntur, omniſque moleſtia, quæ ex harum voluptatum detractione

3 oriri poſſit, effrenate declinatur; modo vitium morale in appetitu & vſu victus & Veneris modum excedens. Eaque diuiditur in alimentariam & Veneream, ſeu in luxuriam & ſalacitatem. Intemperantia alimentaria ſeu luxuria eſt, quæ in alimentis appetendis & aſſumẽdis ad nimium deflectit. Eaque diſpeſcitur in voracitatem & bibacitatem, quarum illa ab Ariſtotele dicitur γαστριμαργία, ab adiectiuo γαστρίμαργος, quod ſignificat *eum, qui ventri ad inſaniam vſque indulget*; Latine vero alio nomine vocatur edacitas, guloſitas: hæc vero οἰνοφλυγία ab adiectiuo οἰνόφλυξ: quod ſignificat, *eum qui vino bullit*, ſeu *vinum eructat*, & per conſequens *vinolentus* ac *ebrioſus eſt*. Intemperantia Venerea ſeu ſalacitas eſt, quæ in appetenda & vſurpanda Venere ad nimium deflectit. Eaque ab Ariſtot. in citato loco dicitur λαγνεία, ab adiectiuo λάγνης ſiue λάγνος, quod ſignificat *libidinoſum, ſalacem, laſciuum, & quaſi effuſum & præcipitem in Venerem.*

Diuiſio intemperantiæ traditur.

Temperans quis ſit.

5 *Quis vere dicatur temperans vel intemperans?*

TEmperans dicitur, qui moderate appetit & vſur-

vsurpat partim cibum & potum, partim Venerem. Intemperans vero, qui immoderate. Moderate autem dicitur appetere & vsurpare cibum & potum: 1, qui edit & bibit, quantum naturæ satis est, hoc est, quantum sufficit partim ad se dandam famem & sitim naturalem, partim hilaritati naturæ conuenientem. 2, qui edit & bibit vbi, quando & quomodo decet. 3, qui neque nimium delectatur alimentis, præsertim variis & delicatis, si adsint; neque nimium dolet, si absint. Similiter moderate dicitur appetere, & vsurpare Venerem 1, qui abhorret & abstinet cum ab omni concubitu illicito: tum ab aliis Veneris turpis irritamentis. 2, qui Venere licita vtitur sobolis procreandæ causa, & quidem quando, vbi & quomodo decet. Ex quibus facile intelligitur, quid sit immoderate appetere & vsurpare cum cibum & potum, tum Venerem.

6 *An vni homini liceat plus edere & bibere quam alteri?*

STatuitur thesis affirmatiua. Vsus enim cibi & potus moderandus est, partim ex indigentia & necessitate naturæ, partim ex virtutis digestiuæ quantitate: tantaque alimentorum portione vnicuiq; vti licet, quantam natura ad sui conseruationem requirit, seu quanta sufficit ad famis sitisque naturalis expletionem, quantaque bene digeri potest. Iam autem vnus homo maiore fame & siti naturali laborat, quam alius; maioreq; alimentorum quantitate indiget, maioremq; virtutem concoquendi alimenta habet quam alius. Proinde vni homini licitum est plus edere &

Sententia affirm. defenditur.

bibere quam alteri. Hinc Milo Crotoniates vitulum comedens, & aliquot congios vini exhauriens, famem & sitim naturalem sedauit: quam cibi & potus portionem aliis sumere non fuisset integrum. Hinc illi, qui duris laboribus occupantur, plus alimenti naturaliter appetunt, quam qui in otio viuunt. Examinanda igitur est vnicuique natura sua, stomachique mensura pernoscenda, vt naturæ necessarium alimentum sine noxa & culpa suppeditare possit. Nam vt Seneca ait, *Turpe est sui stomachi non nosse mensuram.* Et vt idem monet, hæc sana & salubris forma vitæ tenenda est, vt corpori tantum indulgeamus, quantũ bonæ valetudini satis est. Vnde etiam Aristoteles *lib. 3. Eth. Nicom. cap.* 13 recte inquit, τὸ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, καὶ πίνειν ἕως ἂν ὑπερπλησθῇς ὑπερβάλλειν, ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει. Ἀναπλήρωσις γὰρ ἐνδείας ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία. *Edere & bibere quæuis, donec supra modum implearis, est modum naturæ conuenientem copia superare. Naturalis enim cupiditas est indigentiæ expletio.*

7 *An idem sit luxuria ac intemperantia: pudicitia & castitas?*

Thesis neg. defenditur.

ETsi vocabulum *luxuriæ* sæpissimæ vsurpatur pro intemperantia: tamen non idem plane est luxuria & intemperantia. Hæc enim proprie tantum modũ excedit in cibo, potu & rebus Venereis: Illa vero sumitur modo pro specie intemperantiæ, quę circa victum occupatur: modo vero pro vitio prodigalitatis, quod in vestium apparatu & ornatu, aliisque sumptibus faciendis modum excedit. Similiter, licet cum vera castitate semper sit coniuncta pudicitia, & ab ea separari non possit: tamen reuera castitas & pudicitia non sunt vnum

num & idem. Est enim castitas species temperantiæ, quæ Veneris appetitũ & vsum duntaxat moderatur. Pudicitia vero est virtus moralis, quæ sẽsus à dictorum obscuritate factorumque turpitudine auertit: seu, quæ non solam linguam nostram & manum moderatur: sed etiam oculos & aures ab aliorum turpibus dictis & factis modeste auertit. Ideoque pudicitiæ obiectum latius patet, quam castitatis.

8 *An virginitas sit species castitatis?*

STatuitur thesis negatiua. Virginitas enim nihil aliud est, quam abstinentia fœminę nunquam coniugatæ à contactu virili. Ideoque bonum naturale est, quod etiam in iis fœminis esse potest, quæ castæ non sunt. Castitas autẽ est temperantia, Veneris appetitum & vsum moderans. Cum igitur nullum bonum naturale possit esse species boni moralis; sequitur neque virginitatem posse esse speciem castitatis. *Sententia neg. defenditur.*

9 *An sit discrimen inter ebrietatẽ & ebriositatem?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia ebrietas proprie est vitium naturale corporis, ortum ex nimia potus validi assumptione: seu, est morbus corporis, vsum rationis & membrorum corporis impediens & deprauans. Ebriositas vero est vitiũ morale crebris potandi actibus acquisitum, per quod homo procliuis redditur ad frequẽter & immoderate bibẽdũ. 2, quia ebrietas sępe homini accidit citra proęresin, ideoq; alia dicitur inuoluntaria, alia voluntaria, ebriositas autẽ nunquam. 3, quia ebrietas etiam quandoq; cadit in virum bonum: ebriositas autem non itidem. 4, quia ebrietas interdũ veniam meretur: ebrio- *Pro thesi affirm.* *Ratio* 1 2 3 4

ſitas autem nunquam: cum ſit morbus animi, praua animi proæreſi contractus.

10 *An detur vitium morale, quod Temperantiæ in defectu opponatur, & quomodo appelletur ac diuidatur?*

ETſi plerunq; homines, præſertim hoc exulceratiſſimo ſeculo, in appetendis & fruendis voluptatibus, quæ ex cibo & potu rebuſque Veneriis percipiuntur, modum excedunt: Ideoque rariſſime inueniatur aliquis, in quo vitium ad defectum declinans appareat: tamẽ cum omnis virtus moralis, medium teneat inter duo extrema, nempe exceſſum & defectum; neceſſe eſt, vt temperantia quoque ſtatuatur habere vitium non tãtum in exceſſu; ſed etiam in defectu ſibi oppoſitum. Illud vero ab Ariſtotele dicitur ἀναισθησία, quaſi dicas, ſtupiditas ſeu ſenſus carẽtia circa voluptatẽs alimẽtarias & Venereas occupata. A Cicerone vero dicitur immanitas in aſpernãdis voluptatibus, nempe iis, quæ ex alimentis & rebus Veneriis guſtu tactuque percipiuntur. Hinc etiam *lib. 1. mag. moral. cap. 22. & lib. 3. Eudem. cap. 3.* temperantia definitur μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας, *mediocritas inter intemperantiam & ſtupiditatem.*

Vitium in defectu peccãs explicatur.

Quoniam vero ſtupiditas alia circa victum, alia circa Venerem exiſtit: hinc duæ eius ſpecies recte conſtituuntur; quarum vna appellatur nimia abſtinentia victus: altera nimia abſtinentia Veneris, quemadmodum patet ex præceptis ſupra traditis.

Stupiditas diuiditur.

11 *An temperantia omni homini ſit colenda: intemperantia vero fugienda?*

Statui-

Pro Sententia affirm. Rationes

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt:1,
quia temperantia est præclara virtus moralis:
intemperantia autem est turpe vitium morale. 2,
quia temperantia moderatur appetitum & vsum 1
victus & Veneris, ne vel ad nimium, vel parum 2
declinet: Intemperantia vero in appetendo & v-
tendo victu & Venere modum naturæ & rectæ
rationi conuenientem excedit.3. quia temperan- 3
tia facit, vt homo voluptates alimentarias & Ve-
nerias, si absint, moderate expetat, & præsentibus
moderate fruatur, & quidem ita, ne propter eas
committat, quod possit vel famam, vel valetudi-
nem, vel etiam rem familiarem lædere: intempe-
rantia vero contrarium efficit. 4, quia temperan- 4
tia sanitatem mentis & corporis conseruat. Vnde
etiam Græce dicitur σωφροσύνη, quasi *sanitas mentis*,
seu, vt Aristoteles vult, σώζουσα τὴν φρόνησιν, *conser-
uans prudentiam*. Intemperantia vero sanitatem
mentis & corporis corrumpit. 5, quia temperan- 5
tia hominem reddit alacrem & expeditum ad
muneris sui functiones recte obeundas, adeoque
ad omnes alias virtutes morales tum acquirendas
tum exercendas. Intemperantia vero eundem in-
eptum reddit, ad omnia vocationis suæ officia be-
ne exequenda, adeoque in bestiam quasi trans-
format. 6, quia homo temperãs sibi aliisque est v- 6
tilis: Intemperans vero neque sibi, neque aliis est
vtilis: imo, in seipsum sæuit, sibique ipsi crudeles
quasi manus infert: ideoque deterior est bestia. 7, 7
quia intemperantia hominẽ excitat ad rixas, pu-
gnas, conuitia, homicidia arcanorum diuulgati-
onem, omnisque generis alia peccata. Vnde et-
iam dicitur seminarium vitiosum. 8, quia nihil 8

seruilius & abiectius est, quam gulæ ventrisque voluptatibus obnoxium viuere.

9 9, quia mens hominis vino corrupta similis est curribus, qui aurigam amiserunt, vt ait Isocrates ad Demonicum.

10 10, quia intemperantia aduersatur temperantiæ, quæ à Cicerone dicitur fundamentum virtutis.

Testimoniũ Augustini. His rationibus subiici potest descriptio graphica & luculenta ebrietatis & sobrietatis, quam Augustinus ex effectis & adiunctis concinnauit in libello ad sacras virgines hoc modo: *Ebrietas est flagitiorum omnium mater, culparumque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, subuersio sensus, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis, amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus languor, turpitudo morum, dedecus vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela.* Contra, *Sobrietas est mens & sensus membrorum omnium, corporisque tutela, castitatis pudicitiaque munimentum, pudori proxima, amicitiæ pacisque serua, honestatique semper coniuncta, criminumque & vitiorum omnium profuga.* Item; *recti iudicii tenax, memoria recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, studiorum & artium bonarum disciplina, pariter & magistra ingeniorum, & capiendorum pedissequa, bonæ famæ semper auida, salubria atque vtilia creans, virtutis singulare auxilium, cuncta cum ratione disponens, in congregatione honestorum semper ingerens.* In quam sententiam idem Augustinus alibi in sermone ait: *Ebrietas est blandus dæmon, dulce venenum, suaue peccatum, quam qui habet seipsum non habet; quam qui facit, peccatum non facit;*

facit; sed ipse totus est peccatum. Item, Bernhardus de sex aliis Seraphin; *Ebrietas est parens litium & furoris, mater petulantiæ, deformitatis magistra. Hanc qui habet, peccatum non facit, sed ipse peccatum est. Ebrietas est dæmon blandus, dulce venenum, rabies voluntaria, illecebra voluptatis & pudoris iniuria, quam nullus nouerit Christianus.* Item Origenes homilia 37. *Sobrietas omnium virtutum mater est. Sic è contrario ebrietas omnium vitiorum origo.*

Testimoniū Bernhardi.

12 *An temperantia differat à continentia?*

ARistoteles *lib. 7. Ethic. Nicom* continentiam modo generaliter definit virtutē, per quam prauæ cupiditates & inordinati affectus rectæ rationi subiiciuntur sed inuiti: modo specialiter virtutem per quam luctamur cum ira, cum cupiditate cibi, pot⁹, Veneris: item, cum cupiditate sermonis & locomotiuæ; & quidem sic luctamur, vt recta ratio superior euadat. Opponit autem continentiæ in defectu vitium nomine carens, cum quis adeo à voluptatibus abhorret, vt neque honestæ voluptatis gratia aliquid laudabile & præclarum suscipere velit: In excessu vero incontinentiam, per quam homo cum in aliis affectibus & cupiditatibus, tum præcipue in alimentaria & Veneria cupiditate inuitus contra dictamen rectæ rationis modum excedit.

Hinc igitur patet ex mente Aristotelis temperantiam longe differre à continentia: Nam: 1, temperantia ipsi est virtus perfecta: continentia vero virtus imperfecta. 2, obiectum continentiæ latius patet, quam temperantia: Id-

eoque multas virtutes morales imperfectas su'se continet. 3, intemperantia nulla est lucta appetitus & rectæ rationis. In continentia vero est

CAPVT V.
De Fortitudine.
PRÆCEPTA.

Fortitudo definitur.

1 *Fuit Temperantia. Sequitur Fortitudo, quæ est virtus moralis timoris & fiduciæ moderatrix.*

Species fortitud. explicantur.

2 *Estq; vel magnanimitas, vel patientia.*

3 *Magnanimitas est fortitudo, per quam homo res magnas & arduas, laborisque & periculi plenas intrepide & constanter suscipit & aggreditur.*

4 *Patientia est fortitudo, per quam homo molesta & aduersa quæq; æquo & infracto animo sustinet.*

5 *Vtraque vel est togata, vel bellica: quarũ illa tempore pacis, hæc tempore belli exercetur.*

Vitia fortitudini opposita explicantur.

6 *Fortitudini opponitur partim mollities, seu timiditas, partim audacia.*

7 *Mollities est vitium morale, per quod homo in formidando modum excedit & in confidendo deficit.*

8 *Estque vel pusillanimitas vel impatientia.*

9 *Pusillanimitas est mollities, per quam homo*

mo aut plane aut saltem trepide & inconstanter res magnas & arduas, laborisque & periculi plenas suscipit & aggreditur.

10 *Impatientia est mollities, per quam homo molesta & aduersa quaeque iniquo animo sustinet.*

11 *Audacia est vitium morale, per quam homo in confidendo modum excedit, & in formidando deficit.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit Fortitudo?*

Notatio nominis Græci explicatur.

Definitiones Aristot. traduntur.

FOrtitudo, Græce dicitur ἀνδρεία, quasi dicas, *virilitas*, à nomine ἀνὴρ *vir*, vel quia virum maxime decet; vel quia virilem animum requirit, hominique affert. Definitur autem ab Aristotele *lib. 3. Ethic. Nicomach. cap. 9.* μεσότης περὶ φόβους καὶ θάρρη.
mediocritas circa metus & fiducias: *& cap. 11.* μεσό- 1
της περὶ θαῤῥαλέα καὶ φοβερά, *mediocritas circa ea quæ fi-* 2
duciam & metum afferunt. Item, *lib. 3. Eudem. c. 1.* 3
μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, *media dispositio inter audaciam & timiditatem.* Et in *libello de virtutibus*, ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν δυσέκπληκτοί εἰσιν ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, *virtus appetitus irascibilis, per quam homines ægre terroribus mortem minantibus mouentur.*

Definitiones aliorum recensentur & examinantur.

Ab aliis vero definitur modo moderatio formidinis & confidentiæ erga ea terribilia, quæ ad salutem corporis pertinent, appetitui irascendi
competens, vt inde honestæ prodeant actiones: 1
modo probitas, per quam excelsum & inuictum 2
in rebus omnibus animum tenemus: modo vir- 3

tus voluntatis, quæ in nobis facultatem & affectum irascibilem moderatur: modò affectio animi in patiendo & perferendo summę legi parens
4 sine timore; modò firmitas animi in sustinendis & repellendis his, quæ maximè difficile est firmitatem habere propter bonum virtutis: modò
5
6 virtus, quæ seruat eam mediocritatem inter pauorem & audaciam, quam recta ratio præscribit: modò virtus diffidentiam in malis, & confidentiam in secundis rebus moderans: modò virtus pu-
7 gnans pro æquitate, modò virtus animum corro-
8 borans: modò virtus moralis, per quam pericula
9 & aduersa, cum necessitas postulat, robusto pe-
10 ctore adimus, atque adeò grauissima etiam pericula mortis ipsius, prout decet, sustinemus ac toleramus. Ex quib⁹ definitionibus omnium optima videtur vltima, eaque consentit cum illa, quę in præceptis à me est tradita. Reliquæ verò aut falsum seu remotum genus assignant; aut falsum subiectum siue recipiens siue occupans; aut saltem definito suo sunt vel angustiores, vel latiores.

2 *Quod sit obiectum proprium & adæquatum Fortitudinis?*

Sententia Arist. exponitur.

ARistoteles *libr. 3. Ethicor. Nicomach. cap. 9. & lib. 1. magnorum moralium cap. 21. & lib. 3. Eudem. cap. 1.* expressè obiectum fortitudinis statuit modò φόβον καὶ θάῤῥος, hoc est, *metum & fiduciam*: modò τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαῤῥαλέα: hoc est, *terribilia*, seu *formidabilia*, & *fiduciabilia*. Vocat autẽ τὰ φοβερὰ τὰ ποιητικὰ φόβου, hoc est, *ea quæ efficiunt* seu *excitant in homine metũ*: cuiusmodi sunt in genere omnia mala siue vera sint, siue apparentia; in specie verò infa-

infamia, exiliũ, paupertas, morbus, ἀφιλία, mors & id genus alia. Τὰ θαῤῥαλέα, autem vocat τὰ ποιητικὰ θάῤῥους, hoc est, *quæ efficiunt & excitant in homine fiduciam*.

Cæterum, non omnia formidabilia & terribilia Aristoteles statuit esse obiectum fortitudinis. Quædam enim dicit esse ὑπὲρ ἄνθρωπον, *supra hominẽ*, hoc est, talia quæ maiora sunt, quam vt ab homine fidenter contemni possint; seu, quæ omnĩ homini magnum terrorem incutiunt: cuiusmodi sunt fulmina, tonitrua, terræ motus, exundationes, omniaque prodigia & portenta extraordinaria, quę iram Dei denunciant: Quædam verò κατ' ἄνθρωπον, *secundum hominem*, hoc est, talia, quæ ab homine possint metui & non metui; cuiusmodi sunt paupertas, captiuitas, orbitas, exilium, morbus, mors, & id genus alia. In priore genere terribilium negat Philosophus versari fortitudinem; In posteriore affirmat. Neque tamen omnia terribilia posterioris generis fortitudini subiici asserit; cum multa eorum sint, quæ honestum est pertimescere, & turpe non pertimescere, vt est omne scelus scelerisque pœna, nec non infamia & ignominia nostra & nostrorum: Sed tantum ea, quæ maxima sunt & grauissima, doloremque corruptiuum videntur inferre; cuiusmodi sunt inprimis pericula & mors bellica, quæ solius honestatis gratiâ & pro salute patriæ suscipiuntur & sustinentur. Etsi verò Aristoteles terribilia, circa quæ fortitudo versatur, ita limitat, vt iam dictum est: tamen obiectum proprium & adæquatum fortitudinis videntur statui debere *Propria sententia explicatur.*

4 Quarta est eorum, qui pericula adeunt ob εὐελπισίαν, hoc est, bonam spem ea superandi & propulsandi, vt solent facere ii, qui aliquoties pericula euaserunt; item ebrii: Quinta est eorum, qui pericula adeunt ob affectuum impotentiam, præsertim iræ & amoris. Et hæc maxime dicitur naturalis.

Recentiorũ diuisiones traduntur.

A recentioribus verò fortitudo diuiditur: 1, in fiducam, magnanimitatem, patientiam & constantiam. Fiducia enim ipsis est fortitudo animum bonarum rerum exspectatione erigẽs: magnanimitas est fortitudo excelsi atque inuicti animi ad res magnas gerendas: Patientia est fortitudo labores doloresque sustinens: Constantia est forditudo in proposito perseuerans. 2, diuiditur fortitudo in φοβερωτικὴν καὶ θαῤῥαλεοτικήν, quarum prior definitur fortitudo quæ versatur περὶ τὰ φοβερά: & subdiuiditur in duo genera, quorum vnum sub se continet confidentiam seu fiduciam, & magnanimitatem; alterum patientiam, & constantiam. Posterior definitur fortitudo, quæ versatur circa τὰ θαῤῥαλέα, quatenus animum nimium excitare possunt, moderanda: Et subdiuiditur in mansuetudinem & humilitatem, quarum illa iram & vindictæ cupiditatem refrenat, & animum ad pœnam iustè moderandam parat: hæc animi timorem moderatur & deprimit. 3 diuiditur fortitudo in fortitudinem specialiter dictam & grauitatem: quarum prior definitur virtus consideratè pericula suscipiens, duraque moderatè perpetiens. Et subdiuiditur in sustinentem & tolerantem; quarum illa in aditis & susceptis periculis non abiicit animum & arma: hæc moderatè fert

aduersa. Posterior definitur virtus animum moderans, ne plus minusque in rebus prosperis efferatur. 4. diuiditur fortitudo in suscipientem & sustinentem: quarum illa pericula masculè aggreditur: hæc in susceptis obiectisuè perstat, vel ea propulsando, si fieri possit, vel tolerando si non possit. 5. diuiditur fortitudo in magnanimitatem & patientiam. Est enim viri fortis officium, non tantum considerate, intrepidè & constanter suscipere & aggredi res arduas laborisque & periculi plenas: sed etiam molesta & aduersa quæque moderatè sustinere & tolerare.

Superiores distributiones examinantur.

Cæterum, ex his iam enumeratis diuisionibus sola postrema & post eam penultima videtur esse approbanda: tum quia cum natura diuisi consentit: tum, quia species habet inter se oppositas: tum, quia adæquata est suo diuiso, eoque neq; latior, neq; angustior: tum denique, quia in se perspicua est, nihilque obscuritatis continet. Reliquę verè omnes vitiosę sunt, & propterea reiiciendæ. Nam illa, quæ est Aristotelis, non est distributio generis in species, sed distinctio vocabuli æquiuoci in sua æquiuocata. Ex recentiorum vero distributionibus prima fiduciam & constantiam inter species fortitudinis numerat: cum illa partim
1 sit obiectum, partim effectum fortitudinis: hæc
2 vero generale virtutum omnium adiunctum. Secunda vero primam perperam distinguit fortitudinem in φοβερωτικὴν & θαῤῥαλεωτικήν· non tantum, quia eiusmodi vocabula apud nullos auctores Græcos reperiuntur; neque obseruatis legitimæ deriuationis regulis dari possint: sed etiam, quia nulla fortitudinis species est, quæ simul non versetur

setur περὶ τὰ φοβερὰ καὶ θαρραλέα. Deinde φοβερητικὴν vitiose distinguit in fiduciam, magnanimitatem, patientiam & constantiam: tum, quia fiducia & constantia plane non sunt species fortitudinis, vt antea dictum est: tum quia fiduciā pariunt τὰ θαρραλέα, non τὰ φοβερά: tum denique, quia magnanimitas & patientia versantur tam circa φοβερὰ, quam θαρραλέα. Postremo θαρραλεοτικὴν male distinguit in mansuetudinem & humilitatem: tum quia non sunt species fortitudinis, sed ab ea essentia specifica distinctæ: tum, quia obiectum earum proprium non sunt ea θαρραλέα· vt suo loco docebitur. Tertia diuisio in eo peccat primum, quod grauitatem fortitudinis speciem constituit: cum sit virtus ab ea essentialiter distincta: Deinde: quod fortitudinem specialiter dictam diuidit in sustinentem & tolerantem, cum tamen illa membra diuisionis reuera inter se non dissentiant, meliusque sit distinguere fortitudinem in suscipientem & sustinētem quarum illa nihil aliud est quam magnanimitas; hæc patientia. 3

4 *An magnanimitas sit species fortitudinis?*

SEntentiam negantem statuit Aristoteles. Is enim in omnibus suis libris moralibus magnanimitatem constituit speciem peculiarem virtutis moralis, eamque à fortitudine essentialiter distinguit. *Arist. thesin neg. defendit.* Nam *libr. 1. magnorum moralium cap. 26.* μεγαλοψυχίαν definit, quod sit μεσότης χαυνότητος καὶ μικροψυχίας, hoc est, *mediocritas inter elationem animi & pusillanimitatem.* Et *lib. 3. Eudemiorum cap. 5*, quod sit διάθεσις ἀρίστη περὶ τιμῆς αἵρεσιν, καὶ χρῆσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐντίμων, hoc est, *dispositio optima circa electionem fruitionemque honoris*

aliorumque bonorum honorabilium. Idem, *lib.4.Ethic.Nicomach.cap.6.* μεγαλόψυχον dicit esse primum eum, qui magnis se dignum iudicat, cum sit dignus: eumque ab eo distinguit, qui χαῦνος est, & μικρόψυχος, hoc est, *arrogans* & *pusillanimus*, quod ille magnis se dignũ iudicat, quibus est indignus, aut saltem maioribus, quam dignus est: hic vero aut minoribus quam meretur, se dignum iudicat, aut magnis, quibus est dignus indignũ se iudicat. Deinde eundem versari dicit maxime περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας, *circa honores & infamias*, propterea, quod veros & magnos honores moderate appetat, iisq; se pro merito dignum iudicet; infamiam vero indignam despiciat & contemnat. Nihilominus tamen magnanimũ etiam circa diuitias, principatus, omnem denique secundam & aduersam fortunam moderate sese habere ait, ita, vt neque in rebus secundis nimium lætetur, neque in aduersis nimium tristetur. Cæterum, hæc sententia Aristotelis videtur simpliciter non esse probanda, propter sequentes rationes: 1, quia fortitudinis officium non tantum est intrepide adire pericula bellica & mortem ipsam in bello æquo animo perpeti, quemadmodum vult Aristoteles; sed simul partim suscipere & aggredi, vt decet, res magnas & arduas laborisque & periculi plenas, siue in bello siue in foro & curia, siue vbicunque necessitas & honestas postulat: partim molesta & aduersa quæque patienter sustinere & tolerare. Nemo autem potest suscipere & aggredi, vt decet, res magnas & arduas, nisi sit magnanimus. 2, quia probati Auctores magnanimitatẽ ad fortitudinem referunt, & hanc sine illa consistere posse ne-

Sententia Arist. refutat. *Rationes*

1

2

negant. Et propterea etiam Cicero *lib.3.Tusc.Q.* ait necesse esse, qui sit fortis, eundem esse magni animi. Et Seneca in *libr.de 4.virtutibus* inquit, mensuram magnanimitatis esse nec timidum esse hominem nec audacem. 3, quia nemo potest 3
appetere magnos honores, nisi qui res magnas & laboriosas vel pro gloria Dei, vel pro salute Reipublicæ, vel pro sua suorumque salute suscipit: multo minus contemnere contumelias sibi illatas, nisi iis se indignum iudicet, contrariisque dignum. 4, quia inter alia officia magnanimi ab Aristotele *libr.4 Ethic. Nicomach.cap.*8. recensetur 4
etiam hoc, quod sit μεγαλοκίνδυνος, hoc est, *magnis periculis sese obuciat*, & cum in iis versatur, vitæ nō parcat. Hoc autem non competit nisi viro forti.
5, quia magnanimus est, vt Seneca ait, *epist.66.* qui 5
asperis blandisque pariter est inuictus, neutri se fortunæ submittens [illegible]ra omnia, quæ contingunt acciduntque, [illegible]ens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem non attollant fortuita, nec deprimant. 6, quia fortitudi- 6
nis duo maxima munera sunt, vt Cicero ait *lib.2. Tusc.Qu.* nempe mortis dolorisq; contemptio. Iam autem maxime propria affectio magnanimitatis statuitur ab Aristotele *libr.3. Eudem.cap.5* ὀλιγωρία, hoc est, *contemptus*, præsertim vitæ, opum & similium. 7, quia definitio fortitudinis magna- 7
nimitati competit. 8, quia magnanimitas non mi- 8
nus ac fortitudo versatur περὶ τὰ φοβερὰ καὶ θαρραλέα: cum infamiæ & contumeliæ in se sint formidabiles; honores vero fiduciales. Neque obstat definitio magnanimitatis ab aliis ex mente Aristotelis tradita, cum dicitur virtus magnus & eminen- *Obiectioni occurritur*

res honores, quemadmodum oportet, expetens, adeptosque pro dignitate tuens. Illa enim non pugnat cum definitione magnanimitatis suprà in præceptis tradita, sed potius sub ea comprehenditur: cum nemo res magnas & arduas animosè & impauidè aggrediatur & suscipiat, nisi simul magnos & eminentes honores, quemadmodum oportet, expetat. Idcircò rectè ait Cicero in oratione pro Archia: *Nullam virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: qua quidem detracta quid est, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui tantis nos in laboribus exerceamus?*

5 An patientia sit species fortitudinis, & quidē à magnanimitate distincta?

Pro Sententia affirm.

Rationes

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio fortitudinis ei competit. 2, quia
1 secundum Ciceronem est virtus contumeliarum
2 & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans: secundum alios est virtus moralis molesta & aduersa queque quæ honestè declinari non pos-
3 sunt, æquo animo tolerādi. 3, quia τῷ γὰρ λυπηρὰ ὑπομένειν ἀνδρεῖοι λέγονται, hoc est, *ex eo fortes appellantur, quod res molestas patienter ferant*, vt ait Aristoteles *lib. 3. Ethic. Nicom. cap. 12.* Item, οὐδεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν ἢ ἀνδρεῖος, *nemo rerum horribilium & asperarum est tolerantior, quam vir fortis*, vt idem ait *cap. 9.* Idcirco etiam sub initium *cap. 11.* asserit Philosophus fortitudinem eligere & perferre terribilia, vel quia perferre honestum, vel, quia non
4 perferre, turpe est. 4, quia patientia hominem armat

armat aduersus omnes casus humanos, qui cõsilio mutari non possunt, efficitque vt in rebus aduersis sit bono animo, omnesque difficultates & molestias tandem vincat ac superet.

Pro thesi negatiua Obiectio. At in contrariam partem obiici potest: 1, *Quod partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis, id non est eius species. Atqui patientia partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis. Ergò nõ est species fortitudinis.* Assumptio probatur, quia patientia secundum Ciceronem *in Rhetor.* nihil aliud est, quam perpessio voluntaria & diuturna rerum arduarum & difficilium honestatis & vtilitatis causa. Seu, vt Lactantius definit *libr. 5. diuinarum institutionum*, est malorum, quæ aut inferuntur, aut accidunt, cum æquanimitate perlatio. 2. *Nullus motus est species fortitudinis. Patientia est motus*, vt patet ex præcedentibus definitionibus. *Ergò*, &c.

Respondetur ad obiect. Respondeo, esse homonymiam in vocabulo patientię, quod quandoque sumitur pro habitu benè patiendi molesta & aduersa quæque: Et sic species est fortitudinis, adeoque virtutis moralis: Vnde etiam à Lactantio *libr. 3. Institution.* magna & præcipua virtus patientia dicitur: quandoque verò pro motu, qui habitum patiẽtię vel antecedit, vel consequitur: Et sic diuerso respectu partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis.

Obiectioni occurritur. Porrò, etsi vocabulum magnanimitatis, quandoque ita latè vsurpatur, vt sumatur pro fortitudine in genere accepta, & sub se etiam patientiam comprehendat, vt cum Cicero *libr. 1. Officiorum* ait, ad magnanimum pertinere ea

quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedat, nihil à dignitate sapientis: tamen propriè magnanimitas est fortitudo, quę in agendo, hoc est, in suscipiendis rebus magnis & arduis cernitur: patientia verò est fortitudo, quæ in patiendo cernitur, hoc est, in sustinendis rebus molestis & aduersis. Et sic patientia est species fortitudinis, à magnanimitate distincta. Hæc enim est fortitudo suscipiens; illa fortitudo sustinens.

6 An patientia essentialiter differat à tolerantia?

Pro thesi neg. Ratio 1 Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia tolerantia, quæ Græce dicitur καρτερία, nihil aliud est, secundum Aristotelem *lib. 7. Eth. Nic. c. 2. & sequentibus*, quam virtus imperfecta, qua res aduersas & laboriosas honestatis causa quidem perferimus, sed perferimus cum dolore, molestia & lucta animi: seu, vt Piccolomineus definit *gradu 3. ciuilis Philosophiæ cap.* 14. est affectio proba rationem rectam sequens, qua homo perfert dolores repugnante irascēdi cupiditate. Differt igitur secundum Aristotelem à patientia non essentia, sed gradibus tantum perfectionis, tanquam imperfectum à perfecto.

2 2, quia tolerantiæ eadē extrema vitia opponuntur, quæ patientiæ, nempe in excessu durities voluntaria, qua ex obstinatione animi sine honestatis respectu molesta & aduersa sustinentur: in defectu mollities volūtaria, qua pauido & iniquo animo molesta & aduersa feruntur.

3 3, quia apud probatos Auctores patiētia & tolerantia sæpe pro vna specie virtutis moralis sumuntur & quidem ita, vt vtroque vocabulo

tam

tam habitus perfectus, quam imperfectus notetur.

7. *An longanimitas sit species patientiæ?*

SVnt nonnulli Philosophi, qui longanimitatē, quam Græci vocant μακροθυμίαν ad patientiam referunt, eamque definiunt virtutem, qua mascule & constanter ad extremum vsque spiritum toleramus mala. Sed illi grauiter errant, propter sequentes rationes: 1, quia definitio patientiæ non competit longanimitati. 2, quia longanimitas nō moderatur timorem & fiduciam in patiendo, sed iram & cupiditatem vindictæ. 3, quia longanimitati non opponitur impatientia, sed partim lentitudo, partim iracundia & sæuitia. Ideoq; ad mansuetudinem est referenda. *Thesis neg. defenditur.*

8 *An sola mollities opponatur fortitudini?*

SVnt quidam ex recentioribus Philosophis, qui fortitudini tantum opponunt mollitudinem, seu mollitiem. Sed hæc sententia consistere non potest: Omnis enim virtus moralis versatur inter duo extrema; quorum vnum in excessu, alterum in defectu peccat. Ergo idem quoque de fortitudine est statuendum. Et propterea etiam Aristoteles fortitudini in defectu opponit δειλίαν, *timiditatem*, quæ metaphorice dicitur μαλακία, *mollities*, ab aliis ἀνανδρία; in excessu vero θρασύτητα, quæ metaphorice dicitur σκληρότης, *durities*. Vt enim timidus in formidando modum excedit, & in cōfidendo deficit: Audax vero in confidendo modum excedit, & in formidando deficit: ita contra vir fortis in cōfidendo pariter & formidando modum tenet, eque circa ea vel excedendo vel de- *Opinio aliorum exponitur.*

ficiendo peccat. Non enim timet, neque confidit, nisi quæ decet, & cuius gratia decet, & quomodo decet, & quando decet, & vbi decet, vt copiosè docet Arist. *lib. 3. Ethic.*

9 An viri fortis sit nihil extimescere?

Sententia negat. defenditur.

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia timor naturalis est affectus, qui per se omni homini, quatenus est animal, & quatenus est homo, competit: Ideoque etiam viro forti. 2, quia dantur quædam formidabilia, quæ ab Aristotele dicuntur φοβερὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον, quę omni homini sana mente prædito timorem incutiunt, & à nullo sine perturbatione & metu sentiri possũt, vt sunt tonitrua, fulmina, terræmotus, & id genus alia. Illa igitur etiam vir fortis, non potest non extimescere, præsertim cum is, qui illa non metuit, aut sit atheus, vt Herodes, qui volebat persuadere suis militibus, terræmotum nullo modo esse metuendum; aut mentis inops, vt Psylli & Celtæ; quorum illi contra Austrũ armata manu profecti sunt, propterea quod ille ventus diutius spiraret, & ipsis admodum esset molestus; hi verò prælium inierunt contra mare, quod nimia inundatione aduersus eos æstuabat. 3, quia quædam sunt formidabilia, quæ honestum est timere, & turpe non timere, vt sunt scelera infamiæ & ignominiæ dignæ & iustæ. Illa igitur oportet etiam virum fortem timere. 4, quia vir fortis non est, qui nihil timet, sed qui omnia, quæ sunt timenda, moderatè timet, ita vt in timendo neque modum excedat, neque deficiat. Hinc Aristoteles *libr 3. Ethicorum Nicomach. cap.* 10. ait, fortem

rem esse, qui timet & sustinet, quæ decet, & cuius gratiâ decet, & quomodo decet, & quando decet: Item *cap.* 12. mortem & vulnera viro forti, etiam inuito, molesta esse; illa tamen sustinere eum, quia perferre honestum est; & non perferre, turpe est. Item *lib.* 1 *magnorum moralium cap.* 21. fortem non esse, cui nihil omnino est formidabile, sed oportere ipsum timere quidem, sed sustinere. Item, *lib.* 3. *Eudem. cap.* 1. virum fortem metu carere vt plurimum: timidum autem semper metui obnoxium esse. Et hunc quidem multa & pauca, magna & parua metuere, & quidem vehementer & citò; Illum verò contrà aut prorsus non, aut leuiter, ægrè & raro, & nonnisi magna. 5, quia qui in omnibus confidit, & vel nihil timet, vel saltem minus, quàm decet, is audax est: Ideoque reprehendendus.

At pro contraria sententia obiici potest hoc argumentum: *Qui semper bonam spem habet, omnisque metus, timoris & perturbationis est expers, ei repugnat, aliquid extimescere. Atqui vir fortis semper bonam spem habet, omnisque metus, timoris, & perturbationis est expers.* Vnde etiam ab Aristotele *libr.* 3. *Ethicor. Nicomach. cap.* 9. 10, 11: ἀνδρεῖος dicitur εὔελπις ἄφοβος, ἀδεὴς & ἀνέκπληκτος καὶ ἀτάραχος. *Ergò viro forti repugnat, aliquid extimescere.* *Pro thesi affirmat Obiectio*

Respondeo, propositionem esse veram de eo, qui immoderatè confidit, omnisque metus, timoris & perturbationis simpliciter est expers; non autem de eo, qui moderatè confidit, omnisq; metus, timoris & perturbationis immoderatè *Responsio ad obiect.*

est expers: qualem Aristoteles iudicat esse virum fortem in loco citato.

10 *An viri fortis sit omnia humana despicere, nihilque quod homini accidere possit, intolerandum putare?*

Sententia negat. defenditur.

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia vir bonus vnumquodque tanti æstimare debet, quanti in se est æstimandum: Ideoque nullũ humanum bonum simpliciter despicere debet.

Ratio 1

2 2, quia sunt multa bona humana, quæ honestũ est admirari, appetere & persequi: turpe vero despicere, auersari & fugere; cuiusmodi sunt artes liberales? virtutes, honores, dignitates, bonus Reipublicæ & rei familiaris status, *&c.* Ideoque hæc despicere, non est viri fortis.

3 3, quia multa homini accidere possunt mala, quæ honestum est, quantum fieri potest, propulsare per legitima media, & intoleranda putare; turpe vero non propulsare & tolerare; cuiusmodi sunt infamia sibi suisque præter meritum illata, turbatio tranquilli Reipublicæ status, iactura rei familiaris, *&c.* Vnde etiã magnanimus dicitur, qui aduersus iniustas accusationes suam famam & innocentiam defendit.

Ciceronis dictum ad bonum sensum trahitur.

Proinde, quando Cicero *libr.* 3. *Offic.* ait, fortitudinis proprium esse, omnia humana despicere, nihilq; quod homini accidere possit, intolerandum putare, id non simpliciter verum, sed secũdum quid de iis, quæ plerorumque animos aut nimium deiiciunt, aut nimium extollunt; aut à rebus melioribus & præstantioribus abstrahunt, aut quæ homini absque sua culpa eueniunt, nulloque consilio & modo honeste mutari & declinari possunt.

Hinc

Hinc recte Seneca: *Feras, non culpes, quod mutari non potest:* Item, *Optimum est pati, quod emendari non possit.* Item, *Libenter feras quod necesse est: Dolor patientia vincitur.* Cui etiam consentiunt hi versiculi:

Ferre decet patienter onus, quod ferre necesse est,
Qui iacet inuitus, durius ille iacet.

II *An viri fortis sit, quauis pericula adire & suscipere?*

STatuitur thesis negatiua Rationes sunt: 1, quia illa tantum pericula viro forti sunt adeunda, quæ recta ratio adire iubet, h. e. quæ honesta sunt, & partim ad laudẽ propriam, partim ad vtilitatẽ publicam cedere videntur. 2, quia qui pericula adit temere contra præscriptum rectæ rationis, & solius priuati commodi gratia sine respectu ad honestatem, is non est vir fortis, sed audax. *Thesis neg defenditur: Ratio* 1 2

Hinc sequentia porismata colliguntur. 1, mercatorem, qui sui tantum quæstus gratia extrema quæque pericula subit asperaque quælibet patitur, vere ac proprie non esse dicendum virũ fortem: propterea quod vir fortis omnia agit & patitur ex præscripto rectæ rationis: & ob sua facta veram gloriam, honorem & laudem meretur: Mercator autem eiusmodi non. 2, gladiatores & pugiles, eosq; qui duello & monomachia congrediuntur solius quæstus aut vanæ gloriolæ gratia, nõ esse dicendos viros fortes. 3, posse aliquem tueri nomen & laudem viri fortis, etiamsi se non sistat ad eiusmodi duellum, in quo siue vincaris, siue vincas, nulla inde queat redire in publicum vtilitas. 4, eos non esse vere fortes, qui in mala causa vitæ pericula adeunt, & aduersus bonam causam *Porismata ex thesi probata colliguntur.* 1 2 3 4

militant. 5, milites mercenarios, qui vitæ pericula adeunt eo tandem fine, vt ſtipendia mereantur, aut prædam exerceant, nulla ratione vel honeſtatis, vel pietatis habita, non eſſe vere fortes dicendos. 6, non eſſe vere fortes, qui ex deſperatione, & ad euitandam pœnam meritam in aperta vitæ pericula ſeſe coniiciunt.

5

6

12 *An viri fortis ſit, nihil omnino dolere?*

Sentētia negat. defend.

STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia non eſt in poteſtate hominis, per naturam nihil dolere: cum dolor & voluptas ex neceſſitate naturæ ſenſum conſequantur. 2, quia vir fortis non debet eſſe inſtar trunci aut lapidis, qui per naturam omni dolori ſenſu deſtituitur. 3, quia fortitudo eſt virtus, dolorem recte ferendi: & quo maiorem dolorem quis percipit, eumque decenter perfert, eo maiorem fortitudinis gloriam habet. 4, quia ſi vir fortis nullum ſentiret dolorem, nulla eſſet eius laus: cum fortitudo ſit virtus dolorem recte ferendi.

Ratio 1 2 3 4

Poriſma.

Proinde illi non ſunt vere fortes dicendi, qui diabolicis artibus inducunt ſtuporem membris, ne vel vulnerari poſſint in bello, vel vllum ex ictu dolorem in corpore ſentire.

13 *An, qui ſeipſos interficiunt, vlla ratione vere fortes ſint dicendi?*

Sententia negatiua defenditur.

STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia viri fortes non ſunt puſillanimi. Illi autem qui ſeipſos interficiunt, ſunt puſillanimi: ſiquidem in formidando modum excedunt, & in confidendo deficiunt. 2, quia viri fortes moleſta & aduerſa quæq;, quæ honeſte declinare non poſſunt, æquo animo ferunt. Illi autem, qui ſe ipſos interficiunt, iniquo

Ratio 1 2

iniquo animo ferunt malum quod ipsis infertur, & fracti doloribus eius magnitudini succumbũt.
3, quia viri fortes sunt εὐέλπιδες. Illi autẽ qui seipsos 3
interficiunt, sunt ἀνέλπιδες & desperabundi. 4, quia 4
αὐτόχειρες seu αὐτοφόνοι nec honestatis, nec publicę vtilitatis causa mortem oppetunt; sed tantum ex impatientia, vt vitent ea, quæ ipsis acerba sunt.
Viri autem fortes contra. 5, quia viri fortes nihil 5
agunt contra iustitiam & præscriptum rectæ rationis, αὐτοφόνοι autẽ contra. 6, quia viri fortes mor- 6
tem moderate metuunt, vitamq; longiorem exoptant, vt sua virtute aliis prodesse magis magisque possint. Αὐτοφόνοι autẽ vitæ pertęsi sunt, mortemque exoptant, vt per eamè malis pręsentibus, quæ tolerare nolunt, eripiãtur. Proinde errat vulgus hominum, qui viri fortis esse putat mortem sibi consciscere potius, quam graue aliquod & acerbum malum perpeti. *Error vulgi taxatur.*

14 *An homo facinorosus, qui fidenter & intrepide patitur pœnas sibi illatas sit vere & proprie dicendus fortis?*

Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia vir fortis suis factis non meretur pœnam, sed præmium. 2, quia non quælibet tolerantia seu perpessio malorum cadit in virum fortẽ; sed tantum ea, quæ honesta est. Illa autẽ externa pœnarũ perpessio est inhonesta & infamis: quippe quæ iuste infligitur homini facinoroso ad deterrendũ alios à similibus peccatis. 3, quia vir fortis ex habitu fortitudinis fidenter & intrepide omnia agit & patitur. Homo autẽ facinorosus non item. *Sentẽtia negatiua defenditur. Ratio 1 2 3*

15 *An fortitudo cadat etiam in fœminam.* *Sententia affirm. defenditur.*

Videtur fortitudo non cadere in fœminam:

tum, quia Græce dicitur ἀνδρεία ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, quod viri ſit propria virtus: tum quia fœminæ ſua natura ſunt puſillanimes, molles & impatientes. Sed
Ratio 1 contraria ſententia veritati magis eſt conſentanea: 1, quia omnis homo ſanæ mentis per naturã eſt capax cuiuſlibet virtutis ordinariæ. Ergo etiam fœmina. Et hinc rectè ait Seneca in epiſt. *Nulli præcluſa eſt virtus, omnes admittit: nec cenſum nec*
2 *ſexum eligit.* 2, quia *quod capax eſt vitii, idem capax eſt virtutis vitio contrariæ. Iam autem fœmina capax eſt puſillanimitatis & impatientiæ. Ergo etiam*
3 *fortitudinis.* 3, ſicut quidam vir animum habet effœminatum: ita contra fœmina animum habet virilem. Ergo in eiuſmodi fœminam cadere poteſt fortitudo.

16 An omnis mollities ſit vitium morale?

Sententia negat. defenditur. STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia mollities alia eſt propria, alia impropria. Propria autem non eſt vitium morale: cum nihil ali-
Ratio 1 ud ſit, quam ſpecies ſecundæ qualitatis tactilis. 2, quia mollities impropria & per metaphorã dicta
2 alia eſt naturalis, alia voluntaria. Naturalis eſt, quæ hominibus quibuſdam ineſt, vel propter naturam loci, in quo habitant, vel propter ætatem, vel ſexum. Voluntaria eſt, quæ non tam natura, quam culpa hominis contracta eſt. Prior non eſt
3 vitium morale: Poſterior autem eſt. 3, quia *ſi omnis mollities eſſet vitium morale, ſequeretur, in quodcunque ſubiectum cadit mollities, in id etiam cadere vitium morale Sed conſequens eſt falſum & abſurdum. Ergo & antecedens.*

CA-

CAPVT VI.
De Modestia.
PRÆCEPTA.

1 *Tantum de speciebus secundæ classis probitatis ad nos relatæ: Sequuntur species tertiæ classis, nempe modestia & parsimonia.*

2 *Modestia est virtus moralis, appetitum & studium honoris moderans.*

3 *Ei in excessu opponitur ambitio, in defectu contemptus honoris.*

4 *Ambitio est vitium morale, per quod homo nimium appetens & studiosus est honoris.*

5 *Contemptus honoris est vitium morale, per quod homo plane negligit & aspernatur honorem.*

QVÆSTIONES:
1 *Quid sit modestia?*

VOcabulum modestiæ apud Latinos valde est ambiguum. Interdum enim sumitur pro verecundia, vt cum Cicero libr. 2. Officiorum ait; *Si est in oratione mixta modestia grauitas, nihil admirabilius fieri potest, eoque magis, si ea sit in adolescente.* Interdum pro virtute moderante gestus & vestitum corporis, præsertim in rebus lætis & secundis: cuiusmodi est humilitas. Interdum vero pro virtute moderante appetitum & studium honoris. Et in hac postrema significatione hoc loco vsurpatur: ab aliisque definitur modo virtus, quæ mediocritatem seruat in honoribus, nobis debitis, eo modo expetendis, quo decet: modo me-

Homonymia vocabuli excutitur. *Signif.* 1 2 3 *Definitiones aliorum recensentur.*

1 diocritas recte componens appetitum irascendi,
2 vt in mediocri honore constanter præeligat id,
3 quod decet: modo virtus, per quam bonam famam in genere, & honores minores seu mediocres conuenienter ac decore appetimus, acquirimus, persequimur ac tuemur. Ex quibus definitionibus prima est legitima, si modo ad genus ipsius addatur vox, *moralis*. Reliquæ vero sunt vitiosæ. In secunda enim assignatur partim falsum genus, & subiectum recipiens; partim obiectum partiale, non totale. In tertia ponitur partim genus remotum, partim obiectum modestiæ particulare, non vniuersale & adæquatum. Idcirco in præceptis modestia à me fuit definita virtus moralis appetitum & studium honoris moderans. Quæ definitio constat ex genere proximo & differentia specifica, sumpta ab obiecto modestiæ proprio & adæquato, quod est appetitus & studium honoris, & quidem cuiuslibet, siue sit maior, siue minor, siue mediocris. Nam quod alii Aristotelem secuti modestiæ tãtum subiiciunt honores minores seu mediocres, vt hac ratione distinguatur à magnanimitate, quam dicunt versari circa honores magnos & eminentes, illa sententia non potest consistere: cum differentia secundum maius & minus non speciem variet: & præterea magnanimitas potius sit species fortitudinis, quam virtutis illius quæ appetitum honoris moderatur, vt patet ex quæstione 4. cap. præcedentis.

Superiores definitiones examinantur.

Propria definitio exponitur.

Obiectioni occurritur.

2 *An honor sit expetendus?*

Pro sententia neg. Ratio

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia honor nõ est in numero bonorum; cum sui possessorem bonum non reddat. 2, quia honoris non

ris nō minus improbi homines, quam probi ſunt participes, vt teſtatur communis experientia. 3, 3
quia honor corrumpit mores etiam proborum. Multi enim, qui probi fuerunt, dum priuatam vitam agerēt, poſtea ſimul ac ad honores peruenerunt, variis vitiis fuerunt inquinati. Vnde prouerbium ortum: *Honores mutant mores.* 4, quia non 4
tantū in priuata; ſed etiā in publica vita honoris cupiditas excitat diſcordias, rixas, ſeditiones; & cōtra concordiā, amicitiā & pacē tollit. Hinc Cic. in Lælio amicitiā ſæpe labefactari ait, ſi in honoris contentionē amici incidant: Peſtē enim nullā eſſe maiorē amicitiis, quam in pleriſq; pecuniæ cupiditatē; in optimis quibuſq; honoris certamen & gloriæ, ex quo inimicitiæ maximè ſæpe inter amiciſſimos extiterint. Et hoc etiam teſtatur hiſtoria nō tantū Romuli & Remi, qui honoris ſtudio incenſi, dum vterq; à ſe cupit vrbē cognominari, ita exarſerunt, vt eorum diſcordiā ſola alterius mors potuerit terminare: ſed etiā Cæſaris & Pompeii, inter quos honoris & gloriæ contentio tantas inimicitias iniecit, vt bellū ciuile cum plurimorum præſtantiſſimorum virorū, atq; ipſius quoq; Reipub. pernicie & interitu coniunctum excitarent. 5, quia honoris contemptum in laude ponunt nō 5
ſolum Chriſtiani, ſed etiam Ethnici. Hinc Moſes cum populo Dei maluit affligi, & exul fieri, quam pro filio Pharaonis haberi, & ſummis apud Ægyptios honoribus perfrui. Et Paulus 2. ad Corinthios cap. 11. & 12. gloriatur non de honoribus, ſed de carceribus, vulneribus, contumeliis, *&c.* Imo, ipſe Chriſtus, cuius vitam quantum in nobis eſt, imitari debemus, non exiſtimauit rapinam eſſe illam, quam cum Deo habebat æqualitatem; ſed ſe-

ipsum exinaniuit forma serui assumpta, & mortem ignominiosam vltro subiit. Hinc etiam Aristoteles *libr. 4. Ethic. Nicom. cap. 4* testatur, eos laudari solere, qui honores negligunt. Et Cicero *lib. 3. Tusc. Quæst.* ait, multos beatiores esse ob id, quod sint inhonorati. Et Cato malebat queri, cur non essent positæ statuæ Catoni, quam cur essent positæ. Idcirco etiam vere dictum videtur, λάθε βιώσας. *Sic viue vt nemo sciat te vixisse.* Item, *Bene qui latuit, bene vixit.*

Pro Sententia affirm. Rationes

1 At contra pro thesi affirmante faciunt hæc argumenta: 1, quia honor inter bona externa principatum obtinet, vt testatur Aristoteles *lib. 4. Ethic. Nicomach. c. 4.* cum ait, ἡ τιμὴ μέγιστον τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, *honor bonorum externorum est maximum.*

2 2, quia honor est præmium virtutis. Ergo cum causa efficiens honoris sit bona & expetenda, etiam honor erit talis.

3 3, quia honor hominem instigat ad virtutem honestasque actiones earumque studium auget & conseruat. Vnde etiam recte dicitur *calcar virtutis*; & à Valerio Maximo, *vberrimum alimentum virtutis.* Et hoc etiam testatur Plutarchus inquiens: οὐδεὶς φροντίζων δόξης ἀγαθῆς γίνεται ἂν φαῦλος. *nemo curans gloriam bonam euadit malus* Item, Cicero lib. 1. Tuscul. Quæst. *Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria.* Item, Ouid. 5. Tristium:

Libr. 2. titul. de antiquis institutis.

——Non paruas animo dat gloria vires,
Et fœcunda facit pectora laudis amor.

4 4, quia optimi quique Auctores nos ad honoris & gloriæ studium cohortantur. Quod non facerent, si putarent honorem non esse expetendum.

5 5, quia vita politica, quæ Rempublicam tuetur & conser-

conſeruat, ſine honore non poteſt conſiſtere. Et propterea etiam Ariſtoteles ait, *lib. 1 Ethic. cap. 5.* virum politicum non contemnere honorem. 6, 6
quia illi, qui honores appetunt, laudari; & qui negligunt, reprehendi ſolent, vt teſtatur Philoſophus *lib. 4. Ethic. Nicom. cap 3. & 4.* Hinc Auguſtinus crudeles eos appellat, qui confidenter conſcientiæ famam negligunt. Et Cicero libr. 1. Officiorum ait: *Negligere quid de ſe quiſq; ſentiat, non ſolum arrogantis eſt; ſed etiam omnino diſſoluti.* Et apud Iureconſultos ſententia recepta eſt, *honorem vitæ; infamiam morti eſſe comparandam.* 7, quia 7
honor cōciliat auctoritatem, præſertim viris politicis, aditumque parat ad præclaras actiones edendas beneque de Republica merendum. 8, 8
quia honor eſt teſtimonium honeſtæ vitæ, præſidiumque firmum aduerſus improborum calumnias. 9, quia infamia eſt auerſanda & fugienda 9
teſte Iſocrate, ad Demonicum: Δεῖ εἶναι φοβερὰν τοῖς σπουδαίοις τὴν ἐν τῷ ζῆν ἀδοξίαν· *Oportet formidoloſam eſſe probis viris vitæ infamiam.* Ergo cum contrariorum ſit contraria ratio, ſequitur honorem eſſe expetendum.

Quæſtio deciditur per theorem.

Pro deciſione obſeruanda ſunt aliquod theoremata: 1, diſtinguendum eſſe inter honorem verum & falſum, quorum ille tanquam præmium 1
ſequitur virtutem, & nonniſi iis, qui virtute præditi ſunt, debetur: hic vero viris etiam improbis tribuitur. Priorem eſſe expetendum: poſteriorem fugiendum. 2, diſtinguendum eſſe inter moderatum appetitum honoris veri & immoderatum. 2
Priorem eſſe honeſtum & licitum; poſteriorem turpem & illicitum. 3, Honorem verum mores 3

proborum nõ peieros,ſed meliores reddere. Qui enim honorẽ conſequitur,eo lętatur;&ſic alacrius agit ea, per quæ honorem illum eſt adeptus. Voluptas enim adiuuat & perficit actionem, ex qua oritur, vt docet Ariſtoteles *lib. 2. Ethicorum*
4 *Nicomach. cap. 12. & lib. 10. cap. 4.* 4. Seditiones, diſcordias & reliqua mala non ex vero honore aut iuſto eius deſiderio prouenire; ſed vel ex iniqua honorum diſtributione; vt docet Ariſtoteles *libr. 2. Politicorum*; vel ex falſo honore, vel ex improbitate eius, qui honoris inſignia malis artibus
5 affectat. 5, honoris contemptum laudari, habito reſpectu vel ad falſum honorem, vel ad immodicum, quod in pleriſque reperitur honoris deſiderium, vt horum comparatione dicantur honorẽ negligere, qui honoris exuperantiã aſpernan-
6 tur. 6, honorẽ verum in ſe quidẽ eſſe bonũ; ſed tamen nõ quemlibet cuilibet cõuenire, nec omnes
7 æque cuiuſuis honoris eſſe capaces. 7, honorem
8 ſupra meritum&dignitatem tributum obeſſe potius, quam prodeſſe: 8. Verum honorem non eſſe appellandum, qui ab improbis aut imperita plebe proficiſcitur; ſed eum tantum, qui ex iudicio bonorum & prudentium virorum defertur, vt teſtatur *Cicero lib. 3. Tuſc. ſtatim in proœmio.*

3 *Quæ cautiones in honore expetendo ſint obſeruandæ?*

Cautiones in honore expetendo obſeruandæ.

NOn ſatis eſt ſcire honorem eſſe expetẽdum, niſi etiam ſciamus, qua ratione recte experi poſſit. Obſeruandæ igitur ſunt ſequentes cautio-
1 nes: 1, vt eum honorem appetamus qui nobis cõueniat, & quo digni ſimus, nec velimus præſtantioribus pares eſſe. Siquidẽ honor ſupra meritum & di-

& dignitatem tributus obest potius quam prodest. 2, vt honorem petamus non à quibuslibet, nec à vulgo, nec ab improbis; sed à viris bonis & prudentibus, & ad quos honorum collatio pertinet. Miser enim est, qui pendet ab aura populari & mobilium turba Quiritium: cuius iudicium est instabile & incertum: Ideoque à viro magni & excelsi animi cōtemnitur. Nec improbi sciunt quid sit rectum, rectoque contrarium; ac proinde verus honor non est appellandus, qui ab his proficiscitur. Vnde etiam Cicero eam laudem veram esse pronunciat, quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerūt. Et rectè ait Hector apud Næuium: *Lætus sum laudari me abs te pater, laudato viro.* 3, vt honorē non per se expetamus, sed quatenus per eū magis idonei reddimur ad prçclara munia obeunda, cum sit testimonium nostræ probitatis & præstantiæ. Non enim viri boni & prudentes, sed ambitiosi honorē per se appetūt. Idcirco etiā *Cic. li.15. epist.4. ad Catonē* negat se vnquā gloriā per se putasse expetendam. 4, vt honorē moderate expetamus: & adepti mediocriter eo lçtemur, denegatum æquo animo feramus. Et hoc etiā vult Cic. *li.3. de Rep.* cum ait: *Vult plane virtus honorem: nec est virtutis vlla alia merces: quam tamen illa accipit facile, exigit non acerbe.* Sed si aut ingrati vniuersi aut inuiti multi aut inimici potētes suis virtutem præmiis spoliant, næ illa se tamen multis solatiis oblectat, maximeq; suo decore seipsam sustentat. Vnde idem alibi ait, *conscientiam virtuti satis amplum theatrum esse.* 5, vt honorē ex iusta causa quæramus i. ex virtute, cui soli debetur. Et hoc etiā testantur partim antiqua numismata, in quibus vir-

2
3
4
5

tutis & honoris simulacra sunt coniuncta: partim templa honoris & virtutis apud Romanos ita cõiuncta, vt non aliunde quam per virtutis templũ pateret ad templum honoris aditus Idcirco *Aristoteles lib. 4. Ethic. Nicom. cap. 3* χαῦνους καὶ ἠλιθίους, hoc est, *superbos & stultos* appellat, qui vestitu, gestu, aliisque eiusdem generis ornamentis honorem captant.

6 6, vt loci ac temporis rationem habeamus in honore expetendo & tribuendo.

4 *An vnusquisque teneatur sui honoris esse acerrimus defensor?*

Sententia affirm. defenditur. *Ratio* 1 2 3

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia honor est præmium & testimonium virtutis. Ideoque magnifacienda est, & quantum fieri potest, legitimo modo defendendus. 2, quia honor vitæ comparatur. Ergo vt vitæ; ita & honoris sui vnusquisque debet esse acerrimus defensor. 3, quia aduersus seipsum crudelis est, qui famam suam negligit, neque eam pro viribus iuste defendit aduersus sycophantas & calumniatores. 4, quia infamia vnicuique quantum fieri potest est fugienda & à se auertenda cum morti æquiparetur. Ergo è contrario honor est defendendus.

Error aliorũ taxatur.

Proinde reprehendendi sunt illi, qui nihil curant, quid de se alii sentiant, omnemque honoris tam acquirendi, quam conseruandi & tuendi curam abiiciunt.

5 *Vtrum vitæ, an honoris maior sit habenda ratio?*

Pro vita. *Arg.* 1

PRo priore parte quæstionis faciunt hæc argumenta: 1, quia vita est præstãtior honore, quatenus ab illa conseruatio totius hominis pendet; ab

ab hac autem non. 2, quia mors seu vitæ amissio totius hominis substantialem corruptionem secum trahit: honoris autem amissio minime. 3, quia vt Aristoteles docet *lib. 3. Eth. Nicom. cap. 9.* φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γὰρ, καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι· *Mors est res maxime formidabilis seu terribilis. Est enim extremum omnium rerum; & nihil amplius mortuo videtur vel bonum, vel malum esse.*

2

3

Pro honore Argum.

At contra pro posteriore parte quæstionis adducuntur hæc argumenta: 1, quia honor est præmium virtutis. Cum igitur maior sit ratio habenda virtutis, quam vitæ, videtur idem etiam de honore esse statuendū. 2, quia satius est mori, quam peccare & peccando infamiam incurrere. Idcirco etiam summa laude digna censetur Susanna, quod maluit mortem oppetere, quam pudicitiam & castitatem suam prostituere; & sic aduersus Deum grauiter peccare: contra vituperanda Lucretia, quod maluit cum Tarquinio adulterium committere, quam ab eo trucidari.

1

2

Quæstio deciditur per distinct.

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter verum & falsum honorem, itemque inter veram & falsam infamiam. Maior enim ratio habenda est veri honoris, & huic oppositæ infamiæ veræ, quam vitæ: Minor autem ratio habenda falsi honoris falsæque infamiæ, quam vitæ. Proinde vir bonus veri honoris conseruandi & veræ infamiæ fugiendæ causa mortē potius oppetere, quam viuere debet, non autem falsi honoris conseruādi, falsæque infamiæ declinandæ causa.

Porisma.

6 *An homo teneatur magis esse solicitus de tribuendo, quam de recipiendo honore?*

Sententia affirm. defenditur. *Ratio* 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia melius est honorare quam honorari, non solũ quia actio passioni, & datio acceptioni præstat: sed etiã quia honoris debiti delatio sine culpa & vitio prætermitti non potest: Is vero, cui debitus honos non tribuitur, nihil peccat, & apud se plus officii residere facile patitur. 2, quia ambitiosi sunt, qui honorari malũt, quam honorare. 3, quia honor est honorantis potius, quam honorati. 4, quia vir bonus, dum alteri debitum honorem tribuit, officio suo probe perfungitur, etiam si ipse à nullo honorem debitum recipiat.

7 *Quæ vitia modestia opponantur, & cur illa sint fugienda?*

CVm modestia sit species virtutis moralis, necesse est illam tanquam medium inter duo extrema vitia esse collocatam. Hæc vero sunt partim ambitio, quæ Græce dicitur φιλοτιμία, quatenus vocabulum illud in malam partem accipitur; partim contemptus honoris, qui Græce nuncupatur ἀφιλοτιμία. Vt enim ambitio modum excedit in appetendo, acquirendo & conseruando honore: Ita contemptus honoris à modo deficit. Sunt autem multæ rationes cur ambitio & contemptus honoris sint fugienda: *Ratio* 1 1, quia sunt vitia moralia modestiæ opposita. 2 2, quia ambitio oritur ex præsumptione, hoc est, vendicatione falsa eius virtutis quam non habemus: Contemptus vero honoris existit ex ignorantia & denegatione eius boni & virtutis, quæ in nobis est. 3 3, quia ambitio facit, vt homo maiores honores ambiat, quam vel virtus ipsius meretur, vel ratio & æquitas, præsensq; temporis & loci conditio permittit.

tit. Contemptus vero honoris facit, vt homo aut plane nullis, aut minoribus honoribus, quam par est, se dignum iudicet, & sic virtutem reprimat otioseque possideat. 4, quia ambitio est ærugo & stultitia mentis, crux ambientium, radixque & fons multorum malorum, quibus tranquillitas & honestas vitę humanæ perturbatur & inquinatur: contemptus vero honoris est languor virtutis, remoraque actionum honestarum. 5, quia vt Bernhardus ait in Sermone quadragesimæ; *Ambitio est subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea sanctuatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, ex medicina languorẽ generans.* 6, quia ambitiosus statim vt est ad honorem promotus in superbiam extollitur, iactantia effrenatur, non curat prodesse, sed gloriatur præesse; præsumit se meliorem, quia cernit se superiorem, priores dedignatur amicos, notos ignorat hesternos, comites contemnit antiquos, vultum auertit, ceruicẽ erigit, fastum ostendit, grandia loquitur, sublimia meditatur, subesse non patitur, præesse molitur; subditis onerosus, omnibus infestus, præceps, molestus, arrogans, grauis & importunus. 7, quia non tantum S. scriptura, sed etiam alii Auctores tam sacri, quam profani ab ambitione hominem dehortantur.

4
5
6
7

CAPVT VII.
De Parsimonia.
PRÆCEPTA.

1 *Fuit Modestia. Sequitur Parsimonia, quæ est virtus moralis sumptuum moderatrix.*

2 Ei opponitur partim sumptuositas, partim tenacitas.

3 Sumptuositas est vitium morale, in sumptibus faciendis modum excedens.

4 Tenacitas est vitium morale, in sumptibus faciendis ad defectum declinans.

QVÆSTIONES.

§ 1 An parsimonia sit virtus moralis?

Sentent. affirmatiua defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia parsimonia est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probe honesteque viuendum. 2, quia crebris & honestis parcendi actibus acquiritur. 3, quia sumptus œconomicos, præsertim eos, qui in vestitum & cultum corporis, in suppellectilem & ædificiorũ structuram, alimentorumque variorum & lautorum coemptionem, & id genus alia impenduntur, moderatur; prouidetque, ne quid dispendii & detrimenti res familiaris capiat: quin potius parce erogando conseruetur & augeatur. 4, quia versatur inter duo extrema vitia, nempe sumptuositatem & tenacitatem: quarum illa in excessu; hæc in defectu peccat. 5, quia parsimonia est habitus animi honestus, vtilis & laudabilis, ad eumque comparandum optimi quique auctores nos hortantur & instigant, vt eorum dicta testantur. Phocylides enim in suo poematio ait:

Ratio 1 2 3 4 5

Testimonia afferuntur. 1

'Αρχόμενος φείδου πάντων μὴ τέρμ' ἐπιδεύῃς.

2 *Incipiens parsimoniam adhibe in omnibus, ne in fine indigeas.* Item, Hesiodus *libro 1. operum & dierum sub finem* præcipit:

'Αρχ

Ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
Μεσσόθι φείδεσθαι. δειλὴ δ᾽ ἐπὶ πυθμένι φειδώ.
Incipiente dolio & finiente satiare;
Sed in medio parce: grauis enim in fundo parsimonia.

Item Lucretius: 3

Diuitiæ grandes homini sunt viuere parce,
Æquo animo: neq; enim est vnquam penuria parui.

Ouidius: 4

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Cicero in paradoxo vltimo: *O dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia.* Item, *non esse emacem vectigal est.* Idcirco etiam Marcus Cato vult *patremfamilias vendacem, non emacem esse.* Et Pompon. Atticum Cornelius Nepos laudat, quod cum opulentia afflueret, nemo illo minus emax fuerit, nemo minus ædificator. Nimirum nouerat ille Atticus, qui multa emunt, qui multas ædes extruunt, omnes sibi ipsis aditum ad paupertatem aperire, iuxta vetus illud: 5 6 7

Ædificare domos, & corpora pascere multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.

Et rectè monet Seneca: *Emas non quod opus est, sed quod necesse est.* Nec male Plautus: *Festo die quod prodegeris, profesto egere liceat, nisi pepercerıs.* Hinc Menander. 8 9 10

Εἰ μὴ φυλάττεις μικρά, ἀπολεῖς τὰ μείζονα.
Nisi custodias parua, magna perdes.

Idem Lucianus. 11

Ὡς τεθνηξόμενος τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
Ὡς δὲ βιωσόμενος φείδεο σῶν κτεάνων.
Ἔστι δ᾽ ἀνὴρ σοφὸς οὗτος, ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας,
Φειδοῖ καὶ δαπάνῃ μέτρον ἐφηρμόσατο.
Tanquam moriturus tuis bonis fruere,
Tanquam victurus parce tuis possessionibus.
Est autem vir sapiens, qui ambo hæc cognoscens,
Parsimonia & sumptui modum aptauit.

2 *An parsimonia versetur inter sumptuositatem & tenacitatem?*

Sententia affirmat. defenditur.

Ratio

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
quia parcus est medius inter sumptuosum &
tenacem. Sumptuosus enim in sumptibus facien-
1 dis modum excedit. Tenax in iisdem deficit: Par-
cus verò neque modum excedit, neq; deficit: sed
2 sumptus facit quantos, quando, vbi, quomodo
& cur decet. 2, quia Parsimonia propterea lauda-
tur, quod medium locum tenet inter sumptuo-
sitatem & tenacitatem: Sumptuositas enim & te-
nacitas propterea vituperantur, quod sint vi-
tia Parsimoniæ opposita. Vbi etiam obseruan-
1 dum est: 1, Parsimoniam Græcè dici φειδώ, φειδωλίη,
φειδωλίαν. *sumptuositatem* ἀφειδίαν: *tenacitatē* γλισχρό-
τητα, Latinè alio nomine *sordidam & immodera-*
2 *tam parcitatem*. 2 Parsimoniam differre à libera-
litate, quod illa moderatur sumptuum, præser-
tim priuatorum, erogationem: hæc beneficiorum
3 in alios collationem. 3, sumptuositatem differre à
profusione seu prodigentia, quæ Græcè dicitur
ἀσωτία, barbarè *prodigalitas*: quod illa opponatur
parsimoniæ & tenacitati; hæc liberalitati & illibe-
4 ralitati. 4 tenacitatem differre ab auaritia, quod
illa deficiat in sumptibus faciendis, & opponatur
parsimoniæ & sumptuositati; hæc verò modum
excedat in appetendis & coaceruandis diuitiis; &
opponatur αὐταρκείᾳ & ἀφιλοχρηματίᾳ

Sententia negatiua defenditur.

3 *An vllus auarus vere & proprie sit parcus?*

Ratio

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia
1 auarus est improbus: parcus verò probus. 2,
2 quia auarus vituperatur: parcus verò laudatur.
3, quia

3, quia auarus nimium appetens & studiosus est diuitiarum: parcus autem non item. 4, quia auarus est tenax: parcus autem non est tenax 5, quia auarus omnia agit quæstus seu lucri gratia: parcus autem honestatis gratia. 6, quia auarus non agit ex præscripto rectę rationis: parcus autem contrà. 7, quia auarus illicitis modis diuitias acquirit: parcus autem non. 3 4 5 6 7

4 ***An iuniores æque sint propensi ad parsimoniam ac seniores?***

Sentent. neg. defenditur.

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1. quia iuniores minus amant & curant pecuniam, quàm seniores: cum nondum indigentię molestiam experti sint, & propter imperitiam nesciant, quanta sit vtilitas pecuniæ, & quam difficulter possit acquiri. 2, quia iuniores magis sunt sumptuosi & prodigi, quàm seniores. 3, quia iuniores luxui & cultui corporis magis sunt dediti, quàm seniores. *Ratio* 1 2 3

CAPVT VIII.

De Vigilantia.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de speciebus tertiæ classis probitatis ad nos relatæ: Sequuntur species quartæ classis, nempe vigilantia & sedulitas.*

2 *Vigilantia est virtus moralis, somni & vigiliæ moderatrix.*

3 *Ei opponitur partim somnolentia, partim insomnia seu vigilia voluntaria.*

4 ***Somnolentia est vitium morale; in dormiendo modum excedens.***

5 ***Insomnia voluntaria est vitium morale, à naturali somni vsu hominem reuocans.***

QVÆSTIONES.

1 *An vigilantia sit virtus moralis?*

Sententia affirm. defenditur.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est probitas somni moderatrix. 3, quia versa-
1 tur inter duo extrema vitia, quorum vnum in ex-
2 cessu peccat, & Græcè dicitur *φιλυπνία* Latinè *so-*
3 *mnolentia*; alterum in defectu, & Græcè dicitur *ἀυ-*
4 *πνία προαιρετικὴ*, Latinè *insomnia voluntaria*. 4, quia vigilantia est habitus, qui parit homini veram laudem & commendationem; contraria vero vitia
5 pariunt vituperium. 5, quia ad vigilantiæ studium hortantur nos optimi quique Auctores, & à contrariis vitiis dehortantur.

Obiectio.

At contra hanc sententiam obiici potest: ***Nulla actio est virtus moralis. Vigilantia est actio. Ergo non est virtus moralis.*** Assumptio probatur, quia vigilantia nihil aliud est, quam actus vigilandi, qui Græcè propriè dicitur *ἐγρήγορσις* seu *γρήγορσις*.

Respondetur ad obiect.

Respondeo esse homonymiam in vocabulo *vigilantia*, quod modo sumitur pro actu vigilandi, quæ propriè dicitur *vigilatio*; modo pro habitu laudabili rectè vigilandi, seu moderandi somnum. Et sic est virtus moralis. Vbi tamen etiam obseruandum est, vocem *vigilantia* metaphoricè vsurpari modo pro industria & diligentia, quam in re aliqua adhibemus, & sic opponi incuriæ: modò

modò pro cauta & circumſpecta prouidentia; & ſic opponi ſecuritati nimiæ.

2 An ſomnolentia & inſomnia immoderata ſint vitia moralia?

MEdici inter affectus morboſos numerant ſomnum & vigiliam præternaturalem. Definiunt enim Somnum præternaturalem, quod ſit affectus prauus capitis, cuius vi homo præter naturam ad dormiendum propendet: eiuſque duas ſpecies conſtituunt, carum & lethargum, ſeu vt Latinè loquar, ſoporem & veternum. Vigiliam verò præternaturalem definiunt, quod ſit affectus prauus capitis, cuius vi homo ad dormiendum tempore ſolito ineptus redditur. Videntur igitur ſomnolentia & inſomnia immoderata eſſe vitia naturalia, non moralia. Verum, ſciendum eſt, ſomnolentiam & inſomniam immoderatam hoc loco ſumi nō pro inuoluntaria propenſione hominis ad immoderatè dormiendum & vigilandum, quę eſt morboſa affectio corporis, & à Medicis curatur: ſed pro habitu voluntario, per quem homo vltra modum naturæ conuenientem ſomno aut vigiliæ indulget; & ſic eſſe vitia moralia: tum, quia definitio vitii moralis iis competit; tum quia hominem peiorem efficiunt; tum quia vituperium & pœnam merentur.

Sentent. affirmatiua defenditur ſecundum quid.

3 An ſomnus & vigilia immoderata homini valdè ſint pernitioſa?

ETſi hæc quæſtio propriè non pertinet ad Ethicam; ſed partim ad Phyſicam, partim ad artem medicam, quę tractat de ſalubribus & in ſalubribus: tamen vt homo eo magis à ſomnolen-

Sentētia affirm. defenditur.

4 *Somnolentia est vitium morale, in dormiendo modum excedens.*

5 *Insomnia voluntaria est vitium morale, à naturali somni vsu hominem reuocans.*

QVÆSTIONES.

1 *An vigilantia sit virtus moralis?*

Sententia affirm. defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est probitas somni moderatrix. 3, quia versatur inter duo extrema vitia, quorum vnum in excessu peccat, & Græcè dicitur φιλυπνία Latinè *somnolentia*; alterum in defectu, & Græcè dicitur ἀυπνία προαιρετική, Latinè *insomnia voluntaria*. 4, quia vigilantia est habitus, qui parit homini veram laudem & commendationem; contraria vero vitia pariunt vituperium. 5, quia ad vigilantiæ studium hortantur nos optimi quique Auctores, & à contrariis vitiis dehortantur.

Obiectio. At contra hanc sententiam obiici potest: *Nulla actio est virtus moralis. Vigilantia est actio. Ergo non est virtus moralis.* Assumptio probatur, quia vigilantia nihil aliud est, quam actus vigilandi, qui Græcè propriè dicitur ἐγρήγορσις seu γρηγόρσις.

Respondetur ad obiect. Respondeo esse homonymiam in vocabulo *vigilantiæ*, quod modo sumitur pro actu vigilandi, quæ propriè dicitur *vigilatio*; modo pro habitu laudabili rectè vigilandi, seu moderandi somnum. Et sic est virtus moralis. Vbi tamen etiam obseruandum est, vocem *vigilantiæ* metaphoricè vsurpari modo pro industria & diligentia, quam in re aliqua adhibemus, & sic opponi incuriæ: modò

modò pro cauta & circumspecta prouidentia; & sic opponi securitati nimiæ.

2 An somnolentia & insomnia immoderata sint vitia moralia?

MEdici inter affectus morbosos numerant somnum & vigiliam præternaturalem. Definiunt enim Somnum præternaturalem, quod sit affectus prauus capitis, cuius vi homo præter naturam ad dormiendum propendet: eiusque duas species constituunt, carum & lethargum, seu vt Latinè loquar, soporem & veternum. Vigiliam verò præternaturalem definiunt, quod sit affectus prauus capitis, cuius vi homo ad dormiendum tempore solito ineptus redditur. Videntur igitur somnolentia & insomnia immoderata esse vitia naturalia, non moralia. Verum, sciendum est, somnolentiam & insomniam immoderatam hoc loco sumi nō pro inuoluntaria propensione hominis ad immoderatè dormiendum & vigilandum, quę est morbosa affectio corporis, & à Medicis curatur: sed pro habitu voluntario, per quem homo vltra modum naturæ conuenientem somno aut vigiliæ indulget; & sic esse vitia moralia: tum, quia definitio vitii moralis iis competit; tum quia hominem peiorem efficiunt; tum quia vituperium & pœnam merentur.

Sentent. affirmatiua defenditur secundum quid.

3 An somnus & vigilia immoderata homini valdè sint perniciosa?

ETsi hæc quæstio propriè non pertinet ad Ethicam; sed partim ad Physicam, partim ad artem medicam, quę tractat de salubribus & insalubribus: tamen vt homo eo magis à somnolen-

Sentētia affirm. defenditur.

Effecta somni immoderati recensentur. tia & insomnia voluntaria abstrahatur, placet hoc loco paucis argumentis thesin illius affirmantem probare. Sciendum igitur est, somnum immoderatum: 1, gignere copiam humorum prauorum & pituitosorum. 2, aggrauare caput ob vaporum & humorũ multitudinem, quæ inter dormiendum in eo colliguntur. 3, spiritus animales incrassare & obscurare; & sic eos ineptos reddere ad promouendam rerum intelligentiam. 4, memoriam debilitare, obliuionemque inducere. 5, cacochymiam, hoc est, malum totius corporis habitum inducere. 6, calorem naturalem & vitalem extinguere; & sic totum corpus refrigerare. 7, fastidium & nauseam excitare.

Effecta vigiliæ immoderatæ recensentur.

Similiter vigiliam immoderatam: 1, consumere humidum vitale. 2, exiccare & arefacere corpus. 3, debilitare calorem naturalem & vitalem. 4, resoluere & absumere spiritus vitales. 5, debilem & prauam concoctionem inducere. 6, profundos reddere oculos. 7, acutos & biliosos morbos excitare. 8, viuidum faciei colorem corrumpere. 9, hominem languidum & ineptum efficere ad diuturnos vocationis suæ labores obeundos.

CAPVT IX.
De Sedulitate.
PRÆCEPTA.

1. *Fuit Vigilantia; Sequitur Sedulitas: quæ est virtus moralis, laboris moderatrix.*

2. *Ei opponitur partim curiositas, partim ignauia seu incuria.*

3 Cu-

3 *Curiositas est vitium morale, in laborando modum excedens.*

4 *Ignauia est vitium morale, in laborando deficiens.*

QVÆSTIONES.

1 *An Sedulitas sit virtus moralis?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Sentent. affirmatiua defenditur.*
quia definitio virtutis moralis ei competit. 2,
quia est habitus moralis, laborem moderans. 3, *Ratio.*
quia versatur inter duo extrema vitia moralia, 1
nempe curiositatem & ignauiam seu incuriam. 2
4, quia crebris bene laborandi actibus acquiritur. 3
5, quia est qualitas, quæ per se homini verum ho- 4
norem & laudem parit. 6, quia eius opposita sunt 5
vitia moralia. 7, quia ad sedulitatem tanquam 6
speciem virtutis moralis non vulgarem tam sa- 7
cra scriptura, quam alii Auctores siue sacri, siue 8
profani homines hortantur. 8, quia *si sedulitas non esset virtus moralis, non daretur virtus aliqua, quæ hominem informaret ad seruandum iustum in laborãdo modum. Sed consequẽs est absurdum. Ergo & antecedens.*

2 *Quid sit Sedulitas, & quæ vitia ei opponantur?* *Definitiones aliorum recensentur.*

SEdulitas, quæ Græcè dicitur φιλοπονία, ἐπιμέλεια;
Latinè *solertia, industria, diligentia, assiduitas,* 1
ab aliis definitur modo virtus labores officii sui 2
pro viribus exequendi: modo virtus subeundi & 3
perferendi debitos vocationis suæ labores: modo virtus, per quam labores nostræ personæ & officio cõuenientes ita, vt decet, suscipimus, cõtinuamus ac perferimus. Illæ vero definitiones omnes nonnisi verbis discrepant ab ea, quæ in præceptis est

assignata, si modò ad genus addatur vox ***moralis.*** Dicitur autem sedulitas moderari laborem, quia ex præscripto rectæ rationis monet, cui quid, quantum, vbi, quando, quomodo, & cur sit laborandum; ne scilicet in ipsis laboribus vel suscipiendis vel sustinendis aut in excessu, aut in defectu peccetur, sed semper mediocritas, quæ in omnibus rebus est optima, obseruetur. Ac illi quidem in excessu opponitur curiositas, quæ Græcè dicitur περιεργία, ὑπερπονία, quasi dicas ***nimia operandi & laborandi industria***; Latinè alio nomine, ***nimia*** seu ***nimis accurata diligentia.*** In defectu verò ignauia seu incuria, quæ Græcè dicitur, ἀεργία, ἀπονία, ἀμέλεια, φυγοπονία, ἀπραξία, *&c.*

Curiositas quid sit.

Quomodo curiositas modum in laborando excedat.

Est autē curiositas vitium morale, per quod homo in laborando modum excedit. Id autem fit: 1. cum labores suscipit & sustinet suæ personæ & officio non conuenientes, aut saltem non necessarios & vtiles. 2, cū plus laboris, quàm oportet, vel suis vel alienis re-
1 bus impendit. 3, cum laborat quando, vbi & quo-
2 modo nō decet. 4, cum aut plane nullum aut sal-
3 tem non legitimum finem in laborando sibi ha-
4 bet propositum.

Vnde patet, sub curiositate seu περιεργίᾳ, comprehendi partim πολυπραγμοσύνην, partim ἀλλοτριοεπισκοπίαν, quarum illa facit, vt homo se multis & variis negotiis non tā suis quàm alienis & ad se nihil pertinentibus immisceat: hæc verò facit, vt homo curam & inspectionem alienarum rerum ad suum officium nihil pertinentium habeat.

...uia ...sit.

Ignauia verò ēst vitium morale, per quod homo in laborando deficit, hoc est, aut planè à labore abhorret, aut saltem minus, & remissius quàm ratio

ratio officii temporiſque & loci circumſtantia exigit, laborat.

3 *An homini laborandum potiùs ſit, quam ociandum?*

PRo theſi affirmante faciunt ſequentia argumenta: 1, quia homo ad laborandũ natus eſt, vt auis ad volandum. 2, quia melius magiſq; decorum eſt, laborare, quàm ociari. Vnde Heſiodus lib. 1. operum & dierum: *Pro labore Argum.* 1 2

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.

3. quia *ἀνύσιμον πρᾶγμα καὶ πλεισικὸν ἐπιμέλεια καὶ πόνος ἐστὶν* hoc eſt, res vtilis & ad perficiendum efficax eſt diligentia & labor, vt docet Plutarchus *in libello de inſtitut. puerorum*. Cui etiam aſtipulatur Euripides, inquiens: 3

Τὸ συνεχὲς ἔργον παντὸς εὑρίσκει τέλος.

Continuus labor cuiuſque rei inuenit finem.

Item illud Bionis: *τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίνεται.*

Diligentiæ omnia ſubiiciuntur. Item illud Virgilii;

——— *Labor omnia vincit*

Improbus. ———

4, quia labor eſt medium ordinarium, per quod Deus ſua bona largitur hominibus. Et hoc teſtatur Epicharmus, inquiens: *τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί.* *Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.* 4

5, quia laborantem Deus amat & iuuat. Et hoc teſtatur Heſiodus *lib. 1, operum*: 5

Καὶ ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν.

Et laborans multo charior immortalibus.

Item Euripides in Andromeda, cum ait:

Φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός.

Solet laborantem ſimul adiuuare Deus.

6, quia labor procreat, conſeruat & auget bona hominibus. Et hoc teſtatur Sophocles in vatibus: 6

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν,
Ἅπαντα τὰ καλὰ τοῦ πονοῦντος γίνεται.
Omnia bona laborantis sunt. Item Eurip. in Erechtheo:
Ἐκ τῶν πόνων τοι τἀγαθ᾽ αὔξεται βροτοῖς.
Ex laboribus sanè bona augentur mortalibus.

7 7, quia sine labore nihil bene inchoatur, succedit & perficitur. Et hoc testatur Phocylides.

Οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν εὐπετὲς ἔργον.
Nullum sine labore est hominibus facile opus.

Item Sophocles:

Ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ.
Vide, sine labore sanè nihil benè succedit.

8, quia, vt idem Sophocles ait *in iphigenia.*

Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαῖα χολή
Θεὸς δὲ τοῖς ἀργοῦσιν οὐ παρίσταται.
Nihil boni parit otium inane,
Deus vero otiantibus non assistit.

9 9, quia otium est irritamentum & alimentum vitiorum ac peccatorum. Homines enim nihil agendo male agere discunt.

Pro otio. At pro thesi negante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia labor consumit vires corporis & animi. 2, quia labefactat & perturbat vitæ humanæ tranquillitatem, sine qua felicitas terrena non potest consistere. 3, quia auocat hominem à rerum diuinarum & cœlestium contemplatione. 4, quia melius est nihil agere, quam malè agere.

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum est inter laborem moderatum, & immoderatum; honestum, & turpem; vtilem, & inutilem. De priore enim genere vera est thesis affirmatiua. De posteriore autem non item.

Sententia negatiua defenditur.

4. *An cuilibet quoslibet labores suscipere liceat?*

Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia labo-

labores respondere debent cuiusque vocationi & officio. Cum autem non eadem sit cuiusque vocatio & officii ratio, sequitur, neque labores eosdem cuilibet conuenire. 2, quia labores alii sunt mentales, alii corporales; & ex his alii honesti, alii turpes, alii vtiles, alii inutiles. Vt igitur cuilibet licitum est pro ratione officii & personæ dignitate suscipere labores honestos & vtiles; siue sint mentales, siue corporales: ita contra quemlibet decet fugere & intermittere labores turpes & inutiles. 2

Proinde peccant illi, qui nulla habita ratione vel officii vel status sui ex mera curiositate vel auaritia quoslibet labores suscipere & sustinere nó verentur. *Error aliorũ taxatur.*

5 *An sedulitas labores iucundos reddat?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia sedulitas hominem promptum & alacrem ad subeundos & perferendos labores reddit. 2, quia assuetudine laborandi facit, vt homo labore potius quàm otio delectetur. Et hoc etiã testatur Democritus, inquiẽs: πόνος συνεχὴς ἐλαφρότερος ἑαυτοῦ τῇ συνηθείᾳ γίνεται. *Labor continuus consuetudine seipso fit leuior.* 3. quia suggerit homini assiduam cogitationem de fine & fructu laborum, qua homo excitatur ad laborandum. 4, quia ignauia labores homini reddit molestos & ingratos. Ergo è contrario sedulitas reddit eosdem iucundos & gratos. *Sententia affirm. defenditur.* *Ratio* 1 2 3 4

Finis Libri secundi.



ETHICÆ GENERALIS LIBER TERTIVS.

In quo explicantur virtutes morales, quas homo erga alios homines potissimum exercere debet: itemque virtus heroica.

CAPVT PRIMVM De Mansuetudine.

PRÆCEPTA.

HActenus explicata est probitas ad nos potissimum relata: Sequitur probitas erga alios potissimum homines exercenda, quæ vel est ὁμιλητικὴ, *vel* κοινωνητική.

2 *Humiletica est, quæ in congressu & conuersatione cum aliis est adhibenda.*

3 *Eius variæ & diuersæ sunt species certis classibus distinctæ.*

4 *Primæ classis sunt mansuetudo & humilitas.*

Mansuetudo definitur.

5 *Mansuetudo est virtus moralis, iræ & vindictæ moderatrix.*

Eius species exponuntur.

6 *Estq; vel lenitas vel clementia.*

7 *Lenitas est mansuetudo, per quam homo in irascendo modum seruat.*

8 *Clementia est mansuetudo, per quam homo de*

mo debitum in vindicando & puniendo modum ſeruat.

9 *Manſuetudini opponitur vitium aliud in defectu, aliud in exceſſu.*

10 *In defectu opponitur lentitudo & indulgentia nimia.*

11 *Lentitudo eſt vitium morale in iraſcendo deficiens.*

12 *Indulgentia nimia eſt vitium morale, in puniendo deficiens.*

13 *In exceſſu opponitur iracundia & crudelitas.*

14 *Iracundia eſt vitium morale, in iraſcendo modum excedens.*

15 *Crudelitas eſt vitium morale, in puniendo modum excedens.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid ſit manſuetudo?*

Definitiones Ariſt. recenſentur.

MAnſuetudo Græcè πρᾳότης ab Ariſtotele definitur *lib. 4. Ethic. Nic. cap. 11.* μεσότης περὶ ὀργάς, *mediocritas circa iras.* Et *lib. 1. magn. moral c. 23.* 1
ἀνὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας, hoc eſt, *media inter* 2
iracundiam & lentitudinem. Et *in libello de virtutibus* ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπ' ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι, 3
virtus appetitus iraſcentis, per quam homines agre ad iram concitantur.

Definitiones aliorum exponuntur.

Ab aliis definitur modo mediocritas recte cõponens appetitum iraſcendi, vt in attinentibus 1
ad iram conſtanter præeligat, quod decet; modo 2
virtus mediocritatem ſeruans in ira: modo virtus, 3.

quæ compeſcit iram, hominiſque voluntatem promptiorem ad veniam, quam ad vindictam
4 reddit: modo virtus animo tranquillo & patienti
5 omnia ferens: modo modeſtia, qua ab omni inordinata ira nobis temperamus, & excitatam ſub-
6 ito refrenamus: modo fortitudo θαρραλεοτική, quæ proprie animi vim iraſcibilem concitatiorem, &
7 iram moderatur & refrenat: modo virtus iram inordinatam & vindictam refrenans: modò vir-
8 tus, quæ mediocritatem ſeruat in iraſcendo, atq; adeo in vindicando & puniendo.

Definitiones ſuperiores examinãtur. Ex quibus definitionibus poſtremæ tres ſunt legitimæ, & conſentiunt cum ea quæ in præceptis eſt tradita: ſi modo per virtutem quæ loco generis ponitur, intelligatur virtus moralis. Reliquæ vero ſunt vitioſæ: quoniam vel falſum genus, vel falſum ſubiectũ recipiens, vel falſum obiectũ, aut ſaltem non adæquatum aſſignant.

2 *Quod ſit obiectum proprium & adæquatum manſuetudinis?*

Sententia Ariſt. exponitur & examinatur. *Ira quid ſit*

ARiſtotel. obiectum manſuetudinis ponit ὀργὴν, *iram*; quæ ab eodem definitur *lib. 2. Rhetoricorum capite. 2.* ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, τῶν εἰς αὐτὸν ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως, *appetitus vindictæ apparentis cum dolore coniunctus, ortus ex apparente iniuſto contemptu ſui aut ſuorum*: Et à Cicerone *in Tuſculanis Quæſtionibus* libido puniendi iure, qui videtur læſiſſe iniuria: Item à Poſſidonio cupiditas puniendi eius, à quo te inique putas læſum. Sed quoniam manſuetudo non tantum modum ſeruat in iraſcendo; ſed etiam in vindicando & puniendo: id-

do: idcircò præter iram, illi subiicitur quoque ipsa vindicta, pœna & vltio, quæ Græcè dicitur ἐκδίκησις, τιμωρία. Et sic ex vtroque obiecto particulari obiectum proprium & adæquatum mansuetudinis conflatur. Etsi verò alii ad obiectum mansuetudinis etiam referunt omnia illa, quæ vim habent excitandi hominem ad irascendum & vindicandum: cuiusmodi sunt offensio, iniuria, damnum; potissimè autem contemptus nostri & nostrorum: tamen sub ira & vindicta commodè comprehendi possunt, tanquam causæ illius efficientes siue procreantes siue impellentes. Similiter licèt Aristoteles *lib. 3. Eudemiorũ cap. 3.* asserat mansuetudinem versari circa dolorem ex ira profectum: tamen ille dolor aut communo obiectum est mansuetudinis; aut saltem sub ira comprehenditur. *Obiectioni occurritur.*

3 *Quomodo mansuetudo rectè sit diuidenda?*

APud Aristotelem aliosque Philosophos veteres, quantum ego memini; nulla expressa reperitur mansuetudinis in species diuisio. At ex recentioribus, alii diuidunt mansuetudinem in lenitatem & clementiam: alii in lenitatem & seueritatem: alii in lenitatem & placabilitatem: alii moderationem iræ tanquam genus definiunt virtutem refrenantem vel persequentem iram & vindictam ob alius offensam: Eamque diuidunt in mansuetudinem & seueritatem, quarum illam definiunt virtutem refrenantem iram & vindictã: hanc virtutem persequentem iram & vindictam. *Aliorum diuisiones recensentur & examinãtur* 1 2 3 4

Ex quibus diuisionibus prima videtur omni-

um esse optima. Est enim officium mansuetudinis partim iram, partim vindictã moderari: quorum illud pertinet ad lenitatem; hoc ad clementiam. *Prolepsis.* Ac licet vocabulum lenitatis quandoque Synecdochicè vsurpetur pro mãsuetudine in genere: clementia verò pro illa virtute vindictæ seu pœnæ moderatrice quæ in principibus, regibus aliisque magistratibus requiritur: tamen doctrinæ distinctioris gratia lenitas rectè definitur mansuetudo iræ moderatrix: clementia mansuetudo vindictæ moderatrix.

Seueritas an sit species mã suetudinis. Quod verò ad reliquas diuisiones attinet, videtur seueritas non esse species mansuetudinis; sed potius vitium clementiæ in excessu oppositum: Quia tamen seueritas etiam Deo in scriptura tribuitur: & à magistratu etiam sæpè cum laude & honore exercetur: inde patet vocabulum seueritatis modò in bonam, modo in malam partem vsurpari. Et sic seueritas, quatenus in bonam partem accipitur, est species mansuetudinis, qua in alios grauius quidem; sed tamen iustè ob delicta animaduertitur. *Placabilitas quid sit.* Similiter placabilitas non videtur aduersè opponi lenitati, sed partim sub lenitate, partim sub clementia comprehendi. Est enim placabilitas, Græcè συγγνωμοσύνη, nihil aliud, quam virtus moralis, per quam homo offensam sibi factam facile alteri condonat, & in pristinam cum eo gratiam redit. Et sic non videtur differre à mansuetudine in genere accepta. Denique moderatio iræ cum sit actio, non potest propriè & absque tropo constitui genus mansuetudinis, & seueritatis, quatenus sunt species virtutis moralis.

4 *Quæ vitia mansuetudini opponantur?*

SIcut omnibus aliis virtutibus moralibus; ita etiam mansuetudini vitium aliud in excessu, aliud in defectu opponitur. In excessu opponitur partim iracundia, partim crudelitas. Iracundia, Græce ὀργιλότης dicta, est vitium morale in irascendo modum excedens: & diuiditur in tres species, ἀκροχολίαν, πικρότητα καὶ βαρυθυμίαν, hoc est, *excandescentiam, amarulentiam & asperitatem animi.* Excandescentia est iracundia, quâ homo subitò & apertè ob causam leuiorem irascitur, & quidem vehementius quàm oportet; sed iram citò iterū deponit, & se placari patitur. Amarulentia est iracundia, quâ homo tardius quidem irascitur; sed iram semel animo conceptam occultè fouet tam diu, donec vel vindictam exercuerit, vel temporis diuturnitate concoxerit. Asperitas animi est iracundia aperta & pertinax, quæ absque vindicta nullo modo sedari potest. Crudelitas Græcè dicta χαλεπότης; Latinè etiam sæuitia, rigiditas & inclementia, est vitium morale in puniendo & vlciscendo modum excedens. In defectu verò opponitur mansuetudini partim lentitudo, partim indulgētia nimia. Lentitudo Græcè ἀοργησία, quasi dicas, *iræ vacuitas*, est vitium morale in irascendo deficiens. Indulgentia nimia est vitium morale in puniendo & vindicando deficiens. Vnde patet mansuetudinem non tantum versari inter lentitudinem & iracundiam, vt docet Aristoteles; sed etiam inter crudelitatem & nimiam indulgentiam.

5 *An irasci homini sit licitum?*

PRo thesi affirmatiua faciunt hæ rationes: 1, *Pro ira. Ratio* 1

quia ira per se est affectus naturalis: Ideoque non
2 vitiosus. 2, quia honestum & laudabile est irasci,
quas ob causas decet, quibus decet, quomodo,
3 quando, & quam diu decet. 3, quia turpe est & vi-
tuperabile non irasci, quando, quibus, quomo-
Libr. 4. Eth. Nico. cap. 11. Et lib. 3. Eudem. cap. 3. do, quas ob causas & quamdiu decet: Et qui hoc
faciunt, appellantur ab Aristotele stulti, sensus &
doloris expertes, inepti ad propulsandam iniuri-
4 am, adeoque seruili ingenio prædití. 4, quia ira
est cos fortitudinis, qua homo acuitur ad propul-
5 sanda mala, quæ ab aliis iniustè inferuntur. 5, quia
ira Deo quoque in scriptura tribuitur. Id quod nõ
fieret, si irasci simpliciter esset malum.

Contra iram Argumenta. At pro thesi negante adducuntur hæc argu-
menta: 1, quia ira est furor & rabies mentis. 2, quia
1 inducit tremorem labiorum, dentium crepitum,
2 pallorem vultus, totiusq; corporis mutationem.
3 3, quia est calcar & incitamentum ad omnis ge-
neris peccata perpetranda. Hinc rectè Menan-
der:

Ὀργὴ δὲ πολλὰ δρᾶν ἀναγκάζει κακά.
Ira multa facere cogit mala.

4 4, quia inimica est sapientiæ & iustitiæ. Et hoc te-
statur etiam Gregorius *lib. 5. moralium*, inquiens:
*Per iram sapientia perditur, vt quid quove ordine a-
gendum sit, nesciatur.* Item, *Per iram iustitia relin-
quitur: quia dum perturbata mens iudicium sine ratio-
ne exasperat, omne, quod furor suggerit, rectum putat:
Per iram lux veritatis amittitur, quia cum menti ira-
cundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radi-
5 um suæ cognitionis abscondit.* 5, quia ira tam à sacris
quàm profanis Auctoribus prohibetur & vitupe-
ratur.

Pro

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter iram moderatam & immoderatam. Illa est, quę terminos & cancellos à recta ratione præscriptos non transgreditur; & propterea est licita: Hæc verò est, quæ contra agit. Id autem fit non tantum cum homo non irascitur, quando, quibus & cur decet; aut etiam irascitur quando, quibus & cur non decet: sed etiam quando citius & tardius, leuius vel grauius, longius vel breuius quam decet irascitur. Ideoque eiusmodi ira immoderata est illicita & fugienda. *Quæstio deciditur per distinct.*

6 An vindicare iniuriam homini sit licitum?

PRo thesi affirmante militant hæc argumenta: *Pro vindicta Argum.*
1, quia irasci, hoc est, appetere vindictam, hoc 1
mini est licitum. Ergò etiam vindicare iniuriam. 2
2, quia honestum est quandoque vindicare iniuriam; & turpe non vindicare. 3, quia vindicta nihil aliud est, quam iniuriæ contumeliæque iniustè illatæ punitio. Hæc autem per se & simpliciter 3
nō est illicita. 4, quia non tantum Deus ipse vindicat iniuriam sibi illatam; sed etiam magistratum politicum tanquam vicarium suum ad puniēdas iniurias sibi aliisq; illatas ordinauit. 5, quia 4
sine vindicatione & punitione iniuriarum, neque disciplina, neque securitas, siue domestica, 5
siue politica consistere potest. 6, quia nimia conniuentia & indulgētia, quæ adhibetur vel in condonandis vel relaxandis pœnis debitis, est vitium 6
morale. 7, quia non tantum clementia; sed etiam seueritas moderata in vindicandis, puniendisque peccatis adhibita est virtus moralis, laudeque digna censetur. 7

Contra vindictam

Pro thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, *Argum.* quia scriptura sacra non tãtum prohibet, ne vin-
1 dicemus iniurias nobis illatas; sed etiam præcipit, vt maledicentibus benedicamus, & malefacientibus benefaciamus: *Leuit.* 19. *Prouerb.* 24. *Eccle-*
2 *siastici* 28. *Matth.* 5. *Rom.* 12. *& alibi.* 2, quia cum mansuetudine, præsertim clementia, pugnat vindicatio iniuriæ. Vnde etiam *Aristoteles lib.* 4. *Eth. Nicom. cap.* 11. inquit, οὐ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικὸς, *mansuetus non est ad vlciscendum, sed potius ad ignoscendum propensus.*

Pro decisione quæstionis quidam distinguunt inter vindictam priuatam & publicam: Et illam quidem homini illicitam esse; hanc verò licitam esse asserunt. At neque omnis priuata vindicta est illicita; neque omnis publica licita. Alioquin enim sequeretur, neque patrifamiliâs concessum esse, castigare & punire suos liberos & alios domesticos peccantes: neque magistratum in vindicandis & puniendis peccatis vnquam peccare posse. Itaque distinguendum est inter vindictam moderatam & iustam, & inter immoderatam & iniustam. Illa enim homini est licita siue publica sit, siue priuata: Hæc verò contrà est illicita. Ac de priore quidem vera est thesis affirmatiua cum suis argumẽtis: De posteriore verò thesis negatiua. Inprimis verò notandum est, sacram scripturam non prohibere simpliciter priuatam vindictam; sed tantum immoderatam & iniustam, præsertim eam quando conuitium conuitio, maleficium maleficio, adeoque in genere malum malo retaliatur & compensatur.

Propria decisio subiungitur.

7 Quæ sint propria mansueti hominis officia & γνωρίσματα?

ARistoteles *lib*. 4. *Ethicor. Nicom. cap*. 11. docet mansuetum non irasci, nisi quibus, quando, quomodo, quantum & cur debet irasci. Sed vt hæc assertio Philosophi rectius intelligatur, vberius & clarius est explicanda. Sciendum igitur est, mansuetum hominem: 1, nō omnibus irasci; sed tantum iis, qui ex destinata malitia peccant, neque suorum scelerum pœnitudine ducuntur: iis vero, qui per imprudentiam peccant, aut saltem culpam deprecantur, & veniā petunt, quantum officii ratio permittit, ignoscere 2, non irasci propter leues causas; sed tantum propter graues & arduas pertinentes ad defensionem religionis, legum, patriæ, propriique honoris. 3, non nimis cito, vel tarde irasci. 4, cauere, ne primo iræ feruore & impetu eo vsque abripiatur, vt aliquid committat, quod sit vel contra honestatem vel vtilitatem ipsius, atque adeo cuius ipsum postea pœniteat. Hinc Athenodorus Philosophus Augusto Cæsari suadet, ne iratus quicquam vel dicat, vel faciat, priusquam literarū Græcarum XXIV. nomina apud se recensuerit. Idem præcipit Statius Poeta lib. 8.

Officia & notæ hominis mãsueti recensentur.

1
2
3
4

——ne frena animo permitte calenti,
Da spatium, tenuemque moram, mala cuncta ministrat
Impetus, &c.——

5, non nimis grauiter vel leuiter irasci. 6, non diu iram fouere, ne in odium degeneret. Scit enim inconueniens esse, vt homo mortalis immortalem iram gerat. Idcirco etiam Paulus *Ephes*. 4. vult, vt iram nostram dimetiamur ad solis motum, vt-

5
6

7 que tam velociter, quam sol, decurrat. 7, esse συγγνωμικὸν μᾶλλον ἢ τιμωρητικὸν hoc est, *propensum magis*
8 *ad ignoscendum, quam ad vlciscendum.* 8, non tantum condonare vindictam & pœnam ei, à quo offensus est, sed etiam eius causam irritatricem, nempe offensam & iniuriam altâ obliuione sepelire.

8 *An mansuetudini iracundia magis, quam lentitudo repugnet?*

Sententia affirm. defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia iracundia est vitium remotius à mansue-
Ratio tudine quàm lentitudo. 2, quia frequentius pec-
1 cant homines circa iracundiam, quàm lentitudi-
2 nem. 3, quia iracundia minus est accommodata
3 ad vitæ societatem hominumque conuersationem. Siquidem cum hominibus iracundis, qui vel citò & ob leuem causam vel amarulenter, vel asperè irascuntur, nemo libenter conuersa-
4 tur. 4, quia iracundia plus nocet sibi & aliis, quàm
Obseruatio. lentitudo.

Interim tamen sciendum est, lentitudinem quoque esse vitium noxium, non tantum Reipublicæ; sed etiam illi ipsi, qui eo laborat: siquidem homo lentus, vt Aristoteles docet: 1, habetur pro fatuo, qui tanquam lapis iniurias sibi illatas non sentiat. 2, pro eo, qui est ἀνδραποδώδης, hoc est, *mancipium*, seu *seruili & abiecto animo praditus, nec suæ famæ & existimationis vllam curam habet.* 3, pro eo, qui ad res bene gerendas est ineptus.

9 *An longanimitas & misericordia sint species mansuetudinis?*

[illegible]sis neg. [illegible]ditur. LOnganimitas Græcè μακροθυμία, propriè sumitur

tur pro virtute, per quam homo ad irascendũ & puniendum non est propensus. Et sic non est species mansuetudinis; sed nihil aliud, quàm mansuetudo in lenitatem & clementiam diuisa. Hinc etiam μακρόθυμος opponitur ὀξύθυμος, qui citò & subitò irascitur. Misericordia verò modò sumitur pro specie affectus naturalis, & sic est tristitia propter res aduersas alterius susceptam: modò verò pro promptitudine succurrendi miseris; & sic species est non mansuetudinis, sed liberalitatis seu benignitatis.

CAPVT II.
De Humilitate.
PRÆCEPTA.

1 *Tantum de Mansuetudine, Sequitur Humilitas: quæ est virtus moralis, rerum secundarum vsum moderans.* *Humilitas definitur.*

2 *Ei opponitur in excessu superbia; in defectu immoderata depressio.* *Eius opposita explicantur.*

3 *Superbia est vitium morale, per quod homo in rebus secundis nimium sese effert aliisque anteponit.*

4 *Immoderata depressio est vitium morale, per quod homo in rebus secundis immodicè sese infra alios deprimit & abiicit.*

QVÆSTIONES.

1 *An humilitas sit virtus moralis?* *Sententia nostra [illegible] defenditur.*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est probitas rerum secundarum vsum mo- *Ratio* 1 2

derans, seu, vt Bernhardus definit, est virtus, qua
3 vera sui cognitione sibi ipsi quilibet vilescit. 3, quia versatur inter duo extrema vitia, nempe su-
4 perbiam & nimiam suiipsius depressionem. 4,
5 quia ex se laudem & honorem meretur. 5, quia ad illius studium sacra scriptura eiusque interpretes
6 passim nos hortantur. 6, quia humilis dicitur, qui non tantum modeste de se sentit ex sensu suæ indigentiæ & infirmitatis; sed etiam hoc cultu & gestu corporis exprimit.

Pro thesi neg. Obiectiones. At pro contraria thesi afferri possunt hæc argumenta: 1, quia humilitas proprie est qualitas
1 Physica altitudini opposita: Ideoque etiam hu-
2 miliatio opponitur exaltationi. 2, quia humilitas improprie & moraliter accepta pugnat cum magnanimitate. Hæc enim secundum Aristotelem est virtus moralis, per quam homo ex merito magnis se honoribus dignum iudicat: Humilitas vero est, per quam homo magnis honoribus se indignum iudicat. Hinc etiam à Bernhardo definitur contemptus propriæ excellentiæ. Et à Basilio in Hexaemero tria esse dicuntur, quæ radicata nutriunt humilitatem, nempe, assiduitas subiectionis, consideratio propriæ fragilitatis, & conside-
3 ratio rei melioris, quæ scilicet nobis deest. 3, quia humilitas moraliter accepta à Gregorio *libr. 15. moralium* appellatur modo origo, modo mater virtutum. Et à Bernhardo *in libr. 5. de consideratione virtutum*, stabile fundamentum. Item ab Hugone *de claustro animæ libr. 3*, humilitatis melle dicuntur condiri omnia genera virtutum. Quod si igitur causa, fundamentum & condimentum differt ab eo, cuius est causa, fundamentũ & condimen-

dimentum; sequitur, humilitatem non esse virtutem moralem.

Respondeo ad primam obiectionem, esse æquiuocationem in vocabulo *humilitatis*, quod modo proprie sumitur pro qualitate physica opposita altitudini; modo improprie & metaphorice pro specie virtutis moralis, quæ Græce dicitur ταπεινοφροσύνη. *Respondetur ad obiectiones* 1

Ad alteram obiectionem respódeo, humilitatem nó pugnare cum magnanimitate: Non enim humilitas est, per quam homo magnis honoribus quibus dignus est, se indignum, aut minoribus, quam meritus est, se dignum iudicat: multo minus humilitas est contemptus propriæ excellentiæ: sed est virtus, per quam homo ex cognitione sui, & consideratione bonorum, quæ sibi adsunt; & malorum, quæ absunt, submisse de se sentit & loquitur, neminemque præ se contemnit, & sic in rerum secundarum, præsertim honorum, vsu moderate se gerit. Deus enim non vult, vt bona à se accepta abnegemus & supprimamus, sed vt ea agnoscamus, eorumque vsum aliis communicemus. 2

Ad tertiam obiectionem respondeo, humilitatem dici originem, matrem, fundamentum & condimentum virtutum, non omnium simpliciter, sed omnium cæterarum præter seipsam. Ideoque inde non sequi, humilitatem non esse speciem virtutis moralis. 3

2 *Quæ vitia humilitati opponantur?*

CVm humilitas sit virtus moralis, necesse est, vt illa media versetur inter duo extrema vitia, quorum vnum in excessu; alterum in defectu

Vitia humilitati opposita explicantur.

peccet. In excessu opponitur ei superbia: quæ vox origine videtur Græca esse, deducta à nomine ὑπερβία, significāte vim modum excedentē: & aliàs Grecè dicitur superbia, modò ὑπερηφάνεια ἢ ὑπερηφανία, quasi dicas *supereminentia*; ab adiectiuo ὑπερηφανὴς ἢ ὑπερήφανος, quod propriè significat *eum, qui super alios apparet & eminet*; deinde metaphoricè eum, qui superbus est, & animo elatus: modò ὑπεροψία, quasi dicas, *despectus & contemptus aliorum præ se.*

Superbia quid sit secundum alios.

Definitur autem superbia ab aliis modò appetitus peruersæ celsitudinis; modò inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor & reuerentia; modò amor propriç excellentiæ: modò
1 rentia; modò amor propriç excellentiæ: modò
2 defectus subiectionis hominis ad Deum, secun-
3 dum quem aliquis se extollit supra id, quod est si-
4 bi præfixum secundū diuinam regulam vel mensuram. Sed hę definitiones omnes sunt vitiosæ, siue genus spectes, siue differentiam generi additam. Cum enim superbia sit vitium morale, & per consequens habitus & qualitas mala, non potest esse vel appetitus, vel defectus; quorū ille est actio, hæc priuatio. Cumq; obiectum propriū & adęquatum superbię sit vsus rerum secundarum, quatenus ad excessum declinat, nō potest esse sola celsitudo, vel excellentia aut simile quippiam.

Propria definitio superbiæ traditur.

Itaque rectius definitur superbia, quod sit vitium morale, per quod homo in rebus secundis nimium sese effert, aliisque præponit. Eaque exeritur partim animi elatione, partim sermone cultuq; & gestu corporis nimis superbo & ambitioso. In defectu verò opponitur humilitati vitiū, quod per se quidem nomine proprio caret; dici tamen tropicè

picè poteſt immodica ſui demiſſio & abiectio.

3 An humilitas omni homini ſit colenda, ſuperbia vero fugienda?

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, *Sententia*
quia humilitas eſt virtus moralis: ſuperbia ve- *affirmat. defenditur.*
rò vitium morale. 2, quia humilitas Deo & homi- 1
nibus eſt chara & grata: ſuperbia verò odioſa & 2
ingrata. 3, quia humilitas eſt mater, fundamen- 3
tum & condimentum omnium virtutum. Superbia verò eſt initium peccati, & radix omnium
vitiorum. 4, quia ſuperbia rectè facta inquinat 4
& polluit. 5, quia apoſtaſia à Deo eſt initium ſuper- 5
biæ. 6, quia ſuperbia præcedit ruinam, Deus- 6
que tandem grauiter ſuperbos punit. Vnde Menander: Ὁ ζεὺς κολαστὴς τῶν ἄγαν ὑπερφρόνων. Et Herodotus libr. 2. Φιλέει ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.
7, quia omnis ſuperbus eſt ſtultus & inſipiens: 7
cum ſe ſuamque indigentiam & infirmitatem i-
gnoret. 8, quia qui ſe humiliat, exaltatur; & vice 8
verſâ, qui ſe exaltat, humiliatur. Hinc Auguſtinus de verbis Domini rectè ait: *Cogitas magnam conſtituere fabricam celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Item, *Omnes delectat celſitudo; ſed humilitas gradus eſt. Quid tendis pedem vltra te? Cadere vis, non aſſurgere: à gradu incipe, & aſcendiſti.* Vbi etiã humilitatẽ vocat medicinã, omnib. conſulentem, omnia tumentia comprimentem, omnia tabeſcentia reficientem, omnia ſuperflua reſecantem, omnia deprauata corrigentem.

In quam ſententiam etiam Chryſoſtomus *in Policratico libro 3.* ait: *Quiſquis gradus propriæ celſitudinis amat, humilitatis cultum*

in moribus diligentissime teneat. Nam qui ab humilitatis operibus recedit, à dignitatis fastigio tumoris pondere cadit. Item Isidorus in Synonymis: *Esto paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quanto*
9 *fueris in oculis tuis despectior.* 9, quia hominis sapientiam affectantis primum est contemplari, quid ipse sit, quid intra se, quid extra, quid supra, quid infra, quid contra, quid ante, quid postea. Hæc consideratio, quadripartitum parit fructum, vilitatem sui; charitatem proximi, contemptum mundi, amorem Dei, vt docet Chrysostomus *in*
10 *tractatu de Symbolo.* 10, quia virtutum stabile fundamentum est humilitas, quæ si omittitur, virtutum congregatio nonnisi ruina est, vt ait Bernhardus. Cui consentit Gregorius *lib. 34. moralium.* Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in
11 ventum puluerem portat, 11, quia non tantum S. scriptura, sed etiam profani Auctores omnem hominem ad humilitatem hortantur, & à superbia dehortantur. Hinc Euripides:

Φρονεῖν θνητὸν ὄντ᾽ οὐ χρὴ μέγα.
Non decet mortalem superbire.

CAPVT III.
De Concordia.
PRÆCEPTA.

1 *Fuit virtus homiletica primæ classis: Sequitur ea, quæ est secundæ classis, & sub se complectitur concordiam & synceritatem.*

2 *Concordia est virtus moralis, per quam homo*

homo consensionem & pacem debitam cum omnibus inire & colere promptus est.

3 *Ei in excessu opponitur discordia; in defectu* μισανθρωπία *seu* vitæ solitariæ studium.

4 *Discordia est vitium morale, per quod homo à consensione & pace debitâ cum aliis colenda est alienus.*

5 *Ei subiicitur litigiositas & pugnacitas.*

6 *Litigiositas est vitium morale, per quod homo propensus est ad litigandum cum aliis.*

7 *Pugnacitas est vitium morale, per quod homo propensus est ad pugnandum cum aliis.*

8 *Misanthropia est vitiũ morale per quod homo consortium hominum declinat, & vitæ solitariæ est studiosus.*

QVÆSTIONES.

1 *An concordia sit virtus moralis?*

PRo thesi affirmante faciunt hæc arguméta: 1, quia definitio virtutis moralis concordiæ cõpetit. 2, quia est probitas, per quam homo cõsensionem & pacem debitam cum omnibus inire & colere prõptus est. 3, quia à concordia profluunt actiones honestæ & laudabiles, cuiusmodi sunt studium consensionis & pacis, & odium dissensionis, litigii & pugnæ. 4, quia discordia opponitur concordię tanquam vitium morale. 5, quia ad concordiam sectandam & colendam tanquam virtutem non vulgarem hortantur nos non tantum sacræ literæ; sed etiam alii grauissimi Aucto-

Pro sententia affirm. Argumenta.
1
2
3
4
5

res.6. quia qui concors est & pacificus, is habetur pro viro probo, laudeque & honore dignus iudicatur.

Pro thesi negatiua arg. At cõtrà pro thesi negante afferri possunt hęc

1 argumenta: 1, quia cõcordia nihil aliud est, quàm conuenientia cordium & animorum, seu, vt clarius loquar, est identitas voluntatum & affectuum in diuersis hominibus. Eiusmodi autem conuenientia est relatio, & ex cõsequenti non est virtus moralis: cum hæc non sit relatio, sed qualitas.

2 2, quia concordia est species amicitiæ politicæ teste Aristotele *lib. 9. Ethic. Nicomach. c. 6. & lib. 7. Eudem. cap 7.* Amicitia autem non est virtus mo-

3 ralis, sed eius effectum. Ergo neque concordia. 3, quia concordia cadit etiam in improbos: virtus autem moralis non cadit in improbos.

Quæstio deciditur per theorem. Pro decisione quæstionis obseruanda sunt sequentia theoremata: 1. Vocabulum concordiæ,

1 quę Græcè dicitur ὁμόνοια ἢ ὁμοφροσύνη esse ambiguum, & modò sumi pro conuenientia cordium & animorum; seu identitate voluntatum & affectuum in diuersis hominibus; modò pro habitu morali, per quem homo consensionis & pacis amans est & studiosus, qui ab aliis φιλοσυχία dicitur. Ac in priore quidem significatione non esse virtutem

2 moralem; in posteriore verò esse. 2, vocabulum concordiæ in priore significatione rursus duobus modis sumi: vel propriè, pro consensu proborum in rebus bonis; & sic in improbos non cadere; vel impropriè pro consensu improborum in rebus malis, qui alio nomine dicitur conspiratio, coniuratio. Atque hoc etiam expresse docet Aristoteles *libro 7. Eudemiorum capite 7.* cum ait:

"Εοικε

Ἔοικε ἡ ὁμόνοια οὐχ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδ' ἡ φιλία· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη καὶ φύσει σπουδαία. Διὸ οὐκ ἔστι τοὺς φαύλους ὁμονοεῖν. ἑτέρα, καθ' ἣν καὶ οἱ φαῦλοι ὁμονοοῦσιν, ὅταν τῶν αὐτῶν τὴν προαίρεσιν καὶ ἐπιθυμίαν ἔχωσι. *Videtur concordia non vno modo dici, sicut neque amicitia; sed alia quidem prima & natura bona, secundum quam improbi concordes esse nequeunt: alia secundum quam etiam improbi sunt concordes, quando earum rerum electionem & cupiditatem habent.* 2 Quando igitur Aristoteles *libro 9. Ethicorum ad Nicomachum* ait, concordiam esse tantum proborum, non autem improborum, illud effatum Philosophi intelligendum est de concordia propriè, non impropriè dicta. Secundum hanc enim soli probi sunt concordes, non autem improbi, vt patet ex rationibus in citato loco ab eo allatis. *Soli probi propriè sunt concordes.* Illi enim soli primum secum & inter se consentiunt, & in iis, vt ita loquar, versantur: 1 Deinde voluntates habent stabiles, quæ non instar Euripi fluunt & refluunt: 2 Tertiò nonnisi iusta & vtilia volunt & communiter appetunt. 3

2 *An concordia differat ab homodoxia?*

Aristoteles *libro 9. Ethicorum Nicomach. capite 6.* distinguit inter ὁμόνοιαν & ὁμοδοξίαν, hoc est, concordiam & opinionum cõsensum. *Thesis affir. defenditur.* Ait enim 1. illam tantum esse inter notos; hanc verò etiam inter ignotos. *Differentia.* 1 2. illam versari περὶ τὰ πρακτά, *circa res agendas*; cuiusmodi sunt bona illa, quæ ad conuictum mutuum & societatem hominum, & tam priuatam, quàm publicam vtilitatem pertinent. 2 Hanc vero περὶ τὰ νοητὰ, *circa res contemplandas*, cuiusmodi sunt verum & falsum. His

addi possunt declarationis gratiâ adhuc duæ aliæ
2 differentiæ: 1, quod concordia partim est virtus moralis, partim voluntatum & affectuum in diuersis hominibus circa rem agendam consensus: homodoxia verò est opinionum seu sententiarum, circa quas ratio & intellectio hominis versatur,
4 consensus. 2, quod concordia potest etiam esse inter heterodoxos, hoc est, eos, qui opinionibus inter se discrepant: & homodoxia inter discordes.

3 *An concordia conseruatrix rectè dicatur æqualitas?*

STatuitur thesis affirmatiua. Sicut enim inæqualitas parit & alit discordiam: ita contrà æqualitas, concordiam. Et hoc etiam testatur commune prouerbium ἰσότης πόλεμον οὐ ποιεῖ. hoc est, *æqualitas bellum non parit*. Idem affirmat Aristoteles *in libro de mundo cap. 5.* cum inquit, τὸ ἴσον σωστικόν πως ἐστὶν ὁμονοίας, *æqualitas cõseruatrix quodammodo est concordiæ*. Item, *in lib. 5. Polit.* cum asserit seditionem oriri, quando minores fiunt æquales, & æquales maiores.

4 *An concordia semper sit honesta & vtilis, & sic cum omnibus colenda?*

Quæstio deciditur per distinct.

SI quæstio intelligatur de concordia quatenus sumitur vel pro consensu proborum in bonis, vel pro specie virtutis moralis; sic thesis affirmatiua simpliciter est vera. Eiusmodi enim concordia nunquam est turpis & noxia. Et de ea verum est, quod Salustius ait in bello Iugurthino: *Concordia res paruæ crescunt; discordia maximæ dilabuntur.* Id quod etiam docere voluit Scilurus, quando octoginta filiorum pater morti iam vicinus

nus fasciculum ex iaculis vnicuiq; porrigens confringere iussit. Cum autem defessi omnes nihil effecissent, ipse singillatim extrahens iacula, omnia facilè fregit: hoc ipso argumento cõcordiæ atq; vnionis vtilitatem monstrauit. Si verò intelligatur quæstio de cõcordia impropriè dicta, cuiusmodi est improborum in malis consensus & conspiratio, sic thesis negatiua simpliciter est vera. Talis enim concordia nunquam est honesta & vtilis: sed semper turpis & noxia. Et hoc etiam innuit Aristoteles *lib.2. magn. moral. cap.12.* cum ait: οἱ φαῦλοι ταὐτὰ προαιρούμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες βλάπτουσιν ἀλλήλους, hoc est, *improbi eadem praeligentes & concupiscentes nocent sibi inuicem.* Hinc etiam sicut aliarum rerum diuersarum in vnum corpus commixtarum; ita etiam improborum consensus non ineptè à quibusdam dicitur concordia discors: quia licèt in aliqua re consentiant improbi: tamen fine & modo agendi inter se dissentiunt. Vnde vlterius patet, concordiam cum probis semper esse colẽdam: cum improbis verò nonnisi quatenus recta ratio suadet & permittit.

5 *An discordia sit vitium morale; ideoque semper fugienda?*

VOcabulum *discordiæ* perinde ac *concordiæ* non semper vno & eodem modo vsurpatur. Quandoque enim sumitur pro dissensu cordium & animorum seu diuersitate voluntatum & affectuum in quibusdã hominibus. In qua significatione ab aliis definitur modò disgregatio voluntatum in diuersa, quâ voluntas vnius fertur in vnum, & voluntas alterius fertur in aliud: modò diuersio aliquorum, quos amoris vinculum col- *Quæstio explicatur per distinct.* *Homonymia vocabuli excutitur.*

ligauit. Et sic non est vitium morale, quia non est qualitas, sed vel relatio, vel actio: Quandoque sumitur pro habitu morali, per quem homo alienus est à consensione & pace debitâ cum aliis ineundâ & colendâ. Et sic est vitium morale, quod sub se partim φιλονεικίαν, *litigiositatē*, partim φιλομαχίαν, *pugnacitatem* complectitur. Et quatenus est vitium morale, semper est fugienda: cum sit turpis & noxia, ad eamque fugiendam non tantum sacræ literæ; sed etiam profani autores nos grauiter hortantur.

Obseruatio adiicitur. Interim sciendum est, discordiam, quam vel probi habent cum improbis, vel improbi inter se, non esse malam sed bonam: Ideoque nō semper fugiendam. Vnde rectè Gregorius *libr. 33. moralium* ait: *Sicut noxium esse solet, si vnitas desit bonis: ita pernitiosum est, si sit in malis. Peruersos quippe vnitas corroborat, dum concordant, & tanto minus corrigi possunt, quantò magis vnanimes fecit.* Cum quo etiam consentit Isidorus libro 3. de summo bono inquiens: *Concordia malorum contraria est bonorum: & sicut optandum est, vt boni pacem habeant ad inuicem: ita optandum est, vt mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si vnitas non diuiditur malorum.*

CAPVT IV.

De Synceritate.

PRÆCEPTA.

Synceritas definitur. I *Adhuc de Concordia: Sequitur Synceritas, quæ est virtus moralis, per quam homo in omnibus*

omnibus factis & dictis suis ingenuè & apertè vti decet, sese gerere promptus est.

2 Estq; vel candor, vel veracitas. *Eius species explicantur.*

3 Candor est synceritas, per quam homo nihil fucatè & simulatè, contra quam decet, agit.

4 Veracitas est synceritas, per quam homo ad patefaciendum & dicendum verum propensus est, & à mendacio abhorret.

5 Synceritati opponitur insynceritas; quæ est vitium morale, per quod homo in factis & dictis suis insyncere sese gerere solet. *Opposita declarantur.*

6 Estq; vel hypocrisis vel mendacitas.

7 Hypocrisis est insynceritas per quam homo fucatè & simulatè, contra quam decet, agit.

8 Mendacitas est insynceritas, per quam homo ad mentiendum est procliuis.

9 Eius species sunt partim arrogantia & dissimulantia, partim assentatio & obtrectatio.

10 Arrogantia est mendacitas, quâ homo vel, ea quæ non habet, dicit se habere, vel ea, quæ habet magis quàm decet, gloriosè iactat & venditat.

11 Dissimulantia est mendacitas, quâ homo ea, quæ habet, abnegat & extenuat.

12 Assentatio est mendacitas, qua homo alterius bona falsò & immodicè prædicat placēdi causa.

13 *Obtrectatio est mendacitas, quâ homo alterius facta vel dicta in deteriorem partẽ rapit & interpretatur.*

QVÆSTIONES.

1 An synceritas sit virtus moralis?

Quæstio explicatur per distinct.

VOcabulum synceritatis modò Physicè, modò Ethicè vsurpatur. Physicè sumitur modò pro integritate, qualis est in corporibus illæsis & non mutilatis; modò pro puritate, qualis est in corporibus, quæ nihil substantiæ heterogeneæ aut excrementitiæ sibi habent admixtum. Et sic non est virtus moralis. Ethicè verò sumitur pro habitu ἀνυποκρίτως καὶ ἀκιβδήλως, hoc est, ingenuè, cãdidè & apertè sine dolo malo agendi, qui Latinè per metaphoram dicitur modò integritas, modò simplicitas opposita duplicitati, Germanicè Auffrichtigkeit oder Unfalschheit. Et sic est virtus moralis: tum, quia definitio virtutis moralis ei competit: tum, quia est probitas, per quam homo ingenuè & apertè sese in omnibus factis & dictis, vti decet, gerere promptus est: tum, quia tam sacra scriptura, quàm profani auctores ad synceritatem colendam tanquam virtutem moralem nos hortantur: tum denique, quia insynceritas, quę ei opponitur, pro vitio morali valdè fœdo & od oso ab omnibus habetur. Hinc *Plato libr. 5. de legibus* ait: *Decet quemlibet virum ad hoc vnum vnicè eniti, ne ipse vnquam erga vllum sit insyncerus, sed semper simplex & verax.* Et Achilles apud Homerum ait, se hominem duplum & insyncerum perinde odisse ac inferni portas.

Homonymia vocabuli exponitur.

Synceritas Ethicè accepta est virtus moralis.

Ratio 1 2 3 4

Iliad. 1.

Ἐχθρὸς

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ εἴπῃ.
Odi equidem ceu claustra Erebi, quicunque loquuntur
Ore aliud, tacitoque aliud sub pectore condunt.

2 *An synceritas differat à veracitate?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia synceritas est genus veracitatis tanquam speciei, & sic eâ latius patet. 2, quia synceritatis obiectum adęquatum sunt tam facta, quàm dicta externa hominis, quatenus sunt informanda vt ab omni fuco, simulatione & dolo malo absint. Veracitatis verò obiectum adæquatum sunt sola dicta, siue ore prolata, siue scripta. *Sentētia af-fir. defendi-tur.* *Ratio* 1 2

Verum, huic sententiæ videtur omninò refragari Aristoteles. Nam *libr.4. Ethic. Nicom. cap. 13.* expresse asserit, hominem ἀληθεύειν καὶ ψεύδεσθαι ὁμοίως ἐν λόγοις, καὶ πράξεσι, καὶ προσποιήματι, *veritatem colere & mentiri pariter in dictis, factis, & simulatione.* Item ἀληθευτικὸν εἶναι καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ, *veracem esse & vita & oratione;* qui ea, quæ habet, in se esse cōfitetur, neque ea exaggerat vel extenuat. *Obiectio* 1

Hinc etiam ab iis, qui Aristot. sequuntur, veracitas definitur virtus: modò, quâ studemus vt oratio, gestus & omnis vitę nostræ actio conueniat cum mentis nostræ sententiâ, cum voluntate & affectu nostro; atque adeo per quam ita agimus & loquimur, vt sentimus & affecti sumus, nihil addendo, nihil detrahendo, aut noxiè dissimulando: modò virtus, per quam ita voluntatem nostram, & ex voluntate promanantes sermones, gestus & actiones omnes ita moderamur, vt sermo, gestus & actio habeat in se imaginem & similitudinem cogitationum, volitionum & affectuum nostro- *Veracitas quid sit se-cundum A-ristoteicos.* 1 2

3 rum: modò virtus, per quam ad nos & ad alios pertinentia talia patefacimus, qualia sunt; & potius nostra minuimus, quam augeamus:
4 modò virtus in vita veritatem & mendacium obseruans:
5 modò virtus modum in sermonibus & a-
6 ctionibus, quoad verum obseruans: modò affectus orationis & factorum conueniens menti seu
7 eius conceptui: modò virtus studens dicere & facere congruentia cum rebus.

Respondetur ad obiect. Responderi autem potest veracitatem, quæ ab Aristor. dicitur ἀλήθεια, ab aliis φιλαλήθεια, ἀψεύδεια, modò strictè sumi in Ethicis pro virtute veritatem orationis moderante: modò verò latè pro synceritate, quæ veritatem tam in actionibus, quàm sermonibus moderatur. Et in hac postrema significatione in citato loco ab Aristotele vsurpari: Interim tamen veracitatem tantum circa sermonem versari.

3 *An synceritas rectè distribuatur in candorem & veracitatem?*

Sententia affirmatiua defenditur. ETsi vocabulum tam candoris quàm veracitatis frequenter ab Auctoribus sumitur impropriè & per synecdochen speciei pro synceritate in genere: tamen in accurata docendi ratione videtur distinguendum esse inter synceritatem, candorem & veracitatem, tanquam inter genus & species. Synceritas enim est genus, cui candor & veracitas tanquam species subiiciuntur. Et sicut synceritas in genere moderatur tam facta quàm dicta hominis, vt ab omni fuco & falsitate sint remota: ita candor moderatur sola facta; veracitas verò sola dicta. Et sicut synceritas in genere Græcè dicitur εἰλικρίνεια. ita candor ἀνυπόκρισια

κρισία, q.d. *carentia hypocrisis*; veracitas verò φιλαλήθεια, quasi dicas, *amor seu studium veritatis*. Sicut etiam syncerus in genere dicitur εἰλικρινὴς ita in specie candidus dicitur ἀνυπόκριτος & verax φιλαλήθης ἢ ἀληθευτικός.

4 *An sit discrimen inter veritatem & veracitatem?*

Veritas propriè sumpta differt à veracitate.

ETsi vocabulum *veritatis*, sicut & ἀληθείας, sæpissimè vsurpatur tam à sacris, quàm profanis auctoribus pro veracitate: tamen propriè loquendo veritas & veracitas inter se differunt: 1, quia veritas est attributum generale entis, quod
partim rebus, partim conceptibus, partim verbis 1
inest, vt *lib. 2. Metaphysicæ cap.* 8 prolixè docetur:
veracitas autem, prout ab Ethico vsurpatur, est
attributum solius hominis. 2, quia veritas in ge- 2
nere est congruentia seu conformitas entis cum
suo Archetypo. Veracitas autem est virtus moralis, per quam homo ad verum patefaciendum &
dicendum procliuis redditur. 3, quia veritas, præ- 3
sertim in verbis, est obiectum, circa quod veraci-
tas versatur. 4. quia veritas alia est rerum, alia cō- 4
ceptuum, alia verborum: & quælibet est vel incomplexa, vel complexa. Veracitas autem hoc modo non diuiditur. Hinc Dominus Goclenius *disputat. Ethicor.* 8. distinguit inter veritatem Ethicam & Logicam: & hanc quidem dicit esse, cum oratio nostra cum re consentit: illam vero esse virtutem modum in sermonibus & actionibus, quoad verum obseruantem. Intelligit autem per veritatem Ethicam ipsam veracitatem.

5 *An viro bono licitum sit interdum simulare & dissimulare?*

Pro thesi negatiua argumenta. PRo thesi negante afferuntur hæc argumenta: 1, quia vir bonus omnia debet agere syncere & candide. Qui autem simulat vel dissimulat, is non agit syncere & candide. Simulare enim est, id, quod non est, esse fingere: dissimulare vero est, id, quod est, non esse fingere: 2, quia viro bono non est licitum fallere & decipere alios. Qui autem simulat vel dissimulat, ille fallit & decipit alios: 3, quia hypocrisis & dissimulantia sunt vitia moralia, à quibus simulare & dissimulare tanquã effecta oriuntur. Sicut ergo vitia moralia viro bono repugnant: ita etiam eorum effecta.

Pro thesi negatiua arg. At contra pro thesi negante adducuntur hæc argumenta: 1, quia viro bono licet occultare consilia sua, ne impediantur. Id autem fieri non potest sine simulatione. 2, quia viro bono licet in ludis scenicis præ se ferre personam alienam, variosque illius affectus, gestus, facta, & dicta, etiamsi talis persona reuera non sit. Id autem non potest fieri sine simulatione. 3, quia in bello prudenti Imperatori licet maiores vires maioremq; commeatus copiam, quam reuera est, simulare, vt hostem fallat & subditos suos tueatur. 4, quia non tantum Dauid simulatione vsus est, cum ad vitandum periculum, in quo apud Achin regem Geth inciderat, faciem suam mutaret, seque stultum fingeret: sed etiam ipse Christus, cum Luc. 28 v. 28 coram duobus discipulis Emauntē euntibus fingeret se longius profecturum esse. 5, quia viro bono licet ironice loqui: Ideoque inter tropos numeratur à Rhetoribus Ironia. Id autem non

(Margin: 1 · 2 · 3 · 1 · 2 · 3 · 4 · 1. Sam. 21. v. 13. · 5)

non potest fieri sine simulatione. 6, quia si viro bono non licitum esset interdum simulare & dissimulare, male fecisset Socrates, qui simulatione & dissimulatione vsus est aduersus Sophistas, dū illos vltra meritum commendauit & se nimium depressit dicens, se nihil scire. 7, quia viro bono licet honeste iocari. Id autem sine simulatione& dissimulatione fieri non potest. 6 7

Quæstio deciditur per distinct.

Pro decisione quæstionis obseruandum est, simulationem & dissimulationem aliam esse honestam & licitam; aliam inhonestam & illicitam. Prior ęst cum fingimus aliquid esse vel non esse, non animo iniuste fallendi & nocendi, neque animo consequendi maiorem, quam par est, honorem, vel quęstum; neque animo euitandi& detrectandi officia Deo & proximo debita, præsertim patriæ, parentibus, cognatis&amicis; sed animo vel probandi, vel iuste reprehendendi alios, vel declinandi iuste impedimenta & pericula imminentia, vel repræsentandi aliorū mores ad imitandum vel fugiendum propositos, vel hostes patriæ reprimendi & superandi; vel iocandi & delectandi. Posterior est, cum fingimus aliquid esse vel non esse, plane alio & contrario fine& modo. De priore intelligenda est thesis negatiua: De posteriore thesis affirmatiua cum suis argumentis.

6 *An viro bono liceat interdum fallere & decipere alium?*

Pro thesi affirm. Argumenta.

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumēta: 1, quia viro bono licet interdum simulare & dissimulare. Ergo etiam fallere & decipere alium: cum hoc ex illo sequatur. Hinc dolus in genere à Seruio Iurisconsulto definitur machinatio quæ- 1

dam alterius decipiendi causâ, cum aliud agitur,
2 aliud simulatur. 2, quia quidam dolus non pugnat cum charitate proximi; sed cum ea consentit: quippe qui vsurpatur aut ad legitimam sui vitæque suæ defensionem, aut proximi vel iuuandi vel conseruandi vel à malis auertendi gratiâ. Eiusmodi dolus est, cum viator latronem decipit aut simulando aliam viam, aut à via trita declinando: item, cum Medicus ægrotum decipit, sanitatis restituendæ gratiâ, vt is, qui febricitantem ita circumueniebat, vt bibendo aquam putaret se bibere vinũ. Similis dolus fuit, quo Dauid decepit Regem Palæstinorum, simulando se stultum.
3 3, quia in bello probo imperatori licet insidias struere, omnisque generis strategematis ad
Pro thesi negatiua arg. circumueniendum & fallendum hostem vti. At contra pro thesi negante adducuntur hæc argu-
1 menta: 1, quia pugnat cum synceritate fallere & decipere alium. Ergo viro bono non licet: quip-
2 pe in quo synceritas maximè requiritur. 2, quia
3 vir bonus debet esse ἄδολος, *expers doli*. 3, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona.

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis quidam distinguunt inter dolum bonum & malum. Dolum bonum
secundum alios. vocant, qui nemini contra præscriptum rectæ rationis nocet, prodest autem quibusdam. Dolum malum vocant, qui semper contra præscriptum rectæ rationis aliis officit & nocet. De priore verum esse aiunt quod eo vti liceat: De posteriore autem alii ex his asserunt simpliciter verum esse; alii secundum quid. Licèt enim negent dolo malo vtendum esse erga amicos & eos, erga quos synceritatem adhibere conuenit: tamen asserunt

eodem

eodem tanquam armis vti licere aduersus hostes, quos vel Deus ipse, vel Respublica, vel legitimus Magistratus tales declarauerit; modò iuramentum non sit interpositum, aut alioquin fides hosti de non fallendo sanctè data fuerit. In illo enim casu ne aduersus hostes quidem dolo malo licitum esse vti: nisi fortassis altera pars, cui iuratum est, à conditionibus & pactis prior discesserit: Siquidem tunc sententiam vulgo iactatam locum habere:

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Sed hæc sententia videtur non esse approbanda; quin potius statuendum esse, quod dolo malo simpliciter viro bono vti non liceat. Ad finem enim bonum & honestum mediis bonis & honestis, non malis & turpibus est contendendum. *Posterior decisio improbatur.*

7 *An viro bono semper sit dicendum verum & quidem vniuersum, quod nouit?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia arcana suæ fidei commissa non debet diuulgare vir bonus. 2, quia consilia sua quæ sine damno & periculo non possunt patefieri, celare debet. 3, quia dona sibi à Deo collata passim & apud omnes prædicare non debet, ne ineptus & futilis habeatur. 4, quia errata sua & proximi occultare debet, neque apud alios temerè & sine graui vrgente causa patefacere. 5, quia ipse Christus in nouo testamento sæpè præcepit, ne sua miracula aliis patefierent. *Pro Sentent. neg. arg.* 1 2 3 4 5

At contra pro thesi affirmante pugnant hæc argumenta: 1, quia vir bonus debet esse verax. Veracitas autem est virt. mor. per quā homo ad verum *Pro thesi affirm. Argumenta.* 1

2 dicendum propensus redditur. 2, quia mendacis est, cum ea, quæ sunt, non esse dicere, aut minora quam sunt: tum ea, quæ non sunt, esse dicere, aut
3 maiora quam sunt. 3, quia iustum est, rebus suas voces reddere, & proximo verum dicere, quod
4 ei debetur. 4, quia falsum testimonium viro bo-
5 no nunquam est dicendum. 5, quia vir bonus Deum imitari debet. Is autem semper verum dicit.
6 6, quia non tantum sacra scriptura, sed etiam profani auctores ad verum loquendum nos hortantur: Hinc Christus *Matth.* 5. præcipit: Sermo vester sit Est, est; Non, non; hoc est, sermo vester vere affirmet vel neget. Et Augustinus vtrumque reum esse ait, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat.

Quæstio traditur per theorem. Pro decisione quæstionis notanda sunt sequétia theoremata: 1, Non cuivis, neque quovis tem-
1 pore, neque de qualibet re semper verum dicendum esse. 2, à nemine id exigi, vt verum vniuer-
2 sum, quod nouit, depromat; præsertim nulla vr-
3 géte necessitate. 3, Virum bonum semper debere verum dicere, quibus, quando, cur, quantum &
4 quomodo debet. 4, Virum bonum non peccare quando verum non dicit, quod tacendum est,
5 aut ad quod dicendum non est ratione officii obligatus. 5, aliud esse, non dicere verum, aliud fal-
6 sum dicere. Illud enim tacendo etiam fieri posse: hoc vero non. 6, non semper falsum dicere, qui minus, quam est, dicit. Maius enim includit in se minus, ideoque eum, qui 50. habet florenos, vere dicere posse se 20. viginti habere; quamuis non
7 totum, quod habet, exprimat. 7, aliud esse, diuer-

sum

sum quid dicere à veritate, aliud contrarium veritati dicere: Ideoque sæpè fieri, vt non dicamus verum, & tamen falsum non dicamus: quando nempe vel diuersum quid respondetur ab eo, quod quæritur, vel indirectum quid respondetur. 8, nudam, apertam & directam veritatem in pluribus casibus & cum prudentia, & cum taciturnitate pugnare. 8

Errant igitur illi, qui existimant, in veritate dicenda nullam esse habendam rationem circumstantiarum loci, temporis aut personarum; sed planissimè & liquidissimè verum vbique semper & apud quosvis dicendum esse. *Error aliorũ taxatur.*

8 An viro bono vnquam liceat mentiri?

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia mendacium est falsiloquium, iniusto proposito fallendi & nocendi probatum. 2, quia mendacium per se est turpe & vituperabile, vt docet Aristoteles *lib. 4. Ethic. Nicom. cap.* 13. 3, quia mendaciũ Deo & hominibus est exosum. 4, quia mentiendo homo fidem & authoritatem sibi ipsi abrogat, vt postea non facilè ei credatur, neque vtiliter queat admonere, arguere, aut consilium, quemadmodum oportet, aut cum fructu dare. 5, quia omne mendacium humanę societati aduersatur, quæ conseruari non potest, cum vnus alteri animi sui sensa non verè, sed falsò verbis cõmunicat. 6, quia tam sacræ literæ, quàm profani authores nos ad fugiendum mendacium hortantur. Hinc Leuitici cap. 19. dicitur: *Ne mentiamini, nec decipiat vnusquisque proximum suum.* Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquamini veritatem vnusquisque cum proximo suo.* Quibus consentit

Sentent. neg. defenditur. Ratio 1. 2. 3. 4. 5

Phocylides, *ψεύδεα μὴ βάζειν, τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν.*
Item Isidor. *Omne genus mendacii summopere fuge.*

7 7, quia omne mendacium pugnat cum veracitate, eiusque effecto, veriloquio.

Contra priorem sententiam exceptio. Cæterum, contra hanc sententiam alii partim excipiunt, partim obiiciunt. Distinguūt enim primum mendacium in officiosum, iocosum & perniciosum. Officiosum mendacium vocant, quod nemini nocet & alicui prodest: Iocosum, quod ioci & delectationis gratia profertur: perniciosum, quod damnum infert proximo. Et de postremo quidem genere mendacii concedunt veram esse thesin negantem cum suis argumentis: *Obiectiones.* De prioribus vero duobus negant. Deinde obiiciunt ex sacris literis exemplum: 1, obstetricum Ægyptiacarum, quæ officiosè mentiendo liberarunt infantes Hebræorū à tyrannide Pharaonis, & propterea præmio à Deo sunt affectæ. 2, exemplum Rachab meretricis, quæ officiosè mentiendo liberauit exploratores Israelitarum ex manu hostium. 3, Abrahami, qui vitæ suæ conseruandæ gratia officiosè mentitus est, vocando Saram sororem suam. *Resp. ad except.* Quod ad exceptionem attinet, respondeo 1. distinctionem illam mendacii in offi-

1 ciosum, iocosum & pernitiosum non esse verā de mendacio propriè dicto; de quo nostra thesis intelligatur; sed de mendacio, quatenus impropriè & per synecdochen speciei sumitur pro falsilo-

2 quio. 2, falsiloquium aliud esse voluntarium, ali-

3 ud inuoluntarium. 3, falsiloquium voluntarium aliud esse simpliciter malum & illicitum, vt mendacium propriè dictum: aliud vero secundū quid esse bonum & licitum, si nimirum citra gloriæ diuinæ

minæ immınutionem & fidei datæ iacturam ex bono animi proposito fiat,&quidem eo fine tantum, vt scilicet vel ipse, qui id profert, vel proximus, iustè iuuetur & contra iniuriam defendatur, aut saltem sine scurrilitate & falsitate oblectetur. Quod igitur ad exempla è sacris obiecta attinet, respondeo neq; obstetrices Ægyptiacas, neque Rachabam, neque Abrahamum propriè mentitum esse; sed tantum falsum dixisse eo modo, quo dixi falsiloquium interdum posse esse licitum. Sunt tamen alii, præsertim è Theologis, qui omne falsiloquium peccatum esse asserunt: tum quia in eo fit abusus verborũ: tum quia proximum fallit & decipit; tum quia hominẽ ipsum suspectum reddit,&fidem eius in dubium vocat; tum denique quia veritatem ipsam lædit. Sed hęc sententia videtur non esse approbanda propter rationes quas Quæstione 7. adduximus.

Respondetur ad obiect.

Opinio aliorum attingitur.

Ratio 1 2 3 4

Præcedens opinio reiicitur.

9 *An viro bono liceat hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabulosè & ambiguè loqui?*

CVm veracitas sit virtus moralis, per quam homo veritati consentanea loquitur, h. e. id, quod est, dicit esse, & quod non est, non esse dicit; Mendacitas verò sit vitium mor. per quod homo loquitur, quæ à veritate discrepant, h. e. id, quod est, negat esse; & quod nõ est, affirmat esse; videtur inde necessariò inferri, non licitũ esse viro bono hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabulosè & ambiguè loqui. Qui.n. ita loquitur, is nõ dicit verũ, sed falsum, aut taltẽ non directè dicit verũ. Nam hyperbolicè loqui est, vocib. re magis quàm veritas patitur, exaggerare aut extenuare. Ironicè loqui, est, aliter quàm sentias, loqui; & sic cõtra mẽ-

tem falsum dicere. Parabolicè & fabulosè loqui, est, narrare aliquid, quod ita reuerâ non est factum, aut etiam fieri nō potest. Ambiguè loqui est, verum non apertè & directè dicere.

Pro thesi affirm. probatio affertur.

At contrà videmus, non tantum grauissimos Auctores tam sacros quàm profanos, passim in suis scriptis hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabulosè & ambiguè interdum loqui; sed etiam ipsam scripturā S. Hinc igitur concludi potest, licitum esse viro bono, hoc modo loqui.

Quæstio deciditur per distinct.

Vt igitur quæstionis veritas intelligatur, sciendum est, licitum esse viro bono hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabulosè & ambiguè loqui, si id fiat non ex animo maleuolo, fallendique & nocendi cupido; neque ex vitio vel hypocrisis, vel arrogantiæ, vel dissimulantiæ, vel assentationis, vel obtrectationis; sed animo vel taxandi & reprehendendi vitia, malosque mores; vel animo docendi & instituendi alios in rebus vtilibus & bonis, vel exornandæ orationis, aut delectandorum & permouendorum auditorum gratiâ, vel mali alicuius magni honestè declinandi causâ. Sin autem contrario modo & fine fiat, id esse illicitum.

Tropicè loqui quid sit.

Neque ironicè, vel in genere tropicè loqui, est falsum dicere, aut aliter loqui, quàm sentias. Vocabula enim per tropum modificata, non in propria significatione, sed in impropria vsurpantur.

De verbis Apostoli.

Hinc etiam August. *in epistola ad Galatas* ait: *Quicquid figuratè fit aut dicitur, non est mendacium.* Idem alibi asserit: *Interest quemadmodum verbum procedat ex animo: ream linguam non facit nisi mens rea.*

10 An

10 *An sit discrimen inter mentiri, mendacium dicere, & falsum dicere?*

ETsi non raro hæc tria inter se confunduntur: tamen in accurata docendi ratione videntur inter se esse distinguenda. Nam: 1, mentiri est contra mentem falsum loqui ex mala voluntate fallendi & nocendi: Mendaciũ vero dicere, est mendacium ab alio prolatum commemorare; siue inscienter, siue scienter: Denique falsum dicere, latius patet, quam mentiri & mendacium dicere: 2, qui mentitur, non ipse fallitur, sed alium fallere conatur. Qui vero mendacium dicit, ipse fallitur, præsertim cum credit se verum dicere. Hinc Nigidius, *Vir bonus*, inquit, *præstare debet, ne mentiatur: prudens, ne mendacium dicat.* *Sententia affirmat. defenditur.* *Ratio* 1 2

11 *An aliquis verum dicere possit, & tamen mentiri?*

VIdetur sentẽtia affirmatiua prima fronte esse absurda, & contradictionem implicare: nihilominus fieri potest, vt sit vera. Nam si quis aliquid, quod in se verum est, falsum esse iudicet: idque animo fallendi & nocendi pronunciet, alterique communicet, is verum dicendo mentitur: quia non consentit oratio cum ipsius mente, sed ab ea dissentit. Et hoc etiam testatur Dn. Goclenius dum disput. 8. ait fieri posse, vt aliquis dicens verum loqui e, vt, *Antipodes sunt*, mentiatur ethice, id est, contra mentem suam dicat, si credat, Antipodes non esse. *Sententia affirm. defenditur.*

12 *An falsum dicat qui verum se putat dicere?*

SCaliger existimat, non esse falsam orationem, nisi quis volens mentiatur: neque falsa dicere *Sentent. neg. defenditur.*

eum, qui vera putat dicere. Sed hæc sententia Scaligeri consistere non potest. Falsiloquium enim latius patet quam mēdaciū. Et fieri potest, vt aliquis inscius dicat id, quod in se falsū est, tametsi ex errore putet se verum dicere. Hinc multi falsas sententias pronunciant & defendunt, quas tamen opinantur esse veras: sicut contra multi veras sententias pronunciant & oppugnant, quas tamen putant esse falsas.

13 An veracitati opponatur mendacitas?

Lib. 4. Ethic. Nic. c. 3.
Lib. 1. magn. mor. cap. 33.
Lib. 4. Eud. cap. 7.

ARistoteles passim in libris suis moralibus veracitatem versari dicit inter ἀλαζονείαν & εἰρωνείαν, inter *arrogantiam & dissimulantiam*, tanquam duo extrema vitia, quorum vnum in excessu, alterum in defectu peccat. Intelligit autem per arrogantiam vitium morale, per quod homo sibi attribuit ea, quæ non sunt, aut maiora quam sunt. Per dissimulantiam intelligit vitium morale, per quod homo ea, quæ sibi insunt aut prorsus negat, aut saltem nimis extenuat. Quod si igitur hæc opinio est vera, videtur inde sequi: 1, solam mendacitatem non recte in præceptis supra traditis dici opponi veritati: 2, male arrogantiæ & dissimulantiæ addi adhuc duo alia vitia, nempe adulationem & obtrectationem, quatenus hæc vocabula sumuntur per metonymiam effecti pro ipsis habitibus, à quibus oriuntur.

Obiectio mouetur contra thesin affir. Quæst.
Arrogantia quid.
Dissimulantia quid.

Respondetur ad obiect.

Sed responderi potest: 1, mendacitatem esse genus, sub quo arrogantia & dissimulantia tanquam species comprehenduntur. Vtraque enim, tam arrogantia quam dissimulantia, est mendacitas, non secus ac tam arrogans quam dissimulator

lator in deteriorem partem acceptus, est mēdax: tametsi arrogantia deterior sit dissimulantia: cum veracitati magis repugnet. 2. Aristotelem insufficienter enumerasse vitia veracitati opposita. Non enim tantum veracitati aduersatur is, qui sibi contra quam decet, vel ea, quæ non sunt, vel maiora quam sunt, attribuit vt arrogans, vel ea, quæ sunt, adimit, aut nimis extenuat, vt dissimulator: sed etiam is, qui vel studio placendi ea, quæ non sunt, aut maiora quam sunt, alteri attribuit, vt assentator; vel animo lædendi ea, quæ sunt, alteri detrahit, aut aliter, quam sunt interpretatur; vt obtrectator. Vbi etiam notandum est: 1, arrogantiam apud Latinos alio nomine dici iactantiam, vanitatem, ostentationem. 2, adulationem Græci dici κολακείαν. 3, obtrectationem Græce dici καταλαλιὰν, συκοφαντίαν, διαβολὴν, Latine etiam *calumniam*.

14 *An inter vitia opposita veracitati omnium pessimum sit calumnia, & quod sit optimum aduersus illam remedium?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia calumnia non tantum illi nocet, quem defert, quatenus ei vel malitiose detrahit bonum debitum, vel falso crimen affingit: sed etiam partim illi, apud quem defert, quatenus pro veritate mendacium ei obtrudit: partim sibi ipsi, quatenus conscientiam suam atrociter lædit. 2. quia calumniator simul est liuidus, insidiosus, fraudulētus & iniurius. Hinc Luc. *in libel. de non facile credendo calumniæ*, scribit ab Apelle depictam esse calumniæ imaginē ita, vt ad virum grandibus & patulis auribus præditum, quem duæ mulieres

Pro sententia affirm. 1 2

ignorantia & suspicio circumstant, accedat admodum bella mulier, calumnia videlicet, quæ altera manu facem ardentem gestat, altera iuuenem in cœlum suspicientem, & Deum suæ innocentiæ testem inuocantem capillis trahat. Hanc anteit Liuor, & simul comitantur Insidiæ & fraus. A tergo lugubri specie sequitur Pœnitentia, quæ respiciens veritatem accedentem cum pudore intuetur.
3 3, quia etiamsi sycophantiæ morsu inflictum vulnus sanatur: tamen cicatrix manet, vt Plutarchus ait, *in libello de discrimine amici & assentatoris*. Hinc vulgo recte dici solet: *Calumniare audacter, semper aliquid hæret.* Et propterea etiam, vt Possidonius refert, mensis Augusti Cæsaris inscriptum fuit hoc distichon:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Quod sit optimũ aduersus calumniam remediũ. Porro, optimum aduersus calumniam remedium est, vt Plato ait, *sancte viuere & recte facere.* Hoc enim efficacissimum est ad refutandum & propulsandum calumniam. Ac licet hæc sæpe etiam viros probos & innocentes premat, & arrodat: tamen tandem luce veritatis oborta nebulæ instar euanescit.

CAPVT V.
De Ciuilitate & Grauitate.
PRÆCEPTA.

1 *Tantum de virtute homiletica secundæ classis: Sequitur ea, quæ est tertiæ classis, & sub se complectitur ciuilitatem & grauitatem.*

2 Ci-

2 *Ciuilitas est virtus moralis externum corporis habitum, gestum & motum ad decoram elegantiam componens.* *Ciuilitas definitur.*

3 *Ei in defectu opponitur inciuilitas: in excessu ὑπερκομψία.* *Eius vitia opposita explicantur.*

4 *Inciuilitas est vitium morale, per quod homo in externo corporis habitu, gestu, & motu ineleganter & indecore se gerit.*

5 *Hypercompsia est vitium morale, per quod homo in externo corporis habitu, gestu, & motu nimiam elegantiam, culturam & compturam adhibet.*

6 *Grauitas est virtus moralis, externum corporis habitum, gestũ & motum ad decoram dignitatem, cuiusque statui & officio conuenientem componens.* *Grauitas definitur.*

7 *Ei opponitur partim leuitas, partim nimia seueritas.* *Eius vitia opposita explicantur.*

8 *Leuitas est vitium morale, per quod homo in defectu à grauitate recedit.*

9 *Nimia seueritas est vitium morale, per quod homo in excessu à grauitate recedit.*

QVÆSTIONES.

1 *An ciuilitas & grauitas sint virtutes morales, & quidem specie inter se distincta?* *Sententia affir defenditur.*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia ciuilitati & grauitati definitio generalis virtutis moralis competit. 2, quia vtraque moderatur externum corporis habitum, gestum & mo- *Ratio* 1 2

3 tum; versaturque inter duo extrema vitia. 3, quia vtraque honestis actionibus acquiritur & iterum
4 ex se edit honestas actiones. 4, quia vtraque hominem per se reddit probum, honoratum, laudabilẽ & commendabilem.
5 5, quia opposita vtriusque sunt vitia moralia.
6 6, quia, licet ciuilitas & grauitas circa idem obiectum generale versentur; tamen obiecto speciali, quod à diuerso directionis & moderationis modo pendet, differunt. Ciuilitas enim versatur circa externum corporis habitum, gestum & motum, quatenus ad decoram elegantiam componitur. Grauitas vero circa eundem versatur, quatenus ad decoram dignitatem cuiusque statui & officio conuenientem componitur.

Homonymia vocabuli Grauitatis excutitur. Interim tamen sciendum est, vocabulum *grauitatis*, esse vocabulum πολύσημον, & modo sumi
1 pro qualitate physica, secunda tactili, quæ ponderando cognoscitur & leuitati opponitur: modo
2 pro difficultate agendi, facultati opposita: modo
3 pro constantia in omni vitæ statu, præsertim in dictis & factis adhibenda: modo pro habitu ęquo
4 animo ferendi res tam aduersas, quam secundas; quæ nihil aliud est, quam fortitudo: modo deni-
5 que pro habitu moderandi externum habitum, gestum & motum corporis, vt nihil in eo leuitatis vel nimiæ seueritatis appareat. Et in hac significatione hoc loco vsurpari.

2 An ciuilitas & grauitas sint homini valde necessaria & vtiles?

Sentent. affirmatiua defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
Ratio 1 quia ciuilitas facit, vt homo mundiciẽ & conuenientem elegantiam adhibeat non tantum in

toto

toto corpore & singulis eius membris externis, præsertim oculis manibus, pedibus: sed etiam partim in vestitu & ornatu; partim in statu & incessu; partim in loquendo, manducando, bibendo; partim deniq; in ritibus & ceremoniis externis, quæ adhibentur ab hominibus ad exhibendū sibi mutuum honorem. Eiusmodi autem mundicies & conueniens elegantia omnino est necessaria homini, qui vult laudabiliter cum aliis cōuersari. 2, quia grauitas facit, vt homo decorā dignitatem in toto vitæ cursu adhibeat, nihilque inconstanter & leuiter agat; & sic in sui admirationem & reuerentiam alios rapiat. 3, quia ex externo habitu, gestu & motu corporis fit iudicium de interno animi habitu; vt testatur Syracides 19. inquiens: *Ex adspectu cognoscitur virtus, & ex obuia personæ specie cognoscitur, qua valeat mente*: Item, *Ornatus viri, & risus, gressusque hominis enunciant constitutionem eius*. 4, quia ad ciuilitatem & grauitatem tanquam duo maxima hominum ornamenta, quibus in ciuili conuersatione gratiosi reddimur, hortantur nos serio doctissimi viri: Ideoq; etiam ea de re integros libellos scripserunt, vt Erasmus *de ciuilitate morum*; Doctor Althusius *de ciuili conuersatione*; Guazius, item Iohan. Casa Italus, qui elegantissimum & doctissimum libellum post se reliquit, cui titulus est, *Galatheus, siue de morum honestate & elegantia*. 5, quia vitia, opposita ciuilitati & grauitati, sunt valde turpia, hominemq; valde odiosum, ingratum & ridiculum reddunt.

2
3
4
5

3 *Quomodo grauitas recte sit definienda?*

Arist. definitiones exponuntur. 1

ARistoteles *lib. 1. magn. moral. cap. 29.* definit

grauitatem hoc modo. *σεμνότης ἐστὶ αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας*, *grauitas est medium inter peruicaciam & blanditiem.* Nam *αὐθάδη*, hoc est, *peruicacem*, docet esse, qui neminem vult conuenire & alloqui; eique à suis moribus nomen esse impositum, quod *αὐθάδης* dicatur, quasi *αὐτοάδης*, *qui ipse sibi placet.* *Ἄρεσκον* vero hoc est, *nimis blandum*, vocat, qui cum omnibus quouis modo & tempore vult cõuersari. *Σεμνὸν* vero, hoc est, grauem vocat, qui neque cum omnibus, neque cum nemine, sed cum
2 dignis conuersatur. Idem *libr.3. Eudemiorum c.7.* definit grauitatem, quod sit *μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας*, *mediocritas inter peruicaciam & blanditiem*: Nam, qui in conuictu nihil alteri gratificatur, omniaque contemnit, is Philosopho est *αὐθάδης*: qui vero omnia gratificatur, omnibusque se subiicit, is est *ἄρεσκος*. Qui vero in quibusdam obsequitur aliis, in quibusdam non; & quidem erga dignos ita sese gerit, est *σεμνός*.

Definitiones Arist. reiiciuntur.

Sed vtroque in loco Aristoteles cõfundit grauitatem cum humanitate, fortassis propter defectum vocabuli, quo humanitas commode significetur. Et propterea etiam *lib.4. Ethicor. Nicom. cap.12.* expresse fatetur virtutem illam, quæ media est inter *ἀρέσκειαν καὶ δυσκολίαν* proprio nomine carere. Vbi etiam eum, qui omnia voluptatis gratia laudat, nullaque in re aduersatur, neminemque offendẽdum esse putat, vocat *ἄρεσκον*: qui vero in omnibus aduersatur, neque magnopere laborat, ne quem offendat, eum vocat *δύσκολον*, *morosum*: qui denique in conuersatione cum aliis approbat & improbat, quæ decet & quomodo decet, solius honestatis & vtilitatis gratia, non

animo

animo offendendi, cum nomine proprio destitui asserit.

Rectius igitur ab aliis definitur grauitas, modo virtus, per quam decoram & conuenientem dignitatem in totius vitæ ratione præ nobis ferimus: modo virtus, quæ motus gestusque externos ita gubernat, vt cum decoro congruãt: modo virtus, quæ externam honestatem in gestu, motu, incessu & habitu corporis obseruat: modo virtus motus gestusque externos (sub quo etiã vultum cultumq; corporis cõprehendunt) regens, vt congruant cum ordine naturæ, personarũ, locorum & temporum. Quanquam ex his definitionibus sola prima videtur proprie grauitati conuenire: reliquæ vero vidẽtur grauitatem cum ciuilitate confundere. Idcirco grauitas supra in præceptis accuratius fuit definita, quod sit virtus moralis, externum corporis habitum, gestum & motum ad decoram dignitatem cuiusque statui & officio conuenientem componens.

Definitiones aliorum recensentur. 1 2 3 4

Sola prima approbatur. Propria definitio assignatur.

4 *An grauitas recte dicatur mater & nutrix autoritatis: & vnicuique ætati competat?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia autoritas, quæ Græce dicitur ἀξίωμα, nihil aliud est, quam *reuerentia*, quæ alicui tribuitur ex præclara de eius virtutis opinione. Illa autem maxime acquiritur & conseruatur grauitate. 2, quia leuitas, quæ in moribus externis conspicitur, aut prorsus adimit homini aut saltem imminuit & obscurat autoritatem. Ergo cum oppositorum sint opposita effecta; Sequitur grauitatem eidem parere & augere autoritatem. Etsi vero

Sentent. affirmatiua defenditur. *Ratio* 1 2

Grauitas maximè cõpetit virili ætati. grauitas etiã adolescentiæ non sit inconueniens: tamen maximè virilem & consistentem ætatem decet: quippe in qua authoritas inprimis requiritur.

5 *An grauitati opponatur leuitas & seueritas nimia?*

Sententia affir defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt. 1, quia leuitas & seueritas nimia sunt extrema vitia, quorum vnum in defectu, alterum in excessu cum grauitate pugnat. 2, quia grauitas est honesta & laudabilis: leuitas verò & seueritas nimia est turpis & vituperabilis. 3, quia vir grauis neque est leuis, neque nimium seuerus; sed mediũ quasi locum inter vtrumque obseruat. Vbi tamen obseruãdum est, seueritatem nimiam hoc loco non sumi pro crudelitate, quæ quandoque à magistratu in puniendo adhibetur: sed pro illo vitio, quod in moribus externis à grauitate nimis exorbitat, cuiusmodi consistit partim in vultus toruitate, partim in superba grauitatis ostentatione.

Ratio 1 2 3

Homonymia vocabuli seueritatis excutitur.

6 *An liceat cuilibet quaslibet vestes gestare?*

Sentent. neg. defenditur. *Ratio* 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia vestium finis partim est honestas, partim vtilitas. Quæcunque igitur vestes cum his finibus pugnant, sunt illicitæ: cuiusmodi sunt, quæ sunt vel inhonestæ & indecoræ, vel ineptæ & inutiles ad tegendum & fouẽdum corpus, vel alioquin aut luxum, aut lasciuiam, aut leuitatem arguunt,

2 2, quia turpe est temerè recedere à patrio vestiendi more & alienigenarum vestitum imitari. 3,

3 quia non eadem vestimenta conueniunt cuilibet ætati, sexui, statui & ordini hominum. Hinc Deus ipse

ipſe in veteri teſtamento voluit Prophetas & Sa- *Num.15.* cerdotes alias geſtare veſtes, quam plebeios ho- *38.* mines. Et expreſſe prohibuit, ne mulier vtatur veſte virili, neque vir muliebri, *Deuteronom.22.* ℣.5. 4, quia Apoſtoli mulieribus Chriſtianis in- 4 terdixerunt vſum pretioſarum veſtium, ſuperfluumque crinium ornatum ex auro & gemmis, *1.Pet.3.verſ.3.1.Tim.2.*

7 *An liceat viris prolixos capillos geſtare?*

STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia *Sententi. affirmat. defenditur.* capillorum prolixitas arguit leuitatem; & ſic cum grauitate pugnat. 2, quia teſte Paulo in epiſtola ad Corinthios cap. 11. ℣. 14. *Natura ipſa docet viro dedecori eſſe, ſi fœminarum more comatus ſit: contra fœmina decori eſſe, ſi comata ſit; cum coma ei pro velamine ſit data ad teſtandum ſubiectionem ſuam erga virum* 3, quia tonſura capillorum ſicut dedecorat fœminam: ita decorat virum, vt idem Apoſtolus teſtatur in citato loco verſ. 4.5. 6. Quod ſi quis obiiciat, capillos prolixos à natura ipſa produci; ideoque non eſſe illicitos: Reſpondeo non omne, quod natura producit, homini eſſe honeſtum & licitum. Nam etiam prolixi vngues in digitis naturæ vi efficiuntur; & tamen eos geſtare turpe eſt & illicitum.

Ratio 1 2 3

Obiectio. Reſpondetur ad obiectio.

8 *An liceat homini ſaltare?*

DE hac quæſtione diuerſæ reperiuntur opiniones. Quidam enim omnem ſaltationem ſimpliciter licitam eſſe aſſerunt: quidam ſimpliciter illicitam: quidam mediam viam tenent, & quandoque licitam, quandoq; illicitam eſſe contendunt.

Diuerſa aliorum opiniones recenſentur.

Arg. pro 1. opinione. Argumenta pro prima opinione sunt: 1, quia
1 saltatio est motus artificiosus, quo corpus homi-
2 nis exercetur. 2, quia sanitatem corporis conser-
3 uat. 3, quia efficit corpus hominis agile & alacre.
4 4, quia ab ebrietate hominem abstrahit, & si plus,
5 quam naturæ necessitas requirit, bibat, crapulam
discutit. 5, quia finis illius est, partim declarare &
6 testari hilaritatem animi, partim honore afficere
personam cum qua instituitur saltatio. 6, quia oc-
casionem præbet ad legitima matrimonia ineun-
7 da. 7, quia nusquam in scriptura expresse prohi-
betur.

Arg. pro 2. opinione. Argumenta pro secunda opinione sunt: 1, quia
1 saltatio sua natura est turpis & inhonesta. 2, quia
2 argumentum est leuitatis oppositæ grauitati. 3,
3 quia fomentum & irritamentum est lasciuiæ & li-
4 bidinis. 4, quia laqueus & scandalum est non tan-
5 tum ipsi saltatori, sed etiam spectatori. 5, quia sæ-
6 pe occasionem præbet ad stupra & adulteria con-
tra legẽ Dei perpetranda. 6, quia in concilio Lao-
dicensi & Ilerdẽsi publice interdictũ est Christia-
7 nis saltatione. 7, quia saniores Ethnici eam explo-
serunt & irriserunt. Hinc *Cic. lib. 2. Offic.* ait virum
honestum & probum nolle in foro saltare, etiam-
si eo modo possit ad maximum patrimoniũ per-
uenire. Idem *pro Murana* dicit neminem salta-
re sobrium, nisi insaniat, neque in solitudine, ne-
que in conuiuio moderato & honesto. Et *in ora-
tione habita post reditum in senatu*, Aulum Gabi-
nium inimicum suum vocat saltatorem calami-
stratum contumeliæ causa. Idem *in Philippicis*
exprobrat Antonio inter alia vitia saltationem;
quemadmodum etiam alibi eandem criminis lo-
co Lu-

co Lucio Murenæ & Regi Deiotaro obiicitur.

Arg. pro pinione. Argumenta pro tertia opinione sunt: 1, quia saltatio quædam est honesta, decora & moderata: quædam inhonesta, indecora & immoderata: Ideoque sicut posterior est licita: ita prior illicita est habita. 2, quia scriptura S. testatur sanctos viros, & castas mulieres saltasse. Dauid enim coram arca Domini publice saltauit: Et puellæ victoriam eius de Goliatho choreis & cantibus celebrarunt. Sic Maria soror Mosis strato & interfecto Pharaone cum aliis mulieribus choreas duxit, & *ἐπινίκιον* cecinit.

Tertia opinio probatur. Etsi vero in tanta opinionum varietate difficile est, veritatem determinare; tamen saluo aliorum iudicio videtur postrema opinio, tanquam media, prioribus duabus esse longe anteponenda: Non enim saltatio, qua saltatio, est turpis & noxia; sed qua lasciua, libidinosa, immoderata, grauitatique & aliis virtutibus aduersa.

Hinc etiam Petrus Martyr *in locis communibus classis secunda cap. 2* ait: *Mihi sane non videtur hoc saltationis genus (quod lætitiæ causa exercetur) esse natura sua vitiosum & prohibitum: quoniam agilitas corporis est donum Dei, & si accedat aliquid artis, nimirum, vt corpus ordine, apte, numero & cum decoro moueatur, non video cur debeat reprehendi; modo in tempore moderate ac citra offensionem fiat. Quemadmodum enim canere licet & ad gratias Deo agendas & laudes eius celebrandas possumus vti cantu; ita etiam moderata saltatione gaudium & lætitiam animi testari possumus.* Vbi tamen *Obseru. subiun.* obseruãdum est, Theologum illum clarissimum tantum loqui de saltatione solitaria, quam vir

absque fœmina, & fœmina absque viro sola saltat; non vero de saltatione socia, qua vir cum muliere promiscue saltat. Hanc enim simpliciter reiicit ob argumenta, quæ pro secunda opinione fuerunt allata. Vtrum autem hæc opinio simpliciter sit vera, non immerito dubitari possit, ob rationes pro prima sententia allatas. Licet enim illa saltatio socia, præsertim prout nūc in multis Germaniæ locis exercetur, plerumq; sit turpis & noxia: propterea, quod cum leuitate & lascinia sit coniuncta; & sæpe occasionem ad peccandum præbeat: tamen non propterea totum illud saltationis genus videtur esse reiiciendum & damnandum: cum rei etiā sua natura bonæ possit esse varius & multiplex abusus: neque tamen propter illum abusum, qui vitio hominum accedit, ipsa res sit reiicienda & damnanda, sed potius ab abusu ad verum & incorruptum vsum transferenda. Interim tamen magna prudentia est adhibenda, etiam in vsurpanda eiusmodi saltatione, vt decorum vbique obseruetur, & omnibus modis caueatur, ne nostro exemplo aliis temere vel offendiculum, vel occasionem male de nobis suspicandi præbeamus.

Saltatio socia non est simpliciter illicita.

Cautela.

9 An viro bono simpliciter sit licitum ridere?

DIstinguendum est inter risum moderatum & immoderatum. Moderatum risum voco, qui fit secundum rectæ rationis præscriptū, nempe, quando, vbi, cur, quantum, quomodo & apud quem decet. Immoderatū voco, qui fit contra rectæ rationis præscriptum, non habita ratione circumstantiarum, quæ in omni proba & honesta actione requiruntur. Prior igitur risus est licitus

citus viro bono. Posterior vero nõ est licitus; propterea quod pugnat cum grauitate & arguit leuitatem. Vnde vulgo dici solet:

Per risum multum debes cognoscere stultum.

Et recte Isocrates Demonico percipit, ne risum petulantem & profusum amet, eo, quod sit res stolida, Et Menander inquit:

Γέλως ἄκαιρος ἐν βροτοῖς δεινὸν κακόν,
Risus intempestiuus inter mortales graue malum.

CAPVT VI.
De Humanitate & Vrbanitate.
PRÆCEPTA.

1 *Fuit virtus homiletica tertiæ classis: Sequitur ea, quæ est quartæ classis, & sub se comprehendit humanitatem & vrbanitatem.*

2 *Humanitas est virtus moralis, per quam homo in compellando & audiendo facilem & affabilem sese præbet.* *Humanitas definitur.*

3 *Ei opponitur in defectu inhumanitas, in excessu blanditiès nimia.* *Eius vitia opposita explicantur.*

4 *Inhumanitas est vitium morale, per quod homo in compellando & audiendo difficilem & morosum sese exhibet.*

5 *Blanditiès nimia est vitium morale, per quod homo in compellando & audiendo nimis familiarem & blandum sese præbet.*

6 *Vrbanitas est virtus moralis, per quam homo in iocis dicendis & audiendis modum decorum obseruat.* *Vrbanitas definitur.*

Eius vitia opposita explicantur.

7 *Ei opponitur in excessu scurrilitas, in defectu rusticitas.*

8 *Scurrilitas est vitium morale, per quod homo in iocis dicendis & audiendis ad nimium deflectit.*

9 *Rusticitas est vitium morale, per quod homo in iocis dicendis & audiendis ad parum deflectit.*

QVÆSTIONES.

1 Quid sit humanitas, & quomodo ab aliis appelletur?

Homonymia vocabuli excutitur.

VOcabulum *humanitatis* est homonymum: Proprie enim sumitur pro humana natura, quæ Græce dicitur ἀνθρωπότης. Impropriè vero modo pro doctrina & eruditione, quæ hominem perficit; & sic Græce dicitur παιδεία modo pro specie virtutis moralis, quæ Græce dicitur φιλανθρωπία. Et in hac significatione ab aliis definitur modo ci.

Definitiones aliorum recensentur.

1 uilitas, per quã nos aliis affabiles præbemus: mo-
2 do virtus mediocritatem seruans inter morosi-
3 tatem & blandiciem nimiam: modo iustitia, qua
4 aliis in alloquiis & colloquiis nos faciles, affabi-
5 les & comes exhibemus: modo virtus facilis in cõpellando & audiendo: modo virtus per quam in familiari conuersatione mediocritatem seruamus, alios facile excipiendo, audiendo, cum iis communicando ita, vt neminem offendamus vel molesti alicui simus.

Superiores definitiones examinantur.

E quibus definitionibus aliæ genus falsum assignant, vt prima & tertia: aliæ genus quidem verum, sed tamen remotum. Nihilominus, si sensum

ſum ſpectes, videntur omnes conuenire cum illa, quæ in præceptis à me eſt poſita. Dicitur autem *humanitas*, Græce modo φιλανθρωπία, modo εὐπροσηγορία vel φιλοπροσηγορία modo: χαριεντισμός· Latine modò *comitas*, modò *facilitas*, modò *affabilitas*, modò etiã reſpectu magiſtratus, *popularitas*: Germanicè Freundligkeit/Leutſeligkeit.

Aliorum opinio traditur de discr. inter huma. facil. & affa.

Sunt tamen nonnulli, qui diſtinguunt inter humanitatem, facilitatem & affabilitatem, tanquam inter genus & ſpecies. Humanitatem enim ſtatuunt eſſe genus: facilitatem & affabilitatem ſpecies humanitatis: propterea quod facilitas proprie conſiſtat in placide excipiendo alios, patienter audiendo & benigne reſpondendo: Affabilitas verò in amice ſalutandis & alloquendis aliis. Sed hoc diſcrimen ab Auctoribus rariſſime ſolet obſeruari; ideoq; etiam in præceptis eius rationẽ non habui; & tria illa vocabula vſurpo, ad ſignificandam vnam & eandem virtutem.

2 *Quæ vitia humanitati opponantur?*

CVm omnis virtus moralis verſetur inter duo extrema vitia, idem etiam de humanitate non poteſt negari. Illorum vero vitiorum vnum in exceſſu opponitur humanitati, diciturque ab Ariſtot. Græce ἀρέσκεια; ab aliis χρηστολογία, vocabulo in malam partem accepto: Latine *blandiloquentia* ſeu *blanditiæ nimia*. Dicitur enim ἄρεσκος, qui aliis nimium adblanditur placereque & obſequi ſtudet, nullaque in re vult aduerſari. Alterum in defectu peccat, diciturque ab Ariſtotele modo αὐθάδεια, modo δυσκολία· ab aliis ἀφιλανθρωπία, μισανθρωπία, Latine modo inhumanitas, modo moroſitas, modo auſteritas. Dicitur enim inhuma-

nus, qui sese difficilem, inaffabilem, asperum, intractabilem in compellando & audiendo præbet, nullaque in re alteri vult obsequi & gratificari: seu qui ne in honestis quidem rebus aliis placere vult, & præter rationem & modum ab aliorum conversatione abhorret, eorumque facta & dicta improbat & sugillat.

3 *An humanitatis sit, alicui in omnibus obsequi nullaque in re adversari?*

Sentent. neg. defenditur. STatuitur thesis negativa. Rationes sunt: 1, quia effectum κολακείας est, alicui in omnibus obsequi nullaque in re adversari. 2, quia vir humanus debet approbare & improbare, laudare & vituperare, commendare & reprehendere ea, quæ iuste sunt approbanda & improbanda, laudanda & vituperanda, commendanda & reprehendenda: ideoque tametsi vir humanus oblectare potius quam offendere debet eum, cum quo conversatur: tamen si non possit honeste & utiliter alicuius dicta & facta approbare, simulque videat ea ipsi aliquando dedecus aut damnum allatura, debet eum non tantum humaniter admonere, neque offensionem metuere: sed etiam libere & modeste reprehendere: nec solum spectare præsentem voluptatem & molestiam, sed magis eam, quæ secutura sit. 3, quia vir humanus debet in congressu hominum neque nimis blandum, obsequiosum & facilem sese præbere, neque nimis difficilem, morosum, austerum, rigidum, intractabilem & inaffabilem. Proinde neque in omnibus obsequi, neque etiam in omnibus rebus adversari debet, sed pro circumstantia & ratione temporis, loci, personæ, honestatis & utilitatis, in quibusdam obsequi, in quibusdam adversari.

Ratio 1 2 3.

4 *An adulatio sit species blanditiei nimia?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia adulationi cōpetit definitio blanditiei nimiæ, supra in præceptis tradita. 2, quia adulatio, quatenus sumitur metonymice pro habitu; est vitium morale, per quod homo dicta & facta sua ficte ad nutum & gratiam alterius accommodat quæstus sui gratia. 3, quia omnis adulator est nimium blandus & obsequiosus: siquidem aliis, à quibus commodum & quæstum expectat, per omnia obsequitur, & null in re contradicit, etiam repugnante honestate. *Sententia affirmatiua defenditur. Ratio.* 1 2 3.

Sed contra hanc sententiam obiici potest: 1, adulationem seu assentationem esse speciem mendacitatis. 2, adulatorem differre à blando, quod ille aliis placere studeat sui commodi & quæstus gratia; hic vero id faciat nullius cōmodi aut quæstus gratia, sed tantum propter hoc ipsum, vt aliis placeat. *Obiectio.* 1 2.

Resp. 1, vocem adulationis seu assentationis non semper vno & eodem modo vsurpari: sed quandoque sumi pro vitio morali, quo quis aliis attribuit ea, quæ non habet, aut maiora quam habet: Et sic esse speciem mendacitatis: quandoque vero sumi pro vitio morali, quo quis sermonem & gestum accommodat ad nutum & gratiā alterius commodi sui gratia: Et sic esse speciem blanditiei nimiæ. 2, falsum esse quod blandus aliis placere studeat nullius commodi & quæstus gratia: Licet enim interdum commodum & quæstum suum non respiciat in blandiendo: tamē interdum hunc finem sibi habet propositū: Et sic differt blandus ab adulatore tanquam genus à specie. *Respondetur ad obiect.* 1 2.

5 An humanitas consistere possit cum grauitate?

Sententia aliorum exponitur & refutatur. SVnt multi, qui grauitatem partim ex vultus toruitate, morumque asperitate æstimant. Illi igitur existimant, humanitatem cum grauitate consistere non posse: quippe cum toruitas vultus morumque asperitas illi omnino repugnet. Sed illi vehementer decipiuntur falsa illa de grauitate opinione.

Ratio Rationes sunt: 1, quia grauitas non con-
1 sistit in vultus toruitate, morumque asperitate, sed in decora habitus, gestus & motus externi moderatione: ideoque non ex illa, sed ex hac æstima-
2 ri debet. 2, quia idem homo simul potest esse hu-
3. manus & grauis. 3, quia grauitas coniuncta cum humanitate eo fit illustrior, maioremque dignitatem & autoritatem homini conciliat. Hinc Cicero in Catone maiore commendaturus Quintum Maximum ait, in illo viro fuisse comitate cōditam grauitatem. Idem commendaturus Atticum inquit, eius comitatem non sine seueritate fuisse, neque grauitatem sine facilitate.

6 Quid sit vrbanitas, & quæ vitia ei opponantur?

Definitiones aliorum recensentur. ARistoteles *lib.1.magn.mor.cap.31.& lib.3. Eudem.cap.7.* vrbanitatem, quam vocat εὐτραπελίαν, definit, quod sit μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας,
1 *mediocritas inter scurrilitatem & rusticitatem.* Ab
2 aliis vero definitur modo mediocritas recte componens appetitum irascendi, vt in congressibus
3. hominum in attinentibus ad sales & iocos nos constantes præbeamus vt decet: modo ciuilitas sermonis, qua in salibus lepidis iocisque liberalibus modestam dexteritatem vsurpamus: modo virtus, quæ in ludis & iocis modum ac decorum obseruat: modo virtus, mediocritatem obseruans circa

circa ſcommata & ſales: modo virtus, qua mediocritatem ſeruamus in conuerſatione iucũda, atq; adeo qua recte tum iocamur, tum iocos alio non ferimus. Ex quibus priores duæ fa'ſum genus; poſteriores remotum genus aſſignant. In vero tamẽ ſenſu omnes conſentiunt cum ea, quæ in præceptis eſt expreſſa.

Porro vrbanitati ſecundum Ariſtotelem *lib.* 4. *Ethic. Nicom, cap.* 14. *libr.* 1, *magn. moral. cap.* 31. *libr.* 3, *Eudem. cap.* 6. opponitur in exceſſu βωμολοχία, h. e. *ſcurrilitas*, quæ ab aliis dicitur φιλοσκωμμοσύνη; in defectu ἀγροικία, Latine *ruſticitas, agreſtitas, inſulſitas*. Sicut enim εὐτράπελος, hoc eſt, *vrbanus, facetus* & *feſtiuus* homo eſt, qui in iocis dicendis & audiendis modum decorum obſeruat, hoc eſt, iocos neq; dicit, neque audit, niſi quando, cui, cur, quantum & quomodo decet: Ita cõtra βωμολόχος, *ſcurra*, eſt, qui in iocis dicendis & audiendis modum decorum excedit, hoc eſt, qui non tantum immoderate & indecore omnis generis ſcommata & dicteria aculeata in alios libenter proiicit, partim riſus captandi, partim exagitandi gratia: ſed etiam eadem ab aliis in ſe iacta libenter audit, non habita ratione honeſtatis & iucunditatis. Ἄγροικος vero, hoc eſt, *inurbanus, ruſticus, agreſtis & inſulſus homo eſt*, qui à iocis dicendis & audiendis plane eſt alienus, hoc eſt, qui neque ipſe poteſt aut vult iocari, nec alios iocantes ſine moleſtia & offenſione audire poteſt.

Vrbanus quis ſit.

Scurra quis ſit.

Inurbanus quis ſit.

Vbi tamen notandum eſt: 1, εὐτραπελίαν nõ ſemper in bonam partem vſurpari pro vrbanitate; ſed etiam quandoque ſumi pro ſcurrilitate. 2, βωμολο-

Obſeruatio ſubiicitur.

χ' proprie dici sacrilegum, qui aris insidiatur: sed postea sumi pro scurra.

7 *An liceat viro probo iocos vel dicere vel audire?*

ETsi hæc quæstio ex præcedenti facilime decidi potest: tamen vt eius veritas illustrior euadat, placet in vtramq; partem eam ventilare.

Argumenta pro thesi negatiua. Argumenta igitur pro thesi negante hæc proferri possunt: 1, quia vir probus debet esse intentus rebus seriis, quæ Græce dicuntur τὰ σπουδαῖα, & opponuntur τοῖς γελοίοις, hoc est, *rebus iocosis.* 2, quia vir probus nihil dicere & audire debet, nisi quod honestum & decorum est. Ioci autem plerumque non sunt honesti & decori. 3, quia vir probus nemini debet maledicere. σκῶμμα autem λοιδόρημά τι, *dicterium est quoddam maledictum*, vt testatur Aristoteles *lib. 4. Ethic. Nicomach. cap. 14.* 4, quia vir probus fugere debet omnem occasionem alios offendendi & ad iram prouocandi. Id autem fieri non potest, si sit σκωπτικὸς, hoc est, *salibus & dicteriis alios incessat.* 5, quia sacra scriptura vult, ne in loquendo verbis vanis, futilibus & inutilibus vtamur. Hinc Paulus Apostolus *Ephes. 5. ψ. 4.* μωρολογίαν καὶ εὐτραπελίαν expresse vetat. Et Christus *Matthæi* 12. asserit hominibus in extremo iudicio rationem reddendam de omni verbo otioso.

Pro thesi affirm. Argum: At contra argumenta pro thesi affirmante hæc adduci queunt: 1, quia vir probus non semper potest intentus esse rebus seriis: Ideoque licitum ei est quandoque à rebus seriis quiescere & animi recreãdi gratia ludere & iocari. Et propterea Aristoteles *libr. 4. Eudemiorum cap. 4.* inquit, δοκεῖ ἡ ἀνάπαυσις

παντὸς καὶ ἡ παιδιὰ εἶναι ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖον. *Videtur requies & lusus in vita esse res necessaria.* Idem in principio eiusdem capitis ait, εἶναι καὶ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγὴν μετὰ παιδιᾶς, hoc est, *requiem in vita suum habere locum, & in hac temporis traductionem cum lusu.* 2, quia vrbanitas est virtus moralis, per quam homo in iocis dicendis & audiendis modum decorum obseruat. Ergo licet viro probo esse vrbano. 3, quia ioci liberales & honesti, teste Aristotele in citato loco efficiunt conuersationem hominum aptam, concinnam & iucundam. Hinc homo agrestis ab eodem ad conuersationem quotidianam inutilis & ineptus habetur. 4, quia ioci liberales & honesti, sunt condimentum laborum & oblectamentum, quo tædia ex laboribus contracta depelluntur. 5, quia in sacris literis legimus, viros etiam sanctos quandoq; iocatos esse. *Genes. 26. ✝. 8.* 2 3 4 5.

Quæstio deciditur per distinct.

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter iocos moderatos & immoderatos: Moderatos voco, qui fiunt ex præscripto rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, quantum, quomodo & cuius gratia decet. Immoderatos voco, qui fiunt contra præscriptum rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, quantum, quomodo & cuius gratia non decet. In priore genere sunt ioci liberales, honesti, tempestiui, salsi, venusti, lepidi, eruditi & iucundi. Et hi omnes sunt laudabiles & liciti. Atque de iisdem intelligendum dictum Ciceronis libr. 1. Officiorum: *Ludo & ioco vti quidem illis licet; sed sicut somno & vigiliis, & quietibus cæteris: cum grauibus seriisque rebus satisfecerimus.* Item illud Dionis:

τῷ γελοίῳ ὥσπερ ἁλὶ πεφεισμένως δεῖ χρῆσθαι. In posteriore genere sunt ioci illiberales; inhonesti, intempestiui, insulsi, ineruditi, molesti. Et hi omnes sunt vituperabiles & illiciti: Thesis igitur negatiua quæstionis est vera de iocis immoderatis: affirmatiua autem de iocis moderatis. Vbi etiam obseruandum est, εὐτραπελίαν à Paulo *Ephes.* 4. vsurpari in malam partem, pro scurrilitate, non pro vrbanitate.

CAPVT VII:
De Taciturnitate.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de virtute homiletica quarta classis: Sequitur ea, quæ est quinta classis; & sub se continet taciturnitatem & verecundiam.*

Taciturnitas definitur. 2 *Taciturnitas est virtus moralis, per quam homo in loquendo & tacendo decorum modum obseruat.*

Eius vitia opposita explicantur. 3 *Ei opponitur partim garrulitas, partim intempestiuum silentium.*

4 *Garrulitas est vitium morale, per quod homo in loquendo modum excedit, & in tacẽdo deficit.*

5 *Intempestiuum silentium est vitium morale, per quod homo in tacendo modum excedit, & in loquendo deficit.*

QVÆSTIONES.

1 An taciturnitas sit virtus moralis?

CVm Aristoteles nusquam in Ethicis taciturnita-

nitatem inter virtutes morales numeret, non immerito dubitari possit, an illa sit virtus moralis. Ac pro thesi quidem affirmante faciunt hæc argumenta: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia mediocritatem obseruat in loquẽdo & tacendo; & sic inter duo extrema vitia versatur. 3, quia est habitus honestus & laudabilis: sicut contra vitia ei opposita sunt habitus turpes & vituperabiles. Hinc etiam à Macrobio *lib. 7. Saturnalium cap.* 10. taciturnitas vna dicitur esse de virtutibus Philosophiæ: propterea quod cum orator non aliter, quam orando probetur; Philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophetur. Et Ouidius non minus vere quam eleganter ait:

Pro thesi affirm. Argum: 1 2 3.

Eximia est virtus, præstare silentia rebus,
At contra grauis est culpa tacenda loqui.

2 *Quid sit taciturnitas, & quæ vitia ei opponantur?*

TAciturnitas, quæ Græcè dicitur σιωπηλότης ἢ ἐχεμυθία à philosophis definitur, modo ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἐγκράτεια, hoc est, *continentia linguæ*: modò virtus linguam refrenans, ne loquatur cum silendum est: modo ciuilitas', per quam ab intempestiuo sermone abstinemus : modo virtus, per quam ea tantum loquimur, quæ loquenda sunt, & quæ præsenti loco, tempori & personis accommodata sunt, & per quam adeo nec plus loquimur, quam decet, nec minus; & per quam deniq; tacemus secreta. Ex quibus definitionibus priores tres sunt vitiosæ siue genus spectes, quod aut falsum est, aut remotum, siue differentiam generi additam. Non enim omnis continentia linguæ

Diuersæ aliorum definitiones recensentur & examinantur. 1 2 3 4.

est bona & licita: neque taciturnitas consistit tantum in abstinendo ab intempestiuo sermone; sed etiam in abstinendo ab intempesti o silentio. Quarta vero melior quidem est præcedentibus, præsertim si per virtutem loco generis positam intelligatur virtus moralis: sed iusto videtur esse prolixior. Itaq; ad declinandum illam prolixitatem in præceptis fuit taciturnitas virtus moralis, per quam homo in loquendo & tacendo modum decorum obseruat. Porro taciturnitati opponitur partim garrulitas, quæ Græce dicitur ἀδολεσχία ἢ πολυλογία, Latine *loquacitas, dicacitas*, partim indecorum seu intempestiuum silentium. Vtrumque autem vitium tam in excessu, quam in defectu peccat: Garrulitas enim in loquendo excedit, & in tacendo deficit : Indecorum vero silentium in tacendo excedit; & in loquendo deficit.

Propria definitio assignatur.

3 *An homo tam tacendo, quam loquendo peccare possit?*

Sententia affir. defenditur.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1 quia non minus peccatum est tacere dicenda, quam loqui tacenda. 2, quia non minus turpe est, intempestiue tacere, quam intempestiue loqui: cum vtrumque cum taciturnitate pugnet; & illud quidem ab indecoro silentio; hoc à garrulitate seu loquacitate oriatur. 3, quia qui nescit recte tacere, nescit etiam recte loqui. Hinc Æschynes Socraticus reprehensus de silentio, cum Socratem præceptorem habuisset; *Non loqui solum*, dixit, *sed etiam silere didici à Socrate.* Et Isocrates, cum locutuleius quidā nomine Careon in disciplinam eius recipi vellet, duplicem mercedem postu-

Ratio
1
2
3

postulauit: Illi vero causam interroganti dixit, *alteram quidem peto, vt loqui discat; alteram autem, vt tacere.*

4 *An tacere melius sit quam loqui?*

PRo thesi affirm. adducuntur hæc argumenta: 1, quia multis hominibus pharmacum malorum est silentium, vt ait Carcinus citante Stobæo serm 33. de taciturnitate. 2, quia silentii præmium periculo vacat: *nec tacuisse nocet, nocet esse locutum* Vnde Simonides dicebat, nunquam se pœnituisse, quod tacuerit; sæpe verò, quod locutus fuerit. 3, quia decorum silentium est corona viri boni, vt ait Euripides in Antiope. 4, quia Garrulitas seu loquacitas est mater multorum peccatorum & calamitatum. 5, quia taciturnitas optimum ac tutissimum est administrandarum rerum vinculum, vt ait Valerius Maximus *lib. 3. titulo de antiquis institutionibus.* 6, quia malum hominem melius potest tacendo aliquis vincere, quàm respondendo: propterea quod malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur, vt ait Chrysostomus super Matthæum. 7, quia secundum Hugonem libr. 2. de anima *lingua dicitur quæ lingit adulando mordet detrahendo, attrahit mentiendo; ligat & ligari non potest, sed labitur & fallit; labitur vt anguilla. penetrat, vt sagitta tollit amicos, multiplicat inimicos; mouet rixas seminat discordias, vno ictu multos percutit & interficit, blanda est & subdola, & parata ad exhauriendа bona & miscenda. Qui custodit linguam, custodit vitam suam, custodit animam: cum mors & vita in potestate linguæ sit.*

Pro thesi affirm. Argumen. 1 1 2 3 4 5 6 7

Pro thesi negatiua arg. At contra pro thesi neg. afferuntur hæc argumenta: 1, quia sermo seu loquela post rationem est præcipuum naturæ donum, quo homo bestiis antecellit. 2, quia facultas loquendi propterea à natura homini data est, vt homo ea vtatur ad cõmunicandum animi sui sensa cum aliis: Id autem fieri non potest si taceat. 3, quia sermo hominis scutum est & propugnaculum fortissimum, character animi, remedium perturbationum, leuamẽ curarum, doctrinæ & morum magister.

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum est partim inter tempus & modum diuersum tacendi & loquendi; partim inter subiecta diuersa, circa quæ silentium & loquela versatur. Nam 1. quãdoque melius est tacere, quam loqui: quandoque melius loqui, quam tacere. 2, melius est honeste tacere, quam turpiter loqui: Et contra melius est honeste loqui, quam turpiter tacere. 3, melius est tacere res arcanas, turpes, futiles & inutiles quam eloqui: Et contra melius est eloqui res honestas, graues & vtiles quam tacere. Hinc Isocrates ad Demonicum inquit: *Duo sint tibi tempora dicendi, vt aut de rebus quas manifeste nosti, aut quas necesse est dicere, dicas. In istis enim solis oratio præstat silentio, in aliis vero tacendum potius, quam loquendum.* Nec male Euripides ait: ἢ λέγε τὸ σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε. *Aut dic aliquid silentio melius, aut sile.* Cum quo consentit illud Pythagoræ: χρὴ σιγᾶν ἢ κρείσσονα σιγῆς λέγειν. Et scitum est illud Menandri: κρεῖττον σιωπᾶν, ἢ λαλεῖν, ἃ μὴ πρέπει.

Sententia affir. defenditur.

5 *An taciturnitas omni homini sit colenda, garrulitas vero fugienda?*

Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia taciturnitas est virtus moralis sermonis & silentii moderatrix: Garrulitas vero est vitium morale in loquendo & tacendo modum excedens.
2, quia taciturnitas facit, vt homo partim ea loquatur, quæ decet, & quæ accommodata sunt rebus, personis, loco & tempori: partim non plus loquatur, nec minus, quam decet: partim etiam taceat, quæ sunt tacenda: garrulitas vero facit, vt homo contrario modo agat. 3, quia taciturnitas est optimum & tutissimum administrandarum rerum vinculum. 4. quia multorũ malorum est remedium: sicut contra garrulitas multorum malorum est fomes & irritamentum. 5, quia multarum virtutum est custos & quasi nutrix. 6, quia decorum silentium est corona viri boni: Loquacitas autem neque iucundum aliquid habet, & mala est conuersationi inutilisque ciuitati, vt docet Euripides in Antiope. 7, quia silentii præmium tutum est, & caret periculo: Linguæ autem vanæ pœna semper proxima est. 8, quia, vt Poëta Hesiodus canit:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος,
Φειδωλῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.
Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
Gratia, quæ parcis mensurat singula verbis.

Cui consentit illud Ouidii:

Eximia est virtus, præstare silentia rebus,
At contra grauis est culpa, tacenda loqui.

6 *An, qui tacet semper consentire videatur?*

VSitata est regula ICrum: *Qui tacet consentire videtur.* Cum qua etiam consentit illud Menandri: πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει. *Multis responsum est silentium* : Item illud Euripidis in Andromeda: σιωπὴ ἄπορος ἑρμηνεὺς λόγων. *Silentium*

obscurus est interpres sermonum Illa vero regula non simpliciter est vera, sed secũdum quid. Licet enim in rebus appetendis & fauorabilibus silentium trahatur ad consensum: tamen in rebus damnosis & præiudicialibus ex silentio consensus statim inferri non potest.

CAPVT VIII.

De Verecundia.

PRÆCEPTA.

Verecundia definitur.

1 *Fuit Taciturnitas: Sequitur Verecundia; quæ est virtus moralis, per quam homo in pudẽdo modum decorum obseruat.*

Eius vitia opposita explicantur.

2 *Ei in defectu opponitur impudentia; in excessu stupiditas seu immodicus pudor.*

3 *Impudentia est vitium morale, per quod homo in dictis & factis omnem pudorem exuit.*

4 *Stupiditas est vitium morale, per quod homo in dictis & factis nimium est pudibundus.*

QVÆSTIONES.

1 *An verecundia sit virtus moralis?*

Pro thesi negatiua arg.

VIdetur Aristoteles *lib.* 4. *Ethicorum Nicom. cap.* 15. verecundiam ex numero virtutum
1 moralium excludere. Rationes ipsius, sunt: 1, quia
2 nullus affectus est virtus moralis. Verecundia autem est affectus. 2, quia verecundia nihil aliud est, quam φόβος ἀδοξίας, hoc est, *metus infamiæ.* Cum qua definitione etiam consentit illa Thomæ Aquinatis, qua dicitur timor turpitudinis exprobrabilis. Nullus autem timor est virtus; enim sit affe-

affectus. 3, quia omnis virtus moralis conueniens est tam iuuenibus, quam senibus. Verecundia autem non conueniens est senibus, sed tantum adolescentibus. Et propterea iuuenes verecũdi laudantur: senes autem non. Adolescentes enim verecundia abstrahuntur à peccatis, ad quæ alioquin ob affectuum vehementiam sunt procliues. Senes autem nihil agere debent, vnde pudor iis suboriri queat. 4, quia omnis virtus moralis cadit in virum bonum. Verecundia autem non cadit in virum bonum; tum quia oritur ex rebus malis & turpibus, quæ viro bono non sunt agendæ, sed fugiendæ, siue reuera, siue opinione sint turpes: tum, quia nõ viri boni, sed improbi est, aliquid sua sponte admittere, ob quod pudore afficiatur. 3 4

At pro thesi affirmante hæc argumenta proferuntur: 1, quia definitio virtutis moralis verecundiæ competit. 2, quia verecundia pudorem in dictis & factis moderatur, versaturque media inter duo extrema vitia; quorum vnum dicitur impudentia, alterum stupiditas, teste ipso Aristot. *lib.* 1. *magn. mor. c.* 30. 3, quia est habitus per se honestus & laudabilis 4, quia tam sacri, quam profani auctores verecundiã commendant, & ad illã tanquã virtutem præclaram nos hortantur. Hinc Ambrosius *libr.* 2. *de officiis* ait: *Pulchra virtus est verecundia, & suauis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediaris loquendi; ne quid indecorum sermo resonet tuus.* Et Theognis ait, nullum thesaurum esse meliorem verecundia. 5, quia *omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta est*: *Pro thesi affirmat. Argum.* 1 2 3 4 5.

inprimis vero adolescentes iuueniles que animos maxime decet, vt idem Ambrosius *lib. 2. Offic.* testatur. Atque hæc postrema sententia vera est & amplectenda. Quod igitur ad Aristotelis sententiam attinet, illa videtur ob ambiguitatem vocabuli αἰδὼς confundere partim pudorem naturalē cum verecundia; partim pudorem moralem immoderatum cum moderato: cum tamen longe inter se differant. Pudoris enim naturalis obiectum est, in quo moderando verecundia occupatur. Neque quilibet pudor dedecet vel senes, vel viros probos; sed tantum immoderatus, vt è sequentibus quæstionibus melius intelligetur.

Thesis affir. defenditur.

Respondetur ad obiect. Aristotelis.

2 *Quid sit verecundia. & quæ vitia ei opponantur?*

Definitiones aliorum recensentur.

ARistoteles *libr. 2 mag. moral cap. 30.* verecundiam definit, quod sit μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως περὶ πράξεις καὶ λόγους, *mediocritas inter impudentiam & stuporem circa actiones & sermones.*
1 Impudentem enim dicit esse, qui vbique & ad omnes loquitur, omniaque agit, quæ ei obueniunt: stupidum vero, qui cuncta & cunctis veretur tam in agendo quam dicendo: verecundum vero, qui inter hos medium locum tenet, neque vt stupidus in omni & omnino præ pudore trepidat; verum agit & loquitur, vbi, quæ, & quando
2 decet. Alii vero verecundiam definiunt modo ciuilitatem per quam nos metu infamiæ eorum,
3 quæ nos dedecent, pudet: modo virtutem moralem pudoris in dictis & factis moderatricem. Ex quibus definitionibus priores duæ vitioso genere laborant: postrema vero est legitima & omnino congruit cum ea, quæ in præceptis à me tradita est.

eſt. Porro verecundiæ, quæ Græce dicitur αἰδὼς rectius αἰδημοσύνη, in exceſſu opponitur ἀναίδεια ἢ ἀναισχυντία, *impudentia* ſeu *inuerecundia*; in defectu κατάπληξις ἢ δυσωπία, *ſtupor*, ſeu *ſtupiditas*, ſeu *pudor indecorus & ſubruſticus.* Non enim tantũ turpe eſt, in loquendo & agendo nihil aut parum pudere; ſed etiam turpe eſt nimium eſſe pudibundum, ita vt vix audeas in conſpectum aliorum prodire, eoſque vel intueri, vel alloqui.

3 Vtrum pudor ſit laudabilis, an vituperabilis?

DE hac quæſtione grauis eſt inter Philoſophos morales diſceptatio. Alii enim ſtatuunt omnem pudorem eſſe laudabilem: alii omnem pudorem eſſe vituperabilem: alii mediam viam tenent & quendam laudabilem, quendam vituperabilem arbitrantur. *Diuerſæ aliorum opiniones recenſentur.*
1
2
3.

Argumenta pro prima opinione ſunt: 1, quia pudor eſt metus turpitudinis & infamiæ. Eiuſmodi autem metus eſt principium virtutis moralis: quoniam abſtrahit hominem à prauis & turpibus actionibus. 2, quia pudor virtutem cuſtodit, & vitium expellit. 3, quia pudor eſt ſignum bonæ naturæ, & à vitiorum turpitudine abhorrentis. 4, quia vbi pudor eſt, ibi ſpes aliqua futuræ emendationis eſt. Vbi autem pudor non eſt, ibi ſpes quoque non erit. Idcirco recte ait Sen. epiſt, 25. *Nutriendus eſt pudor: qui quamdiu in animo durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus.* Et recte exclamat ille apud Plautum in Bach. *Periit; cui periit pudor*: ſiquidem, vt Plutarchus ait, *qui pudore vacat, non ſentit dolorem à turpiter factis*: & conſequenter illa non auerſatur, 5. quia impudentia eſt vituperabilis. Ergo vi oppoſitorum, pudor, qui impu-

Pro 1. opinione argum. 1 2 3 4 5

dentiæ repugnat, est laudabilis. Hinc Menander ait:

Πᾶς ἐρυθριῶν χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.
Omnis erubescens probus esse mihi videtur.

Et Pythias Aristotelis filia interrogata, qui color esset pulcherrimus, dixit, qui ob pudorem in genis oboritur.

Pro 2. opinione, argum. Argumenta pro altera opinione sunt: 1, quia pudor est comes non virtutum, sed vitiorum, non honestarum, sed turpium actionum. 2, quia pudor virum bonum non decet; neque in eum cadit, siue præcedat actiones, siue sequatur. Cum enim virtutis habitu sit præditus, nihil turpe cogitat vel agit, propter quod pudore suffundi necesse sit.

Pro 3. opinione, argum. Argumenta pro tertia opinione sunt: 1, quia pudor teste Aristotele *lib. 4. Ethic. cap 15.* in ætate iuuenili est honestus & ingenuus: siquidem reuocat iuniores à vitiis & peccatis, indicatque natiuam ingenii ad virtutem propensionem: in ætate vero adulta & senili est turpis: cum adulti & senes nihil agere debeant, propter quod pudore suffundi necesse sit. Idcirco etiam eodem in loco inquit Philosophus, iuuenem pudibundum laudari; senem vero non. 2, quia *si omnis pudor esset vel laudabilis, vel vituperabilis, non opus esset verecundia, quæ pudorem moderetur. Sed consequens est absurdum. Ergo & antecedens.*

Quæstio explicatur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum est 1 primum inter pudorem naturalem & moralem; quorum ille sua natura est indifferens, hoc est, neque laudabilis, neque vituperabilis: hic vero, vel laudabilis, vel vituperabilis: 2 Deinde distinguendum

dum est inter pudorem moralem moderatum & immoderatum. Moderatum pudorem voco, qui fit ex præscripto rectæ rationis, vbi, quando, erga quos quantum, quomodo, & cur decet: Et hic est honestus & licitus. Immoderatum pudorem voco, qui fit contra præscriptum rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, cur, quantum & quomodo non decet: Et hic turpis est ac illicitus; ac Græce proprie dicitur *αἰσχύνη*. Hæc enim est metus iustæ reprehensionis, ortus ex conscientia malefactorum. In priore genere est pudor ille, qui antecedit peccatum hominis, eumque ab illo abstrahit. In posteriore genere est pudor, qui post peccati perpetrationem ex mala cõscientia oritur. Pudor igitur moderatus omnis per se est laudabilis: sicut immoderatus omnis est vituperabilis; siue in iuuenibus, siue in adultis & senibus existat. Ideoque simul etiam verum est, pudorem moralem alium esse laudabilem, alium vituperabilem.

4 *An melius sit pudore affici ob turpia facta, quam impudentem esse?*

ETsi secundum Aristotelem *lib. 4. Ethic. Nic. cap. vlt.* absolute & per se malum est, aliquem ob turpia facta, quæ fecit, aut facit, pudore suffundi: tamen comparatè, & per accidens melius id est, quam impudentem esse. Ille enim pudor arguit, hominem non planè esse perditi & deplorati ingenii; sed aliquem adhuc in eo honestatis amorem & curam, & per consequens, spem aliquam futuræ resipiscentiæ superesse. Vnde etiam Seneca *epist. 11.* bonũ in Adolescente signum esse ait, cũ ille ex alto rubore suffunditur. Et rectè iudicat senex ille Terentianus: *Erubescit, salua res*

Sententia affirmatiua defenditur.

est. Impudentia vero arguit hominem plane esse perditi & deplorati ingenii: quippe qui nullo honesta'is amore amplius tangatur, neque vllam resipiscentiæ spem ex se promat.

5 *An verecundia sit expetenda: impudentia fugienda.*

Sententia affirmat. defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia verecundia est virtus moralis. 2, quia est pudicitiæ comes, cuius societate castitas ipsa tutior est, vt ait Ambrosius *lib. 1. de officiis*. 3. quia omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta est; maxime vero adolescentes iuuenilesque animos decet, teste ibidem Ambrosio. 4, quia *verecundia* secundum Bernhardum super cantica serm. 78. *est pulcra & splendida gemma morum, nuntia bonæ indolis, virga disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes; virtutum primitiæ, naturæ laus & insigne totius honesti; item, soror continentiæ.* 5, quia impudentia est vitium morale, pugnans cum verecundia. 6, quia secundum Euripidem in Medea, ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων πασῶν ἀναίδεια, hoc est, *maximus omnium morborum in hominibus est impudentia.* 7, quia secundum Xenophontem in *lib. 1. de pædia Cyri*, ἀναισχυντία δοκεῖ εἶναι μεγίστη ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών, *Impudentia videtur esse maxima ad omnia turpia dux.* 8, quia secundum Theophrastum, ἡ ἀναισχυντία ἐστὶ καταφρόνησις δόξης αἰσχροῦ ἕνεκα κέρδους. *Impudentia est contemptus gloriæ sordidi lucri gratia.* 9, quia secundum Diphilum, οὐκ ἔστιν ἀναιδοῦς ζῶον ἀνθρωπ-σιστερον, *homine impudente nullum animal est confidentius.*

Ratio 1 2 3 4 5 6 7 8 9.

6 *An*

6 An homo verecundiam debeat etiam erga seipsum exercere?

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia homo seipsum moderate amare debet. Ergo etiam verecundus esse erga seipsum. 2, quia qui non est verecundus erga seipsum, non potest etiam esse verecundus erga alios. Hinc recte inquit Musonius: αἰδῶς παρὰ πᾶσιν ἄξιος ἔσῃ ἐὰν πρῶτον ἄρξῃς σαυτὸν αἰδεῖσθαι, *reuerentia apud omnes dignus eris, si primum ceperis teipsum reuereri.* Item, Theophrastus, αἰδοῦ σαυτόν, καὶ ἄλλον οὐκ αἰσχυνθήσῃ, *reuerere teipsum, & non erubesces coram aliis.* Item Democ. φαῦλον καὶ μόνος ὢν μήτε λέξῃς μήτ' ἐργάσῃ· μάθε δὲ πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων σεαυτὸν αἰσχύνεσθαι, *malum, etiamsi solus sis, neque dixeris, neque feceris. Disce autem teipsum multo magis, quam alios reuereri.*

Argum. pro thesi aff. Ratio 1

2.

CAPVT IX.

De Liberalitate.

PRÆCEPTA.

1 *Hactenus explicata est virtus seu probitas homiletica: Sequitur* κοινωνικὴ, *quæ in communicatione versatur, & per hanc humanam societatem conseruat.*

2 *Estque vel liberalitas vel iustitia.*

3 *Liberalitas est virtus moralis, per quam homo promptus redditur ad benefaciendum & benigne communicandum aliis sua bona.* *Liberalitas definitur & diuiditur.*

4 *Estque vel officiositas, vel munificentia.*

5 *Officiositas est liberalitas, per quam homo sua officia libenter aliis defert & præstat.*

6 *Munificentia est liberalitas, per quam homo de suis facultatibus & opibus benignum & largum se erga alios præbet.*

7 *Ei subiicitur magnificentia & hospitalitas.*

8 *Magnificentia est munificentia in sumptibus magnis publicè faciẽdis modum obseruans.*

9 *Hospitalitas est munificentia in hospitibus excipiendis, tractandis & dimittendis modum decorum obseruans.*

10 *Liberalitati opponitur illiberalitas & prodigalitas.*

11 *Illiberalitas est vitium morale in communicatione suorum bonorum cum aliis à modo deficiens.*

12 *Estq; vel inofficiositas, vel immunificẽtia.*

13 *Inofficiositas est illiberalitas, per quã homo in officiis aliis præstandis deficit.*

14 *Immunificentia est illiberalitas, per quã homo in largiendo aliis de suis facultatib. deficit.*

15 *Ei subiicitur paruificentia & inhospitalitas.*

16 *Paruificentia est immunificentia in sumptibus magnis publicè faciendis, ad parum declinans.*

17 *Inhospitalitas est immunificentia in hospitibus excipiendis & tractandis ad parum declinans.*

18 *Pro-*

18 *Prodigalitas est vitium morale, in communicatione suorum bonorum cum aliis modũ excedens.*

19 *Ei subiicitur nimia officiositas, & nimia largitas.*

20 *Nimia officiositas est prodigalitas in officiis aliis praestandis ad nimium deflectens.*

21 *Nimia largitas est prodigalitas, in largiendo aliis de suis facultatibus ad nimium deflectens.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit liberalitas?*

Liberalitas definitur ab Arist. *lib.* 4. *Ethic. Nic. c.* 1. *& 2* μεσότης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν h. e. *mediocritas circa diuitiarum dationem & acceptionem* Item, *lib.* 1. *magn. mor. cap.* 34. μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας, *mediocritas inter prodigalitatem, & illiberalitatem.* Item, *lib* 3. *Eudem. cap* 4. μεσότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολὴν, *mediocritas circa facultatum acquisitionem & amissionem.* Item, *in libello de virtutib.* ἀρετὴ ψυχῆς δαπανητικὴ εἰς τὰ καλά, *virtus sumptus facere parata, in res honestas.* Item, *lib.* 1. *Rhet.* ἀρετὴ περὶ χρημάτων εὐεργετική, *virtus de diuitiis benefaciens.* E quibus definitionibus nulla videtur posse cõsistere. Aut enim genus illegitimum, aut differentiam illegitimam exprimunt. Non enim liberalitas est ipsa mediocritas: sed virtus in mediocritate consistens. Neque illa versatur circa diuitiarum vel acquisitionem, vel acceptionem, vel custodiam: sed circa earundem vsum, quatenus in datione & amissione consistit. Neque

Definitiones Aristot. recensentur & examinãtur.

duntaxat diuitiarum vsum, sumptuumque erogationem; sed etiam officiorum præstationem moderatur, vt è sequentibus quæstionibus clarius patebit.

Aliorum recentiorũ definitiones recensentur & examinãtur. Porro ab aliis & quidem recentioribus Philosophis liberalitas definitur modo virtus, quæ mediocritatem seruat in dandis accipiendisque pecuniis: modo virtus bene dispẽsandi diuitias in vsus bonos sibi suisque & aliis: modo virtus beneficiorum erogatrix: modo iustitia, per quam homo aliorum commodis inseruit, bona sua, quæ potest & debet, cum iis communicando: modo charitas erga proximum, per quam ipsi prodesse studemus: modo virtus, bona sua, quæ communicanda sunt, aliis communicans: modo virtus seruans mediocritatem in dandis siue erogandis & accipiendis modicis sumptibus. E quibus definitionibus sola tertia & sexta videntur approbandæ. Reliquæ vero aut genus illegitimum exprimunt, cuiusmodi est iustitia & charitas; aut obiectum liberalitatis imperfecte assignant.

Proinde in præceptis fuit definita liberalitas, quæ alio nomine dicitur benignitas & beneficentia, quod sit virtus moralis, per quã homo promptus redditur ad benefaciẽdum & benigne communicandum aliis sua bona.

2 *Quod sit obiectum proprium & adæquatum liberalitatis?*

Opinio Aristotelis exponitur. ARistoteles obiectum liberalitatis statuit esse modo χρήματα; & per illud vocabulum intelligit πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται, *omnia quorum dignitas seu pretium nummo mensuratur*, cuiusmodi sunt

di sunt opes & diuitię: modo δόσιν καὶ λῆψιν χρημάτων, *dationem & acceptionem diuitiarum* : modo χρῆσιν & κτῆσιν χρημάτων, *vsum & possessionem diuitiarum*; & sub χρήσει comprehendit δαπάνην καὶ δόσιν, *sumptum & dationem*; sub κτήσει λῆψιν καὶ φυλακὴν, *acceptionem & custodiam*. Verum hæc sententia Aristotelis quo- *Arist. opinio* cunque modo explicetur, non potest consistere. *refutatur.* Rationes sunt: 1, quia non tantum liberalitas ver- *Ratio.* satur circa diuitias; sed etiam aliæ virtutes mora- 1 les, vt sunt αὐτάρκεια, *parsimonia*, & id genus aliæ. 2, 2 quia liberalitas non moderatur κτῆσιν, h. e. λῆψιν καὶ φυλακὴν diuitiarum; sed χρῆσιν, hoc est, *vsum*, cumque non simpliciter, sed quatenus in datione seu donatione & sumptu consistit. Nemo enim, qui naturam liberalitatis, seu, quod idem est, benignitatis & beneficentiæ recte considerat, liberalem appellat eum, qui modum tenet in possidendis seu accipiendis & custodiendis diuitiis: Hoc enim pertinet ad αὐτάρκειαν & parsimoniam : sed qui in dandis & erogandis diuitiis mediocritatem obseruat. 3, quia liberalitas non tantum mo- 3. deratur vsum diuitiarum, quatenus in datione consistit; sed in genere spontaneam bonorum cum aliis communicationem, siue sint bona interna, nempe officia per quæ intelligimus virtutes intellectuales & morales, earumque effecta, v.g. consilia, operas, siue bona externa, cuiusmodi sunt diuitiæ & opes.

3 *An liberalitas sit virtus apprime necessaria & vtilis?* *Sentent. affirmatiua defenditur.*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Ratio* quia sine liberalitate societas hominum & vi- 1

tæ, quasi communitas cõseruari non potest. Hinc Theophrastus interrogatus, *quidnam vitam hominum conseruaret* respondit, *beneficentia*.
2 2, quia vt præclare scriptum est à Platone, *non nobis solum nati sumus; sed ortus nostri partem patria sibi vendicat partem parentes, partem amici.* Atque vt placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur: homines autem hominũ causa sunt generati, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. id autem fieri non potest sine communicatione officiorum & facultatũ, quam liberalitas moderatur.
3 3, quia vt Strabo inquit, mortales tunc maxime imitãtur Deum, cum sunt benefici. Hinc Pythagoras interrogat⁹, qua ratione homines Diis similes euadere possint? respondit, si veritatem amplecterentur, & cunctis beneface-rent.
4 4, quia charitas erga proximum maxime sese exercet per beneficentiam.
5 5, quia fructus ingenii & virtutis, omnisq; præstantiæ tum maxime capitur; cum in alterum confertur, vt ait Cic. in Lælio.
6 6, quia liberalitate qui vtuntur, beneuolentiã sibi conciliant. &, quod aptissimum est ad quiete viuendũ, caritatem.
7 7, quia omne bonum est communicatiuum sui.
8 8, quia beneficium dare qui nescit, iniuste petit: Et dedecus est, semper sumere nihilq; dare.
9. 9, quia liberalitas inde nomen habet apud Latinos, quod liberalem & ingenuum hominẽ maximè deceat: quemadmodum etiã eandem ob causam apud Græcos dicitur ἐλευθεριότης.

Pro thesi affirmat. 4 *An liberalitas recte diuidatur in officiositatem & munificentiam?*

Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia bona, quorum communicationem mode-ra-

deratur liberalitas, ſunt duplicia, alia interna, quæ vocabulo officiorum comprehenduntur; alia externa, quæ diuitiarum nomine continentur. Ergo ex vi & ratione huius obiecti liberalitas etiam nõ inconcinne diuiditur in duas ſpecies, quarum vna officiorum, altera diuitiarum communicationem moderetur. Nec malè prior dici poteſt officioſitas Græce ἐλευθεριότης πρακτική: poſterior munificentia Græce ἐλευθεριότης δωρηματική. 2, quia illa 2
diuiſio congruit cum omnibus legibus perfectæ diſtributionis; cum partes inter ſe diſſentiant, & cum toto conſentiant; adeoque toti ſint adæquatæ. 3, quia ab aliis etiam magni nominis Auctori- 3.
bus approbatur. Cicero enim *lib. 1. & 2. Officiorum* liberalitatem duplicem facit, vnam quæ fit opera & induſtria; alteram, quæ fit facultatibus & copiis. Similiter Ambroſius lib. 1. de officiis duplicem facit liberalitatem; vnam, quæ ſubſidio rei adiuuat, id eſt, vſu pecuniæ: alteram, quæ operum collatione impendit. Item Seneca *li. 1 de beneficiis* docet, beneficium ſeu liberalitatem fieri dupliciter, aut opera aut pecunia: alteram ex arca, alteram ex virtute depromi. Proinde errat Ariſtoteles, qui *Error Ari[...] taxatur.* liberalitatem tantum ex diuitiarum, non autem officiorum communicatione æſtimat.

5 *An idem ſit prodeſſe alteri & benefacere?*

STatuitur theſis neg. Licet enim omnis, qui benefacit alteri, eidẽ etiã proſit, tamen vice verſa *Sentent. neg[...] defenditu[r]* nõ omnis, qui alteri prodeſt, eidẽ etiam benefacit. Nã 1. lapides, plantæ, beſtiæ proſunt aliis; neq; tamen proprie dicũtur iis benefacere. 2, mercatores & opifices proſunt ciuitati, neq; tamen benefaci-

unt. 3, quia quidam homines etiam nescii & nolentes prosunt aliis; neque tamen benefaciunt. Causa est, quia non est beneficium, nisi quod scienter à rectæ rationis iudicio bonaque voluntate, & quidē gratuito solius honestatis gratia proficiscitur, vt ex sequentibus quæstionibus melius intelligetur.

6 *An simpliciter honestum & laudabile sit communicari alteri sua bona?*

Pro sententia neg. Ratio 1 Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt; 1, quia nihil est simpliciter honestū & laudabile, nisi quod fit ex præscripto rectæ rationis. Communicare autē alteri sua bona nō semper fit ex præscripto rectæ rationis. Hæc enim vult, vt homo non communicet sua bona, nisi quibus decet, quando cur, quantum, & quomodo decet. Hæ autem conditiones non semper in qualibet bonorum
2 communicatione obseruantur. 2, quia prodigi etiam communicant aliis sua bona: Et tamen hæc actio illorum nō est honesta & laudabilis; sed tur-
3 pis & vituperabilis. 3, quia interdum honestum est & laudabile, non communicare alteri sua bona, vt si parentes non communicent liberis pecuniam, qua sciunt illos abusuros esse, ad compotationem, ad amorem illicitum, ad rerum futilium & inutilium coemptionem aliave peccata. Et hoc etiam testatur Seneca, dum ait, esse quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, sed negare beneficium est. Ideoque vtilitatem potius, quam
4. voluntatem petentium æstimandam esse. 4, quia si simpliciter honestum esset & laudabile communicare alteri sua bona, non opus esset liberalitate,

litate,quæ bonorum communicationem moderaretur.Sed consequens est falsum. Ergo & antecedens. Proinde non quæuis bonorum cum aliis communicatio est simpliciter honesta & laudabilis,sed tantum illa, quæ est moderata, & fit ex præscripto rectæ rationis. Et hæc sola proprie dicitur benefactio.

7 *Quibus sit benefaciendum?*

NOn omnibus sine delectu est benefaciendum. Nam vt Seneca ait lib.1. de beneficiis cap. 1. *Beneficia sine vllo delectu magis proiicimus, quam damus.* Et, vt idem inquit lib. 2.cap.18.*maiore delectu quærendum est, cui debeamus, quam cui præstemus beneficium.* Proinde vtile est scire, quibus sit benefaciendum. Ac primum quidem absolute benefaciendum est omnibus hominibus,beneficio nostro indigentibus, siue noti sint, siue ignoti; siue amici, siue inimici; siue boni,siue mali;siue diuites, siue pauperes; siue benemeriti, siue malemeriti;siue digni,siue indigni; siue grati, siue ingrati: sed non alio respectu, quam quatenus sunt homines,aut nostræ opis indigi, aut spē aliquam futuræ emēdationis nobis præbent. Rationes sunt:1,quia homines hominum causa sunt generati,vt ipsi inter se alii aliis benefaciāt. 2,quia lex Dei & naturæ vult, vt proximum nostrum diligamus,eique id præstemus, quod volumus ab aliis nobis fieri. Proximus autem noster est,quicunque auxilio & beneficio nostro indiget.3,quia omnes homines naturalis cognationis iure sibi inuicem sunt deuincti ad benefaciendum.4,quia benefaciendo Deum imitari debemus,qui omnibus creaturis suis, quatenus sunt creaturæ, be-

Primū præceptum.

Ratio 1 2 3 4.

nefacit, siue bonæ sint, siue malæ: siue amicæ, siue inimicæ: siue dignæ, siue indignæ: siue gratæ, siue ingratæ. Deinde comparatè benefaciendum magis notis quam ignotis: amicis, quam inimicis: bonis, quam malis: pauperibus quam diuitibus: benemeritis, quam malemeritis: dignis quam indignis: gratis quam ingratis. Rationes sunt: 1, quia in notos & dignos magis circumspectè & vtiliter beneficiũ collocatur, quam in ignotos & indignos. 2, quia amici, boni, benemeriti, & grati, magis digni sunt nostro beneficio quam alii. 3, quia pauperes magis indigent nostra ope quam diuites. 4, quia Deus ipse, cuius exemplum nobis in benefaciẽdo est imitandũ, magis benefacit amicis quam inimicis, iustis quam iniustis.

Secundum præceptum.

Ratio

1

2

3

4.

Tertio non est benefaciendum malis, quatenus sunt mali, ne beneficiis nostris abutantur ad peccandum, & in malitia sua ac peccatis magis magisque confirmentur. Et hoc etiam vult Syracides *cap.* 12. vbi prohibet, ne impiorum misereamur, iisque benefaciamus. Nec male ait Augustinus super Iohannem: *Donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus.* Item, Seneca in prouerbiis: *Bis peccas cum peccanti obsequium accommodas.* Interim tamen sciendũ est, melius esse, benefacere etiam malis propter bonos, quam non benefacere bonis propter malos. Et hoc etiam testatur Seneca lib. 4. de beneficiis cap. 28. *satius est prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos.*

Tertium præceptum.

Modus legitimus benefaciendi explicatur.

8 *Quomodo sit benefaciendum?*

NOn quiuis modus benefaciendi est legitimus: sed tantum is, quem recta ratio præscribit,

bit. Hæc autem vult, vt benefaciamus. 1, scientes, non ignorantes. 2, volentes non nolentes. 3, animo bono, nõ malo. 4, vltro prompte & libenter: non grauatim & cum molestia. 5, cito, non tarde.

Fundamenta huius præcepti sunt: 1, quia non est beneficium, quod fit ab ignorante aut nolente. Vnde Seneca lib 1. de beneficiis cap. 2. *Beneficiis si detraxeris iudicium, desinit esse beneficium*. Et lib. 4. cap. 10. *Non est beneficium, nisi quod ratione fit: quoniam ratio omnis honesti comes est* Et lib. 6 cap. 8. *Beneficium aliquis nesciens accipit; nemo à nesciente*. Item cap. 9. *Non est beneficium, quod à bona voluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit qui dedit*. *Fundamẽta ipsius exponuntur.* 1

2, quia beneficiũ non in eo, quod fit aut datur, consistit: sed in ipso dantis, aut benefacientis animo, vt ait Seneca *libr. 1. de beneficiis cap. 6.* Nec videtur dedisse beneficium, qui malo animo profuit, *lib. 2. cap. 19*. Hinc etiam beneficium ab iniuria distinguit non euentus sed animus, *lib. 6. cap. 8.* Hinc Valerius Maximus lib. 4. cap. 8. titulo de liberalitate inquit: *Liberalitatis duo sunt maxime probabiles fontes, verum iudicium & honesta beneuolentia*. Et Gregorius lib. 19. moral. *Nunquam est vacua manus à munere, si arca cordis est repleta bona voluntate*. Item, *Semper illi, quod largiatur, occurrit, cui bene velle non deficit*. 2

3, quia beneficium vltro oblatum gratius est eo, quod precario obtinetur. Vnde Seneca lib. 2. capite 1. *Nulla res carius constat, quam quæ precibus emitur*. Item, capite 2. *Illud beneficium iucundum, victurumque animo scias, quod obuiam venit*. 3.

4. 4, quia quod secundum virtutem fit, id fit prompte & libenter, & cum voluptate; non autem grauate & cum molestia. Et, ***hilarem datorem diligit Deus***, vt ait Paulus 2. ad Corinth. cap. 9 5, quia beneficium cito datum gratius est eo, quod tarde datur, promptioremque voluntatem arguit. Et hoc testantur versiculi illi:

Gratia quæ tarda est, ingrata est: gratia namque,
Quæ fieri properat, gratia grata magis.
Si bene quid facias facias cito: nam cito factum,
Gratum erit: ingratum gratia tarda facit.

Hinc Seneca libr. 2. de beneficiis cap. 5. ***Verissimum***, inquit, ***existimo quod ille Comicus ait: Quid? tu non intelligis tantum te gratiæ adimere, quantum moræ adiicis?*** Idem alibi ait: ***Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis cito facere. Qui tarde dedit & diem extrahens profuit, non ex animo fecit: Ita duas res maximas perdidit: & tempus & argumentum amicæ voluntatis: Tarde velle nolentis est.*** Item, ***Qui tarde fecit, diu noluit.*** Item, ***ingratum est beneficium, quod inter manus dantis diu hæsit.*** Huc pertinet versiculus ille: ***Bis dat qui cito dat: qui nil dat, munera tardat.*** Item illud Græcorũ ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι, ***veloces gratiæ sunt dulciores.***

9 *Vnde sit benefaciendum?*

De suis, non alienis est benefaciendũ. REperiuntur nonnulli, qui vt videantur liberales & benefici, communicant aliis largiter, non tamen de suis, sed de alienis bonis. Verum hoc institutum ipsorum probari nullo modo potest ob sequentia argumenta: *Argum.* 1, quia homo liberalis de suis bonis debet benefacere, non de alienis. In illa enim ius habet dispensandi; in hæc autem

tem non. Et hoc etiam testatur Seneca libr. 1. de clementia, cum ait: *Non est liberalis, qui de alieno est liberalis; sed ille, qui quod alteri donat, sibi detrahit.* Item, illud Comici: *De te largitor puer.* 2, quia iniustum est de alienis bonis largiri aliis: cum detrahatur ei, cui non debet detrahi. 3, quia benefacere nihil aliud est, quam fructum & vsum propriorum bonorum, quæ honesto titulo possidentur, aliis, qui egent, ex præscripto rectæ rationis communicare. 4, quia beneficium hominis liberalis non debet esse coniunctum cum alterius damno. Qui autem de alienis bonis largitur præter aut contra consensum & voluntatem legitimi domini, is largitur cum alterius damno: Ideoque ipsius factum nõ est beneficium, sed maleficium. Proinde illi valde sunt reprehendendi, qui per fas & nefas corradũt diuitias sub hoc prætextu, vt habeant facultatem pauperib. eleemosynas largiendi. Eiusmodi.n. eleemosynæ non sunt opera à vera liberalitate & benignitate, sed ab iniusta aliorum compilatione profecta: Ideoque neque Deo grata sunt & accepta.

2

3

4.

Error aliorũ taxatur.

10 *Quando & vbi sit benefaciendum?*

NOn quouis tempore & loco beneficentia erga alios est exercenda: sed ratione temporis considerandum est, quando benefacere aut necesse sit, aut vtile. Nam vt Cicero inquit libr. 1. officiorum, *causa largitionis est, si aut necesse sit, aut vtile.* Quod si igitur tempus incidat, in quo nulla aut necessitas, aut vtilitas benefaciendi appareat, claudenda est arca liberalitatis, ne beneficium nostrum videatur aut superuacaneum, aut noxi-

Quo tempore benefaciendum.

Quo loco benefaciendū.

um;& sic rationem beneficii amittat. Similiter ratione loci spectandum est, vtrum publice in conspectu aliorum;an priuatim & clam sit benefaciendum. Interdum enim honestius & melius est beneficiario, si beneficium ei publice detur, præsertim eiusmodi, quod testimonium sit virtutis, & ad honorem eius amplificandum faciat. Interdum vero honestius & melius est, si priuatim & clam detur; præsertim eiusmodi, quod ad subleuandam paupertatē & inopiam facit, cuiusmodi est eleemosyna. Et de hoc genere beneficii intelligendum est, quod Christus Matthæi 6. præcipit: *Nesciat sinistra tua, quod facit dextra tua.* Item illud Ambrosii, quod habetur lib. 1. de off. *Perfecta est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occulte subuenit. quem laudat os pauperis, & non labia sua.*

11 *Quo fine sit benefaciendum?*

Finis legitimus benefactionis explicatur.

IN benefaciendo accurata habenda est ratio finis Non enim benefaciendum est aliis vel ostētationis & gloriæ vanæ aucupandæ; vel commodi & quæstus inde ad se reuersuri gratia: sed solius honestatis ac indigentiæ aliorum subleuandæ
Ratio causa. Rationes sunt: 1, quia vt docet Aristoteles
1 *lib. 4. Ethicorum Nicomach. cap. 2,* αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαὶ καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, *actiones virtutis sunt honestæ,*
2 *& honestatis gratia fieri debent.* Ergo etiam liberalitatis actiones ita debent esse comparatæ. 2, quia beneficium inquinatur & obscuratur, si ostentationis & gloriæ vanæ aucupandæ gratia fiat: imo plane beneficii nomen amittit. Hinc Seneca lib. 2. de legib. cap. 11. *Nihilaque in beneficio dando vitanda est ac superbia. Quid opus arrogantia vul-*

vultus? quid tumore verborum? ipsa res te extollit, detrahenda est manus iactantia. Res loquentur nobis tacentibus. Non tantum ingratum sed inuisum est beneficium superbe datum. Item, cap. 13. *ô superbia magnæ fortunæ! ô stultissimum malum; vt à te nihil accipere iuuat: vt omne beneficium in iniuriam conuertis*, &c. Quo pertinet etiam illud Ambrosii lib. 2. de off. *Non illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ causa magis, quam misericordiæ largiaris.* 3. quia, vt Sen. ait li. 1. de benef. c. 1. *beneficium dandum est, non fœnerandum. Et magni animi & boni proprium est, non fructũ beneficiorum sequi.* Vnde idem in citato loco ait: *Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret.* Et lib. 4 c. 1. *Pudeat vllum venale esse beneficium. Gratuitos habemus Deos. Si Deos imitaris, da & ingratis beneficium.* Et Cic. *lib. 1 offic.* docet liberalitatem debere esse gratuitam, non mercenariam. 4. quia proprius & essentialis finis liberalitatis est, succurrere necessitati & indigentiæ aliorum. Proinde liberales non sunt illi, qui aliis dant beneficium, vt vel maiora beneficia reportent, vel vt fauorem sibi concilient; & parent promotionem ad honores; vel vt causam in iudicio obtineant; vel vt se ostentent; vel denique vt ab importunitate petentium liberentur.

12 *Quantum sit benefaciendum?*

IN benefaciendo homo liberalis partim quantitatem indigentiæ in eo, cui dandũ est; partim quantitatem facultatum suarum spectare & ponderare debet. Tantum enim est dandum cuilibet, quantum cum indigentia accipientis efflagitat; tum ratio facultatum nostrarum patitur. Ra-

Ratio tiones sunt: 1, quia minus indigentibus, minus; &
1 magis indigentibus, magis est dandum. 2, quia, vt
2 Cicero ait lib. 1. offic. *cauendum est, ne benignitas maior sit quam facultates.* Et hoc etiam innuit Seneca lib. 2. cap. 15. de benef. *Respicienda sunt cuique facultates sua viresque, ne aut plus præstemus, quam possimus, aut minus.*
3 3, quia non ita est largiendum, vt aliis sit relaxatio, nobis afflictio; hoc est, vt alii reficiantur & abundent; nos vero affligamur & egeamus. Hinc Seneca lib. 2. cap. 15. *Dabo egenti, sed vt ipse non egeam: succurram perituro; sed vt ipse non peream.*

1 Cor. 8. v. 30.

4. 4, quia prodigi hominis est, nimium largiendo profundere sua bona. Et, vt Cicero ait 2. offic. *nihil est stultius; quam quod libenter facis, curare, ne id diutius facere possis.* Hinc Ambrosius lib. 1. de officiis: *Dominus non vult effundi opes, sed dispensari.*

13 *An beneficium per se sit sensile?*

Pro thesi negatiua

Ratio

Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia nullum opus virtutis moralis, cum sit honestũ, per se est sensile. Beneficium autem est opus virtutis moralis.
1
2 2, quia *beneficium non in eo, quod fit, aut datur, consistit; sed in ipso dantis & benefacientis*
3. *animo*, vt ait Seneca libr. 1. de beneficiis cap. 6. 3, quia non sensus per se potest esse iudex & æstimator beneficii, sed recta ratio.

Obiectioni occurritur.

Neque obstat, si quis obiiciat, aurum, argentum & id genus alia, quæ à liberali dantur, per se oculis cerni & manu tangi. *Multum enim interest*, vt idem Seneca ait cap. 5. lib. 1 de beneficiis, *inter materiam beneficii, & ipsum beneficium. Aurum enim, argentum, & similia quæ alicui dantur ab homine liberali, non sunt beneficium, sed materia bene-*

beneficii. Et sicut corona non est ipse honor, sed honoris insigne: sic non est beneficium id, quod sub oculos venit; sed beneficii vestigium & nota. Itaque eodem in loco idem Auctor recte asserit: *Non potest beneficium manu tangi, sed animo cernitur.*

14 *An beneficium æstimandum sit ex quantitate eius, quod datur?*

Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia sicut beneficium maxime à beneuolo & prompto animo dantis pendet: ita etiam ex eodem est æstimandum. 2, quia sæpe accidit vt beneficium, quod secundum rei quantitatem minus est, affectu sit maius: Et contra, quod secundum rei quãtitatem maius est, affectu sit minus. Hinc etiam fit, vt interdum qui pauca dat, liberalior sit eo, qui dat multa; si modo ex paucioribus det. 3, quia hoc idem testantur grauissimi viri. Aristoteles enim *lib.4. Ethic. Nic. cap.2.* inquit, οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει· αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσι. *Non in multitudine eorum, quæ dantur; sed in habitu eius qui dat, sita est vis liberalitatis. Hic autem dat pro facultatibus.* Sic Leo Papa in apparitione Domini inquit, *fidelium largitatem non de muneris pensari pondere, sed de beneuolentiæ quantitate.* Et Hieronymus ad Paulinum asserit, *liberalitatem non cumulatione patrimonii, sed largitatis definiri affectu.* Hinc etiam ipse Christus, cum videret viduam aliquam pauperculam, vnum teruncium in gazophylacium conijcere, aperte pronunciauit, illam plus dedisse, quam omnes Scribas & Pharisæos cæterosque diuites: cum illa dederit de sua paupertate, quod habebat: hi vero de sua opulentia & redundantia.

Pro sententia neg. Ratio 1 2 3.

15 An homo omnia sua bona debeat communicare aliis?

[illegible] thesi negatiua. STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia quorundam bonorum proprietas honesta est

Ratio 1 & licita. 2, quia quorundam bonorũ, v. g. vxorum

2 communitas, est turpis & illicita. 3, quia illa bona

3. nõ sunt communicanda aliis, quæ iis sunt aut noxia, aut saltẽ non vtilia, vt si quis donaret culturũ vel gladium acutum puero; aut fœminæ arma: aut venatori rustico libros; aut studioso retia. Hinc

[illegible] tioni [illegible] itur. August. in sermone Domini in monte: *Dandum est, quod nec tibi, nec alteri noceat.* Neque valet, si

1 quis obiiciat vulgatum illud Græcorum prouerbium κοινὰ τὰ φίλων, *amicorum omnia sunt communia.* Illud enim non est simpliciter verum, sed tantum de bonis, quæ honestum & licitum est aliis com-

2 municare. Multo minus valet, si quis alleget sententiam Platonis dicentis, felicem Reipublicæ statum rerum omnium communitate constare: Item, felicem ac beatam fore ciuitatem, in qua non audirentur hæc verba, *meum* &, *non meum.* Hoc enim dictum Platonis videtur non recipiendum, nisi san[illegible] & concinna interpretatione mol-

5. liatur. Nec illud comprobat vitæ facultatumque communitas in primitiua Ecclesia inter Christianos obseruari solita. Hæc enim ad tempus tantum instituta fuit à primis Christianis ex zelo erga

[illegible] thesi neg [illegible] atio 1 Christianam religionem, vt eo melius expeditiusque pietatis studiis vacare possent. Neq; vnquam in sacris literis expresse à Deo fuit mandata.

16 An liberalis sit, qui dat, quod sibi vel alteri noceat?

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia omne beneficium, ab homine liberali profe-

ctum,

ctum, debet esse honestum & vtile cum sibi, tum aliis. 2, quia finis liberalitatis proprius & essentialis est, succurrere aliorum necessitati & indigentiæ. Id autem non facit is, qui alteri dat, quod ipsi nocet. 3, quia nō tantum beneficium est, dare alicui, quod ipsi prodest; sed etiā non dare, quod ipsi nocet. Hinc Sen. lib. 2. de benef. c. 1 ; *Sunt quædam nocitura impetrantibus quæ non dare, sed negare, beneficium est. Æstimabimus itaq; vtilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec despicimus, perniciosa sint licet: quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsidit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugit, cecidit; detestamur perniciosos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus; & lugentibus ac sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se vsuros ardor petit: sic ea, quæ nocitura sunt, impense & submisse, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus perseuerabimus non dare.* Idem in eodem capite : *Exorari in perniciem rogantium sæua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos nolentesque seruare: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam adultera sciam dari, ne in societatem turpis facti, aut consilii veniam.* Idem testatur Cicero lib. 1. Offic. sic scribens : *Liberalitate vtamur; quæ prosit amicis, nemini noceat. Nihil enim liberale quod non est iustum.* Item, Augustin. in serm. Domini in monte, cum inquit: *Dandum est, quod nec tibi nec alteri noceat : & cum negaueris quod petit, iudicanda est iustitia. & non, cum in-*

anem dimittas, & aliquando melius aliquid dabis, etiã cum iniuste petentem correxeris.

17 *An homo possit esse liberalis erga seipsum?*

Pro thesi neg. Ratio STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia liberalitas est virtus κοινωνητική, per quam homo aliis benefacit. 2, quia nemo sibi sua bona communicare potest, nisi improprie, vt cum homo de suis bonis sibi prodest. Hinc Seneca libr. 5. de beneficiis: *Sicut non est liberalis, qui sibi donat; nec clemens, qui sibi ignoscit; nec misericors qui malis suis tangitur, sed qui alienis: ita etiam nemo sibi ipsi beneficium dat, sed naturæ suæ paret, quæ monet refugienda esse nocua, & appetenda proficua.*

18 *An liberalis sit, qui beneficium accipit?*

Sentent. neg. defenditur. CIcero *li* 1. *Offic.* duo facit genera liberalitatis, vnum dandi beneficium, alterum reddendi. Et in ea re imitatus est Aristotelem, qui *in libris moralibus* passim docet, liberalitatem in dando & accipiendo occupari: Sed hæc opinio *supra Qu.* 2. fuit refutata. Liberalitas enim non in accipiendo, sed in dando consistit. Ideoque nec liberalis est, qui accipit, sed qui dat beneficium. Neque obstat quod dare & accipere ita sunt connexa, vt vnum sine altero consistere nequeat. *Obiectioni occurritur.* Liberalis enim proprium est dare; sicut beneficiarii accipere. Itaq; nemo, qui accipit beneficium, potest dici liberalis; nisi beneficiarius etiam sit dicendus liberalis: quo nihil absurdius cogitari potest.

19 *An pauper possit esse liberalis?*

Sententia affirmat. defenditur. CVm liberalis ille dicatur, qui alteri de suis bonis communicat: Pauper autem nihil, aut parum

parum bonorum propriorum habeat: videtur nõ posse dici liberalis. Nihilominus contrarium videtur statuendum esse. Nam primum pauper potest esse officiosus, hoc est, suis officiis aliis inseruire & gratificari. Deinde licet eo modo, quo diuites, non possit esse munificus: tamen cum liberalitas secundum facultates sit exercenda, eaque non ex quantitate eius, quod datur; sed ex animo & affectu dantis sit æstimanda: videtur etiam pauper posse esse munificus, si animum beneuolum & promptum largiendi habeat; etiamsi aut nihil, aut parum possit aliis largiri.

20 *An liberalis possit euadere diues?*

ARistoteles *lib. 4. Ethic. Nic. c. 2.* docet difficile esse, vt liberalis ditescat; propterea, quod non sit ληπτικὸς neque φυλακτικὸς, sed προετικὸς, hoc est, *non ad accipiendum neque custodiendum, sed largiendum propensus*: & pecuniam non propter se magni faciat, sed dationis gratia. Sed hæc sententia non simpliciter videtur esse approbanda. Rationes sunt: 1, quia non pugnat cum liberalitate vel moderatum studium acquirendi honestis mediis diuitias; vel parsimonia, per quam diuitiæ acquisitæ conseruantur. 2, quia liberalis debet aliis benefacere secundum facultates suas, & per consequẽs, sine detrimento rei familiaris 3, quia quicunque largiendo seipsum redigit ad inopiam, is non est liberalis, sed prodigus. 4, quia historia & experientia testatur, multos per benedictionem diuinam euasisse diuites, qui tamen erga alios fuerint benefici & liberales. Proinde etiam probari non potest, quod Aristoteles in eodem citato

Sententia Arist. exponitur & reiicitur.

Ratio 1

2

3

4

loco asserit, liberalis esse, ita superare modum in dando, vt sibi pauciora relinquat, suiq; rationem non habeat.

21 An, qui diuitias suo labore pepererunt, sint liberaliores iis, qui ab aliis partas acceperunt vel donatione, vel hæreditate?

Pro sententia neg. Ratio SEntentiam negantem defendit Aristoteles *lib. 4. Ethicor. Nicomach. cap.* 2. Rationes sunt: 1.
1 quia omnes magis amant sua ipsorum opera, quã aliena, vt testatur exemplum parentum & poetarum. Ergo etiam diuitias suo labore partas magis amant, quam alieno & per consequens, minus sunt propensi ad largiendum de illis, quam de
2. his. 2, quia, qui diuitias suo labore pepererunt, magis experti sunt indigentiæ molestiam, quam illi, qui diuitias alieno labore partas acceperunt. Ideoque etiam in iis communicandis minus sunt largi.

22 An honestius sit dare, quam accipere beneficium?

Pro thesi affirmat. Ratio. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia τῆς ἀρετῆς μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν. *virtutis est magis bene facere, quam bene pati*, vt ait Ari-
1 stoteles *lib. 4 Ethicorum Nicomach. cap.* 1. 2, quia
2 dare beneficium proficiscitur ab habitu virtutis moralis, nimirum liberalitatis: accipere autem
3 beneficium non item. 3, quia nemo laudatur, quia accipit beneficium, sed quia dat benefici-
4 um. 4, quia etiam improbus potest accipere bene-
5. ficium; non autem dare, nisi probus. 5, quia quis nescius etiam potest accipere beneficium: nemo autem dare, nisi sciens.

23 An

23 An simpliciter turpe sit beneficiis vinci ab aliis?

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia in omnibus non æque perfectus est habitus liberalitatis. 2, quia omnibus æqualis benefaciendi facultas non suppetit. Idem testatur Seneca lib. 4. de beneficiis, cap. 5. *Non est turpe vinci beneficiis à parente. Quidni non sit turpe cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares & impares sumus: Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: Impares fortuna quæ sicui obstitit, quo minus referret gratiam, non ideo illi tāquam victo erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris.* Quæ postrema verba Senecæ diligenter sunt obseruanda. Indicant enim, non tantum quando non sit turpe beneficiis vinci ab aliis; sed etiam quando sit turpe, nimirum si non sequaris: hoc est, si animum & voluntatem benefaciendi non habeas.

Pro thesi ... *Ratio* 1 2.

24 An magnificentia sit species liberalitatis, & per consequens munificentiæ?

ARistoteles in omnibus suis scriptis moralibus semper magnificentiam, quam vocat μεγαλοπρέπειαν, distinguit à liberalitate tanquam diuersam & distinctam speciem virtutis moralis. Et propterea etiam magnificentiam dicit versari circa sumptus magnos, & in res magnas collatos. Liberalitatem vero circa sumptus paruos & in res paruas collatos, aliasque actiones pecuniarias. Verum hæc sententia Aristotelis non videtur esse approbanda, ob sequentes rationes: 1, quia definitio liberalitatis supra tra-

Sententia Arist. exponitur & refutatur.

2 dita competit etiam Magnificentiæ. 2, quia obiectum liberalitatis latius patet, quam magnificentiæ, idque suo ambitu comprehendit. Et hoc etiam ipse Aristoteles, sui quasi immemor, expresse docet *lib.* 4. *Nicom. cap.* 4. cum ait liberalitatem extendi ad omnes actiones pecuniarias: magnificentiam vero ad sumptuarias duntaxat.
3. 3, quia omnis magnificus est liberalis; sed non omnis liberalis est magnificus, vt idem Aristoteles asserit in citato loco. Ergo vi coniugatorum etiam omnis magnificentia est liberalitas; sed non omnis liberalitas esse magnificentia. Quod vero eadem magnificentia sit species non officiositatis, sed munificentiæ, hoc inde patet primo, quod munificentia in genere diuitiarum vsum in dando consistentem moderatur: magnificentia vero tantum in specie, quatenus magni sumptus in res magnas
2 conferuntur. Deinde, quod omnis magnificus est munificus, sed non omnis munificus est magnificus.

Magnificentia species est munificentiæ. 1

25 *An pauper possit esse magnificus?*

Sententia Arist. exponitur, & secundū quid improbatur.

ARistoteles thesin negantem defendit. Cum enim magnificus sit, qui magnos, hoc est, amplos & honoratos sumptus in res magnas, siue sacras, siue profanas decore & cōcinne facit: Pauper autem eiusmodi sumptus facere non possit, cum non habeat, vnde eos faciat: hinc concludit, pauperem non posse esse munificum. Sed distinguendum esse videtur inter eum, qui affectu tantum est magnificus, & qui effectu simul. Licet enim pauper non possit effectu esse magnificus ob penuriam pecuniæ, sine qua magni sumptus fieri non possunt: tamen quo minus affectu talis sit,

nihil

nihil obstat & prohibet; præsertim si in aliqua dignitate sit constitutus.

26 *An hospitalitas sit species munificentiæ, & à magnificentia distincta?*

ETsi quidam reperiuntur, qui hospitalitatem malunt speciem officiositatis, quam munificentiæ constituere: tamen contraria sententia videtur esse verior; propterea, quod hospitalitas per se non officiorum, sed diuitiarum communicationem moderatur. Licet enim vnus & idem homo erga hospitem suum possit esse officiosus & munificus: tamen quatenus hospitalitatis actiones erga eum exercet, non est officiosus sed munificus: siquidem communicatio domus, victus & lecti comprehenditur sub diuitiarum communicatione. Vtrum autem hospitalitas sit distincta à magnificentia, de eo merito dubitatur: cum Aristoteles *lib 4. Nicomach. cap. 5.* expresse affirmet magnificentiã versari περὶ ξένων ὑποδοχὰς καὶ ἀποστολάς, hoc est, *circa hospitum receptiones & dimissiones.* Verum neque hac in parte videtur astipulandum esse Aristoteli. Rationes sunt: 1, quia priuati sumptus, quos quis domi facit in tractandis hospitib. tanquam priuatis personis, proprie ad magnificentiam non sunt referendi; sed tantum sumptus publici, iique magni & ampli & in res magnas impensi: quemadmodum etiam ipse Aristoteles ibidem testatur, cum ait magnificum non esse in seipsum sumptuosum, sed εἰς τὰ κοινά, in res communes & publicas. 2, quia pauper etiam potest esse hospitalis erga alios: tametsi ipso effectu non possit esse magnificus, hoc est, neque in exci-

Thesis affir. defenditur.

Ratio. 1

2

piendis & tractandis, neque in dimittendis hospitibus magnos sumptus facere.

27 *Quæ vitia liberalitati opponantur?*

Opposita liberalitatis explicantur.

Liberalitati in genere opponitur in excessu prodigalitas; quæ Græce dicitur ἀσωτία, quod hominem ita corrumpat vt neq; seipsum, neq; sua bona seruare possit: in defectu vero illiberalitas,

Lib. 1. magn. mor. cap. 24.

Græce ἀνελευθερία. Prodigus enim est, qui modum in dando excedit, hoc est, qui sua bona impendit, in quæ non decet, & plura, quam decet, & quando non decet: Illiberalis vero, qui in dando à modo deficit, hoc est, qui non impendit in quæ decet, & quantum decet, & quando decet. Quoniam autem liberalitas diuiditur in officiositatem & munificentiam: idcirco officiositati in defectu opponitur inofficiositas; in excessu nimia officiositas: Munificentiæ vero in defectu, immunificentia; in excessu, nimia largitas. Rursus quoniam munificentia diuiditur in magnificentiam & hospitalitatem: idcirco in excessu opponitur magnificentiæ insolens & inepta magnificentiæ affectatio ex honesti & decori ignorantia orta, quæ ab Aristotele dicitur modo ἀπειροκαλία modo βαναυσία, à Latinis luxus; in defectu vero μικροπρέπεια, paruificentia, seu vt alii vertunt, indecora parsimonia seu sordes: Hospitalitati vero in defectu opponitur inhospitalitas, quæ Græce dicitur ἀξενία: in excessu vero πολυξενία. Hinc Hesiodus *libro 1. operum & dierum* monet fratrem suum:

Μηδὲ πολύξεινον, μήτ' ἄξεινον καλέεσθαι.
Ne multorum, neque nullorum hospes voceris.

28 *An*

28 An illiberalitas differat ab auaritia?

VVlgo à Peripateticis illiberalitas confunditur cùm auaritia: tum quia omnis auarus sit illiberalis: tum quia illiberalis ab Aristotele definitur, qui in dando deficit, & in accipiendo modum excedit. Sed hic error merito est taxandus: 1, quia auaritia est vitiũ, quod homo erga seipsum potissimum exercet, & opponitur αὐταρκείᾳ: Illiberalitas vero est vitiũ, quod erga alios potissimum exercetur; & opponitur liberalitati. 2, quia auaritia consistit in nimio appetitu & studio corradendi diuitias: illiberalitas vero in nihil aut parum dando siue communicando aliis de suis bonis siue internis, siue externis. Neque obstant rationes supra allatæ. Licet enim auaritia & illiberalitas sint connexa, quorum vnum sine altero non reperiatur: tamen auaritia non est illiberalitas; neque illiberalitas est auaritia. Præterea falsum est, quod illiberalis in dando deficiat, & in accipiendo modum excedat. Est enim propriũ obiectum illiberalis, quemadmodum etiam illiberalitatis, non λῆψις, sed δόσις duntaxat tam officiorum, quam diuitiarum.

Error Peripateticorum exponitur taxatur.

Ratio 1

2.

Respondetur ad ration. Peripat.

29 An illiberalitas deterior sit prodigalitate?

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia illiberalitas magis pugnat cum liberalitate, quam prodigalitas. 2, quia difficilius curari potest, quam prodigalitas. Hæc enim partim progressu ætatis, partim inopia bonorum, quæ communicanda sunt, corrigi potest. Illa vero contra cum ætate & maiore bonorum possessione crescit. 3, quia illiberalitas frequentior est, pluresque homines occupat, quam prodiga-

Pro thesi affirm. Ratio 1

2

3.

4 litas. 4, quia prodigus videtur magis ex ſtoliditate &imprudentia peccare, quam eſt deſtinata malitia: Illiberalis vero contra. 5, quia prodigus mul-
5 tis prodeſt: Illiberalis vero nemini, ne ſibi ipſi quidem.
6 dem. 6, quia omnis illiberalis eſt auarus; Nullus autem prodigus eſt auarus.

10 An prodigus ſit improbus?

Sententia Ariſt. exponitur & refellitur. Videtur Ariſtoteli *libr. 4 Ethic. Nicom. cap. 3.* prodigus nõ eſſe improbus: propterea, quod improbi & degeneris animi non ſit: ſed ſtulti modum dando excedere, non accipiendo: ſed hæc

Ratio

1 opinio non poteſt conſiſtere: 1, quia prodigalitas eſt vitium morale in exceſſu oppoſitum liberali-
2 tati. Ideoque cui illa ineſt, is eſt improbus. 2, quia prodigus interdum ſimul eſt intemperans, quatenus ſumptus immoderatos in fercula & rem venerеam confert: interdum iniuſtus, quatenus
3. accipit vnde non decet ea, quæ aliis vult largiri. 3, quia prodigi largitiones non ſunt honeſtæ, neque honeſtatis cauſa fiunt, quippe quæ ſine delectu exercentur, ſæpe etiam erga eos, quibus non eſt largiendum, cuiuſmodi ſunt hiſtriones, adulatores, aliarumque voluptatum corporis adminiſtri.

31 An reges, cum modum excedunt in dando, appellandi ſint prodigi?

Sententia Ariſt. exponitur & refutatur. SEntentiam negantem defendit Ariſtoteles *lib. 4. Eth Nic cap. 2.* Ratio ipſius eſt, quia prodigus eſt, qui nimiis largitionibus rem ſuam familiarem abſumit. Regum autem copiæ & opes tantæ ſunt & tam multæ ac magnæ, vt non poſſint nimiis largitionibus & ſumptibus exhauriri. Verum hæc Ariſtotelis ſententia videtur plane non

eſſe

esse concedenda, propter sequentes rationes: 1, quia prodigus definitur, qui modum in dando excedit, hoc est, qui dat, quibus non debet, quantum non debet, & quando non debet. Reges autem sæpe modum in dando excedunt, hoc est, dant, quibus, quantum & quando non debent. Ergo Reges possunt vere appellari prodigi. 2, quia reges etiam nimiis largitionibus possunt bona sua absumere aut saltem magnum iis detrimentum inferre: Idcirco recte à veteribus dicitur prodigalitas vas magnum sine fundo; ingens arca sine sera. *Ratio* 1 2

32 *An vitia magnificentiæ opposita sint homini ignominiosa?*

Sententiam negantem defendit Aristoteles *lib.* 4. *Ethic. Nicomach. cap.* 6. Dicit enim vitia illa homini nullum probrum inferre: propterea quod neque proximo noxia sint, neque admodum deformia. Quæ sententia etsi concedi potest, si intelligatur de probro aliquo insigni & publico: tamen reiiciēda est, si in genere in telligatur de qualibet turpitudine. Cum enim omne vitium sit turpe, necesse est, vt concedatur, vitia etiam magnificentiæ opposita esse turpia.

Sententia Arist. exponitur, & limitatur.

33 *An eelemosyna sit species liberalitatis?*

Ex recentioribus quidam eleemosynam nūmerant inter species liberalitatis. Ideoque definiunt, quod sit virtus siue liberalitas specialis; qua egentes & pauperes per commiserationem victu, amictu, & aliis rebus necessariis subleuamus. Sed contra hanc sententiam obiici potest, vocabulum Græcum ἐλεημοσύνην primum proprie significare *misericordiam*, hoc est, affectum, quo

Opinio aliorum exponitur & examinatur.

contristamur propter res aduersas aliorum: Deinde per metonymiam efficientis beneficiũ, quod ex misericordia pauperi datur. In vtraq; autem significatione illi neque definitionem virtutis moralis, neque liberalitatis competere. Responderi autem potest, misericordiam Græce ἐλεημοσύνην interdum etiam vsurpari pro habitu morali pauperibus benefaciendi; & sic esse speciem liberalitatis, quæ ad munificentiam commode referri possit, ita, vt non opus sit distincte & separatim de ea agere.

34 *An cuilibet licitum sit de suis bonis alteri donare quantum velit?*

ETsi hæc quæstio è superioribus quæst. facile decidi potest, tamen, vt eius veritas luculentius appareat, colophonis loco paucis eã attingere visum fuit. Est autem in illa thesis neg. vera. Rationes sunt; 1, quia liberalitas moderatur bonorũ cum aliis communicationẽ, ne vel modum excedat, vel ab eo deficiat. Illa aũt moderatione opus non esset, si cuilibet licitum esset de suis bonis alteri donare quantum velit. 2, quia largitiones debent fieri secundum facultates. Tunc autem fiunt secundum facultates, quando sine damno & iactura rei familiaris fiunt. 3, quia nemini licet esse prodigo. Prodigus autem est, qui modum in largiendo excedit, hoc est, qui non tantum dat, quibus, quando & vbi non debet dare; sed etiam qui plus dat, quam debet, non habita ratione vel personæ, vel facultatum suarum.

Pro sententia neg. Ratio 1, 2, 3.

Obiectio. At contra obiici potest: 1, liberalitati non posse certum præscribi terminum. 2, vnumquemque plenariam potestatem habere dispensandi & elargi-

largiendi sua bona pro libitu. Respondeo, vtrumque esse falsum Nam primo sicut aliæ virtutes; ita etiam liberalitas certum habet modum certosque fines, quos vltra citraq; nequit consistere rectum. Deinde, nemo habet potestatem sua bona largiendi, quibus, quando, vbi, quomodo, quantum & cuius gratia non debet: quemadmodum patet è multis quæstionibus supra tractatis. Interim libenter etiam fateor, homini liberali in dando & largiendo habendam esse rationem partim facultatum suarum, partim eius, cui vult donare vel largiri, indigentiæ & dignitatis. Quo enim is, qui dat plures vel pauciores possidet diuitias; eo etiam plus vel minus dare debet: Et quo magis vel minus indigus aut dignus est is, qui accipit; eo maior vel minor debet esse donatio & largitio. *Respondetur ad obiect.* *Cautela.*

CAPVT X.
De Iustitia.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de Liberalitate: Sequitur Iustitia, quæ est virtus moralis, per quam homo promptus est ad suum cuiq; in distribuendis & commutãdis rebus secundum iuris tenorem tribuendum.* *Iustitia desinitur.*

2 *Estq; vel distributiua vel commutatiua.* *Eadem diuiditur.*

3 *Distributiua iustitia est, quæ in distributione rerum æqualitatem seruat pro dignitate & merito personarum.*

4 *Estq; vel attribuens, vel retribuens.*

5 *Attribuens iustitia est, quæ æqualiter cuiq; tam bona, quam mala debita assignat.*

6 Retribuens iustitia est, quæ æqualiter cuique tam bona, quàm mala debita compensat.

7 Estq; vel remunerans, vel puniens.

8 Remunerans iustitia est, qua præmia debita æqualiter unicuiq; distribuit.

9 Ei subiicitur gratitudo & misthapodosia.

Gratitudo quid sit.

10 Gratitudo est iustitia remunerans, per quam homo se gratum erga benefactorem declarat.

11 Misthapodosia est iustitia remunerans, per quam homo pro laboribus debitam mercedem aliis libenter persoluit.

12 Puniens iustitia est quæ pœnas debitas æqualiter unicuiq; distribuit.

13 Commutatiua iustitia est, quæ in commutatione rerum æqualitatem seruat sine respectu dignitatis & meriti personarum.

14 Ei subiicitur fidelitas & iustitia correctiua.

Fidelitas quid sit.

15 Fidelitas est iustitia, per quam homo pacta & promissa constanter sine fraude seruat.

16 Iustitia correctiua est, quæ inæqualitatem in rerum commutatione obortam corrigit & emendat.

Iniustitia definitur.

17 Iustitiæ opponitur iniustitia, quæ est vitium morale, per quod homo alienus est à tribuendo cuiq; quod suum est.

18 Estq; vel distributiua vel commutatiua.

19 Dis-

19 *Distributiua iniustitia est, quæ in distributione rerum inæqualitatem seruat.*

20 *Commutatiua iniustitia est, quæ in commutatione rerum inæqualitatem seruat.*

21 *Ad vtramq; refertur pleonexia, meionexia & prosopolepsia.*

22 *Pleonexia est iniustitia, per quam homo de bonis externis sibi plus, quàm par est, assumit & vendicat.*

23 *Meionexia, est iniustitia per quam homo de malis externis minus sibi, quam par est, assumit.*

24 *Prosopolepsia est iniustitia, per quam homo ad externas personarum qualitates ad rem nihil pertinentes respiciens, æqualibus dat inæqualia, aut inæqualibus æqualia.*

QVÆSTIONES.

1 *An iustitia sit species virtutis moralis?*

PRo thesi negante afferri posse videntur hæc argumenta: 1, quia iustitia ita late patet, vt sub se omnes reliquas virtutes morales tanquam species comprehendat. Et hoc testatur vulgatus ille versiculus Theognidis ab Aristotele citatus *lib. 5. Ethic. Nic. cap. 1.* *Arg. pro thes. neg.* 1

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή 'στι,
Iustitia in sese virtutes continet omnes.

Ergo cum omnis virtus moralis, specialiter sumpta, sit iustitia: sequitur hanc non posse statui speciem virtutis moralis. 2, quia iustitia est mater & nutrix cæterarum virtutum, teste Polo Pythago- 2

rico, cuius verba in libro de iustitia à Lucano citâtur, hoc modo: Δοκεῖ μοι τῶν ἀνθρώπων τὴν δικαιοσύνην μητέρα καὶ τιθήνην τῶν ἄλλων ἀρετῶν προσειπεῖν, *Videtur mihi iustitia inter homines mater & nutrix cæterarum virtutum appellanda.* Vbi etiam ad confirmandam hanc assertionem duas rationes subiicit: quarum prima est, quod sine iustitia neque temperans, neque fortis, neque prudens quisquam fieri potest: altera est, quod iustitia est ἁρμονία καὶ εἰρήνη τᾶς ὅλας ψυχᾶς μετ' εὐρυθμίας, *harmonia & pax totius animæ cum concinnitate.* Et hoc etiam testatur Cicero *lib. 1. Officiorum*: cum ait sine iustitia nihil posse esse laudabile: nihilque honestum esse, quod iustitia vacat: item iustitiam sine prudentia multum posse; sine iustitia nihil valere prudentiam.

3 3, quia omnis species virtutis moralis seruat mediocritatem inter duo extrema vitia. Iustitia autem non mediocritatem seruat inter duo extrema vitia: cum ei sola iniustitia opponatur.

4 4, quia omnis species virtutis moralis affectum seu motum aliquem internum hominis moderatur: iustitia autem nullum affectum seu motum internum hominis moderatur.

5 5. quia omnis species virtutis moralis est proprium hominis bonum; Iustitia autem non est proprium hominis bonum. Est enim alienum bonum, vt docet Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 3.* cum ad alium referatur, eaque, quæ aliis sunt vtilia, agat.

6 6, quia iniustitia non est species vitii moralis, sed omnia vitia moralia tanquam genus comprehendit.

Pro thesi affirmat.

Argumenta

At contra pro thesi affirmante adducũtur hæc

1 argumenta: 1, quia definitio generalis virtutis mora-

moralis ei competit. 2, quia est habitus per se honestus & laudabilis. 3, quia omnes Philosophi, qui vnquam de virtutibus moralibus scripserunt, semper inter virtutes morales numerant iustitiam. Et propterea etiam Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap 3.* inquit: κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαστός. *præstantissima virtutum videtur esse iustitia, & neque Hesperus, neque lucifer ita admirabilis.* Et Cicero lib. 3. Officiorum ait: *Iustitia est virtus excellentissima & splendidissima omnium virtutum regina ac domina.* 2 3

Pro decisione quæstionis obseruandum est; 1, Iustitiam aliam esse vniuersalem; aliam particularem. Ac vniuersalem quidem iustitiam nihil aliud esse, quam obedientiam quam homo erga leges ad se pertinentes præstat; seu habitum proæreticum, quo homo vitam & mores instituit secundum legum præscriptum: Ideoq; à virtute morali in genere accepta realiter non differre; sed plane cum ea coincidere: ab aliisq; bonitatem seu rectitudinem moralem nuncupari. Particularem vero iustitiam esse, per quam homo suum cuique secundum iuris tenorem tribuit, & tam in distributione quam commutatione rerum æqualitatem seruat. 2, Iniustitiã aliã esse vniuersalẽ, aliã particularem. Ac vniuersalẽ quidẽ iniustitiã esse, per quam homo inobedientẽ se præbet erga leges in genere: eamq; παρανομίαν ab Arist. dictam non differre realiter à vitio mor. generatim sumpto; sed plane cũ eo coincidere: Ideoq; ab aliis dici prauitatem seu malitiam moralem; Particularem vero iniustitiam esse, per quam homo suum cuique se-

Quæstio traditur per theorem. 1 2

cundum iuris tenorem non tribuit; ſed tam in diſtributione, quam commutatione rerum inæqualitatem ſeruat.

Refutantur argumenta pro theſi neg. allata.

Quod igitur ad argumenta attinet pro theſi negante allata, reſpondeo ad primum illud, eſſe verum de iuſtitia vniuerſali, non particulari: Ideoque etiam non illam, ſed hanc eſſe ſpeciem
1 virtutis moralis. Ad alterum reſpondeo, iuſtitiam
2 non particularem, ſed vniuerſalem dici matrem & nutricem cæterarum virtutum; & quidem non
3 proprie, ſed improprie & καταχρηστικῶς. Ad tertium reſpondeo, aſſumptionem eſſe falſam. Iuſtitia enim particularis non minus, ac reliquæ virtutes, medium locum tenet inter duo extrema vitia; nempe exceſſum & defectum: ſiquidem æqualitatem obſeruat inter plus & minus. Sed vtrumq; extremum vno iniuſtitiæ vocabulo comprehenditur. Eſt enim iniuſtitia, per quam homo de bonis & malis ſibi aliisve plus vel minus, quam per eſt tribuit. Hinc etiam iuſtitia definitur à Peripateticis, teſte Hierace *in lib. de iuſtitia*, μεσότης πλεονεξίας καὶ μειονεξίας, *mediocritas inter pluris, minoriſque habitionem* Item, ἕξις καθ' ἣν πλεονεκτικοί τε καὶ μειονεκτικοὶ ἴσων. *habitus ſecundum quem quidam iuſto plus, minuſq; ſibi aſſumunt*. Ad quartum reſpondeo, aſſum-
4 ptionẽ ſimiliter eſſe falſam. Moderatur. n. iuſtitia particularis appetitum bonorum externorum, & auerſationem malorum externorum, nec non vo-
5 luptatem & dolorem inde orientem. Ad quintum reſpondeo, iuſtitiam ratione κτήσεως, hoc eſt, *poſſeſſionis*, eſſe proprium hominis bonum; ratione vero χρήσεως, id eſt, *vſus*, per quem exercetur erga alios, eſſe alienum bonum; non ſecus ac multas alias

alias virtutes morales. Ad sextum respondeo, illud verum esse de iniustitia vniuersali, non autem de particulari: Ideoque etiam non illam, sed hanc esse speciem vitii moralis. 6

2 An distributio iustitia in vniuersalem & particularem sit generis in species?

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia tantum est distinctio vocabuli æquiuoci in sua æquiuocata. 2, quia quæ sunt species eiusdem generis, illarum vna non includitur essentialiter in altera. Particularis autem iustitia essentialiter includitur in iustitia vniuersali. 3, quia iustitia vniuersalis nihil aliud est, quam virt. mor. generatim sumpta. Ideoq; sicut virtus moralis & iustitia particularis non sunt species eiusdem generis proximi: Ita neque iustitia vniuersalis & particularis. Proinde errant illi, qui existimant, distributionem iustitiæ in vniuersalem & particularem esse diuisionem generis in species. *Pro thesi negatiua Argum.* 1 2 3. *Error aliorũ taxatur.*

3 Quomodo iustitia particularis habeat se ad vniuersalem?

SVnt quidam, qui putant, iustitiam particularem habere se tanquam membrũ ad integrum. Et hoc probant partim testimonio Arist. qui *lib.5. Eth.Nic.* & alibi iustitiam vniuersalem vocat modo τελείαν ἀρετὴν, *perfectã virtutẽ*, modo ὅλην ἀρετὴν, *totam* seu *vniuersam virtutem*: particularem verò vocat μέρος ὅλης τῆς ἀρετῆς, partem totius virtutis, ratione: 1, quia iustitia vniuersalis est obedientia erga omnes leges; & sic virtutes omnes tãquam totum partes in se continet. 2, quia qui iustus est iustitia vniuersali, iustus etiã est iustitia particulari: nõ autem contra, qui iustus est iustitia particulari, sta- *Diuersa aliorum opiniones exponuntur. Prima opinio.* *Ratio* 1 2

Secunda opinio. tim etiam iustus est iustitia vniuersali. Alii vero sunt, qui existimant, iustitiam particularem habere se ad vniuersalem tanquam speciem ad genus.

Ratio 1 Et hoc inde probant: 1, quia iustitia particularis est species virtutis moralis generatim sumptæ, quæ reipsa non differt à iustitia vniuersali, sed cum ea vnum & idem est.

2 2. quia qui iustus est iustitia particulari, etiam iustus est iustitia vniuersali: non autem contra: siquidem genus latius patet quam species.

3. 3, quia absurdum est, statuere vnam aliquam virtutem è reliquis omnibus esse compositam tanquam integrum è suis membris.

Posterior opinio probatur. Cæterum ex his duabus opinionibus prior falsa est; posterior vera. Neque obstant argumenta pro priore opinione allata.

Respondetur ad argumenta pro priore opinione. Nam primum statuendum est, Aristotelem aut grauiter hallucinatum esse; aut iustitiam vniuersalem appellasse perfectam & totam virtutem: quia est genus omnium virtutum particularium: particularem vero partem totius virtutis, quia est species illius tanquam generis. Deinde falsa est definitio iustitiæ vniuersalis, quæ dicitur obedientia erga omnes leges. Cum enim nemo hominum in mundo reperiatur, qui omnibus legibus obediat, sequitur ex hac hypothesi in nullo homine iustitiam vniuersalem reperiri. Sed cõsequens hoc est absurdũm. Ergo absurda quoque est hypothesis, ex qua infertur. Denique id quod loco secundæ rationis affertur, plane est falsum, & contrarium verum. Quicunque enim iustus est iustitia vniuersali, is non statim est iustus iustitia particulari: qui autem iustus est iustitia particulari, is etiam iustus est iustitia vniuersali.

4. An

4 *An iustitia vniuersalis, & virtus moralis inter se differant?*

ARistoteles *lib 5. Ethicor. Nicomach. cap. 3* sub finem docet iustitiam vniuersalem eandem quidem esse cum virtute morali; sed eius essentiam non esse eandem; verum, quatenus habet respectum ad alium, esse iustitiam : quatenus vero absolute est talis aliquis habitus, esse virtutẽ moralem. At hæc sententia Aristotelis videtur contradictionem implicare. Si enim iustitia vniuersalis plane eadem est cum virtute morali, non potest essentia ab ea differre. Siquidem illa, quæ reipsa sunt eadem, essentiam quoque & definitionem eandem habent : neque vnum ab altero, nisi accidentario quodam respectu differre potest : quemadmodum etiam sæpe idem à se ipso hoc modo differre solet. Statuendum igitur est, iustitiam vniuersalem & virtutem moralem inter se non realiter differre; sed tantum diuersis appellationibus.

Sententia Arist. exponitur & refellitur.

Propria sententia adstruitur.

5 *Quid sit iustitia particularis?*

ARistoteles *lib. 5 Ethicorum Nicomach. cap. 1.* iustitiam definit ἕξιν, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια, hoc est, *habitum ; quo ad iusta agenda prompti redduntur homines & à quo iusta agunt & volunt.* Sed hæc definitio nimis est generalis: quippe quæ iustitiæ tam 1
vniuersali, quam particulari competat. In cap. autem 9. eiusd. lib. iustitiã definit, secundum quam iustus dicitur aptus ad cõsulte agendum id, quod iustum est, & ad ius tribuendum & sibi ad alium, & alii ad alium, non ita vt sibi plus eius, quod optabile est minus proximo; & contra sibi minus, 2

Definitiones diuersæ Aristotelis recensentur & examinantur.

eius quod noxium eſt, plus proximo; ſed æquale ſecundum proportionem tribuat. Similiter vero alii ad alium. Cuius definitionis ſenſus eſt, iuſtitiam eſſe virtutem moralem, per quã homo promptus redditur ad tribuendum æqualiter vnicuique quod ſuum eſt. In quo ſenſu etiam idem Phi-
5. loſophus *libr.* 1. *Rhetor. cap.* 9. iuſtitiam dicit eſſe ἀρετὴν, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος, *virtutem per quam, quæ ſua ſunt, ſinguli habent, & vt lex exigit.*

Definitiones aliorum traduntur & examinantur.

Porro, præter has Ariſtotelis definitiones, aliæ paſſim apud Auctores reperiuntur, dum iuſtitia particularis modo dicitur habitus æqualitatem
1 cuique tribuendi; modo conſtans & perpetua vo-
2 luntas ſuum ius cuique tribuens: modo probitas
3. ſuum cuique ex debito tribuens. Quæ definitiones in ſenſu plane coincidunt cum Ariſtotelica: niſi quod prima genus remotum exprimit, non proximum: altera vero falſum genus aſſignat. Voluntas enim ſiue ſumatur pro facultate volendi, ſiue pro actu volendi, ſiue pro re volita, non poteſt eſſe genus iuſtitiæ; cum hæc ſit ſpecies virtutis moralis, & ex conſequenti habitus; illa vero non.

6 *Quod ſit obiectum iuſtitiæ particularis?*

Diuerſæ aliorum opiniones recenſentur & diiudicantur.

DE hac quæſt. diuerſæ reperiuntur Philoſoph. opiniones. Alii enim ſtatuunt obiectum iuſtitiæ particularis eſſe res ciuiles, quatenus alteri ab altero debentur: Alii perſonas & res, quate-
1 nus in ciuili ſocietate ſpectantur, & ex earum mu-
1 tua comparatione omnes actiones, omniaque di-
2 cta, facta ſcriptave ciuilia atque legitima oriun-
4 tur. Alii leges ciuiles ſeu iura ciuilia: Alii actiones ciui-

ciuiles, quatenus lege definiuntur, hoc est, vel iubentur & prohibentur: Alii iustum & iniustum, 5
æquum & iniquum: Alii bona & mala externa, 6
quatenus ad ciuilem hominum societatem referuntur: Alii appetitionem & auersationem eius- 7.
modi bonorum, & malorum externorum voluptatemque & dolorem inde resultantem: Alii denique distributionem & commutationem rerum ciuilium. Cæterum hæ opiniones omnes videntur inter se non rupugnare, sed in sano sensu optime conuenire. Inprimis vero posteriores quatuor ipse Aristoteles *lib.5. Eth. Nic.* passim innuit. Nam *cap.2.* ait iniustum versari περὶ τὰ ἀγαθά, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἁπλῶς αἰεὶ ἀγαθά, τινὶ δ' οὐκ αἰεί, hoc est, *circa bona non omnia, sed circa quæ secunda & aduersa fortuna versatur, quæ quidem absolute semper sunt bona; sed alicui non semper.* Item, iniustum non semper plus appetere seu eligere, sed etiam minus in iis, quæ absolute sunt mala. Idem *cap.4.* inquit iniustitiam particularem versari circa honorem, aut diuitias, aut salutem, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: item propter voluptatem suscipi, quæ è lucro proficiscitur. Quod autem de iniustitia asserit ratione obiecti, idem etiam de iustitia est intelligendum: cum virtus & vitium circa idem obiectũ versentur. Idem *cap.5.* asserit, iustitiam aliam versari in distributione vel honoris, vel diuitiarum, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui eiusdem Reipublicæ communione inter se sunt coniuncti: aliam vero in contractibus. Idem etiam passim in eodem libro τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον explicat, circa quod iustitia vel iniustitia ver-

ſatur, vt ex ſequentibus quæſtionibus melius innoteſcet.

7 *Quid ſit ius, & quotuplex: & quomodo à lege differat?*

Ius aliud verum, aliud falſum.

CVm omnis iuſtitia tã vniuerſalis, quam particularis circa ius verſetur, non abſque re erit paucis hoc loco attingere, quid ſit ius & quotuplex. Ac vt hoc commodius fiat, diſtinguendum eſt ante omnia inter ius verum & falſum ſeu adulterinum: quemadmodum facit Ariſtoteles *lib.1. Rhetor. cap.15.* vbi docet Iudicis officium eſſe diſcernere, τὸ κίβδηλον δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές: Definitur autem vulgo ius, quod vel natura, vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel conſuetudo iubet. Quæ definitio videtur non eſſe recipienda: tum, quia non ſemper verum ius eſt, quod vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel conſuetudo iubet; ſed ſæpè ius falſum: tum, quia non facit mentionem Dei & rectæ rationis, à quibus tamen principiis omne ius pendet. Itaque rectius facere videntur illi, qui ius verum, de quo quæſtio propoſita eſt intelligenda, definiunt, vel iuſſum Dei, vel iuſſum rectæ rationis, hoc eſt, id quod Deus vel recta ratio iubet; vel iuſſum legis, quatenus ſcilicet hæc Dei voluntati & rectæ rationi eſt conſentanea. Porro in diſtribuendo iure diſcors eſt Philoſophorum opinio.

Variæ iuris diſtributiones recenſentur.

Ariſtoteles *libr. 5 Ethicorum Nicomach. cap 2,* 3, & 5. ius quod vocat τὸ δίκαιον, diſtribuit in τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, hoc eſt, *in legitimum & æquale.* Legi-
1 timum vocat, quod lex ſcripta definit. Æquale
2 vero, quod medium eſt inter plus & minus. Idem *cap.* 10. ius diuidit in politicum & œconomicum.

Poli-

Politicum vocat, quod inter ciues obseruatur ad salutem Reipublicæ : idque diuidit in naturale & legitimum. Naturale vocat, quod vbique gentium idem valet, etiamsi lege scripta non sit definitum. Legitimum vocat, quod lege scripta est definitum. Oeconomicum vocat, quod ad salutem familiæ est constitutum & ordinatum. Idem 3
libro 1 Rhetoricorum, cap. 10. & 13. dum legem diuidit in communem & propriam, simul innuit ius aliud esse commune, quod lex communis iubet; aliud proprium quod lex propria iubet. Vocat autem legem communem, quæ ex naturæ, hoc est, rectæ rationis instinctu vbique locorum apud omnes gentes viget : Vnde etiam dicitur lex naturalis. Propriam vero vocat, quæ ex pacto & consensu in certo populo viget, siue sit scripta siue non scripta. Alii vero ius diuidunt in ius naturale, ius gentium & ciuile.. Ac ius quidem na- 4
turale vocant, quod natura docuit omnia animalia: Ius vero gentium, quod recta ratio omnibus hominibus obseruandum præcipit : Ius ciuile, quod recta ratio inter ciues eiusdem Reipublicæ præcipit. Hinc Petrus Gregorius *libr. 1. de Republica, cap. 3.* inquit : *Quæ omnia faciunt incitatione naturali, ea si homines ratione faciant, iure naturali facere dicuntur. Quæ bruta non faciunt, ea si homines omnes ratione faciant, iure gentium faciunt.* Alii ius diuidunt in naturale & positi- 5.
uum. Et hoc rursus in diuinum & humanum, seu politicum : & hoc vicissim in publicum & priuatum.

Superiores distributiones examinantur.

Atque hæc postrema diuisio videtur omnium esse optima: & cum ea etiam congruit tertia Ari-

ſtotelica, qua ius aliud dicitur commune, aliud proprium. Per commune enim intelligitur, ius naturale: per proprium, poſitiuum. Quod vero ad reliquas diuiſiones attinet, illæ omnes videntur eſſe vitioſæ. Aut enim partes habent inter ſe non diſſentientes, vt prima, in qua ius æquale diſtinguitur à legitimo: cum tamen ſub eo tanquam ſpecies ſub genere comprehendatur: aut partem habent toti repugnantem, vel toto latiorem, vt ſecunda; in qua ius naturale & legitimum ſubiicitur iuri politico: cum tamen prius toti repugnet, niſi ſumatur pro iure publico in genere ſumpto: poſterius eo ſit latius: aut denique pro partibus habent diuerſis quæ non ſunt diuerſæ, vt quarta, in qua ius naturale & ius gentium inter ſe diſtinguuntur: cum tamen propriè ſint vnum & idem: neque ius naturale beſtiis accommodari niſi per metaphoram poſſit. Hinc etiam Petrus Gregorius in citato loco ait ius gentiũ dici ipſum ius naturale hominum, item bonum & æquum, naturalem rationem, legem naturalem, adeoque Naturam ipſam.

Quomodo ius à lege differat.

Reſtat nunc igitur vt quomodo ius à lege differat, breuiter doceamus. Etſi enim multi ſunt, qui putant ius à lege differre, tanquam genus à ſpecie: tamen hæc ſententia videtur non eſſe approbanda, niſi vocabulum legis, tropice vſurpetur pro iure legitimo: & hoc rurſus pro iure tantum ſcripto. Lex enim, quæ nomen ſuum habet vel à ligando, quod obliget eum cui fertur, vel à legendo, quod publice legatur, propriè eſt ſententia præcipiẽs ea quæ ſunt facienda, prohibenſque contraria. Ideoque à Thoma Aquinate dici-

Lex propriè quid ſit.

tur

tur regula & mensura actuum agendorum vel omittendorum. Ius vero proprie est id, quod lege iubetur & præcipitur: quemadmodum testatur Aristoteles *lib. 1. magn. moral cap. 34.* cum inquit, δίκαια δ' ἐστὶν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, *Iusta*, seu *iura sunt, quæ lex iubet facere.* Ideoque inter se differunt lex & ius partim vt causa efficiens & effectum, partim tanquam adiunctum occupatum & subiectum occupans.

8 *An iustitia particularis circa quodlibet ius versetur?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt 1, quia ius est quicquid lex iubet siue naturalis, siue positiua, siue diuina, siue humana. Non autem circa quodlibet, quod lex iubet iustitia particularis versatur. Ergo neque circa quodlibet ius. 2, quia iustitia particularis tantum versatur circa τὸ ἴσον, hoc est, *circa ius, quod æquale est, & medium inter plus & minus*, vt testatur Aristoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach cap. 6.* 3, quia iniustitia particularis non versatur περὶ πᾶν ἄδικον, *circa quodlibet iniustum*; sed tantum περὶ τὸ ἄνισον, *circa inæquale, quod est vel plus vel minus.* Ergo cum illa opponatur iustitiæ particulari: sequitur hanc quoque non περὶ πᾶν τὸ δίκαιον versari; sed tantum περὶ τὸ ἴσον.

Pro thesi negatiua

Ratio 1

2

3.

9 *An iustitia particularis recte diuidatur in distributiuam & commutatiuam?*

VVlgata & in scholis recepta est diuisio illa iustitiæ particularis in distributiuam & commutatiuam. Eaque sumpta videtur ex obiecto iustitiæ particularis. Hæc enim non tantum in distributione & commutatione rerum moderanda

Sententia affirm. defenditur.

versatur; sed etiam circa ius ipsum in distributione & commutatione eiusmodi obseruandum: 1, Quod propterea ab Aristotele *libr. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 5. & 7.* duplex constituitur; vnum τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, *ius distributiuum*, quod ἐν ταῖς διανομαῖς, hoc est *distributionibus vel honoris, vel pecuniarum, vel aliarum rerum quæ inter ciues eiusdem Reipublicæ diuidi possunt*, obseruatur; alterum τὸ διορθωτικὸν δίκαιον, *ius correctiuum, quod in contractibus obseruatur, mediumque est inter* ζημίας καὶ κέρδος; ab aliisque generaliori vocabulo dicitur ius commutatiuum, quod circa commutationes rerum occupatur. Hinc igitur factum est, vt iustitia quoq; particularis in duas species diuidatur, quarum vna dicatur, iustitia διανεμητικὴ, *distributiua*, altera, συναλλακτικὴ, *commutatiua*.

Aliorum obiectiones recensentur. Sed hęc diuisio ab aliis impugnatur his argumẽtis: 1, quod angustior sit suo diuiso: cũ non quamlibet speciẽ iustitiæ particularis suo ambitu comprehendat. v. g. veracitatem, gratitudinẽ & innocentiam. 2, quod omnis iustitia sit distributiua; cum sit virtus moralis suum cuique tribuens: Ideoque distributiua iustitia non sit species iustitiæ, sed ipsa iustitia.

Respondetur ad obiect. Responderi autem potest pro defensione illius, in vtroq; argumento committi fallaciam petitionis principii, quatenus falsum argumentum pro vero sumitur. Nam primum illa distributio non est angustior suo diuiso, sed ei adęquata: cum gratitudo ad iustitiam distributiuam referatur: veracitas vero & innocentia non sint species iustitiæ particularis; sed illa quidem sit species synceritatis; hęc vero sit adiunctum generale partim vittu-

virtutis moralis, partim eius, qui virtute prædìtus est. Omnis enim virtus moralis est innocens, hoc est, neque suo possessori, neq; aliis nocet: quemadmodum omnis vir probus est innocens, hoc est, neque sibi, neque aliis consulto nocet. Deinde licet omnis iustitia sit virtus moralis suum cuique tribuens; tamen non omnis dicitur distributiua, quatenus per distributiuam iustitiam intelligitur ea, quæ distributionem rerum moderatur & iustitiæ commutatiuę opponitur, quæ commutationem rerum moderatur.

10 *An iustitia particularis mediocritatem obseruet, & qualis illa sit?*

IN prima parte quæstionis statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia omnis virtus moralis obseruat mediocritatem. Iustitia autem est virtus moralis. 2, quia iustitia particularis obseruat æqualitatem. Æqualitas autem omnis est mediocritas; non secus ac omne æquale est medium inter plus & minus.

Pro thesi affirmat. *Ratio* 1 2.

Porro videtur mediocritas, quam iustitia particularis obseruat, cõsistere in proportione. Vt enim omnis proportio ad minimũ cõstat quatuor terminis, eandẽ æqualitatem inter se habẽtibus: ita quoq; ius, quo vel distribuim⁹ vel cõmutamus aliqua. Nam res, quæ vel distribuuntur vel commutantur, ad minimũ duas esse oportet, & ad minimum duas personas, quæ res aliquas inter se vel distribuunt, vel commutant; & in illis etiam esse quandam æqualitatem. Aliter enim cum æquales inæqualia, aut inæquales æqualia accipiunt, querelæ statim oriuntur & pugnæ. Cum autem pro-

portio alia sit coniuncta, alia disiuncta; sciendum est, iustitiam particularem in distributione obseruare proportionem disiunctam: Vt enim in hac quatuor termini expresse ponuntur: ita etiam in distributione quatuor deprehendes. Oportet enim ad minimum duas personas esse, inter quas aliquid distribuitur, ac inde rei distribuēdæ duas partes fieri. In cōmutatione vero obseruare proportionem, modo disiunctam, modo coniunctam. Vt enim in proportione cōiuncta tres tantum termini expresse ponuntur, quorum medius bis consideratur ac duobus valet: ita sæpe duo contrahentes de vna tantum re litigant. v. g de vno deposito, de vno limite, aut etiam de vno iure: quod cum medium sit inter lucrum & damnū, ad vtrumq; illorum comparatum coniunctam semper proportionem efficit.

11 *Quomodo iustitia distributiua & commutatiua inter se differant?*

De discrimine iustitia distributiua & commutatiua.

VTile & necessarium est scire, quomodo iustitia distributiua & commutatiua inter se differant. Itaque de differentiis vtriusque paucis est agendum. Ac primum quidem iustitia distribu-
1 tiua versatur in distributionibus rerum, nempe, bonorum & malorum; cuiusmodi sunt præmia & pœnæ, cōmoda vel incommoda seu onera: Com-
2 mutatiua vero in commutationibus rerum. Deinde iustitia distributiua versatur circa τὸ δίκαιον διανεμητικὸν, hoc est, *circa ius distributiuum*, quod in distributionibus rerum obseruatur: Commutatiua vero circa τὸ δίκαιον διορθωτικὸν, hoc est, *circa ius correctiuum*, seu potius, *commutatiuum*, quod in com-

commutationibus rerum obseruatur. Tertio iustitia distributiua obseruat æqualitatem secundum proportionem Geometricam: commutatiua vero æqualitatem secundum proportionem Arithmeticam. Sicut enim in proportione geometrica non spectatur distantiarum in terminis, sed rationum æqualitas: Ita iustitia distributiua in distributione rerū non spectat partium distribuendarum æqualitatem; sed rationem & proportionem, quam ad ipsas personas habent, quibus fit distributio, quarum singulis magnitudine respondet, vt quanto quisq; dignior fuerit, tanto maiorem rei distribuendæ partem accipiat. Rursus sicut in proportione arithmetica, non rationum, sed distantiarum notatur æqualitas; & medium eius tot numeris superatur ab altero extremo, quot numeris alterum superat: ita quoque iustitia commutatiua in commutatione rerum non spectat personarum contrahentium, sed rerum commutandarum æqualitatem. Quarto iustitia distributiua magis versatur circa res publicas quam priuatas. Commutatiua vero cōtra.

3

4

Quomodo iusta distributio fiat.

Porro, ad melius intelligendam hanc veritatem, notandum est: 1, iustam distributionem fieri, si res distribuēda ita diuidatur, vt quam rationem habent inter se personæ, quibus fit distributio, eandem habeant rei distribuēdæ partes, vt si ex duobus alter duplo præstet alteri, altera quoque pars duplo sit maior. Hinc enim quam rationem præstantior ad maiorem partem habuerit, eandem quoque inferior habebit ad partem minorem, ac sua quisque deprehendetur æquè dignus. Ac inde distributione facta quisq; cum sua parte can-

dem habebit proportionem ad alteram, quam ante distributionem & ipsi inter se & partes rei distribuendæ habuerunt. Et sic eueniet, quod Aristoteles dicit, nempe, in geometrica proportione fieri, vt eadem sit ratio totius ad totum, quæ partium inter se esse deprehenditur. 2, Iustam cōmutationem rerum fieri, si sine respectu dignitatis & meritorum personarum obseruetur ipsa rerum commutandarum æqualitas, quæ inter plus & minus, seu, vt Aristoteles loquitur, inter lucru & damnum, medium quoddam est proportione arithmetica constans. 3, Iustitiam particularem secundum recentiores, præter proportionem Arithmeticam & Geometricam, obseruare etiam proportionem harmonicam, in qua maior terminus ad minimū ita sese habet, vt differentia maximi supra medium ad differentiā medii supra minimum. Sed hanc ex Arithmetica & Geometrica coalescere: cum differentiæ in ea & rationis similitudo consideretur. 4. Iustitiam commutatiuam non tantum in contractibus vsum habere; sed vbicunque est rerum æstimatio & pensitatio; vt in iudiciis, in quibus non modo damni & lucri, sed etiam delicti & pœnæ fit pensitatio.

Quomodo iusta commutatio fiat.

Proportio harmonica unde constet.

12 *An iustitia tam distributiua quam commutatiua in species diuidi possit, & quæ illæ sint?*

Thesis affir. defenditur.

ETsi pauci hactenus conati sunt certas differentias inuestigare, quibus iustitia tam distributiua quam commutatiua in species commode diuidi possit: tamen, cum vtraque latissime pateat, non dubium est, quin vtriusque certæ species constitui possint. Quæ autem illæ sint, nondum clare & perfecte constat. Quoniam vero officium iusti-

iustitię distributiuæ est, partim attribuere, partim retribuere vnicuique æqualiter tam bona, quam mala: Idcirco à me diuisa fuit primum in attribuentem, & retribuentem: Deinde iustitia retribuens in remunerantem & punientem, seu vindicatiuam: quarum priori subieci gratitudinem & misthapodosiam, quatenus vocabulum illud metonymice vsurpatur. Rursus, quoniam iustitiæ commutatiuæ officium est, non tantum in genere obseruare æqualitatem secundum proportionem geometricam in rerum commutationibus: sed etiam in specie partim seruare pacta & promissa; partim corrigere & emendare inæqualitatem in rerum commutationibus: idcirco huic subieci fidelitatem & iustitiam correctiuam.

13 *An gratitudo sit species iustitiæ distributiuæ, & quomodo a gratia differat?*

OMnes quidem Philosophi sentiunt gratitudinem esse virtutem moralem: sed vtrum sit species peculiaris virtutis moralis, an verò ad aliquam eius speciem referri debeat, de eo est controuersia. Plerique tamen statuunt gratitudinem esse speciem iustitiæ, & quidem distributiuæ. Rationes sunt: 1, quia ei non tantum definitio iustitiæ in genere, sed etiam distributiuæ competit. 2, quia definitur modo virtus specialis gratiam benefactori reddēs: modo virtus beneficii memor, cum studio saltem referendi: modo virtus, qua declaramus nos gratos erga benefactores: modo virtus acceptum beneficium agnoscens, eiúsque memoriam conseruans: modo virtus studens beneficia compensare: modo iustitia retribuens *Pro thesi affirm. Ratio* 1 2. *Definitiones diuersæ gratitudinis recensentur.*

alia sunt animi,alia facti. Signa animi sunt, quibus declaramus nos beneficiorum acceptorum meminisse, & ad illa recompensanda animum promptum habere;cuiusmodi sunt gratiarum actio,vota,precesque pro salute benefactoris cóceptę,frequens beneficiorum commemoratio& prædicatio,officiorum oblatio,compensationis promissio. Signa facti sunt quælibet dona & officia,quæ ei,à quo beneficia accepimus, vicissim in recompensationem, quantum fieri potest, præstamus.Proinde ratione signorum,quibus gratitudo declaratur,videtur non male gratitudo alia animi,alia facti statui.Et hoc etiá innuunt Grammatici,dum distinguunt inter habere,agere & referre gratiam. *Habere enim gratiam* illis est,*animum memorem & gratum habere. Agere gratias,* est *verbis ostendere nos gratos & beneficii accepti memores esse: Referre gratiam* est *factis beneficium compensare.* Hinc etiam nonnulli partes gratitudinis quatuor constituunt; 1, agnitionem beneficii accepti.2,memoriam eiusdem beneficii. 3,cótestationem beneficii agniti & memoria conseruati. 4,compensationem, si ea sit in nostra potestate.

15 *An gratitudo possit sine beneficiorum recompensatione consistere?*

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia ad gratitudinis habitum satis est,si quis animum memorem gratumque habeat, voluntatemque promptam recompensandi beneficii;etiamsi actualis beneficiorum recompensatio non sequatur. Vnde recte dici solet. χαρίτων θυμὸς ἄριστος. 2,quia externa beneficiorũ recompensatio sæpe

Pro thesi affirm.

Ratio 1

2

est impossibilis, vel ob meritorū magnitudinem, vel ob officiorum & facultatum tenuitatem. Vnde Aristoteles *libr. 9. Ethicorum Nicomach. cap. 1.* Τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασι τιμὴ ἰσόῤῥοπος οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ' ἴσως ἱκανόν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς γονεῖς τὸ ἐνδεχόμενον. *Philosophiæ magistris pretium æquiualens reddi non potest; sed fortassis satis est, si iis quemadmodum Diis & parentibus redditur id, quod reddi potest.*
3. 3, quia animus memor & referendæ gratiæ studiosus est loco recompensationis exertæ, si præstari non possit. Vnde rectè Seneca: *Qui grate beneficium accipit, primam eius pensionem soluit.* Item, *Reddit beneficium, qui libenter debet.* Et Cicero 1. Philip. *Cum gratia referri non potest quanta debetur; habenda tamen est, quantam maximam animi nostri capere possunt.* Quod autem Cicero alibi ait, gratitudinis esse, plus quam in nos collatum est, reddere: non secus ac ager fertilis quod accipit, non nisi magno fœnore reddit: id verum est tunc, cum beneficiorum recompensatio est possibilis; non autem cum est impossibilis. Eo sensu verum est etiam, quod Aristoteles *libro 5. Ethicorum Nicomach. capite 8.* ait, Gratiarum templum in propatulo vrbis loco situm esse, vt sit remuneratio, quæ gratiæ propria est. Item illud Hesiodi, quod eadem mensura reddere iubet ea, quę acceperis, aut etiā cumulatiore, si possis.

Obiectioni occurritur.

16 *An gratitudo omni homini sit colenda; ingratitudo vero fugienda?*

Pro thesi aff. Ratio 1

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia gratitudo est virtus Deo & hominibus amabilis & accepta: ingratitudo vero est vitium iisdem

iisdem odiosum & detestabile. 2, quia gratitudo 2
vulgo dicitur in se complecti veracitatem & iustitiam, quatenus homo gratus beneficia accepta agnoscit, & nullo modo dissimulat, eademq; pro viribus compensare nititur. Ingratitudo vero dicitur in se continere mendacitatem & iniustitiam, quatenus homo ingratus beneficia accepta non agnoscit aut dissimulat, eademq; nec compensat, nec compensare conatur. 3, quia nullum 3
officium magis referenda gratia necessarium est.
4, quia est animi ingenui, cui multum debeas, ei- 4
dem plurimum velle debere. 5, quia ingratitudo 5
non tantum in se est turpissima; sed etiam teste Xenophonte, ad omnem turpitudinem aditum
patefacit. 6, quia hominem reddit improbum, 6
Deoq; & hominibus inuisum. Vnde à Bernhard. dicitur hostis gratiæ, inimica salutis. Et vulgo di-
ci solet: *Ingratum dixeris, omnia dixeris.* 7, quia gra- 7
titudo fontem liberalitatis seu beneficentiæ aperit: ingratitudo vero obstruit. Gratiarũ enim discursus cessat, vbi recursus non fuerit, teste Bern-
hardo serm. 22. 8, quia ingratitudo societatem 8
humanam destruit, quæ tribuendo & retribuendo maximè solet conseruari. Hinc Valerius Maximus *libro 5. titulo de gratitudine*, inquit: *Dandi & accipiendi beneficia commercium, sine quo vita hominum mors est, tollit, quisquis bene merito parem referre*
gratiam negligit. 9, quia ingrato homine nihil est 9
peius: &, *improbus homo est, qui beneficium scit sumere, & reddere nescit.* Ideirco etiam recte ait Lucianus:

Φαῦλος ἀνὴρ πίθος ἐςὶ τετρημένος, εἰς ὃν ἁπάσας
Ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐξέχεας.

Malus vir dolium est perforatum, in quod omnes
Gratias effundens frustra effudisti.

17 *An reuerentia sit species iustitiæ distributiuæ?*

Sententia aliorum exponitur. SVnt quidam, qui existimant reuerentiam non esse speciem virtutis moralis; sed honoris, qui aliis ob virtutem statusque & officii dignitatem
1 debetur. Alii vero reperiuntur, qui existimant
2. reuerentiam, esse speciem iustitiæ distributiuæ, & ex consequenti virtutis moralis. Ideoque definiunt illam modo iustitiam, per quam homines ætate, statu, donisque superiores colimus & veneramur: modo virtutem, qua vltro nos subiicimus superioribus eosque honoramus, & debitis officiis & obsequio colimus. Eiq; opponunt partim irreuerentiam, qua nec agnoscimus nos personæ superiori subiectos esse, nec eam debito honore afficimus, sed despectui habemus, atque adeo nec præceptis, nec monitis eius obtemperamus, nec debita officia ei præstamꝰ: partim ὀφθαλμοδουλίαν, seu reuerentiam πρὸς χάριν, quando *ad oculum & simulate aliquem obseruamus.*

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum: 1, inter reuerentiam actiuam & passiuam. 2, inter reuerentiam actiuam quatenus sumitur vel pro actu vel pro habitu reuerendi eos, qui loco & dignitate sunt superiores. Et in hac postrema duntaxat significatione est species iustitiæ distributiuæ: in reliquis vero est species honoris superioribus debiti.

Pro sententia affirm. 18 *An iustitia commutatiua moderetur contractus?*

Ratio
1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia obiectum iustitiæ commutatiuæ sunt omnes

mnes res, de quibus inter se contrahere homines possunt. Ergo etiam ipsi contractus. 2, quia iusti- 2
tia commutatiua in contractibus sine respectu personarum contrahentium seruat duntaxat rerum, de quibus fiunt contractus, æqualitatem, vt ita neutra pars habeat, quod possit vel de nimio gloriari, vel de nimis paruo conqueri. 3, quia in- 3
æqualitatem, quæ in contractibus respectu lucri & damni oboritur, ad æqualitatem reducit; dum habita ratione proportionis Arithmeticę tantum de lucro alterius detrahit, quantum de damno alteri per iniuriam accessit: Et vice versa, tantum alteri damni addit, quantum de lucro alterius per iniuriam discessit. Vnde etiam Aristoteles Iudicem dicit Græce appellari modo μεσίδιον, *mediatorem*, quod medium constituat inter partes litigantes; modo δικαστὴν, quasi διχαστὴν, à verbo διχάζω, *diuido*; quod rem de qua litigantes disceptant, quasi in æquales partes diuidat; non secus, ac si quis in linea inæqualiter diuisa adferat maioris partis excessum, & eo minoris defectum suppleat: 4, quia facit, vt personæ contrahentes inter se 4
fidem datam seruent, sine qua non possunt consistere contractus. 5, quia omnis contractus est in- 5.
iustus, quem iustitia commutatiua non moderatur. Obseruandum autem hoc loco obiter est, secundum Aristotelem *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap.* 5. contractus alios dici ἑκουσίους *voluntarios*; alios ἀκουσίους, *inuoluntarios*. Ac voluntarios quidem vocari, qui communi contrahentium consensu & voluntate fiunt, cuiusmodi sunt vēditio, emptio, fideiussio, commodatum, depositum, locatio & conductio. Inuoluntarios verò vocari, qui fiunt

Quomodo contractus diuidantur secundum Arist.

citra vnius partis contrahentis consensum & voluntatem: eosque diuidi in λαθραίους καὶ βιαίους, *clandestinos & violentos*, quorum illi clam & occulte fiunt, vt sunt, furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, serui alieni deceptio, cędes dolo facta, falsum testimonium: hi violenter & coacte, vt sunt verbera, vincula, rapina, mutilatio corporis, maledicentia, contumelia.

19 *An permutatio semper sit rerum earundem & aqualium, & quomodo recte institui possit?*

CVm ciuilis societas ex diuersis & inæqualibus hominum generibus cõstet, neque semper iisdem rebus abũdemus vel indigeamus: fieri non potest vt permutatio semper sit rerum earundem & æqualium; sed necesse est vt sæpe sit rerum diuersarum & inæqualium. Vt igitur eiusmodi permutatio recte instituatur, necesse est, vt res permutandæ inter se comparentur, & ex proportione illa, quam inter se habent, æquentur. Comparatio autem fieri non potest, nisi ad vnum aliquod tertium: Et hoc oportet esse tale, vt sit mensura cæterarum rerum omnium. Estque per se nihil aliud quam ἡ χρεία, hoc est, *indigentia*. Hæc enim cuncta continet: nec solum ad contractus homines impellit; verum etiam pretia rerum æstimat, vt tanto pretiosior res quælibet habeatur, quanto magis homines illa indigent. Cum autem homo non quouis tempore quibuslibet indigeat: idcirco ad contractus & commercia hominum conseruanda, inuentus est ex pacto & conuentione hominum nummus, tanquam vicarius indigentiæ: non solum vt sit quasi sponsor futu-

Cur nummus inuentus.

futuræ indigentiæ, vt is, qui iam non indiget re aliqua, aliquando cum indiguerit, per nummum eius copiam habere & consequi possit: sed etiam vt tanquam mensura, indigentiæ quantitatem metiatur; & per consequens, commutandarum rerum æqualitatem certis terminis circumscribat. Hinc etiam medium exercendi iustitiam commutatiuam duplex recte constituitur; vnum naturale, quod est indigentia: alterum voluntarium, quod est nummus seu pecunia. Et vtrumque medium est veluti mensura, qua omnium rerum permutandarum pretia æstimantur & definiuntur.

20 *An fidelitas sit species iustitiæ, & quomodo à fide differat?*

SVnt quidam, qui fidelitatem speciem synceritatis constituunt. Sed rectius faciunt, qui eandem iustitiæ subiiciunt. Est enim fidelitas nihil aliud, quam iustitia, per quam homo promptus est, fidem alteri datam seruare. Et sic etiam est virtus moralis suum cuique tribuens. Differt autem à fide partim tanquam causa efficiēs à suo effecto, partim tanquam adiunctum occupatum à subiecto occupante. *Est* enim *fides*, prout hoc loco vsurpatur secundum Ciceronem libro 1. officiorum, *dictorum conuentorumque constantia & veritas. Et dicitur ita, quod fiat id, quod dictum est.* Ideoq; ab eodem in citato loco iustitiæ fundamentum nuncupatur. *Sententia affirm. defenditur.*

21 *An fides semper sit seruanda?* *Pro sententia affirm.*

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumēta: 1, quia fidelitas hoc exigit, quæ est iustitia, per *Ratio 1.*

quam homo pacta & promissa constanter sine
2 fraude seruat. 2, quia fides est iustitiæ fundamentum, quo labascente, necesse etiam est, ipsam iu-
3 stitiam labascere. 3, quia vir bonus non tantum fidei violatæ crimine; sed suspicione quoque,
4 quoad eius fieri potest, carere debet. 4, quia per-
5. fidiosum & nefarium est, fidem frangere. 5, quia in priuatis contractibus nullum sanctius est iusiurandum quam fides: publicæ vero fidei tanta est auctoritas & existimatio, vt nemini tutius pecunias credere, quam Reipublicæ priuata arbitrarentur. Hinc etiam apud Romanos adeo venerabilis & sancta erat fides publica, vt eam pro numine colerent. Itaque apud eos solenne erat sacrarium fidei, in quo pacis leges, fœdera & induciæ iureiurando confirmabantur, vt eius, qui ea violaret, sacrum Diis caput esset.

Arg. pro thes. neg. At contra pro thesi negante obiici potest, non semper iustum esse promissum seruare: 1, si id de re aliqua iniusta & impia factum sit, quod nimirum pugnet expresse vel cum commodo publico Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ, vel cum verbo Dei: etiamsi iuramentum fuerit interpositum. Neminem enim obligari ad seruandum, quod cum probitate & pietate pugnat. 2, si ab eo, qui promisit, præstari nullo modo possit. Neminem enim ad impossibile obligari. 3, si noxium futurum sit ei ipsi, cui promissum est. 4, si quis fraude aliqua circumuentus promiserit aliquid, quod non oportuerit. 5, si conditioni promisso annexæ non satisfiat ab eo, cui promissum est. 6, si mutatio aliqua sit facta in persona eius, cui aliquid promissum est, aut alia circumstantia, ita, vt salua

hone-

honestate & pietate non possit promissum seruari; vt si quis promiserit alicui auxilium ad aliquid peragendum; & interim ille perfidus in patriam fiat, & contra eam bellum inferat. 7, si ei, qui promisit, plus noceat, quam illi prosit, cui promissum est. Pro decisione quæstionis distinguendum esse videtur inter fidem, quatenus iuste dari & seruari potest: & quatenus non iustè dari & seruari potest: seu inter fidem iustitiæ consentaneam & & eidem repugnantem. Prior semper est seruanda. Posterior autem non.

Cic. lib. 1. Officiorum.

Quæstio deciditur per distinct.

22 *An iustitia recte diuidatur in absolutam & limitatam, seu seueram & remissam?*

EX diuersitate iuris, circa quod iustitia versatur, videtur hæc diuisio recte posse desumi. Illud enim vel est *absolutum, aut rigidum, seuerum & strictum ius*, quod Græce dicitur τὸ ἀκριβοδίκαιον· vel *limitatum, remissum, & benignum*, quod Græce vocatur τὸ ἐπιεικές, hoc est, *æquum & bonum*. Prius genus iuris est, quod lege scripta constitutum est, eiusque sensu literali nititur. Posterius genus iuris est, quod ex mitiore & benigniore legis scriptę interpretatione & limitatione existit. Vnde ab Aristotele *libr. 5. Ethicor. Nicomach. c. 4.* vocatur modo ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου, hoc est, *correctio iuris legitimi*: modo ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, *correctio legis*: sc. scriptæ, *quatenus ei aliquid ob dictionis generalitatem deest.* Item, *libr. 1. Rhetor. c. 13.* vocatur modo νόμου ἰδίου καὶ γεγραμμένου ἔλλειμμα, hoc est, *id quod legi propria & scripta deest, quo minus sit perfecta*: modo τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον, *quod præter scriptam legē iustum est.* Ex quo etiam patet, æquum & bonum esse supplementū eius,

Pro thesi affirm. probabiliter disputatur.

Ius strictum quid sit.

Ius æquum quid sit.

quod iuri scripto & absoluto deest, neq; lege scripta est expressum: siue ignorante Legislatore, siue sciente quidem, sed propter varietatem & infinitatem circumstantiarum, quæ in rebus agendis occurrunt, determinare non valente. Non enim semper omnes circumstantiæ rerum agendarum possunt lege scripta expresse comprehendi. Ideoque Legislator sæpe de eo, quod plerunque solet euenire, legem condit vniuersalem, omisso eo, quod rarius accidit. Et hoc testatur etiam Aristoteles *libr. 4. Ethicorum Nicom. cap. 14.* cum ait: *Lex omnis vniuersalis est: de quibusdam vero non possibile est recte loqui vniuersaliter. In quibus igitur necesse est vniuersaliter loqui; neque tamen recte fieri potest; in iis lex sumit id, quod plerunque solet euenire; non ignorans id, quod in hoc peccatur. Nec tamen idcirco lex minus recta est: Non enim culpa in lege est, neque in Legislatore, sed in natura rei, de qua lex est lata. Quando igitur lex quidem loquitur vniuersaliter: accidit autem in his aliquid præter vniuersale, tunc licitū est, quatenus prætermisit aliquid legislator, & peccauit vniuersaliter loquēdo, id quod deest supplere: quod etiā ipse Legislator facturus esset, si adesset, & si sciuisset, lege expressisset.* Item, paulo post. Non omnia lege sunt comprehensa: quoniam de quibusdam lex ferri non potest. Ideoque plebiscito opus est. Rei enim indeterminatæ regula etiam est indeterminata, vt & structuræ Lesbiæ regula plumbea est. Ad figuram enim lapidis torquetur & inflectitur, neque eadem manet. Sic & plebiscitum ad res quotidie occurrētes accommodari & transferri solet. Cum igitur ius aliud sit abso-

absolutum, seuerum & rigidum, aliud limitatum, benignum seu æquum & bonum; videtur quoque iustitia recte diuidi in absolutam & limitatam; quarum illa circa ius absolutam; hæc circa ius limitatum seu æquum & bonum versatur; & proprio vocabulo Græce dicitu ἐπιείκεια, Latine *æquitas*. Et propterea etiam Aristoteles *libro 5. Ethicorum Nicomach. capite 14.* sub finem ait, æquitatem esse iustitiam quandam, & non alium quẽdam habitum. Cæterum hæc sententia de iustitię in absolutam & limitatam diuisione videtur non esse recipienda & approbanda. Sicut enim ius absolutum & strictum non est verum ius, sed tantum apparens ius; cum æquitati aduersetur: ita etiam iustitia absoluta, quæ ius strictum & rigidum sectatur, non est vera; sed apparens iustitia. Interim tamen æquitas recte statuitur species iustitiæ veræ: & æquum & bonum species iuris veri non quidem scripti, sed non scripti. *Hinc Aristoteles lib. 5. Ethic. Nic. c. 14.* ait, Τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου.

Sententia affirmatiua reiicitur.

23 *Quid sit æquitas, & quæ eius sint effecta?*

VT definitio æquitatis rectius constitui possit, primum omnium videbimus, quis dicatur *æquus & bonus*, Græce ὁ ἐπιεικής. Definitur autem ab Aristotele *lib. 5. Ethicorum Nicomach. capite 14.* ὁ προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς ὁ ἐπιεικής, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικός, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, *qui promptus est ad eligendum & agendum id, quod æquum & bonum est, neq; stricte in deteriorem partem ius scriptum interpretatur; sed de eo aliquid remittit, etiamsi legis auxilio niti possit.* Hinc igitur

Quis dicatur æquus & bonus.

Æquitas quid sit. patet, quod ęquitas sit habitus moralis, per quem homo promptus redditur ad eligendum & agendum id, quod æquum & bonum est: Seu, vt accuratius & clarius loquar, quod sit iustitia æqui bonique dispensatrix.

Effecta æquitatis recenset Arist. lib. 1. Rhet. c. 13. Porro effecta æquitatis in genere sunt, ius scriptum mitius & benignius interpretari: in eaque interpretatione, non ad legem scriptam, sed ad Legislatorem; non ad orationem, sed ad mentem Legislatoris respicere: & si quid in lege scripta est omissum, supplere & sic corrigere, seu emendare ius scriptum. Hinc ortæ sunt regulæ illæ Iureconsultorum: *Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. Non licet saluis verbis legis sententiam eius circumuenire. Æquitas stricto iure potior. Tam ex lege est, quod venit ex mente eius, quam quod ex verbis. In legem committit, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Vbicunque ex verbis simpliciter intellectis resultaret iniquitas, tum à verbis receditur, & mens seruatur. Benignius accipiendæ sunt leges, vt voluntas earum conseruetur. Sententia legis potior est verbis. Non in verbis & literis, sed in consilio & mente Legislatoris, vis legis est posita.* Quarum regularum fundamenta hæc sunt: 1, quia verba nobis ad exprimendas animi cogitationes; non cogitationes propter verba concessæ. 2, quia verba dependent à mente; non mens à verbis. 3, quia multa sunt, quæ melius intelligi, quam verbis exprimi possunt. 4, quia mens certior verbis: cum mens neque fingi, neque fallere possit: verba autem possint. 5, quia mens sine verbis esse potest: verba autem sine mente inanes sunt soni. 6, quia lex

Cur sententia legis potior sit verbis. Ratio 1 2 3 4 5 6.

lex nihil aliud est, quam ipsa recta ratio Legislatoris: Ideoque non verborum contextum, non literarum figuram, sed intus in mente abditum Legislatoris consilium, quod & ipsa verba declarant, spectare debet is, qui leges interpretari cupit. Et propterea etiam Aristoteles vult *lib. 1. Rhetor.* Iudicem debere esse tanquam argentarium, qui æquitatis norma ceu lapide Lydio adulterinum ius à vero discernere possit.

In specie effecta æquitatis recensentur.

In specie vero effectum æquitatis est: 1, respicere non ad actionem, sed ad progresin agentis; neque ad partem, sed ad totum; neque qualis nunc
sit is, qui deliquit, sed qualis semper aut plerum- 1
que fuerit. 2, non eadem pœna digna iudicare 2
ἀτυχήματα. ἁμαρτήματα καὶ ἀδικήματα hoc est. *infortunia, errata & flagitia*: cum infortunia fiant præter opinionem & sine malitia: errata sine malitia, sed non præter opinionem: flagitia vero cum opinio-
ne & malitia. 3, remittere aliquid de suo iure, ve- 3
niamque dare delinquentibus, in iis, in quibus
decet. 4, meminisse bonorum potius, quàm ma- 4
lorum acceptorum. 5, patienter ferre iniuriam il- 5
latam, eamque verbis potius, quam factis iudica-
ri velle. 6, ad arbitrium potius, quam ad iudicium 6.
ire velle: cum arbiter æquum; iudex vero legem respiciat.

Porismata colliguntur.

Ex his autem, quæ dicta sunt partim de natura, partim de effectis æquitatis patet: 1, æqui-
tati opponi iniquitatem, quæ est iniustitia, per 1
quam homo ad eligendum & agendum id, quod iniquum est, propensus est, siue sit temeraria legum relaxatione, siue nimia earũdem exasperatione. 2, æquitatem non recte ab aliis definiri mo- 2
do summi iuris, de quo lex principaliter non lo-

quitur, mitigationem: modo correctionem iuris scripti: modo emendationem legis, qua parte deficit: modo limitationem scripti iuris in eo casu, de quo lex præcipuè non loquitur: modo supplementum eius, quod legi deest propter vniuersalitatem. Illæ enim definitiones non verè & propriè competunt ipsi æquitati, sed potius ipsi iuri, quod dicitur æquum & bonum, aut saltem effectis ipsius æquitatis. Cum enim casus aliquis sese offert, qui lege comprehensus non est, æquitas æstimatis tum illius casus circumstantiis, tum Legislatoris mente ac consilio, quo legem tulit, defectum illum ita supplet, ac de præsenti casu ita pronunciat, vt si Legislator ipse adesset, de eo aliter non pronunciaret; imo de eo legem tulisset, si tale quid euenturum præuidisset.

24 *An ius talionis simpliciter sit iustum?*

Sententia affirm. à Pythagoricis defenditur.

IVs talionis, quod Græce dicitur τὸ ἀντιπεπονθός, Latine *perpessio mutua & reciproca.* Pythagoræi statuebant simpliciter esse iustum. Definiebant enim id esse simpliciter iustum, si quis, quod alteri fecit, vicissim ab altero patiatur. Et propterea etiam Poetæ fingunt hoc ius à Rhadamantho Iudice infernali obseruari: quemadmodum ostédit versiculus ille, qui ei tribuitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
Iusta malis hæc admisso pro crimine pœna est,
Vt quæ fecerunt aliis, patiantur & ipsi.

[S]ententia [ne]g. ab Arist. [def]enditur. Ratio

Sed Aristoteles negat ius talionis, prout à Pythagoricis intelligitur, simpliciter esse iustum: 1, quia neque ad ius distributiuum, neque ad ius correctiuum referri potest; sed simpliciter vsur- 2

patum

patum ab vtroq; discrepat: cum illud respectum personæ habeat: hoc vero etsi per se personam non respicit; tamen si alicuius persona læsa fuerit ad examinandam nocumenti magnitudinem personam læsi considerat. Neque enim si magistratus aliquem pulsauerit, eum vicissim iubet pulsare. At qui magistratum pulsauerit, eum non solum pulsare, sed & supplicio afficere iubet. 2, 2
quia non distinguit inter τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, hoc est, inter id, quod sponte, & inuite fit: cum tamen in pœnis infligendis non tam peccatum ipsum, quam animus peccantis sit spectandus. 3, quia nõ 3.
semper fieri potest commutatio rerum duarum simpliciter æqualium; neq; semper eadem reddi pro iisdem possunt.

Interim tamen ipse Aristoteles monet, ius talionis in ciuili hominum communitate simpliciter negligendum non esse. Retributionem enim ait ciuitatem conseruare: Idque facere non tantum retributionem bonorum, qua cessante etiam bonorum communicatio cessaret: verum etiam retributionem malorum qua neglecta certissima sequitur seruitus, & nobis cuncta mala patienda essent: cum tamen ad mala propulsanda & bona communicanda omnes societatem ciuilem colamus. Sed vt iustum sit ius talionis, necesse esse ait Philosophus, vt illud ad proportionem reuocetur, per quam res diuersæ & inæquales ad æqualitatem redigantur. Vnde idem *libr. 5. Ethicor. Nicomach. cap. 8.* rectè asserit: οὔτ' ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας. *Neque communitas esse potest sine permutatione; neque permu-*

tatio sine æqualitate; neque æqualitas sine proportione.

25 *An omnis qui iusta vel iniusta agit, sit iustus vel iniustus?*

Pro thesi negatiua

Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia qui iustum vel iniustum agit inuitus vel ex ignorantia facti, vel ex naturæ necessitate, vel ex alterius violentia, is non est iustus vel iniustus: cum non agat iuste vel iniuste: siquidem iuste & iniuste agit tantum is, qui sponte ea agit. Hinc, qui depositum reddit inuitus, aut metu coactus, 2 is non est iustus. 2, quia qui iustum vel iniustum sponte agit; non tamen consulto & ex habitu iustitiæ vel iniustitiæ, is non est iustus vel iniustus. 3. 3, quia is tantum dicitur iustus, vel iniustus, qui sponte & consulto, adeoque ex habitu iustitiæ vel iniustitiæ iustum vel iniustum agit. Hinc Aristoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap. 10.* primum accurate distinguit inter τὸ δίκαιον καὶ δικαιοπράγημα, itemque inter τὸ ἄδικον καὶ ἀδίκημα, hoc est, inter *iustum & iuste factum, iniustum & iniuste factum.* Ait enim hominem ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν, hoc est, *iniuste & iuste agere,* quando sponte illa agit: quando vero inuitus agit, neque iniuste, neque iuste agere. Ideoq; omne iuste & iniuste factum esse spontaneum. Deinde distinguit inter peccata quibus alter alterum lędit. Ait enim tribus modis illa fieri; vel ex ignorantia, vel ex affectu, vel ex malitia. Ac peccatum quidem ex ignorantia vocat, cùm is, qui læditvel nescit se lædere, vel ignorat se hoc modo lædere, vel non animaduertit instrumentum, quod tractat, ad lædendum aptum esse, vel cum eo agit non animo lædendi. Et hoc peccati genus

genus duplex constituit, quorum vnum vocat ἀτύχημα, cũ quis inopinare lędit, hoc est, ex ignorantia alicuius circumstantiæ aut casus, quem nemo hominum prouidisset: alterum ἁμάρτημα, cum quis lædit ignorantia rei, quam circumspectus aliquis animaduertisset. Peccatum verò ex affectu vocat, cum quis sciens quidem lædit, non consulto tamen; sed vel ira, vel aliis affectibus, qui necessarii & naturales hominibus accidunt; vt mortis metus, dolor ex cruciatu corporis. Peccatum ex malitia vocat, cum quis de industria & consulto lædit; & sic in distribuendis & commutandis rebus æqualitatem lædit. Ex his autẽ tribus peccatorum generibus solum postremũ ita est comparatum, vt qui hoc facit, dicatur iniuriam facere & iniustus: Priora autem duo non item: cum primum sit inuitum: alterum spontaneum quidem, sed non consulto & deliberato factum. Vnde etiam fit, vt postremum omnium minimè veniam mereatur. Ex reliquis vero συγγνωμονικὰ sint, hoc est, veniam merentur, quæ vel ex alicuius circumstantiæ ignorantia, vel ex aliquo affectu naturali fortius impellente fiunt: quæ autem ex ignorantia iuris & legum, aut ex odio, inuidia, aliisque inhumanis & prauis affectibus fiunt, serio & grauiter castigari debeant.

26 *An semper iustum sit, suum cuiq; tribuere?*

CVm iustitia sit virtus, suum cuique tribuendi, videtur semper iustum esse suum cuique tribuere. At incidere possunt tempora, vbi iustum non sit suum alicui tribuere, sed iniustum: vt si gladium apud me depositum redderem homini furioso, aut promissum contra bonos mores da- *Thesis neg. defenditu.*

tum alteri seruarem: Itaque suum cuique ita est tribuēdum, vt semper respiciatur ad fundamenta iustitiæ, quorum primum est, vt ne cui noceatur: alterum vt communi vtilitati gloriæque Dei seruiatur. Hinc quidam dictum illud, quo asseritur, suum cuique tribuendum esse, ita interpretantur, vt sit sensus, Nulli non dandum esse quod ad ipsum pertinet, & ad eius commodum atque vtilitatem spectat.

27 *An semper iustum sit, summo iure cum aliquo agere?*

Quæstio explicatur per distinct.

DIstinguendum est inter summum ius verum, & adulterinum. Illud est, quod cum verbis & mente legis recte conditæ exacte congruit, neque correctione & emendatione opus habet. Hoc est, quod cum verbis quidem legis; sed non cum mente eiusdem exacte congruit; cuiusmodi est id, quod oritur vel ex calumniosa & maliciosa legis interpretatione, vel ex rigore legis scriptæ sine mitigatione, quam legislator ipse, si adesset, admitteret propter aliquam non aspernandam circumstantiam. Thesis igitur affirmatiua est vera, si intelligatur de summo iure vero, quod cum æquitate non pugnat: Falsa autem de iure summo adulterino, quod æquitati est contrarium, & propterea ab ea est corrigendum & emendandum. Interim tamen iniustitiæ non est accusandus, qui cum alio semper non agit summo iure, si id suum sit & proprium: vt ex sequenti quæstione clarius intelligetur.

Pro thes. aff. Ratio

28 *An licitum sit vnicuique de suo iure remittere?*

1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia neque cum honestate, neque cum iustitia pugnat de suo iure remittere. 2, quia opus & argumentum singulare est humanitatis, mansuetudinis, liberalitatis, misericordiæ & æquitatis, de suo iure remittere. Vnde etiam Aristoteles *lib.5 Ethicorum Nicomach.cap.12.* ait: ὁ ἐπιεικὴς ἐλαττωτικός ἐστι: *Vir bonus & aequus de suo iure libenter & facile alüs concedere solet.* 3, quia qui de suo iure remittit, is neque sibi, neque alteri facit iniuriam. 4, quia Deus de suo iure plurimum quotidie hominibus remittit, dum iis parcit & pœnas dignas aut plane remittit, aut non eo modo, quo posset, infligit. 5, quia scriptura sacra passim homines Christianos hortatur, vt de suo iure remittant, & ad exemplum Dei offensas proximo suo condonent. Id autem non fieret, nisi iustum & licitum esset de suo iure remittere.

2
3
4
5.

Obiectio.

Verum aduersus hanc sententiam obiici potest: 1, quod non liceat seipsum bono aliquo suo priuare: cum iustitiæ munus sit, neminem lædere. Ideoque neque de suo iure remittere. 2, quod magistratui non sit licitum, impunitos relinquere homines facinorosos.

1
2.

Respondeo ad primam obiectionem, distinguendum inter bona, quæ ad vitam & salutem hominis simpliciter sunt necessaria: & quæ talia non sunt. De prioribus verum est, quod non liceat seipsum iis priuare: De posterioribus autem minime.

Ad alteram obiectionem respondeo, illam thesin nostram non impugnare. Ius enim, quod Magistratus habet in facinorosos, non est ipsius proprium, sed alienum, nempe Dei. De iure

autem alieno nemini licitum est alicui remittere.

29 *An vim vi repellere liceat?*

Sententia ... expo... VVlgata & trita inter homines sententia est, vim vi repellere licet. Cuius veritas videtur inde pendere, quod vt Cicero ait lib. 1. Officiorũ, *Omni animantium generi à natura est tributum, vt se, vitam corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videantur.* Licet enim iustitiæ munus sit, neminem lædere: tamen videtur illud ita limitandum esse, vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria, vt idem Cicero ibidem interpretatur. Sed huic sententiæ videtur obstare sacra scriptura, quæ vult, vt homo Christianus non malum pro malo, sed bonum pro malo reddat: potiusq; geminam iniuriam patiatur, quam vt vnam referat & retaliet. Vt igitur veritas planius intelligatur, sciendum est, homini Christiano licere quidem seipsum & proximum suum defendere omnibus mediis licitis; non autẽ vllis illicitis. Sunt autem media licita, quæ honesta & iusta sunt legeque diuina concessa. Illicita vero, quæ inhonesta & iniusta sunt, legeque diuina prohibita. Itaque non licet primum iniuriam iniuria, conuitium conuitio retaliare. Deinde non licet priuatę personæ vitæ suæ defendẽdæ gratia alium, quantumuis iniuste in se impetum facientem occidere. Licet tamen iniuriam suam propulsare honestæ & inculpatæ tutelæ moderatione, eiusdemque vindictam à magistratu legitime expetere. Et si posteriore modo intelligatur dictum illud: *Vim vi repellere licet*, est verum. Si vero priore; est falsum.

Quæstio explicatur per distinct.

30 *An*

30 *An summum ius recte dicatur summa iniuria?*

Vulgatum inter homines prouerbium circumfertur; *summū ius, summa iniuria.* Quod vt rectius expliceturac intelligatur, in medium afferemus argumenta nonnulla, quibus illud videtur impugnari posse, cuiusmodi sunt: 1, quia τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον sunt contraria: Ideoque ex natura & vi contrariorum sequitur id, quod iustum est, non posse esse iniustum. 2, quia omne ius est in genere bonorum, sicut iniuria in genere malorum. Ideoq; sicut summum bonum non potest esse summum malum: ita neq; summum ius potest esse summa iniuria. 3, quia summe iustus non potest esse summe iniuriosus. Ergo neque summum ius potest esse summa iniuria.

Pro thesi affirmat. Argum. 1 2 3.

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter summum ius verum & adulterinū, de quo vtroque dictum fuit *supra Quæst. 27.* Thesis enim affirmatiua est vera de summo iure, quod adulterinum est & falsum: non autem de eo, quod est verum. Ideoque argumenta contra illam allata ex ignorantia veri elenchi peccant: cum non loquantur de eo, quod vere ius seu iustum est. Atque hinc etiam intelligi potest dictum Augustini, quod habetur in libro de vera religione: *Nimia iustitia incurrit peccatum: temperata iustitia facit perfectos.* Intelligit enim per nimiam iustitiam, non veram & seueram iustitiam, quæ ius scriptum obseruat in eo casu, de quo lex scripta principaliter loquitur: Hanc enim vocat temperatam iustitiam: sed falsam & apparentem iustitiam, quæ ius scriptum obseruat in eo casu, de quo lex

Quæstio deciditur per distinct.

principaliter non loquitur. Ideoque potius dicitur iniustitia seu iniquitas, quam iustitia.

31 *An satius sit nocentem absoluere, quam innocentem condemnare?*

Thesis affir. defenditur.

ETsi coram Deo grauiter peccat Iudex, non tantum cum nocentem absoluit, sed etiam cum innocentem condemnat: tamen satius est, præsertim in causa dubia, nocentem absoluere, quam innocentem condemnare. In innocentis enim condemnatione non solum Respublica læditur, cuius non minus interest innocentes absolui, quam nocentes puniri: sed præterea etiam ipse innocens, qui, nisi absoluatur, iure suo priuatur, & graui iniuria afficitur. At in nocentis absolutione sola Respublica læditur, nec ipse nocens iure aliquo suo priuatur, aut vlla iniuria afficitur.

32 *An, qui iniustum aliquid patitur, recte dicatur iniuriam pati?*

Pro thesi negatiua

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia iniustum latius patet quam iniuria. 2, quia nō omnis, qui iniustum aliquid agit, iniuriam facit. Ergo neque omnis qui iniustum aliquid patitur, iniuriam patitur. 3, quia nemo iniuriam patitur, nisi ab eo qui ipsi sponte & animo iniuriandi iniustum facit. Et hoc etiam testatur Aristoteles *lib. 5. Eth. Nicom. cap. 4.* cum ait: οὐ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν τῷ ἀδικεῖν, οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν τῷ ἀδικεῖσθαι: *Non idem iniusta agere & iniuriam facere: neque iniusta pati & iniuriam pati.*

Ratio 1, 2, 3.

33 *An volenti fiat iniuria?*

Arg. pro. thes. neg. 1

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia

quia iniuriam pati, est lædi inuitum cõtra legem, & iniuriam facere, est lædere aliquem sponte contra legem eiusque voluntatem. 2, quia homo volens tantum facit iniuriam. Ergo inuitus tantum patitur iniuriam. 3, quia experientia communis testatur, neminem esse, qui volens iniuriam accipiat. 4, Idem testatur Aristoteles *libr. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 11.* cum ait: βλάπτεται μὲν ἑκὼν καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται: *Læditur aliquis sponte & iniusta patitur: iniuriam autem nemo patitur sponte. Nemo enim vult iniuriam accipere* Item, ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν βλάπτειν οἷόν τινα παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν *Est simpliciter iniuriam facere, lædere aliquem contra ipsius voluntatem.* Hinc etiam iniuria dicitur non in potestate patientis, sed facientis esse. Sunt tamen nonnulli, qui statuunt recte, volenti non posse fieri iniuriam: sed perperam volenti posse. Item, ei, qui alio fine & modo velit, ac illi læsio infertur.

2

3.

4

34 *An quis sibi ipsi iniuriam facere possit?*

Pro thesi negatiua Argum.

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia nemo potest seipsum lædere sponte contra legem. 2, quia qui iniuriam facit, is alteri aliquid eripit & sibi addit. Idem autem eidem simul eripi & addi non potest. 3, quia nemo sibi ipse est contrarius. Esset autem sibi ipse contrarius, si sibi iniuriam faceret. Simul enim esset volens & nolens. Volens, quatenus iniuriam facit; nolẽs, quatenus iniuriã patitur. 4, quia nemo seipso est prior & posterior. Qui autem iniuriam facit, prior est eo, qui eandem patitur: cum agens semper natura prior sit patiente. 5, quia semper necesse

1

2

3

4

5

est, ius & iniuriam esse inter plures. Non autem esset inter plures, si homo sibiipsi iniuriam facere
6. posset. 6, quia homo proprie nullum ius habet erga seipsum, sed tantum erga alium. Ergo etiam non sibi, sed alii iniuriam facere potest. Hinc etiam nemo suæ coniugis dicitur adulter, sed alienæ. Nemo suarum facultatum fur, sed alienarum.

Pro sententia affirm. Arg. At pro contraria sententia obiici potest: 1, autoritas Platonis, 4. *de Repub.* vbi statuit, neminem erga aliũ esse iniurium, nisi prius sit erga seipsum
1 iniurius. 2, exemplum eorum, qui seipsos sponte
2 aut interficiunt, aut corrumpunt, siue vulnerando, siue mutilando, siue indulgẽdo prauis affectibus & cupiditatibus, siue potando, siue pericula
3. subeundo. 3, ratio, quia homo, quando agit contra ius naturale, quod præcipit, vt homo seipsum amet, conseruet & perficiat, suumque appetitum rectæ rationis imperio subiiciat, tunc seipsum sponte lædit, & sic sibi ipse iniuriam facit. Respõ-

Respondetur ad argumenta pro thesi affirm. deo: 1, ad autoritatem Platonis, verbum ἀδικεῖν nõ proprie, sed impropriè vsurpari. Ideoque ex illo nihil contra sententiam Aristotelis posse conclu-
1 di. 2, hominem posse quidem sponte seipsum læ-
2 dere; sed tamen non posse sponte sibi iniuriam facere: cum læsionem illam contra voluntatem
3. suam non patiatur. Et propterea etiam rationem, quæ loco tertii argumenti allata fuit, non valere, cum homo violando ius naturale, non sibi, sed Deo & magistratui iniuriam faciat. Sunt tamen alii qui statuunt, neminem plene & recte constituta voluntate sibi ipsi iniuriam facere: voluntate autem perturbata & male affecta posse.

35 *An pater filio, maritus vxori, herus seruo iniuriam facere possit?*

ARistoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap. 10.* videtur thesin negantem defendere. Rationes ipsius sunt: 1, quia inter patrem & filium, maritum & vxorem, dominum & seruum propriè ius non est; sed tantum impropriè per quandam similitudinem iuris ciuilis. Vbi autem ius propriè locum non habet, ibi neque iniuria. 2, quia nemo sibi ipse iniuriam facere potest. Filius enim dum minorennis est, patris sui quasi pars est: Vxor mariti quasi dimidium: seruus, heri possessio. *Pro thesi affirm. Ratio* 1 2

Verum hæc sententia nullo modo est concedenda: 1, quia non minus leges à Deo & recta ratione præscriptæ sunt parentibus, maritis & heris, secundum quas illis est viuendum, quam aliis. Vbi autem leges locum habent, ibi etiã ius. 2, quia verè & propriè loquendo neque filius est pars patris, neque vxor dimidium mariti; neque seruus, possessio sui heri. 3, quia iniuriam facere est lædere aliquem sponte contra legem & voluntatem ipsius. Iam autem & pater filium, & maritus vxorem, & herus seruum lædere sponte potest contra legem & voluntatem ipsius. Ergo etiam iniuriam facere eidem potest. 4, quia ex hypothesi Aristotelis sequeretur, propter eandem neque filium parenti, neque vxorem marito, neque seruum hero suo iniuriam facere posse: quod tamen omnino est absurdum. *Pro thes. neg. Ratio* 1 2 3 4

36 *An iniuriam pati sit licitum?*

VIdetur Aristoteles thesin negantem defendere. Nam *lib. 5. Ethicorum Nicom. cap. 9.* ait: δικαιοπραγίαν μέσον εἶναι τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι, hoc est, iu- *Sententia Arist. exponitur & refellitur.*

stam actionem medium esse inter facere & accipere iniuriam: cum illud sit plus habere; hoc minus. Item, ibidem sub finem: τοῦ ἀδικήματος τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαι. τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν hoc est, *iniusti facti minus extremum esse, iniuriam accipere; maius autem, iniuriam facere*. Item cap. 15. *seu vltimo*: ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου. *Vtrumque malum esse iniuriam & accipere & pati. Illud enim esse minus, hoc plus, habere de medio.* Sed tamen per se minus malum esse iniuriam accipere, quam pati.

Ratio. Verum hæc sententia Aristotelis videtur falsa
1 esse, & absurda: 1, quia sacra scriptura hortatur homines ad iniuriam patiendam, 1. *Corinthiorum 6.*
2 2, quia viri fortis & mansueti est iniuriam pati. 3,
3 quia, vt idem Aristoteles ait *sub finem lib. 5. Ethicor. Nicomach.* τὸ ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας, *iniu-*
4 *riam pati vitio & iniustitia vacat.* 4, quia iniuriam
5. pati est honestum & laudabile. 5, quia omnes pii in hoc mundo multas & varias iniurias passi leguntur, vt testatur exemplum Prophetarum, Apostolorum, adeoque ipsius Christi. Vnde Chrysostomus super Matthæum exemplo Christi, nos iniurias magnanimiter sustinere monet. Et rectè Seneca in prouerbiis ait: *Viri boni est scire pati, nec facere iniuriam.*

Cautela. Interim tamen sciendum est, aliud esse pati iniuriam, aliud iniuriam impunitam relinquere. Illud enim semper licitum est: hoc vero non semper est licitum; præsertim magistratui; qui propterea à Deo cõstitutus est, vt probos defendat, & improbos puniat.

37 *Vtrum is, qui alicui plus minusve, quam par est, tribuit, iniuste agat: an qui plus minusve recipit?*

DIstinguẽdum est partim inter personas, quibus plus minusve tribuitur, partim inter rẽs ipsas; quæ distribuũtur, siue sint bonæ siue malæ, eæq; vel propriæ vel alienæ. Nõ enim iniustè agit, qui de suis bonis vni plus tribuit quam alteri; cũ neutri debeat. 2, qui minus de bonis sibi debitis recipit, quàm par est. 3, qui minus bonorum & plus malorum, quàm debet, in se volens recipit. Iniustè verò agit. 1, qui de bonis & malis alienis vni plus, & alteri minus, quàm par est, tribuit. 2, qui minus malorum, quam debet, in se recipit, & plus alteri relinquit. Hinc rectè inquit Aristoteles, in qua distributione iniustè agere dantẽ, non accipientem: cum principium iniquę illius actionis non sit in accipiente, sed in dante. Neque iniuriam pati, qui debita sua parte sciens & volens se fraudat. Licet enim damnum patiatur: tamen aliud est damnum pati, aliud iniuriam pati: siquidem damnum quis etiam sciens & volens pati potest: iniuriam autem non nisi inuitus.

Quæstio explicatur per distinct.

38 *An iniustitia rectè distribuatur in lædentem & deserentem: & quæ vtriusq; sit causa impulsiua?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia non tantum iniustus est, qui alteri iniuriam facit, sed etiam qui alium ab iniuria, si potest, non defendit. 2. quia iustitia alia est innocens, per quam homo neminem contra ius lædit; alia defendens, per quam homo non tantum se suosque; sed etiam alios honestis & legitimis mediis defendit. Ergò cum iustitia opponatur

Pro thes. aff. Ratio 1

2

tiua exigit, vt in distributione præmiorum & pœnarum respectum habeamus personarum, hoc est, vnumquemque præmio & pœna pro dignitate & merito personarum afficiamus. Quod si vero vsum horum vocabulorum seu vsitatam & vulgatam significationem spectes, negari non potest, pleonexiam, meionexiam & prosopolepsiam esse species iniustitiæ. Pleonexia enim est vitium morale, per quod homo de bonis externis plus sibi, quam par est, attribuit, & minus aliis relinquit. Meionexia vero est vitium morale, per quod homo de malis externis minus sibi, quam par est, attribuit, & plus aliis relinquit. Prosopolepsia est vitium morale, per quod homo aut æqualibus dat inæqualia, aut inæqualibus æqualia, habito respectu ad externas duntaxat personarum qualitates, quæ ad rem seu causam præsentem nihil prorsus pertinent.

Pro thesi affirm.

Pleonexia quid sit.

Meionexia quid.

Prosopolepsia quid.

Non igitur prosopoleptes est: 1, qui in distributione præmiorum & pœnarum respectum habet ad dignitatem & meritum personarum. 2, qui de suis bonis vni ex duobus, quibus nihil debet, plus quam alteri benefacit; etiamsi ambo æqualis sint conditionis & status. 3, qui pro inæquali labore æqualem tribuit mercedem; si modo nihil contra promissionem & conuentionem committat. Contra prosopoleptes est: qui vnum plus honorat quam alterum, non quia dignior est honore; sed quia opulentior est. 2, qui vnum minus punit, quam alterum; non quia minus promeruerit pœnam, sed quia generis & status est præstantioris. 3, qui mercenariis pro æquali labore cōtra

Quis non sit Prosopoleptes. 1 2 3

Quis sit Prosopoleptes. 1 2 3

ræ honestæ priuatione. 10, quia idem testatur ænigma Philolai Pythagorici : *Ne diuidas in via lignum*, hoc est, ne in vitæ cursu animam à corpore secernas. Et rectè Plato in Phędone ait: *Cum anima sit nobis a Diis in custodiam tradita, nemo per vim eam extrudere debet.* 10.

At in contrariam partem obiici possunt hæc argumenta: 1. quia homo semper tenetur appetere id, quod est melius. Sed mori interdum melius est quàm viuere: tum quia honesta & gloriosa mors præferenda est vitæ turpi & infami; teste Aristotele *libro 3. Ethicorum Nicomachiorum*, *capite 9*. tum quia melius est non esse, quàm malè & miserè esse: tum quia per mortem homo sæpè liberatur à grauissimis malis vel præsentibus vel imminentibus: tum quia mors est via & ianua ad aliam meliorem vitã. 2, quia honestius & fortius est, sponte à seipso, quàm ab alio interfici. 3, quia bonum est animam ex carcere & compedibus corporis soluere, & naturæ suæ libertati restituere. Et propterea etiam Seneca ait, quamlibet venam nostri corporis esse viam ad libertatem. 4, quia multi commendantur & laudantur, quod seipsos interfecerint, vt Cato, Curtius, Lucretia. Id autem non fieret, si simpliciter iniustum esset seipsum interficere. *Pro thesi affirm.* *Arg.* 1 2 3 4

Respondeo ad primum argumentum, propositionem non esse simpliciter veram, sed tantum de iis, quæ reuera sunt meliora, non tantum si vtilitatem, sed etiam honestatem spectes. Quæ autem videntur esse meliora; & tamen reuera talia non sunt, siue vtilitatem, siue honestatem spectes, illa nõ licere homini appetere. Quod vero ad assumptionem *Respondetur ad argumenta pro thesi affirm.* 1

inuidia gloriæ Cæsareæ seipsum interfecit, ne in potestatem Cæsaris veniret. Curtius autem tametsi studio & amore patriæ armatus incitato equo prosiliebat in hiatum in medio foro vrbis Romanæ, opera Diaboli factum: tamen grauiter peccabat ob rationes supra allatas. Denique Lucretia non potest excusari, quod ad vitandam infamiæ publicæ notam immerenti sibi infligendam primum Sexti Tarquinii voluntati satisfecerit, & sic stuprum commiserit: Deinde ex impatientia seipsam interfecerit. Atque hinc etiam patet, quid sentiendum sit de exemplis illarum fœminarum, quæ in Ecclesia Pontificia pro sanctis habentur, quod ad defendendam castitatem & religionem seipsas interfecerint. Non enim sunt faciẽda mala, vt eueniãt bona; sed ad bonum finem semper per media honesta & licita est contendendum. *Porisma.*

CAP. XI.
De Virtute heroica.
PRÆCEPTA.

1 *Hactenus explicata est virtus moralis ordinaria, quæ ab aliis dicitur virtus communis seu ciuilis. Restat extraordinaria seu heroica; quæ est virtus moralis hominem supra communem aliorum conditionem & sortem eleuans.* *Virtus heroica desenditur.*

2 *In ea consideranda partim causa & subiectum; partim adiuncta requisita, & opposita.*

3 *Causa virtutis heroicæ alia est efficiens alia finis.* *De causis virt. heroicæ*

4 Efficiens alia est prima, alia secunda.

5 Prima est peculiaris Dei afflatus & ductus.

6 Secunda alia est mediata, alia immediata.

7 Mediata alia est remota, alia propinqua.

8 Remota partim est singulare temperamẽtum & dispositio corporis; partim peculiaris naturæ impetus ab eiusmodi temperamento pendens.

9 Propinqua partim est optima institutio, & quæ inde oritur, sapientia & doctrina eminens: partim ardens amor & desiderium honestatis & diuinæ conditionis.

10 Immediata seu proxima est actuum heroicorum frequens iteratio.

11 Finis est partim rerum magnarum præclara susceptio & gestio: partim summa hominis cum Deo assimilatio.

12 Subiectum heroicæ virtutis aliud est recipiens, aliud occupans.

13 Subiectum recipiens sunt Heroes & Heroinæ, hoc est, personæ illustres, ob eximiam virtutem supra communem hominum cõditionem & sortem eleuatæ.

14 Subiectum occupans sunt omnes illæ res, circa quas virtutes ordinariæ versantur; sed quatenus in iis excellentia & eminentia quædam cernitur: Inprimis vero bona publica, quæ

quæ gloriam Dei, Reip. felicitatem, salutemq; hominum, præsertim æternam, concernunt.

15 *Adiuncta requisita virtutis heroicæ sunt partim admirabilis impetus & facultas inchoãdi præclara & eximia facta; partim singularis celeritas & constantia efficiẽdi, partim felicitas seu successus valde secundus perficiendi.* De adiunctis.

16 *Opposita virtutis heroicæ sunt partim feritas seu immanitas voluntaria: partim summa ignauia & ineptitudo voluntaria ad omne virtutis studium.* De oppositis.

17 *Feritas est vitium morale, per quod homo quasi in beluam degenerat, beluinasque actiones exercet.* Feritas quid.

18 *Summa ignauia & ineptitudo voluntaria ad omne virtutis studium, est vitium morale, per quod homo in colenda virtute plane stupidus & frigidus est.*

QVÆSTIONES.

1 An virtus heroica à communi virtute differat specie?

SVnt nonnulli, qui statuunt virtutẽ heroicam à communi non differre specie; sed tantũ gradu perfectionis accidẽtalis, sicut feruor à tepore. Et hoc inde probant, quod virtus heroica nihil aliud sit quam virtus communis, quatenus adiunctam sibi habeat ὑπεροχὴν, h. e. *excellentiam* & *eminentiam* quandam. Vnde etiam fieri dicunt, vt ab aliis culmen, apex & splendor virtutis communis nuncupetur. Opinio aliorum exponitur.

Pro thesi affirm. Verum pro contraria opinione alii afferũt hęc argumenta: 1, quia virtus heroica eleuat hominẽ supra communem naturæ humanæ conditionẽ:

Arg.
1 id autem non facit virtus communis. 2, quia vir-
2 tus heroica exactius, firmius & splendidius finem
3 suum attingit quã communis. 3, quia virtus communis, in quoslibet homines cadit ratione valen-
4 tes: Heroica autem non. 4, quia virtus heroica à peculiari Dei afflatu in homine excitatur. Com-
5 munis autem non. 5, quia virtus heroica est præstabilior & honoratior communi; vt testatur Ari-
6. stoteles *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 1.* 6, quia feritas specie differt à vitio communi, vt in eodem loco testatur Aristoteles: cum ait, tria esse genera eorum, quę in moribus sunt fugienda, vitium, incontinentiam & feritatem. Et paulo post, feritatem esse diuersum genus à vitio communi: Proinde, cum virtus heroica opponatur feritati, quæ Græce dicitur θηριότης seu θηριωδία; sequitur, illam quoque specie â communi virtute differre.

2 *Quæ sit causa efficiens virtutis heroicæ?*

SVnt quidam, qui virtutem Heroicam non aliunde existere arbitrantur, quam ex singulari Dei afflatu: cum certum sit, Deum & indolem præstantem donare, & singulari quodam impetu homines nonnullos impellere ad res magnas & præclaras gerendas, iisdemque felicitatem supra communem hominum sortem largiri. Hinc Cicero ex Platone ait, nullum vnquam virum magnum extitisse sine peculiari afflatu diuino. Et virtus heroica magis diuina, quam humana censetur. Sed hęc sententia non est simpliciter vera. Licet

cet enim singularis Dei afflat⁹ sit prima causa efficiēs virtutis heroicæ: tamen præter hanc dantur adhuc aliæ secundæ sibi inuicem subordinatæ. Inter quas vna est *singulare temperamentum* corporis, quod Grçce vocatur ἰδιοκρασία: altera peculiaris naturæ impetus ex tali temperamēto resultans: tertia est optima institutio, & quæ inde oritur sapientia & doctrina excellens & eminens. Quarta est ardens amor & appetitus honestatis & diuinæ conditionis, qui secundum Piccolomineum g.6 Philosoph. ciuilis c.1.2. & 8. quasi spiritus est, hominē eleuans, heroemq; formans. Vnde etiam quidam nomen Herois deriuant, non ἀπὸ τῆς ἥρας, *à Iunone*; neque ἀπὸ τῆς ἔρας, quod sit quasi *terrenus dæmon*; sed ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, hoc est, *ab amore vehementi & ardente* virtutis ac honestatis, per quem homo Deo similis redditur, præclarasque & generosas actiones supra communē hominis conditionem ex se edit. Quinta & vltima, est frequens heroicorum actuum iteratio, quæ nisi adsit, non potest habitus virtutis heroicæ perfectè acquiri.

3 *An virtus heroica in quoslibet homines cadat?*

SEntentiam negantem omnes Philosophi defendunt, sed non eodem modo. Alii enim statuunt virtutem heroicam tātum locum habere in viris, iisque ex illustri familia ortis. Ideoque eam partim toti fœminarum generi; partim viris obscuro & ignobili loco natis adimunt. Alii vero existimant virtutem illam non tantum in viris, sed etiam fœminis locum habere, qui ob virtutem eximiam actionesque præclaras & admira- *Aliorum opiniones recensentur.* 1 2

biles sunt illustres, & supra communem hominum conditionem & sortem eleuati, cuiusmodi sunt Heroes & heroinę. Idcirco etiam dicunt Heroes à Poetis fingi à Deo ducere genus suum; vt significetur, sine peculiari Dei afflatu non posse virum magnum & excellentem in vno virtutis genere existere. Itemque, semideos appellari, quod propter virtutis excellẽtiam ad similitudinem Dei proxime accedant. Hinc etiam illis opponi asserunt homines immanes & efferatos, qui ob insignem morum deprauationem & vitiositatem, & in figura humana vitam belluarum imitantur: Ideoque ex homine & fera finguntur oriri, quales sunt homines illi, qui perperam educati feris deteriores euadunt, vt ait Aristoteles *libr. 1. Politicorum.*

Posterior opinio approbatur.

Atque hæc postrema sententia priori verisimilior videtur: Ideoque illi præponenda: præsertim cum historiæ testentur non tantum viros multos humili & obscuro loco natos; sed etiam complures fœminas per virtutem eximiã actionesq; præclaras enasisse illustres, & in numerum Heroum ac Heroinarum venisse.

4 *In quibus rebus maxime fulgeat & exeratur virtus heroica?*

Recensentur ea in quibus virtus heroica maxime fulget.

VT natura virtutis heroicæ rectius cognoscatur, vtile est considerare, in quibus rebus maxime fulgeat & exeratur. Primum igitur maxime conspicitur in iis rebus, quas mundus amat
1 & admiratur, alto & excelso animo contemnendis.
2 2, in iis bonis summo desiderio appetendis, quæ gloriam Dei, Reipublicæ & Ecclesiæ Christianæ

ſtianæ commodum, ſalutemque hominum æternam concernunt. 3, in prompte & alacriter aggrediendis & ſuſcipiendis rebus magnis & præclaris, celeriter, expedite & conſtanter gerendis feliciterque perficiendis. 4, in rebus arduis & aduerſis omnibus magno & infracto animo tolerandis & ſuperandis; præſertim in morte ipſa contemnenda: quæ inter mala corporis maximũ eſt & terribiliſſimum. 5, in promouendo communi bono, neglecto ſuo proprio. 3 4 5.

Cautela ſ. iungitur.

Sed diligenter cauendum eſt, ne vitium inſigne ſub ſpecie virtutis heroicæ nobis ſurrepat: Multi enim olim habiti ſunt & fortaſſis iam etiam habentur pro heroibus, qui non virtute heroica, ſed vitiis nefandis ac deteſtandis fuerunt nobilitati. In quorum genere ſunt omnes illi, qui ob eximiæ fortitudinis & magnanimitatis gloriam ab omnibus commendantur; propterea quod ſibi ipſi cruentas manus intulerint: cuiuſmodi, verbi gratia, fuit Cato Vticenſis minor, primi pronepos; qui ſuperato Pompeio à Cæſare gladio ſe interfecit. Item, Curtius, qui pro ſalute patriæ armatus & viuus equo proſiliit in foueam in foro Romano obortam. Sic Æneas ab Homero & Virgilio inter Heroas celebratur; quem tamen Lactantius *libro 5. de Iuſtitia*, impietatis crimine damnat; propterea, quod Turnum non repugnantem, ſed precantem interemerit, exiſtimans ſe morte Turni pietatem ſuam erga Pallantem à Turno interfectum magis patefacere poſſe.

5 *An viris heroicis omnia ſint faciliora & procliuiora quam aliis?*

Pro theſ. aff. Ratio

1 STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia non tantum peculiari naturæ inſtinctu & impetu ferantur ad agendum; ſed etiam ſingulari Dei afflatu & ductu.
2 2, quia vehementiſſimo ardent amore & deſiderio virtutis & honeſtatis, quo excitantur ad agendum.
3 3, quia opportunitates & occaſiones rerum gerendarum maiores habent, quam alii homines.
4 4, quia felicitatem & ſucceſſum maiorem, quam alii in agendo à Deo conſequuntur. 4, quia nullis voluptatem illecebris à propoſito & conatu abſtrahuntur, nullis moleſtiis & difficultatibus retardantur; ſed omne, quod ipſis obſiſtit, ſtrenuè perrumpunt. Hinc etiam fit, vt cum Deus aliquid ſingulare & admirandum in Eccleſia, Scholis & Rebuſpublicis vult efficere, tum excitet heroica ingenia, quorum opera præter omnium ſpem & exſpectationem celeriter & feliciter id perficiat.

6 *An facta Heroum extraordinaria ſint imitanda, & quomodo de iis iudicandum?*

Sententia aliorum exponitur & refutatur.

SVnt quidam in ea opinione, vt exiſtiment licitum eſſe cuilibet, facta Heroum, etiam extraordinaria imitari. Sed illi errant grauiter, efficiuntque vt multi, qui volunt eſſe Heroum imitatores, ridiculæ illorum ſimiæ fiant. Sciendum igitur, facta Heroum extraordinaria neminem imitari debere, niſi qui ſpiritu & virtute illa ſeſe inſtructum ſentiat, qua illi ipſi Heroes, quos vult imitari, inſtructi fuerunt. Hinc etiam fit, vt de factis Heroum ordinaria via non ſemper ſit iudicandum:

candum: cum sint personæ excellentes & eminentes; neque ordinario, sed extraordinario modo sæpe agant.

7 An Heroum exitus raro sint optati & felices?

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia Heroes, quando impingunt, grauissime inpingunt: cum impetus habeant vehementes, quos non possunt semper cohibere Hinc in sacris literis vir sapiens non leuiter desipere dicitur. 2, quia magnitudine inuidiæ tanquam mole quadam premuntur, siquidem idem est inuidiæ & virtutis gradus. 3, quia multis periculis & insidiis sunt obnoxii, quibus non raro solent opprimi: Idcirco eo ardentius orare debent heroica ingenia, vt à Deo regantur, dirigantur, protegantur & defendantur. *Pro thesi affirm. Ratio.* 1 2 3

8 An magnanimitas & magnificentia sint species virtutis heroicæ?

CVm magnanimitas secundum Aristotelem versetur circa magnos & eminentes honores: magnificentia vero circa magnos & eminentes sumptus; existimare quis posset, vtramque esse speciem virtutis heroicæ.

Sed hæc sententia non potest concedi propter sequentes rationes: 1, quia ab Aristotele cæterisq; Philosophis magnanimitas & magnificentia numerantur inter virtutes communes & ordinarias. 2, quia non eleuant hominem supra communem naturæ humanæ conditionem & sortem. 3, quia non oriuntur ex singulari Dei afflatu. 4, quia cadunt etiam in homines, qui heroico ingenio & animo non sunt prædititi. 5, quia ex sola obiecti magnitudine virtus heroica non est æstimãda. Hinc *Thesis neg. defenditur. Ratio* 1 2 3 4 5.

etiam Picolomineus *in gradu 6. Philosophiæ ciuilis, cap. 5.* rectè ait, non omnem magnificentiam, omnemq; magnanimitatem heroicam esse; sed eã tantum, quæ vel maximè fulget, vel ad finem eminentiorem eleuat.

9 Quid sit feritas, vnde oriatur, & vbi maximè fulgeat?

SIcut virtus heroica est virtus moralis, hominem supra humanam conditionem eleuans: ita feritas est vitium morale, hominem infra humanam conditionem deprimens. Et sicut virtus heroica oritur partim ex singulari Dei afflatu, partim ex peculiari naturæ optimæ instinctu, partim ex optima institutione, partim ex flagranti amore & desiderio honestatis & diuinæ conditionis, partim denique ex frequenti actuum heroicorum iteratione: ita feritas oritur partim ex singulari Diaboli afflatu, partim ex peculiari naturæ pessimæ instinctu, partim ex pessima institutione, partim ex summo amore & desiderio turpitudinis scelerumque nefariorum; partim denique ex crebra actuum bestialium iteratione. Hinc sicut virtus heroica hominem in excellenti gradu Deo assimilat: ita feritas hominem omni rectæ rationis vsu priuat, & beluæ in summo gradu assimilat. Et propterea Poëtæ, sicut Heroës fingunt esse semideos: ita feros & immanes homines, qui ex praua educatione & assuetudine humanam naturam quasi exuunt, deterioresque & efferatiores sunt ipsis beluis, fingunt esse terræ filios, qui cum Diis pugnare voluerunt: siquidem terrenis cogitationibus, affectibus & cupiditatibus prorsus sunt dediti, mundique spiritu

ducun-

ducuntur. In quorum numero olim fuerunt Catilina, Sylla, Caligula, Domitianus, & alii magna crudelitate notissimi.

Porrò illa feritas maximè cõspicitur, in iis; 1, qui ita sunt dediti rei venereæ, vt etiam cum bestia congredi non vereantur. 2, qui omnem religionem, pietatem & honestatem contemnunt, pedibusque quasi conculcant, adeoque in Deum maledicta coniicere non dubitant. 3, qui patriam prodere non verentur. 4, qui aliorum miseriis & calamitatibus lætantur, & oblectantur. 5, qui crudis hominum carnibus ex proæresi vesci non verentur. 6, qui cruore inimicorum pascunt oculos, suppliciorumque, quæ de aliis sumuntur intuitu sese oblectant.

Recensentur quædam in quibus feritas maximè cernitur. 1 2 3 4 5 6.

10 *An feritas sit deterior vitio communi?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia id est deterius, quod præstantiori opponitur. Feritas autem opponitur virtuti heroicæ, quæ præstantior est virtute communi. 2, quia feritas hominem omni rectæ rationis vsu priuat, eumque infra humanam conditionem depressum beluæ in summo gradu assimilat. Vitium autem commune hoc non facit. 3, quia feritas tantum cadit in homines insigni scelerũ turpitudine notatos: vitium autem commune non item.

Pro thes. aff. Ratio 1 2 3.

Sed contra obiici potest hoc argumentum: *Si homo vitiosus, quatenꝰ est vitiosus, deterior est quauis bestiâ*, teste Platone & Arist. *sequitur vitium commune esse deterius feritate. Sed verum prius. E. & posterius.* Resp. feritatem aliam esse naturalem, aliam morbosam, aliam moralem. Ac vitium quidem cõmune esse deterius, tum feritate naturali,

Obiectio. *Respondetur ad obiect.*

quæ beluarum est propria; tum feritate morbosa: Non autem esse deterius feritate morali: siquidem hæc sua prauitate superat vitium commune.

11 Quot sint species tum virtutis heroicæ, tum feritatis?

CVm virtus heroica & feritas occupentur in iisdem rebus, in quibus versatur virtus communis, & vitium commune; nisi quod in eminentiore gradu in illis quam in his considerentur: sequitur, tot esse species virtutis heroicæ, & feritatis, quot sunt species virtutis & vitii communis. Hinc alii heroice vel immaniter agunt circa temperantiæ vel intemperantiæ; alii circa liberalitatis & prodigalitatis; alii circa mansuetudinis & iracundiæ obiectum, & sic deinceps.

Finis Libri tertii.



ETHICÆ GENERALIS

LIBER QVARTVS.

In quo generaliter agitur de actionibus hominum moralibus, quatenus sunt morales.

CAPVT PRIMVM,

De Definitione actionum moralium.

PRÆCEPTA.

1 Fuit



Vit Aretologia: Sequitur Praxiologia: quæ est altera pars Ethicæ, tractans generaliter de actionibus moralibus.

2 In illa consideranda partim natura, partim distributio actionum moralium in genere.

3 Natura cognoscitur partim ex definitione; partim ex principiis.

4 Actiones morales sunt motus hominis ad bonum, vel malum morale determinati.

QVÆSTIONES.

1 *An tractatio de actionibus moralibus pertineat ad solam Ethicam; & num à tractatione de virtutibus moralibus sit separanda?*

CVm multæ disciplinæ reperiantur, quæ de actionibus moralibus agant: inprimis vero Oeconomica, Politica, Iurisprudentia & Theologia: videtur necessario concludi, tractationem de actionibus moralibus ad solam Ethicam non pertinere. Sed sciendum est, actiones morales variis modis posse considerari; & pro diuersa consideratione ad diuersas disciplinas referri. Nam: 1, considerari possunt, quatenus sunt partim entia; partim motus, & actiones substantiæ tam increatæ, quam creatæ competentes: Et sic ad solam metaphysicam pertinent. 2, quatenus sunt motus & actiones naturales corporibus naturalibus conuenientes: Et sic pertinent ad solam Physicam. 3, quatenus sunt actiones morales omni substantiæ intelligenti, aut saltem Deo & Angelis competentes: Et sic iterum absolute ad Metaphysicam; respectiuè vero ad Theologiam pertinent. 4, qua-

Actiones morales variis modis considerari possunt.

1

2

3

4

tenus sunt actiones morales, soli homini compe-
5 tentes. Et sic rursus considerantur vel generaliter, vel specialiter. Priore modo pertinent ad E-
6 thicam, nempe generalem: posteriore modo ad alias disciplinas practicas. Theologia enim considerat actiones morales hominis, quatenus sunt piæ, vel impiæ mediaque ad salutem vel mortem æternam hominem ducentia. Oeconomica, quatenus spectant ad societatem & vitam & felicitatem domesticam; Politica, quatenus referuntur ad societatem & vitam & felicitatem ciuilem; Iurisprudentia, quatenus iure ciuili definiuntur, & sunt vel iustæ vel iniustæ, æquæ vel iniquæ.

Porrò, cum hactenus nullus ferè Philosophorum moralium fuerit, qui in Ethica tractationem de actionibus moralibus seorsum instituerit separatam à tractatione de virtutibus moralibus, videtur nouitatis temerariæ crimen merito mihi obiici posse. Verum sciendum est, id à me non temere & studio nouitatis, esse factum; sed propter graues causas. Cum enim viderem actiones morales esse res à virtutibus & viriis moralibus omnino distinctas, & ab ipsis differre absolutè tanquam motus à qualitatibus; neque tamen in doctrina de virtutibus & vitiis vllum locum inuenire possem, in quo commodè de actionibus moralibus, earumque natura & distributionibus generaliter agi queat, putaui hanc doctrinam nullibi melius & magis appositè, quam post virtutum moralium tractationem institui posse: præsertim cum hæc illi magnam lucem præferre & inferre videatur.

Obiectio. Quod si obiicias, Aristotelem eiusque sectatores

tores de actionibus moralibus in ipsa virtutum doctrina agere, quatenus sunt partim causa efficiens virtutum moralium, & his oppositorum vitiorum, partim quatenus sunt effecta tam virtutum quam vitiorum: ideoque non opus esse, vt seorsum de iis peculiaris tractatio instituatur: Respondeo, actiones morales ibi non omnino generaliter, neque absolute considerari; sed partim limitate, partim respectiue, quatenus rationem vel efficientis vel effecti induunt. Dantur autem quædam actiones morales, quæ ad virtutem & vitium morale neque efficientis, neque effecti rationem habent: vt infra docebitur. *Responsio.*

2 Quid sint actiones morales, & quomodo à naturalibus & artificialibus differant?

IN definiendis actionibus moralibus Philosophi inter se dissentiunt. Aliis enim sunt motus hominis naturales modificati: aliis motus hominis spontanei laude vel vituperio digni; aliis operationes hominis voluntariæ honestati seu rectæ rationi cõsentientes, vel repugnantes: aliis motiones hominis à virtute vel vitio morali prodeũtes. Verum hæ definitiones omnes sunt vitiosæ. Nam prima latior est suo definito: cum etiã actionibus artificialibus competat. Reliquæ vero sunt angustiores suo definito. Non enim omnes actiones morales sunt spontaneæ & voluntariæ; sed dantur quædam etiam, quæ sunt inuitæ, vt suo loco probabitur: Neque omnes sunt vel laude vel vituperio dignæ; sed tantum spontaneæ & voluntariæ: Neque omnes à virtute vel vitio morali prodeunt; sed etiam præcedunt virtutem

Definitiones aliorum recensentur & refutantur. 1 2 3 4.

& vitium morale, tanquam causa efficiens suum effectum. Proinde reiectis aliorum definitionibus, actiones morales à me definitæ sunt in præceptis, quod sint motus hominis ad bonum, vel malum morale determinati. Hinc igitur facile colligi & intelligi potest, quomodo à naturalibus & artificialibus differant. Naturales enim actiones non sunt determinatæ ad bonum vel malum morale sed indeterminatæ: tametsi si bonum & malum naturale spectes, suam etiam habeant determinationem à causis naturalibus profectam. Similiter artificiales actiones, quatenus sunt artificiales, neque ad bonum, neque ad malum morale sunt determinatæ; sed per se ad vtrumque indifferenter sese habent: interim tamen sunt determinatæ ad bonum vel malum artificiale. Sunt enim ex his aliæ artificialiter bonæ, quæ congruunt cum regula artis: quædam artificialiter malæ, quæ à regula artis discrepant.

Propria definitio assignatur.

3 *An sit discrimen inter mores & actiones morales?*

Homonymia vocabuli moris excutitur.

PRo declaratione huius quæstionis excutienda est homonymia vocabuli *moris*. Illud enim: 1, sumitur pro quauis promptitudine naturali bene vel male agendi: adeoque etiam pro quauis actione naturali ad bonum vel malum naturale determinata, siue insit corporibus animatis siue inanimatis, vt cum mores cœlo, bestiis, & infantib. tribuuntur. 2, pro consuetudine siue in genere, siue in specie pro consuetudine approbata. 3, pro habitu morali, à quo aliquis dicitur bene vel male moratus. 4, pro motibus ad bonum vel malum morale determinatis, siue præcedant, siue consequantur habitum moralem. Et in hac postrema signifi-

Signif. 1 2 3 4.

Quæstio deciditur.

ſignificatione mores non differunt ab actionibus moralibus. Ideoque ſicut actiones morales aliæ ſunt internæ, aliæ externæ: ita etiam mores alii dicuntur interni, alii externi; quorum illi Græce proprie dicuntur τὰ ἤθη, hi τρόποι.

4 *An actiones morales cadant in omnes homines?*

DIſtinguendum eſt inter homines vſum rationis habentes, & non habentes. De prioribus vera eſt theſis affirmatiua quæſtionis. De poſterioribus vero eſt falſa. Nam neque infantes, neque moriones, neque deliri & amentes homines, quatenus ſunt tales, actionum moralium ſunt capaces. *Quæſtio explicatur per diſtinct.*

Rationes ſunt: 1, quia nemo poteſt edere ex ſe actiones morales, niſi poſſit diſcernere inter bonum & malum morale, ſeu, quod idem eſt, inter honeſtum & turpe. Id autem non poteſt fieri ab iis, qui vſu rationis deſtituuntur: quemadmodum nominatim de infantibus hoc probat ſacra ſcriptura *Deuter.* 4.39. Et Ionæ *cap vltimo ſub finem.* *Ratio 1*

2, quia in quemcunque cadunt actiones morales, in illum etiam cadunt habitus morales. In illos autẽ homines, qui vſum rationis non habent, non cadunt habitus morales: cum ſint qualitates proæreticæ. 2

3, quia hominum vſu rationis carentium motus tantum ſunt naturales, qui per ſe neq; honeſti, neq; turpes, neq; probi, neque improbi dici poſſunt. 3.

5 *An ex actionibus moralibus hominis certum poſſit ſumi iudicium de habitu eiuſdem morali?*

PRo theſi affirmante faciunt hæc argumenta: 1, quia actiones morales partim ſunt cauſæ efficientes habitus moralis, partim eiuſdem effecta. Ex cauſa autem efficiente certum ſumi poteſt iu- *Pro theſi affirmat. Argum.* 1

dicium de effecto; & ex effecto de causa efficiente. Sunt enim efficiens & effectum relata, quorũ
2 natura est sese mutuo declarare & notificare. 2, quia ἕκαστος οἷος ἐστι, τοιαῦτα καὶ πράττει καὶ λέγει, καὶ οὕτω ζῇ, hoc est, *qualis quisque est, talia & agit, & dicit, & sic viuit*: seu, quod idem est, talis ipsius est & actio & oratio & vita, teste Aristotele *libr. 4. Ethicorum Nicom. cap* 13. Et hoc testatur sacra scriptura *Matthæi 12. Bonus homo ex bono thesauro cordis profert bona: Malus homo ex malo thesauro cordis mala*
3 *profert.* Item, *ex abundantia cordis os loquitur.* 3, quia sicut ex fructibus cognoscitur arbor; ita ex actionibus moralibus ipse habitus moralis, à quo
4 illæ promanãt. 4, quia vir probus quatenus prob⁹ nunquã volẽs improbe agit, teste Arist. *lib. . Eth. Nic. c.* 4. Sicut contra vir improbus, quatenus improbus, nunquam volens probe agit: non secus, ac arbor bona non potest malos fructus ferre: neque arbor mala bonos fructus ferre.

Obiectio pro thesi neg. Sed in contrariam partem obiici potest, multos homines improbos simulate & insyncere agere, suaq; hypocrisi tegere etiam improba facta, vt videantur esse bona. *Responsio.* Resp. non ex vna atque altera actione morali certum iudicium sumi posse de habitu morali; sed ex perpetua actionum continuatione & serie, aut saltem ea, quæ plerunque fit, exercitatione. Ideoque licet interdum homines improbi sua hypocrisi efficiant, vt tum ipsi videantur probi, tum actiones ipsorum: tamẽ si singulos ipsorum mores, totumq; vitæ & actionum cursum sedulo & attente obseruauerimus, inde habitus ipsorum moralis, & quidem malus, certo deprehendi potest.

2 An

6 ***An homo etiam non agendo se bene vel male moratum declarare possit?***

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro thesi affirm. Ratio* quia nō tantum facere honestum arguit bene moratum, sed etiam non facere turpe: Similiter 1 non tantum facere turpe arguit male moratum; sed etiam non facere honestum. 2, quia bene moratus est non tantum qui honeste agit, sed etiam, 2 qui honeste patitur: Similitur male moratus est, non tantum, qui turpiter agit: sed etiam, qui turpiter patitur. 3, quia sicut peccatum aliud est commissionis, aliud omissionis; illud cum malum 3. prohibitum facimus; hoc, cum bonum præceptum non facimus; ita etiam officium rectum aliud est commissionis, aliud omissionis; illud, cum bonum facimus; hoc, cum malum non facimus.

Interim tamen notandum est, quod Aristoteles monet *lib.* 4 *Ethicorum Nicomachiorum cap.* 1. *Obseruatio.* Τῆς ἀρετῆς μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν· hoc est, *Virtutis magis est benefacere, quam male pati, & honesta agere magis quā turpia non agere.*

CAPVT II.
De Principiis actionum moralium.
PRÆCEPTA.

1 *Principia actionum moralium alia sunt externa, alia interna.*

2 *Externa principia sunt finis & efficiens.*

3 *Finis actionum moralium est boni propositi assecutio, & mali declinatio.*

4 *Efficiens actionum moralium alia est in homine, alia extra hominem.*

5 *In homine efficiens partim est natura, partim intellectus, partim liberum arbitrium.*

6 *Natura est causa efficiens actionum moralium, quatenus per eam intelligitur inclinatio, seu propensio naturalis ad bonum vel malum morale agendum ex temperamento & dispositione corporis orta.*

7 *Intellectus est causa efficiens actionum moralium, quatenus eius ambitu comprehenditur; partim cognitio boni & mali moralis, siue recta siue praua; partim iudicium intellectuale de bono & malo cognito siue rectum siue prauum; partim habitus intellectualis, siue prudentia, siue imprudentia*

8 *Liberum arbitrium est causa efficiens actionum moralium, quatenus eius ambitu cõprehenditur non tantum facultas naturalis, sed etiam ipse actus approbandi vel improbandi, volendi, & nolendi, persequendi vel fugiendi bonum vel malum cognitum ac diiudicatum.*

9 *Extra hominem efficiens alia est præparans, alia impellens.*

10 *Præparans est, quæ hominem extrinsecus disponit ad moraliter agendum: cuiusmodi est educatio, institutio & disciplina siue recta, siue praua.*

11 *In*

11 *Impellens est, quæ hominem extrinsecus excitat ad moraliter agendum: cuiusmodi est suasio & dissuasio; laus, & vituperium; præmium, & pœna, & id genus alia.*

12 *Tantum de principiis externis actionum moralium: Sequuntur interna; nempe materia & forma.*

13 *Materia actionum moralium sunt motus naturales.*

14 *Forma est motuum naturalium ad bonum vel malum morale determinatio.*

QVÆSTIONES.

1 *An omnis actio moralis habeat finem aliquem, cuius gratia fiat: & num ille finis semper rationem boni habeat?*

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumenta: 1, quia nulla actio moralis fit temere & frustra; cum rationem pro causa habeat. 2, quia finis est primarium principium vnde actionis moralis siue bonitas siue malitia æstimatur. 3, quia omnis actio moralis fit vel boni alicuius assequendi, vel mali declinandi gratia. 4, quia omnis finis est appetibilis. Nihil autem est appetibile nisi rationem boni habeat.

Arg. pro thes. affirm. 1 2 3 4

At pro contraria sententia obiici potest: 1, quod appetitio & persecutio finis, quatenus est moralis, sit actio moralis, neque tamen finis alicuius gratia fiat. 2, quod improbus sæpe mali alicuius gratia agat.

Pro thesi neg. Obiectio. 1 2

Pro decisione quæstionis sciendum est: 1, actionem moralem aliam propter se fieri; aliam pro-

Quæstio deciditur per theorem. 1

pter aliud: Ac de posteriore quidē veram esse thesin affirmantem quæstionis de priore autem non.
2 2, finem, quatenus est finis, semper habere ratio-
3. nem boni, si non veri, saltem apparentis. 3, finem ex ordinatione naturæ semper esse verum bonum; præter naturam vero & ex peruersione non esse verum, sed apparens bonum teste Aristotele *lib. 2. Eudem. cap. 10.*

Respondetur ad obiect.

1 Quod igitur ad argumenta attinet pro thesi particulari negante allata; in primo fateor appetitionem & persecutionem finis quatenus est finis, si sponte & certa ratione fiat, esse actionem moralem, neque finis alterius gratia fieri; sed illam esse ex numero actionum moralium, quæ propter se fiunt: ideoque thesin affirmantem quæstionis, quæ de iis non est intelligenda, non impugnare.
2 In altero argumento fateor improbos multa quidem sæpe mali alicuius gratia agere; non tamen vllum malum habere rationem finis per se, quatenus est malum; sed quatenus ex errore iudicii induit rationem alicuius boni.

2 An actiones morales pendeant à temperamento & dispositione corporis?

Pro thesi affirmat. Argum.

1 PRo thesi affirmante quæstionis faciunt hæc argum. 1, quia ex temperamento & dispositione corporis oriuntur naturales inclinationes &
2 propensiones ad moraliter agendū. 2, quia historiæ & experientia communis testantur, pro varietate locorum, anni, temporum, alimentorum, ætatum & vitæ generum variari temperaméta corporum; & sic mores ipsos hominum variari. Hinc Aristoteles in proœmio de anima asserit, ob varietatem temperamenti alios esse iracundos, alios mites,

mites, alios intrepidos, alios formidolosos. 3, quia fundamentum artis Physiognomicæ est, quod *mores sequantur temperamentum & dispositionem corporis.* Idcirco etiam Galenus librum composuit, in quo auctoritate experientia & rationibus pro[illegible]at, mores sequi temperamentum corporis.

At contra hanc sententiam obiici potest, actiones morales pendere partim à libero arbitrio, partim ab educatione & institutione siue recta siue praua: Ideoque earum efficientiam non rectè asscribi temperamento & dispositioni corporis. *Obiectio.*

Respondeo, vnius effecti posse esse multas causas efficientes per se sibi inuicem subordinatas, quarum aliæ sint remotiores, aliæ propinquiores; easque inter se non pugnare, sed suaui harmonia cõsentire. Actiones igitur morales pendere à temperamento & dispositione corporis tanquam à causa efficienti remotiore: à libero arbitrio vero & educatione ac institutione, tanquam à causa efficiente propinquiore. *Responsio.*

3 *An intellectus sit principium efficiens actionum moralium?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1. quia intellectus versatur non tantum circa verum & falsum; sed etiam circa bonum & malum, sine quarum rerum notitia actiones morales fieri non possunt. 2, quia ab intellectu pendet voluntas, quatenus homo nihil vult, nisi quod intelligit; & quidem sic vult, vt intelligit. Notitia enim boni & mali regit partim approbationem & improbationem; partim volitionem & nolitionem; partim persecutionem & fugam boni & mali cogniti. Et qualis ac quanta est notitia boni; *Pro thesi affirm. Ratio 1 2*

talis, & tanta est etiam eiusdem approbatio, volitio, & persecutio. Contra, qualis & quanta est notitia mali: talis & tanta etiam est eiusdem improbatio, nolitio & fuga. Hinc orta sunt illa axiomata: *Ignoti nulla cupido. Tantum quisque vult, quantum intelligit se velle debere. Claritas notitiæ in intellectu parit ardorem in voluntate.* Et contra, *Obscuritas notitiæ in intellectu parit ignauiam in voluntate. Tantum diligimus quantum cognoscimus.* Item, *Error in intellectu, parit errorem in voluntate. Peccatum morale præsupponit peccatum intellectuale.*

3 3, quia communis opinio Philosophorum est, actionum moralium duo esse principia, Rationem & Appetitum: quarum illa iudicet, quid sit bonum vel malum: hic vero incitet ad bonum persequendum & malum fugiendum. Hinc Aristoteles *lib* 1. *Ethicorum Nicomach. cap. vltimo,* asserit, Rationem semper ad optima hortari hominem: sed appetitum rationi repugnare & reluctari instar membri paralytici, quod dextrorsum motum sinistrorsum perperam fertur.

4 4, quia iudicium intellectuale, quod consistit in discretione veri & falsi, boni & mali, præsupponit notitiam rerum circa quas versatur: & qualis est notitia, tale etiam est iudicium. Ab illo antem iudicio pendent actiones morales. Ergo etiam ab intellectu.

4 *An liberum arbitrium sit principium efficiens actionum moralium?*

Pro thesi affirm. STatuitur thesis affirmatiua, quatenus per liberum arbitrium intelligitur, non tantum facultas naturalis; sed etiam actus approbandi, vel improbandi; volendi, vel nolendi; persequendi, vel fugien-

fugiendi bonum vel malum cognitum ac diiudicatum. Rationes sunt: 1, quia homo libere potest actiones suas naturales determinare vel ad bonũ, vel ad malum morale, vt infra suo loco copiose probabitur. Illa autẽ determinatio nõ potest fieri sine libero arbitrio. 2, quia penes hominem est bonum vel malum ab intellectu monstratum & indicatum approbare, vel improbare; velle, vel nolle, persequi, vel fugere. Actiones autem morales operationes in se includunt, aut saltem sine his fieri non possunt, perinde ac effectum sine causa efficiente fieri nequit. 3, quia propterea Deus hominem in prima creatione libero arbitrio donauit & instruxit, vt eo ad bene agendum vtatur: tametsi homo illo præclaro dono Dei sæpe ad male agendum etiam abutatur.

Ratio 1

2

3

5 ***An consultatio sit principium efficiens actionum moralium: & de quibus rebus institui possit?***

ETsi nonnullæ actiones morales sine consultatione fiant; tamen negari non potest, multas consultatione indigere, & sine ea commode fieri non posse; nimirum omnes illas, quæ dicuntur proæreticæ, habitumque virtutis & vitii moralis vel antecedunt tanquam causa efficiens, vel consequuntur, tanquam effectum. Idcirco etiam Aristoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomach. cap 5.* de consultatione tanquam principio habituum & actionum moralium, prolixe tractat. Cæterum, cum in omni consultatione duo potissimum sint spectanda, nempe obiectum seu res, de qua consultari possit & debeat, & modus, quo consultatio sit instituenda: primum omnium de obiecto il-

Thesis affir. defenditur.

lius est agendum. Sciendum igitur est, non omnes res sub consultationem cadere; sed tantum illas, quæ ad nos pertinent, in nostraq; sunt potestate, vt fiant, vel non fiant, nobisq; sunt ignotæ & dubiæ vt docet Aristot. *lib.* 3. *Eth. Nic cap.* 5. *& libr.* 1 *Rhet c.* 4. Remouentur igitur ab obiecto consultationis: 1, res necessariæ, quæ vel semper sunt & nunquã fiunt; vel fiunt quidẽ, non tamẽ à nobis, sed aut à Deo solo, aut eius famula natura. 2, res contingentes, quarum effectio non est in nostra potestate; aut etiamsi sit, tamen vel sunt alienæ à nobis, h. e. neque ad nos, neq; ad nostros, nempe eos, qui nostræ curæ sunt commissi, spectant: vel nobis notę sunt ac certæ. Hinc rectè Arist. in citato loco docet, hominẽ consultare nõ de fine sed de mediis, quæ ad finẽ ducunt. Et hoc probat ab exemplo Medici, Oratoris, & Politici & aliorũ artificũ, qui non deliberant de fine suo proprio: quippe quẽ cognitum & certo sibi propositum habẽt; sed duntaxat de mediis idoneis, quibus illum finẽ assequi possunt. Idem *lib.* 2. *Eud. c.* 10. disertè ait: Περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις· περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν h. e. *De fine quidem nemo deliberat, sed ille principium est & fundamentum, quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses: De iis vero quæ ad finem ducunt, consideratio partim artificialis, partim inartificialis omnibus est.* Idcirco etiam consultatio à Piccol. *gradu.* 2. *Philosop. ciuilis c.* 21. definitur, quod sit inuestigatio per rationem mediorum latentium, quæ ad nos pertinent, & in nostra sunt facultate, vt potiora inueniamus pro cõsequen-

ſequendo medio. Cum qua ſententia etiam congruit aſſertio aliorũ recte intellecta, qui ſtatuunt, ſub deliberationẽ cadere neque præterita, neque; fortuita, quæ ex caſu aut fortuna pendent; neque abſolutè neceſſaria; neq; neceſſaria ex hypotheſi cauſarum naturalium eodem ſemper modo agẽtium, neque ea quæ ad nos nihil pertinent, nec in noſtra ſunt poteſtate ſita: Sed humana tantũ negotia, in quibus vel cõſequendis & efficiendis, vel mutandis & emendandis, vel declinandis humana ratio & induſtria aliquid præſtare poteſt.

Sed hoc loco occurrunt quędam dubitationes ſeu difficultates, quæ remouendæ ſunt, vt veritas quæſtionis magis eluceſcat. Prima dubitatio eſt, vtrum ſimpliciter verum ſit, quod conſulatio tantum fiat de rebus, quæ in noſtra ſunt poteſtate, & ad nos pertinent. Nam experientia teſtatur, conſiliarios principum, itemque parentes ſæpè deliberare de rebus, quæ non in ſua, ſed ſuorum dominorum & filiorum ſunt poteſtate, & ad illos pertinent. Secunda dubitatio eſt, vtrum ſimpliciter verum ſit, quod conſultatio fiat non de fine, ſed de medis ad finem ducentibus? Experientia enim teſtatur, hominem ſæpè deliberare de fine, vtrum nimirum hoc vel illud vitæ genus ſequi; vtrum huic vel illi facultati aut opificio operam dare debeat? Tertia dubitatio eſt, vtrum etiam conſultatio in artibus locum habeat?

Dubitationes mouentur. 1 2 3

Ad primam dubitationẽ reſpondeo, conſultationẽ ſemper eſſe de rebus, quæ ad nos pertinent, & in noſtra ſunt poteſtate: ſed per nos non tantũ intelligẽdos eſſe nos indiuiduos, ſed omnes, q ad

Soluuntur dubitationes 1

nos pertinent, siue cognationis, siue amicitiæ, siue officii ratione; Et sic etiam consiliarios & parentes rectè dici deliberare de suis rebus, quando deliberant de rebus ad suos dominos & filios pertinentibus; cum personam eorum repræsentent. Ac etiamsi interdum homo exercitii gratia consultet de rebus alienis, vt rectius actiones suas instituere valeat, & prudentior euadat: tamē id semper facit ex hac hypothesi; Si res illę ad me pertinerent, vterer his mediis.

2 Ad alteram dubitationem respondeo, finem alium esse vltimum, alium subordinatum seu intermedium. De priore, simpliciter verum esse, quod nulla prorsus deliberatio institui soleat: cū per se notus sit & expetendus. De posteriore autē non item: cum de eo quandoq; deliberetur, quatenus relatus ad vltimum finem suscipit rationem medii, quo ille acquiri ac effici potest. Et sic consultatio de genere vitæ seu studiorum, est quidem de fine subordinato; non tamen quatenus est finis; sed quatenus est medium ad finem vltimum ducens. Vbi etiam obseruandū est, aliud esse consultare de fine, aliud consultare pro fine. Cum enim consultamus de mediis, consultamus quidē pro fine, sed non de fine.

[Ob]seruatio

3. Ad tertiam dubitationem respondeo, in artibus consultationem locum habere, quatenus dubitatio incidit vel de diuersis opinionibus, vtra potius sit approbanda & eligenda: vel de diuersis mediis ad eundem finē spectantibus, vtrum potius sit eligendum & sequendum.

[M]odus legi[ti]mus instituendi con[su]ltationem [ex]plicatur.

6 *Quomodo consultatio sit instituenda, & cur?*

MOdus instituendi consultationem consistit in tri-

in tribus potissimum: 1, in certi finis constitutione. Necesse enim, vt consultanti certus finis sit propositus tanquam scopus ad quem collineet, & quē cupiat obtinere. Nisi enim hoc fiat, consultatio ipsius erit vana & temeraria. 2, in inquisitione mediorum idoneorum ad finem ducentium. 1
Necesse enim est, vt fine constituto deliberetur de mediis, quibus finis obtineri possit. In illis vero spectari debet partim numerus, partim qualitas. Quod ad numerum, videndum est, vtrum paucis, an pluribus mediis opus sit ad assequendum finem. Et si pauciora sufficere videntur, plura non sunt eligenda. Non enim debet per plura fieri, quod per pauciora fieri potest: cum in pluribus semper cōfusio & lapsus sit facilior, quam in paucioribus. Quoad qualitatē, videndum est 1, vtrum media sint honesta, an turpia; vtilia, an inutilia; facilia, an difficilia; possibilia, an impossibilia. Et ex his media, honesta, vtilia, facilia & impossibilia sunt eligenda, reiectis turpibus, inutilibus, difficilibus & impossibilibus. Deinde comparatio est instituenda inter ipsa media eligenda, vtra sint honestiora, vtiliora, faciliora magisque possibilia. Et hæc iis, quæ minus talia sunt, in electione sunt præponēda. Ad quam rem etiam plurimum prodest comparatio præsentium cum præteritis, & futurorum cum vtrisque. 3, in vsu & applicatione mediorum inuentorum & electorum ad finem propositum. Prouidendum enim est consultanti, quomodo mediis idoneis à se inuentis & electis recte vti possit, eaq; ad finem apposite applicare. Id autē fiet, si primum vltima cum primis, & media cum vltimis nō cōfundantur, sed ab eo, quod

in analysi finis seu inuentione est vltimum & remotissimum, initium fiat in executione & effectione, & sic per intermedia subordinata ordine progressus fiat, donec ad proximum medium, quod cum fine immediate cohæret, perueniatur. τὸ γὰρ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει πρῶτόν ἐστιν ἐν τῇ γενέσει, hoc est, *Quod vltimum est in resolutione seu inuentione, id primum est in generatione seu executione*; vt docet Aristoteles *lib. 3. Ethicorum. Nicomachior. cap. 5.* Deinde si idonea auxilia & instrumenta adhibeantur per quæ media recte deliberata executioni mandentur. Denique si opportuna occasio executionis obseruetur, ne vel nimis cito, vel nimis tarde rem aggrediamur. Id quod etiam monet tritum illud adagium, σπεῦδε βραδέως, *festina lente*: quo significatur tempestiuam celeritatem cum prudenti tarditate esse miscendam & quasi temperandam.

Causæ impulsiuæ consultationis explicantur. Porro, causæ, quæ impellunt hominem ad consultandum, sunt duæ præcipuæ. 1 Prima est ignorantia mediorum, quibus finem propositum assequi licet. 2 Altera est dubitatio de mediis, quæ sint potiora, aliisque præferenda. Cum enim nota & certa sunt media, homo non consultat; sed potius dat operam, vt media illa eligat & exequatur. Cum vero sunt ignota & dubia, homo deliberat de iis, donec illa certo explorauerit & cognouerit: aut si ipse per imperitiam & imprudentiam hoc non potest præstare, alios prudentiores in consilium adhibet. Hinc Aristoteles *cap. 5 libro 3. Ethicorum Nicomachiorum* inquit: Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς, ὡς οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι. *Ad res magnas alios in consi-*

consilium adhibemus nobis ipsis diffidentes, quasi minus ad eas dispiciendas ac diiudicandas idonei.

Ex quo patet, consultationem rectè distingui *Porisma.*
in solitariam & sociam. Interdum enim homo solus secū deliberat, cum nimirū vel res, de qua deliberandum est, est secretissima; vel amicus fidelis non est ad manus, vel denique res non patitur moram. Interdum vero cum alio deliberat, qui est vir bonus, prudens, ipsique amicus & fidelis.

7 *An praelectio sit principium efficiens actionum moralium & quomodo à consultatione differat?*

ARistoteles *libr. 3. Ethic. Nicom. cap 5 & libr. 2. Eud. cap* 10. inter principia efficientia virtutum & actionum mor. numerat προαίρεσιν, hoc est, *praelectionem*. Idcirco etiā eam definit, quod *Praelectio*
sit ὄρεξις βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν, *appetitio consulta rerum, quæ in nostra sunt potestate.* *quid sit.*
Cuius definitionis sensus est, præelectionem esse appetitionem mediorum idoneorum, per consultationem inuentorum ad consequendum finem. Quæ sententia Philosophi vera quidem est, cum de habitibus moralibus, tum de actionibus, quæ habitus morales, aut antecedunt tanquā causa efficiens, vel cōsequuntur, tanquam effecta; nō autem de omnibus actionibus moralibus: cum quædam sint spōtaneæ, sed inconsultæ & ἀπροαίρετοι, quædam vero etiā inuitæ, vt suo loco infra docebitur. Licet autem præelectio cum cōsultatione conueniat obiecto; quod vtraque versetur non circa res necessarias & impossibiles; neq; circa res contingentes,

quæ in potestate nostra non sunt, vt fiant vel non fiant; neque ad nos pertinent; neque circa finem, sed circa media ad finem ducentia: tamen differt ab eadem: 1, ordine naturæ; quod consultatio præcedit præelectionem, præelectio vero sequitur consultationem. 2, definitione: quod consultatio est inquisitio mediorum idoneorum ad finē ducentium: præelectio vero appetitio mediorum, quæ per consultationem sunt inuenta & idonea iudicata. 3, effecto, quod consultatio hominem dirigit ad agendum; præelectio vero exequitur.

Differentia explicatur.

1
2
3

8 *An præelectio differat à volitione?*

SEntentiam affirmantem defendit Aristoteles prolixe *libr. 3. Ethicorum Nicom. cap. 5. & libr. 2. Eudem. cap.* 10. Licet enim concedat, præelectionem conuenire cum volitione, partim genere proximo, quod est appetitio; partim obiecto generali, quod est bonum aliquod, partim subiecto recipiente, quod est homo, partim causa efficiente communi, quæ est partim cognitio, partim iudicium intellectuale: tamen eandem docet differre à volitione; 1, quod præelectio præsupponit consultationem, per quam vnum alteri præfertur, ab eaque immediate tanquam à causa efficiente pendet: volitio autem non. 2, quod volitio versatur circa finem: præelectio vero circa media ad finem ordinata. 3, quod præelectio versatur tantum circa ea, quæ in nostra sunt potestate, & ad nos pertinent: volitio vero etiam circa ea, quæ in nostra potestate non sunt, neque ad nos, sed ad alios pertinent: imo, etiam circa ea, quæ sunt impossibilia vel simpliciter, vel nobis. 4, quod præelectio soli inest homini, qui vsum rationis habet, & ad

Opinio Aristotelis exponitur.

In qua re differat.

1
2
3
4.

& ad consultandum est aptus: Volitio vero etiam iis, qui contrario modo sunt affecti; cuiusmodi sunt pueri, moriones, deliri, *&c.*

Verum contra hanc sententiam Aristotelis dubitationes moueri possunt. Nam: 1, omnis appetitio rationalis est volitio: Cum igitur prælectio sit appetitio rationalis, sequitur illam esse volitionem. 2, quia commune est dogma Philosophorum, *Qui vult finem, vult etiam media, ad finem ducentia.* Quod si hoc est verum, sequitur falsum esse, quod volitio tantum finem respiciat. 3, quia ipse Aristoteles *lib. 2. Eudem. cap.* 10. expresse sibi contradicit, cum ait; ἅπαντες βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα· οὐ μὴν τοίγε ἃ βουλόμεθα πάντα προαιρούμεθα. *Omnes volumus quæ præeligimus; non tamen quæ volumus, omnia præeligimus.* Vt igitur veritas quæstionis propositæ innotescat, simulque dubitationibus iam motis occurratur, sciendum est, vocabulum *volitionis*, modo in trita & propria significatione vsurpari pro qualibet appetitione rationali, siue circa finem, siue circa media ad finem ducentia versetur; siue eam præcedat consultatio, siue non: modò in stricta & impropria significatione sumi pro sola illa appetitione rationali, quæ circa finẽ versatur. Secundum priorem igitur significationem volitio est genus prælectionis, nec ab ea distinguitur tanquam res toto genere diuersa. Secundum posteriorem autem significationem prælectio & volitio differunt eo modo, quo ex Aristotele traditum fuit. Quamobrem etiam non male videtur volitio tanquam genus diuidi in volitionem inconsultam, & consultam. In consulta enim est appetitio finis: Et propterea dicitur in-

Dubitationes contra opinionem Aristotelis mouentur.

1

2

3

Quæstio deciditur per distinct.

consulta, quia de fine nunquam instituitur consultatio, sed is semper tanquam principium supponitur. Cõsulta volitio, est appetitio mediorum ad finem consequendum idoneorum: Et propterea dicitur consulta, quia de mediis homo deliberat & consultat tam diu, donec cognoscat, quæ sint aut simpliciter, aut magis idonea & vtilia pro consequendo fine.

9 An prælectio differat ab opinione?

Pro thesi affirmat. SEntentiam affirmantem idem Aristoteles defendit *lib. 3. Ethicorum Nicomachiorum cap. 4. & libr. 2. Eudem. cap* 10 Argumenta ipsius sunt: 1,
Argum.
1 quia prælectio tantum versatur circa res agẽdas, & quæ in hominis sunt potestate. Opinio vero circa omnes res, quarum est aliqua notitia; & sic
2 etiam circa res impossibiles. 2, quia opinio vero & falso distinguitur: proæresis vero bono & malo.
3 3, quia à prælectione homo dicitur bonus vel malus: ab opinione non item. Verba Aristotelis sunt, τῷ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν οὔ. *Eligendo bona vel mala cuiusdam modi sumus: opinando vero non.*
4 4, quia prælectionis finis seu effectum est persecutio & fuga rei: opinionis autem non.
5 5, quia prælectio laudatur à rectitudine seu bonitate: Opinio vero à veritate.
6 6, quia prælectio est eorum, quæ maxime scimus esse bona: Opinio vero eorum, quæ non omnino scimus.
7 7, quia non iidem videntur eligere optima & opinari: sed nonnulli melius quidem opinari; sed ob animi vitium non eli-
8 gere, quæ decet. 8, quia ex opinione consultatiua existit prælectio.

10 *An*

10 *An volitionis obiectum sit bonum duntaxat?*

CVm bonum aliud ſit verum, aliud apparens, *Aliorum o-*
Socratici quidem putarunt, volitionis obie- *piniones re-*
ctum eſſe tantũ verum bonum: Academici vero *cenſentur.*
ſtatuerunt eſſe ſolum apparens bonũ. Sed vtram 1
quẽ opinionem refutat Ariſt. *lib. 3. Ethic. Nic. c. 6.* 2
Ex priore enim ait ſequi malum id, quod improbus vult aut voluntati non ſubiici; & ſic ipſum inuitum peccare: aut ſi voluntati ſubiiciatur, id eſſe bonum. Ex poſteriore vero ait ſequi, nihil ſua natura eſſe expetendum; ſed id ſolum, quod cuique videretur; & ſic res expetendas ſæpe inter ſe eſſe contrarias: cum aliud aliis videatur expetendum. Proinde Ariſtoteles mediam ſenten- 3.
tiam inter has duas extremas defendit; nempe, obiectum voluntatis, neque eſſe ſolum verum bonum, neque ſolum apparens bonum; ſed vtrumque ita tamen, vt verum bonum ſimpliciter & ſua natura voluntati ſubiiciatur: apparens vero non. Idcirco etiã addit, virum bonum nihil velle, niſi verum bonum: propterea quod ſingula rectè diiudicat, & in ſingulis verum perſpicit, quaſi eorum norma ſit ac menſura. Improbum vero ſæpè velle bonum apparens: propterea quod corruptũ habeat de rebus iudicium, & quicquid iucundum eſt, bonum & expetendum eſſe arbitretur, etiamſi reuera malum ſit, hoc eſt, turpe & noxium: non ſecus ac homini ægroto ſæpe ſalubria & expetẽda videntur, quæ reuera ſunt inſalubria & auerſanda.

Sed contra theſin affirmantem quæſtionis vi- *Obiectio.*
detur obiici poſſe id, quod Ariſtoteles affirmat *libr. 2. Eudem. cap. 10.* cum inquit: ἡ βούλησις φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ, τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ

ἀγαθὸν, παρὰ δὲ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν· *Voluntas natura quidem est boni; præter naturam vero mali; & vult natura quidem bonum, præter naturam vero &*
Responsio. *ex peruersione etiam malum.* Respondeo, malum quidem cadere sub voluntatem; non tamen quatenus est malum; sed quatenus bonum apparet, seu quatenus speciem & apparentiam boni præ se fert.

11 *An persuasio vim habeat cogendi hominem ad moraliter agendum?*

Thesis neg. defenditur. SVnt nonnulli, qui putant se coacte agere, cum aliquid ab aliis persuasi agunt. Ideoque ad excusanda sua facta dicunt se persuasos ea fecisse.
Ratio Verum hæc opinio est erronea. Rationes sunt: 1,
1 quia in libero hominis arbitrio est, vel approbare aliquid, vel improbare. Ideoque persuadendo effici non potest, vt homo aliquid inuitus vel ap-
2 probet, vel improbet. 2, quia persuasio non est proximum principium moraliter agendi, sed partim volitio, partim proæresis; quarum vtraque per se est libera seu indifferens ad vtrumque op-
3 positorum. 3, quia quicquid homo ex persuasione agit, id sine molestia & cũ iucunditate agit. Omne autem violẽtum est molestum; & nihil quisquam vi agit quod gaudens agit, vt testatur Aristoteles
4. *lib. 2. Eud. cap. 8.* 4, quia violentia & necessitas videtur opponi persuasioni in rebus agendis, vt ibidem docet Philosophus.

12 *An principium proximum efficiens actionum moralium sit in homine?*

Pro thesi affirm. Ratio STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
1 quia homo per naturam particeps est liberi arbitrii, cuius beneficio potest operationes suas natu-

naturales determinare vel ad bonum, vel ad malum morale, vt *in Anthropologia c. 2. probl. 7* prolixè probatum est. 2, quia homo per assuetudinem contrahit sibi habitum moralem, qui principium internum est bene vel male agendi. Vnde homo dicitur sponte esse probus vel improbus. 3, quia leges traduntur de iis rebus, quæ ab homine fieri, vel non fieri possunt. 4, quia homo ob actiones morales vel laudatur, vel vituperatur. Id autem non fieret, nisi in eo esset principium proximum eiusmodi actionum. 5, quia ad hominem diriguntur & instituuntur suasiones, & dissuasiones; hortationes & dehortationes. Id quod frustra fieret, nisi penes hominem esset principium proximum actionum moralium. 6, quia hominem sæpe pœnitet, quod hoc vel illud egerit. Id vero non contingeret, nisi in se haberet principium agendi cõtrarium. 7, quia homo in libris moralibus ab Aristotele dicitur modo principium, modo parens, modo dominus suarum actionum. Et vulgo idē dicitur suæ fortunæ faber, hoc est, tam felicitatis, quam miseriæ suæ auctor. Id autem falsum esset, si in illo non esset principium proximum actionum moralium.

13 *An actiones morales constent ex materia & forma & quæ illæ sint?*

VVlgo in schola Peripateticorum omnis motus traditur esse expers materiæ & formæ: Quæ sententia etsi vera est de motu naturali, quatenus est absolutus & indeterminatus: tamen falsa est de motu morali & artificiali. In illis enim motus naturalis fungitur officio materiæ; modificatio autem seu determinatio officio formæ.

Sententia affirmat. defenditur.

Non autem quælibet determinatio est forma specifica actionum moralium; sed tantum illa, quę ad bonum, vel malum morale dirigitur, quęque facit, vt actiones morales vel congruant cum regula honestatis, vel ab eadem discrepent. Sed contra obiici potest, actiones morales nihil aliud esse, quàm motus naturales, certo modo determinatos. Ideoque cum genus non sit materia suę speciei; neque motus naturales posse esse materiã actionum mor. Respondeo, committi in obiectione illá fallaciam petitionis principii. Non enim tantum falsum genus sumitur pro vero; sed etiam falsa definitio pro vera. Motus siquidem naturales non possunt esse genus actionum moralium quatenus sunt morales; cum his definitio illorum nõ competat. Et sic neque definitio consistere potest.

Obiectio.

Responsio.

14 *An sine vi & concursu naturæ vlla actio moralis ab homine edi possit?*

Pro thesi negatiua Ratio 1

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1. quia ad omnem actionem moralem constituendam requiritur motus aliquis naturalis, tanquam materia. Nullus autem motus naturalis potest fieri sine vi & concursu naturæ, hoc est, sine causarum naturalium efficientiâ. 2, quia *Omnis actio determinata præsupponit absolutam*, vt libr. 5. Metaphys. c. 4. Q. 19. docetur *Actio autem moralis est actio determinata. Ergo illa quoque præsupponit absolutam*. Hæc autem sine vi & concursu naturæ fieri non potest. Proinde errant illi, qui ab actionibus moralibus omnem naturæ concursum & efficientiam excludunt.

Error aliorũ taxatur.

CAPVT

CAPVT III.
De Distributione actionum moralium in genere.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de natura actionum moralium: Sequitur earundē distrib. quæ in genere est triplex.* Distributiones actionũ moraliũ exponuntur.

2 *Prima distributio est, quod actio moralis alia est simplex, alia mixta.* 1

3 *Simplex actio moralis est, quæ vnius & eiusdem est naturæ.*

4 *Estq; vel spontanea, vel inuita.*

5 *Spontanea est, quæ fit ab homine ad agendum propenso, & cognoscente singulas actionis circumstantias.*

6 *Estq; vel consulta, vel inconsulta.*

7 *Consulta est, quæ fit deliberato animo & ex certa proæresi.*

8 *Inconsulta est, quæ fit sine deliberatione & proæresi.*

9 *Vtraque vel antecedit habitum moralem, vel consequitur.*

10 *Antecedens actio est, qua habitus moralis acquiritur.*

11 *Consequens actio est, qua habitus moralis iam acquisitus exercetur & declaratur.*

12 *Inuita actio est, quæ ab homine fit vel per ignorantiam vel per vim.*

13 *Estq; vel imprudens, vel violenta.*

14 *Imprudens actio est, quæ fit per ignorantiam facti pœnitentem.*

15 *Violenta actio est, quæ fit à principio externo contra hominis agentis propensionem & voluntatem.*

16 Mixta actio moralis est, *quæ simpliciter neque est spontanea, neque violenta; sed mediæ naturæ, & per negationem extremorum dicitur* non spontanea, non inuita.

2 Distrib. 17 *Altera distributio est, quod actio moralis alia est bona, alia mala.*

18 *Actio bona est, quæ ad bonum morale est determinata.*

19 *Actio mala est, quæ ad malum morale est determinata.*

3 Distrib. 20 *Tertia distributio est, quod actio moralis alia est interna, alia externa.*

21 *Interna est, quæ per se sub sensum hominis externum non cadit.*

22 *Externa est, quæ per se sub sensum hominis externum cadit.*

QVÆSTIONES.

1 *An omnis actio moralis recte & sufficienter diuidatur in spontaneam & inuitam?*

Prima sententia aliorum exponitur. Reperiuntur nonnulli Philosophi, qui putant, omnem actionem moralem esse spontaneam & nullam inuitam. Rationes ipsorum sunt: 1, *Ratio 1* quia omnis actio moralis est operatio, cuius principium est in agente & sciente singulas actionis circum-

circumstantias. 2, quia nihil per se dignum est laude vel vituperio, præmio vel pœna, nisi sit spontaneum. Cum igitur omnis actio moralis digna sit laude vel vituperio, præmio vel pœna: sequitur omnem actionem moralem esse spontaneam. 2
3, quia omnis actio moralis aut præcedit habitum moralem tanquam causa illius efficiens; aut consequitur tanquam effectum. Nulla autem operatio potest esse vel efficiens habitus moralis, vel effectum nisi sit spontanea. 4, quia homo nō inuitè, sed sponte est probus vel improbus. 3 4

Superior sententia improbatur. Sed hæc sententia videtur non esse approbanda; cum experientia communis testetur, hominē interdum inuitè peccare, vel per vim & coactionem; vel per ignorantiam facti pœnitentem. *Refutantur rationes pro prima sententia.* Neque obstant rationes, pro eius probatione allatæ. In prioribus enim tribus fallacia committitur à dicto secundū quid, ad dictum simpliciter. Quod enim tantum verum est de actione spontanea vel in genere, vel saltem consulta, id perperam omni actioni morali tribuitur. In postrema vero est fallacia consequentis, quatenus ex illa concessa conclusio tamen generalis affirmata non sequitur.
Secunda opinio exponitur. Hinc alii reiecta hac opinione statuunt omnem actionem moralem aut esse spontaneam, aut inuitam; quia illius principium aut sit internum aut externum: homoque aut sponte, hoc est, secundum naturalem suam propensionem & voluntatem agat, aut inuitè, hoc est, contra naturalem suam propensionem & voluntatem. *Secunda opinio etiā improbatur.* Sed neque hæc distributio est sufficiens, cum dentur actiones morales, quæ neque sint spontaneæ, neque inuitæ, sed mediæ cuiusdam naturæ, quæ negatio-

Tertia opinio affertur & approbatur.

ne extremorum exprimantur. Itaque rectius faciunt illi, qui secuti Aristotelem, actionem moralẽ primum diuidunt in simplicem & mixtam: Ac simplicẽ quidem vocant, quæ est vnius & eiusdem naturæ: nec incommodè pura seu homogenea dici potest: mixtam vero, quæ diuersæ est naturæ: nec ineptè impura seu heterogenea dici potest. Deinde simplicem diuidunt in spontaneam & inuitam. Ita enim distributio actionum moralium est suo distributo adæquata, eoque neque latior neque angustior. Cum qua etiam congruit tripartita illa vulgata, qua actio moralis alia dicitur spõtanea, alia inuita, alia neutra. Quæ tamen non est ita exacta, ac præcedens.

2 Quid sit actio spontanea & quotuplex?

Spontaneum quid sit in genere.

Actio spontanea quid sit.

DEfinit Aristoteles *lib. 3. Ethic. Nicom. cap. 3.* τὸ ἑκούσιον ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, *Spontaneum est, cuius principium est in eo, qui scit singula, in quibus actio versatur.* Hinc igitur colligitur, quod actio spontanea sit, quæ fit ab homine vi interna ad agendum propenso, & cognoscente singulas actionis circumstantias; seu, cuius principium est in homine agente & sciente omnes actionis circumstantias. Et hæc definitio probatur à coniugatis; quia, vt Picolomineus docet *grad. 2. cap. 11.* Sponte agere est, dum principium vel propensio est in eo, quod agit, & res singulas, in quibus actio versatur, non ignorat.

Actio spontanea quotuplex.

Cum autem omnis actio moralis spontanea aut cum deliberatione & proæresi fiat, aut sine deliberatione & proæresi, vt testatur Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomachiorum cap. 10.* hinc rectè alia dicitur *consulta*, Græcè προβεβουλευμένα, alia

alia *inconsulta*, Græcè ἀπροβούλευτος seu; quod idem est, alia προαιρετικὴ, alia ἀπροαίρετος. Rursus cum omnis actio spontanea aut præcedat habitum moralem, aut sequatur; hinc rectè alia dicitur antecedens, alia consequens.

3 *Vtrum actio spontanea soli homini, an vero etiam bestiis competat?*

EX Philosophis alii priorem, alii posteriorem partem quæstionis defendunt. Argumenta pro priore parte sunt: 1, quia spontanea actio pendet à ratione & prælectione. Ratio autem & prælectio non competit bestiis, sed soli homini. 2, quia spontanea actio digna est vel laude vel vituperio, vel præmio vel pœna. Talis autem non est vlla actio bestiarum. Ideoque spontanea actio non bestiis, sed soli homini competit.

Pro priori sententia. Argum. 1 2

Argumenta pro posteriore parte sunt: 1, quia bestiæ multa dicuntur sponte, multa inuitè agere. Sic equus sponte dicitur currere per prata, quando freno solutus per ea ad libitum vagatur, inuitè vero dum ab Equite freno & calcaribus ad currendum cogitur. 2, quia in quod inuita actio cadit, in id etiam cadit spontanea. In bestias autem cadit actio inuita. 3, quia Aristoteles *libro. 3. Ethicorum Nicom.cap.1.* absurdum iudicat statuere, feras & infantes non agere sponte.

Pro posteriori sententia. Argum. 1 2 3.

Pro decisione quæst. notandum est, actionem spontaneã modo latè & generaliter vsurpari pro qualibet operatione, quæ libera est à coactione, quæq; fit cũ appetitu aliquo; siue fiat sine cognitione, siue cum cognitione: Et sic non tantum be-

Quæstio deciditur per distinct. 1

ſtiis, ſed etiam plantis & corporibus inanimatis competere: quandoque vero ſtrictè & ſpecialiter vſurpari pro actione, quæ fit cum ratione & voluntate: & ſic ſoli homini competere, nihilque aliud eſſe, quam actionem voluntariam oppoſitā inuoluntariæ. Et in hac ſignificatione intelligendum eſſe, quando Latini nonnulli Auctores dicunt, ſponte aliquid facere, eſſe, per voluntatem facere; inuitè, contra voluntatem.

Porisma.

Vnde porro colligitur actionem ſpōtaneam in lata ſignificatione differre ab actione voluntaria tanquam genus à ſpecie: ſiquidē illa cadit in res tam inanimatas, quam animatas: hæc vero in ſolum hominem; cum voluntas ſecundum Ariſtotelem ſit ὄρεξις μετ' *ἀγαθοῦ λόγου, appetitus boni cum ratione*. In ſtricta vero ſignificatione actionem ſpontaneam non differre à voluntaria; quemadmodum neque inuitam ab inuoluntaria. Et ſic ferè ſemper in Ethicis Ariſtoteles ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον pro voluntario & inuoluntario accipit.

4 *Quid ſit actio inuita, & quotuplex?*

Inuitum quid ſit in genere.

ARiſtoteles *libr. 5. Ethicorum Nicomach. cap* 1. in genere definit τὸ ἀκούσιον, τὸ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενον, hoc eſt, *inuitum eſſe, quod vi aut per ignorantiam fit*.

Actio inuita quid.

Hinc igitur colligitur, quod actio inuita ſit, quæ fit ab homine agente vel per vim, vel per ignorantiam.

Eadem quotuplex.

Vnde porro colligitur, quod actio inuita ſit duplex; vna violenta ſeu coacta; altera imprudens, ſeu, vt alii loquūtur, inuita per ignorantiam. Violenta actio eſt actio inuita, quæ fit à principio externo contra hominis agentis propenſionem & voluntatem. Et hæc deducitur ex definitione generali *violenti*, quam tradit Ariſtoteles

teles

teles *cap* 1. *libr.* 3. *Ethicorum Nicomach.* his verbis: βίαιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων, *Violentum est, cuius principium est externum, & eiusmodi, vt nihil adiumenti conferat is, qui agit & patitur.* Imprudens actio est actio inuita, quæ prodit ab ignorantia singularum actionis circumstantiarum, tanquam à causa principali; eaque patefacta pœnitentiam secum trahit. *Violentum quid sit.*

5 *An aliud sit per ignorantiam agere, aliud ignorantem agere?*

STatuitur thesis affirmatiua. Ratio est, quia ignorantem agere latius patet, quam per ignorantiam agere. Licet enim omnis, qui per ignorantiam agit, ignorans etiam agat: tamen non omnis, qui ignorans agit, agit etiam per ignorantiam. Nam qui aliquid agit ex vehemente animi perturbatione, v.g. ira, vel ex ebrietate, vel ex habitu vitioso, ignorans quidem agit, quatenus hæc mentis aciē peruertunt & obumbrant: non tamen per ignorantiam agit: quia hæc non est causa principalis illius actionis; tametsi cum agente sit coniuncta. Ebrius enim, v.g. quando aliquem interficit & nescit se hoc agere: tum ebrius agit ignorans; sed non per ignorantiam, quia hæc non est causa peccati illius, sed ebrietas.

6 *An omnis ignorantia actionem reddat inuitam?*

STatuitur thesis negatiua. Est enim ignorantia alia iuris, alia facti. Ignorantia iuris est, quando homo ignorat id, quod scire debeat. Estque alia iuris vniuersalis, alia iuris particularis. Ignorantia iuris vniuersalis est, quando quis ignorat princi- *Ignorantia quotuplex.*

pia practica vniuersalia, seu præcepta communia de honesto & turpi, iusto & iniusto, quæ omnes homines ratione vtentes scire poterant & debebant. Ignorantia iuris particularis est, qua quis ignorat speciale aliquod & extraordinarium edictum, aut mandatum promulgatum ab eo, qui legis condendæ potestatem habet. Ignorantia facti est, qua quis ex singularibus actionis circumstantiis vnam atque alteram ignorat. Sunt autem actionis circumstantiæ in vniuersum decem; nempe agens, quod agitur, in quod agitur, quo instrumento, quomodo, cuius gratia, quando, vbi, coram quo & quam diu. Ex quibus aliæ sunt principales, vt finis cuius gratia, & obiectum in quod agitur. Reliquæ sunt minus principales, vt locus, tempus, instrumenta, qualitas, quantitas, & id genus alia.

Quot sint circumstantia actionũ.

Cæterum, ignorantia iuris actionem non reddit inuitam propriè: quia est affectata & voluntaria; & causa peccati ex tali ignorantia commissi non tam est ipsa ignorantia, quam hominis peruersitas, qui noluit ea scire, quæ potuisset & debuisset, antequam actionem susciperet; si saltem mediocriter attendere voluisset. Quilibet enim homo rationis compos tenetur scire principia practica, præsertim vniuersalia, vt secundum ea actiones suas conformare possit. Ignorantia autem facti reddit actionem inuitam, si sit pœnitens, hoc est, pœnitudinem sibi adiunctam habeat, non autem si sit impœnitens. Actio enim, quæ oritur ex ignorantia facti impœnitente, simpliciter neque est spōtanea neque inuita, sed mixta, quæ vulgo non spontanea, non inuita dicitur.

Siqui-

Siquidem homo eam ſimpliciter non facit ſponte, reſpectu voluntatis præcedentis; neque ſimpliciter facit inuitè reſpectu voluntatis ſubſequẽtis. Hinc non omnes ex ignorantia facti peccantes inuiti peccaſſe dicuntur; ſed tantum illi, quos poſt factum errore deprehenſo pœnitet. Quos vero non pœnitet, illi nec volentes dicuntur peccaſſe, cum quid agerent, ignorarent; nec etiam inuiti cum nihil videantur contra voluntatem egiſſe. Itaque dicuntur non ſponte peccaſſe. Et propterea etiam ipſe Ariſtoteles ignorantiam facti, quam vocat ἄγνοιαν τῶν καθ' ἕκαστα, aliam dicit eſſe ἐπίλυπον, *dolorificam*, quæ adiunctam habeat pœnitentiam, teſtantem, quod actio ſit edita contra voluntatem agentis: aliam vero ἄλυπον, *doloris & pœnitentiæ expertem*; quæ teſtatur voluntatem actionis à facto non prorſus abhorruiſſe.

7 *An actiones mixtæ magis ſint ſpontaneæ quàm inuitæ?*

ETſi actiones mixtæ ſimpliciter neque ſunt ſpontaneæ neque inuitæ: tamen comparatè magis ſunt ſpontaneæ, quàm inuitæ: 1, ratione finis, qui maius bonum eſt, ideoque eligendum. 2, ratione principii, quod eſt cõſultatio recta, & prælectio ei cõnſentanea. 3, ratione mediorum ſeu inſtrumẽtorum, quæ libera tunc temporis in homine ſupponuntur. 4, quia violentia & ignorãtia circumſtantiarum plerunque abeſt. Exempli gratia: actiones mixtæ ſunt, ſi quis ingruente tempeſtate horrenda bona ſua in mare proiiciat naufragii gratia: aut latroni magnam ſummam pecuniæ promittat, vitæ conſeruandæ gratia; aut

Theſis affir. defenditur. 1 2 3 4

ad tuendos liberos suos periculo vitæ præsentissimo sese obiiciat. Et tamen eiusmodi actiones magis sunt spontaneæ quam inuitæ.

8 *Vtrum actiones mixtæ per se laudem, an vituperium; veniam, an pœnam mereantur?*

Quæstio explicatur per distinct.

IN actionibus mixtis consideratur partim electio, partim coactio. Ratione electionis illæ quandoque laudem merentur, si nimirum quis propter maius bonum minus malum fecerit: quandoque vituperium, si nimirum quis propter minus bonum maius malum fecerit. Ratione coactionis interdum veniam merentur, vt si quis tormentis coactus falsum confiteatur: quandoque pœnam, vt si quis vitæ suæ conseruandæ gratia aut veram religionem abneget, aut patriam prodat, aut parentes interficiat. Hæc enim simpliciter & externè sunt turpia, vt potius extrema quæque homini sint perpetienda, quàm illa facienda. Et propterea rectè Aristoteles ait *libr. 3. Ethic. Nicomach. cap. 1.* ἔνια ἴσως οὐκ ἐστὶν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποθνητέον παθόντα τὰ δεινότατα· *Sed fortasse nonnulla eiusmodi sunt, vt nulla vi aut necessitate coacti ea facere debeamus, potiusque mors nobis sit oppetenda, maximique cruciatus perferendi.*

9 *Vtrum actiones, quæ ex ira, cupiditate, aut alia animi perturbatione fiunt, sint spontaneæ an inuitæ?*

Opiniones aliorum recensentur.

DE hac quæstione videtur esse dissensio inter Platonem & Aristotelem. Plato enim *in Dialogo 9. de legibus* statuit ea quæ fiunt ex ira
1 mediate inter sponte & inuitè facta. Aristoteles ve-
2 ro *libr. 3. Ethicorum Nicomachior. cap 1 sub finem,* videtur

videtur asserere ea, quæ fiunt ex ira & cupiditate vehemente, non inuite, sed sponte fieri.

Argumenta pro sententia Platonis sunt: 1. quia primæ animi perturbationes non sunt in nostra potestate, & propterea, quæ per illas fiunt, sponte à nobis non fiunt. Quale enim est principium actionis, talis est ipsa actio. 2, quia si ea, quæ fiunt per ignorantiam facti, quam veritate perspecta non comitatur dolor & pœnitentia, non fiunt vel inuite vel sponte, sed mediant inter sponte & inuite facta: sequitur etiam ea, quæ ex ira aut alia vehemente animi perturbatione fiunt, non fieri vel sponte vel inuite. Perturbatio enim vehemens iudicium rationis perturbat, vt homo nesciat, quid agat. Similiter si ea, quæ fiunt per ignorantiam facti, quam sequitur pœnitentia, non fiunt sponte, sed inuite, sequitur ea quoque, quæ ex ira aut alia perturbatione, quam pœnitentia sequitur, fiunt, non fieri sponte. 3, quia veniam merentur illi, qui dicunt se aliquid ex ira aut vehemēte alia perturbatione fecisse. Ergo actiones illæ nō sunt spontaneæ.

Arg. pro 1. opinione. 1 2 3.

Argumenta pro sententia Aristotelis sunt: 1, quia quæcunque bestiæ naturaliter agunt ex ira & cupiditate vehemente, illa agunt sponte. Ergo multo magis ea, quæ homines agunt cum cognitione & appetitu rationali. 2, quia honesta, quæ fiunt ex ira aut alia perturbatione animi, dicuntur sponte fieri; cum fiant ex principio rectæ rationi consentaneo. Ergo etiam turpia, cum plane sit eadem ratio. 3, quia quæ fiunt ex ira & cupiditate, ab interno principio pendent, adiunctamque sibi habent iucunditatem. 4, quia illa dicuntur

Arg. pro 2. opinione. 1. 2 3 4.

ſponte fieri, quæ neque per vim ſeu violentiam, neque per ignorantiam facti pœnitentem fiunt. Talia autem ſunt, quæ ex ira & cupiditate vehementi fiunt.

Quæſtio: deciditur per theorem. Pro deciſione quæſtionis obſeruanda ſunt aliquot theoremata: 1, aliud eſſe, hominem iratum aliquid agere, aliud hominem per iram aliquid agere. Prius enim latius patet, quam poſterius: non ſecus ac ignorantem agere, & per ignorantiam agere. Quicunque enim per iram agit, etiam iratus agit, ſed non contra. Dicitur enim homo per iram agere, quando ira eſt principalis cauſa efficiens, ob quam agit, & niſi adeſſet, non ageret. Iratus vero dicitur agere, quando ira non eſt principalis cauſa actionis: Etſic multa ſæpe [illegible] homo, quæ rectæ rationi ſunt conſentanea. 2, ſpontaneum ab Ariſtotele dici, quod fit cum ratione & appetitu rationali ſine externa violentia & ignorantia facti pœnitente; & ſic opponitur [illegible] tam per violentiam, quàm per ignorantiam facti. A Platone vero ſpontaneum dici non tantum id, quod inuitè per violentiam & ignorantiá opponitur; ſed etiã id, quod fit à principio interno turbato & obumbrato; nẽpe à ratione perturbata & obumbrata. Nihil enim ſponte putat fieri, niſi fiat à ratione libera & ſyncera: Et propterea negat pueros & beſtias ſpõte agere. 3. Ariſt. ſententiam veriorẽ eſſe quam Plat. tum, quia in irato & perturbato homine principium agendi eſt internũ, non externum; neque vel coactum, vel ignorantia rerum ſingularium obumbratum: tum, quia homo per naturam ſuam aptus eſt per virtutes morales vehementes perturbationes corrigere.

Quod

Refutantur Arg. pro 1. opinione.

Quod igitur ad argumenta attinet pro Platonis sententia allata, respondeo ad primum, perturbationes seu affectus animi primos non esse in hominis facultate, quatenus sunt naturales & indifferentes; esse tamen, quatenus sunt moderandi, & vel ad bonum, vel ad malum morale determinandi. 1 Ad alterum respondeo, non esse eandem rationem eorum, quæ per ignorantiam facti in pœnitente fiunt, & quæ fiunt ex ira & perturbatione aliqua animi. 2 Dum enim per iram aliamve perturbationem agimus, possunt nobis singulæ actionis circumstantiæ esse notæ, nec vlla externa vis nos ad agendum compellit: non autē dum per ignorantiam facti agimus. Ac etiamsi perturbatio vehemens iudicium rationis perturbet & confundat, vt homo nesciat quid agat: tamen illa non est ignorantia facti, sed iuris, vt testatur actio hominis vitiosi.

10 *An actiones morales, quæ habitum antecedunt, sint eiusdem speciei cum iis, quæ consequuntur?*

Pro thesi neg. Argumenta.

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia actiones antecedentes sunt causa efficiens habitus moralis: consequentes vero illius effectum. 1 Quæ autem vt efficiens & effectum differunt, illa non sunt eiusdem speciei. 2, quia antecedentes actiones fiunt cum lucta appetitus & rectæ rationis, h. e. difficulter molestè & inconstanter: cōsequentes vero sine lucta appetitus & rectæ rationis, hoc est, facilè, iucundè & constanter. 2 3, quia antecedentes actiones sunt quidē probæ vel improbæ, sed non probè vel improbè factæ: quia non fiunt ex habitu vel probitatis vel improbi- 3

tatis: consequentes vero non tantum sunt probæ vel improbæ, sed etiam probe & improbe factæ.

Pro thesi affirm. Argumenta. At contra pro thesi affirmante adducuntur hæc argumenta: 1, quia actiones antecedentes à consequentibus non differunt, nisi secundum perfectionem & imperfectionem. Perfectio autem & imperfectio non constituunt diuersas species. 2, quia actiones antecedentes & consequentes non tantum cõueniunt inter se genere proximo, causisque efficientibus communibus & remotis; sed etiam fine, à quo actiones morales formam suam habent.

Quæstio deciditur. Etsi vero difficile est, quæstioni propositæ veritatem determinare ob rationum contrariarum momenta: tamen thesis negatiua videtur probabilior affirmatiua: tum, quia rationes illius maioris ponderis esse apparent: tum, quia argumenta pro thesi affirmante non probant id, quod est probandum: cum perfectio alia sit essentialis, alia accidentalis: fierique possit, vt quæ specie differunt, in multis rebus inter se conueniant.

II *An actiones morales recte distribuantur in bonas & malas?*

Pro thes. aff. Ratio 1 Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1. quia actiones morales aut congruunt cum regula honestatis seu boni moralis, aut ab eadem discrepant. Si congruunt, dicuntur bonæ, si discrepant, dicuntur malæ. 2 2, quia distributio illa nõ tantum habet partes inter se dissentientes, & à toto dissentientes; sed etiam eidem est adæquata, ita vt nulla actio moralis sit, quæ ad alterutram partem non possit referri. Etsi vero ab aliis actiones morales diuiduntur modo in rectas & prauas, modo

modò in probas & improbas, modò in honestas & turpes: illæ tamen diuisiones reipsa & in sano sensu à superiore non dissentiunt; sed planè consentiunt, nisi quod vocabulis aliis exprimantur.

12 *An in facultate hominis sit agere & non agere tam benè quàm malè?*

SEntentiam affirmantem passim Aristoteles in *Pro thesi af-*
libris suis moralibus defendit. Rationes sunt: *firm. Ratio*
1, quia homo sponte est probus vel improbus; &, 1
vt *lib 3. Ethic. Nicomach. cap. 7.* loquitur Philosophus, ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι, *In nobis situm est, vt probi vel improbi simus.* Vnde etiam ab eodem *in citato loco, & lib. 2. Eudem. cap. 6.* virtus & vitium dicuntur esse spontanea. 2, quia in homi- 2
ne sunt principia actionum tam bonarum, quam malarum: cuiusmodi sunt intellectus & liberum arbitrium. Vnde etiam homo sicut per naturam dicitur principium suorum liberorum: ita etiam per voluntatem & proæresin dicitur principium suarum actionum tam bonarum quam malarum.
3, quia, vt Aristoteles loquitur *in loco citato*, εἰ τὸ 3
πράττειν καλὸν ὂν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται αἰσχρὸν ὄν, καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. *Si agere, quod honestum est, in nobis est.* hoc est, in nostra facultate & arbitrio, *etiam non agere, quod turpe est, in nobis est: Et si non agere, quod honestum est, in nobis est, etiam agere quod turpe est, in nobis est.* 4, quia duplex libertas in rebus a- 4
gendis homini à Deo est concessa; vna contradictionis, qua potest agere & non agere: altera, contrarietatis, qua potest agere tam bonum, quam
malum. 5, quia leges præcipiunt, vt homo probè 5
viuat & agat, fugiatque contraria. Leges autem

sunt de iis rebus, quarum efficiendarum facultas
6 est in homine. 6, quia leges obedientibus præmia,
inobedientibus pœnas decernunt & constituunt;
vt illis excitentur ad honestè agendum, his vero à
turpibus actionibus deterreantur. Hunc autem
finem suum leges assequi non possent, nisi in fa-
cultate hominis esset agere & non agere tam be-
7 nè, quam malè. 7, quia suasiones & dissuasiones,
hortationes & dehortationes eo fine instituun-
tur, vt homo ad honestas actiones inflammetur,
& ab inhonestis auocetur. Id autem nō fieret, nisi
penes hominem esset benè vel malè agere, aut
non agere. Vnde rectè Aristoteles *ibidem* ait:
περὶ ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήθ' ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράτ-
τειν, ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι. *Ad ea agenda ne-
mo hortando excitatur, quæ neque in nobis posita sunt,
neque sponte fiunt; perinde quasi nihil profuturum
sit persuaderi, vt ne vel caleamus, vel doleamus, vel
8 esuriamus*, &c. 8, quia homo ob honestas actio-
nes laudatur, præmioque afficitur: ob turpes ve-
ro vituperatur & punitur. 9, quia hominem sæ-
9 pè pœnitet peccati commissi, seque aliosque
incusat. Id autem non fieret, nisi in facultate ho-
minis esset agere & non agere, tam benè, quàm
malè.

Pro thesi negatiua Ratio At vero hanc sententiam Aristotelis Plato e-
iusque sectatores videntur improbare. Putant e-
1 nim virum bonum solum sponte agere: impro-
bum vero non sponte. Rationes ipsorum sunt: 1,
quia nemo vult malum sibi adesse; & propterea
etiam improbus in peccando non vult ipsum
peccatum quatenus est malum: cum malum per
2 se non sit appetibile. 2, quia nemo sponte fit im-
probus,

probus, non secus ac nemo sponte fit ægrotus. 3, 3
quia nemo sciens peccat, sed ex ignorantia & errore, quatenus malum pro bono apprehendit. Et hoc etiam testatur Aristoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomachiorum, cap. 2.* ἀγνοεῖ μὲν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν δὴ ἀφεκτέον. καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται· *Ignorat quidem omnis improbus ea, quæ sunt facienda & omittenda: & propter eiusmodi errorem iniusti & omnino mali fiunt homines.* Sicut contra *cap. 4. eiusdem libri* ait; ὁ σπουδαῖος ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· *Vir bonus de singulis rebus recte iudicat, & in singulis rebus verum ipsi apparet.* Item, ὁ σπουδαῖος τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾷ ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν. *Vir bonus in singulis rebus verum perspicit tanquam earum norma & mensura.* 4, quia quilibet homo 4
id appetit & agit, quod bonum ei apparet. Sed vt alicui verum bonum appareat, penes ipsum non est. Tale enim cuique apparet, quale ingenium possidet. 5, quia homo non potest, quando 5
vult, ab improbitate habituali desistere: cum habitus contractus difficulter mutari possit, & in ipsius potestate non sit. 6, quia homo interdum 6
inuite agit quod bonum & malum est, nempe vel per vim, vel per ignorantiam facti.

Sententia Platonica improbatur.

Cæterum, cum hæc sententia Platonica, quæ statuit improbum non sponte peccare, nisi ad bonum sensum trahatur, admodum absurda videatur, & non tantum rationi, experiẽtiæ & disciplinæ morali communiq; hominum consensui & institutioni aduersetur; sed etiam occasionem præbeat delinquentibus se excusandi, & minus iu-

ſtas iudicandi leges aduerſus delinquentes latas: neceſſe eſt, vt argumenta pro illa allata refutentur.

Refutantur arg. pro theſi neg. allata.

Ad primum igitur reſpondeo, neminem velle malum ſibi adeſſe, quatenus eſt malum; ſed tamẽ idem velle, quatenus habet rationem boni alicu-
1 ius vel vtilis vel delectabilis. Et quia homo vult id, per quod fit improbus, vult etiam ipſam improbitatem, quatenus videtur ſibi eſſe bona. Qui enim vult media, vult etiam finem, ad quem media ducunt.

2 Ad alterum argumentum reſpõdeo, primum, in eo eſſe elenchum falſorum patium. Morbus enim hominis ſæpe ex naturæ neceſſitate aut caſu fortuito accidit: improbitas autem non item. Deinde falſum eſſe, quod homo nunquam ſponte fiat ægrotus. Nam vt Ariſtoteles docet 3. *Ethicor. Nicomach. cap. 5.* dum homo incontinenter viuit, & Medicorum præcepta conſiliaque aſpernatur, ſponte in morbum labitur. Hinc etiam multi, qui ob vitæ intemperantiam ægrotant, reprehendi ſolent. Id quod non fieret, ſi ſponte morbum ſibi non contraxiſſent.

3 Ad tertium argumentum reſpõdeo per diſtinctionem. Sicut enim ſcientia alia eſt habitualis, alia actualis: alia confuſa, alia diſtincta; alia certa, alia incerta; alia clara, alia obſcura; alia otioſa & inefficax, & quaſi ligata; vt patet in dormientibus, ebriis & affectu aliquo vehemente perturbatis, alia efficax, ad vſum expedita & quaſi libera: Ita homo ſciens dicitur vel habitualiter, vel actualiter; vel confuſè vel diſtinctè; vel certè vel incertè; vel clarè vel obſcurè; vel otioſè vel efficaciter.

caciter. Licèt igitur nemo sciens peccet, quatenus actu, distinctè, certè, clarè & efficaciter est sciens: tamen peccat quatenus est vel habitualiter tantum, vel confusè, vel incertè, vel obscurè, vel otiose sciens. Deinde non quælibet ignorantia facit vt homo inuitè peccet. Datur enim quædam ignorantia affectata & voluntaria; cuius homo ipse est causa principalis, vel ob negligentiam & incogitantiam, quod non cognoscere studet principia practica & leges, quas scire tenetur; vel ob vitæ dissolutionem; vel ob prauam consuetudinem; vel ob vitiosum habitum; vel deniq; ob intermissum vsum scientiæ habitualis. Et propterea etiam homo punitur, quando ex eiusmodi affectata ignorantia peccat, quia potuisset ignorantiam illam propulsare & fugere; si modo studium discendi & considerandi adhibere voluisset, aliaque obstacula & impedimenta remouere.

4. Ad quartum argumentum respondeo, falsum esse, quod penes hominem non sit, vt ei verum bonum appareat. Causa enim cur non appareat, est vel negligentia, & incogitantia, vel consuetudo praua vel habitus vitiosus contractus. Et hoc testatur etiam Aristoteles *lib. 3. Ethicorum. Nicomach. cap. 7.* cum inquit: ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος. *Qualis quisque est, talis & finis ei apparet. Si igitur quisque sibi habitus quodammodo est causa, etiam apparentiæ erit quodammodo causa.* In quam sententiam etiam ait Picolomineus *gradu. 3. Philosophiæ ciuilis*, cum ait: *Nos ob nostrum vitæ genus, obque improbas assuetudines frequenter sumus causa, vt ea, quæ ma-*

la sunt, videantur nobis bona; ac ita frequenter homines semetipsos dicuntur reddere cæcos mentisq; acie priuare; vt etiam vitium dicitur labefactare & peruertere mentis aciem.

5 Ad quintum argumentum respódeo primum, quod quamuis habitus, cum fuerit contractus, in hominis facultate simpliciter non sit, vt possit quouis temporis momento pro libitu mutare: tamen antequam contraheretur, in eius potestate fuit: cum voluntaria iteratione prauarum actionum ab illo fuerit productus. Sic etiã morbi corporis, quando volumus, deponi nõ possunt: cum tamen illorum plures sint voluntarii, vtpote, intemperantia contracti. Vt enim qui lapidem misit, licet eum retrahere nequeat; sponte tamen misisse dicitur: quia in eius potestate erat lapidem mittere & non mittere: Ita quoque morbi & habitus, licèt, postquam contracti sunt, nostræ potestatis esse desinant; voluntarii tamen sunt: quia tunc cum contraherentur, à volentibus contracti sunt. Præterea, licèt habitus contractus non sit amplius in nostra potestate, tamen actiones semper prodeunt è nobis sponte: cum habitus non sit primum principium agendi; sed id, quo agens agit, & ratio agendi certo quodam modo, nempe, prompte, expeditè & iucundè. Denique licèt habitus contractus sit stabilis & difficulter mutabilis: tamen diuturnitate temporis repetitioneque contrariarum actionum tandem ab homine mutari potest, vt docet Aristoteles *in postprædicamentis & alibi.*

6 Ad sextum argumentum respondeo, hominem quidem interdum inuitè vel per vim, vel per igno-

ignorantiam facti, id quod bonum & malum est, agere: Sed quæstionem propositam de eiusmodi actionibus non esse intelligendam, sed tantum de actionibus spontaneis, quæ habitum moralem aut antecedunt, aut consequuntur.

13 *An habitus moralis sit principium actionum moralium, & quidem proximum?*

IN prima parte quæstionis thesis affirmatiua est vera, quatenus intelligitur de actionibus moralibus spontaneis. Rationes sunt: 1, quia habitus moralis est qualitas secundum quam homo ad moraliter agendum disponitur. 2, quia est mensura & regula actionũ moralium. 3, quia per eum operationes, quæ suâ naturâ sũt absolutę & indifferentes cõtrahuntur & determinantur ad bonũ vel malum morale. 4, quia cum actiones morales aliæ antecedant, aliæ cõsequantur habitum moralem: respectu priorum, habitus moralis est principium finale, quatenus eius gratiâ fiunt: respectu posteriorum verò est principium efficiens. *Prima pars Quæst. defenditur secundum quid. Ratio* 1 2 3 4

In altera parte thesis affirmatiua est vera, quatenus habitus moralis cõsideratur vt finis proximus actionum antecedentium: falsa verò, quatenus habitus mor. consideratur vt efficiens actionum cõsequentium. Licèt enim habitus moralis hominẽ promptum reddat ad moraliter agendũ: (vnde etiam signum contracti habitus statuitur hilaritas, facilitas & constantia in obeunda muneris sui functione: & operari habitu dicitur, qui expeditè, promptè & constanter operatur) tamẽ ab eo immediatè actiones mor. non profluunt; sed necesse est, aliam causam interuenire. Sic inter habitum moralẽ & actiones internas, necesse est, *Altera pars Qu. defenditur secundũ quid.*

interuenire actualem cognitionem & diiudicationem rei vel expetendæ, vel fugiendæ. Inter illum verò & actiones externas necesse est interuenire partim rectam volitionem finis; partim rectam proæresin, hoc est, appetitionem idoneorū mediorum ad finem ducentium.

14 An bona intentio reddat actionem bonam?

Pro thesi neg. Argumenta.

1 PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia experientia testatur, finem posse esse bonum; cum tamen actio in se sit mala; vt si quis eleemosynæ dandæ gratiâ aliis sua bona siue clam

2 siue vi eripiat. 2, quia bonitas actionis æstimatur ex bonitate proæresis potius, quàm ex bonitate finis.

Pro thes. aff.

1 At pro thesi affirmante adduci solent hæc argumenta: 1, quia actiones vulgo fine distingui di-

2 cuntur. 2, quia finis dicitur bonitatem conciliare

3 mediis, vt lib. 2. Metaph c. 2. Quæst. 38. docetur. 3, quia qui in constituendo fine errat, ille etiam in mediis ad finem ordinatis errat: cum hæc formam & rationem rectam ex ipso fine recipiant.

4. 4, quia intentio mala semper reddit actionem malam. Ergò vi contrariorum, intentio bona, actionem reddit bonam.

Quæstio deciditur

Pro decisione quæstionis dico, bonam intentionem reddere actionem bonam, si non verè, saltem apparenter bonam.

Respondetur ad arg.

Quod verò ad argumenta attinet in vtramque partem allata: 1, respondeo actionem in se malam

1 dici posse apparenter bonam respectu finis boni.

2 2, bonitatem actionis aliam esse absolutam, aliam respectiuam, eamque vel veram vel apparentem.

Licèt

Licèt igitur respectiua & apparens bonitas actionis ex bonitate finis æstimetur: tamen de absoluta non semper est verum. 3, actiones fine quidem discerni; sed non semper secundum quali- 3
tatem moralem, ita vt illæ sint iudicandæ bonæ, quæ finem sibi bonum habent propositum. 4, finem conciliare mediis bonitatem, si non absolu- 4
tam & veram, saltem respectiuam eamque apparentem. 5, rectam finis constitutionem non sem- 5
per rectè formare media, nisi illa constitutio ab ipsa virtute proficiscatur, quæ causa est omnis rectitudinis; vt testatur Aristoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomachiorum cap. 5.* cum inquit: κατ' ἀρετὴν τὸ ὀρθὸν *quicquid rectè fit, secundum virtutem fit.* 6, non 6.
esse parem rationem intentionis malæ & bonæ respectu mediorum. Illa enim semper facit media mala; hæc vero non semper facit media bona: cum non tantum per honesta & licita, sed etiam turpia & illicita media quis ad finem bonum tendere possit.

15 *An actiones vnius virtutis perfectè ab homine exerceri possint, sine actionibus aliarum virtutum?*

SVnt quidam Philosophi, qui thesin affirmantem defendunt, partim ex eo, quod virtutes *Sententia aliorum exponitur.*
morales, quæ sunt principia actionum moralium, necessario inter se sunt connexæ; ita, vt vna *Argumenta* 1
sine altera perfectè existere nequeat: partim ex contrario, quod qui in vno delinquit, in omnibus 2
deliquisse rectè dicatur. Sed hæc opinio videtur non esse concedenda: 1, quia communi experientiæ aduersatur, quæ testatur sæpè hominem vni- *Refutatur superior opinio. Ratio* 1

us virtutis actionem sine aliarum virtutum actione perfectè exercere. 2. quia rectæ rationi repugnat, quæ docet, sicut vna virtus moralis sine alia acquiri ab homine solet: ita etiam vnam sine alia agendo exerceri & declarari.

Refutantur arg. pro thesi neg. allata. Quod igitur ad argumenta attinet pro thesi negante allata, in primo est fallacia petitionis principii. dum falsum argumentum pro vero sumitur, vt patet *ex cap. 2. libri 1. Quæstionis* 8. In altero est fallacia *à dicto secundum quid ad dictum simpliciter.* Nō enim simpliciter vera est sententia illa, quâ qui in vno delinquit, in omnibus delinquere dicitur; sed tantum vera est, quoad ea, quæ communia sunt omnibus vitiis moralibus: cuiusmodi est recessus à medio, turpitudo, &c. non autem quoad ea quæ singulorum vitiorum sunt propria. Hinc etiam intelligi potest dictum Iacobi, quod *in eius epistola cap. 2.* habetur. Ὅστις ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος. *Qui totam legem seruabit, offendet vero in vnam, is omnium est reus.* Sensus enim illius dicti est, hominem aduersus vnum Legis præceptum delinquentem, omnium reum fieri, quatenus recedit à charitate Dei & proximi: quæ finis est omnium præceptorum legis; & sic pœnam omnibus delinquentibus destinatam incurrit. Simili ratione, cum honestum sit finis omnium virtutum moralium: idcirco, qui ab honesto recedit, ratione recessus illius, ab honesto aduersus omnes virtutes delinquere iudicatur.

Pro thesi affirm.

16 *An omnia peccata moralia sint æqualia?*

Argum. 1 Sententiam affirmanté olim defenderūt: Stoici, aliique, qui Stoicos secuti sunt, vt patet ex tertio

tertio paradoxo Ciceronis. Argumenta ipsorum præcipua fuerunt: 1, quia omnia peccata moralia sunt tanquam transitiones linearum. Qui autem semel transit lineā, peccat; nec ad augendā transeundi culpam quicquā pertinet longior in transeundo progressus. 2, quia omnia peccata moralia æquè sunt illicita. 3, quia omnia vitia moralia sunt æqualia: cum sint nihil aliud quam prauitates animi. Ergo etiam omnia peccata moralia, quæ ex vitiis moralibus promanant. 4, quia omnia rectè facta sunt æqualia: cum à virtutibus moralibus proficiscantur, quæ inter se sunt æquales: & nihil recto rectius esse possit. Ergo ex natura contrariorum omnia etiam peccata, quæ rectè factis opponuntur, sunt æqualia. 5, quia omnia peccata moralia oriuntur ex perturbatione rationis atque ordinis. Perturbata autem ratione semel & ordine, nihil addi potest, quo magis peccari posse videatur. 6, quia peccata non ex inæqualitate obiectorum, sed ex æqualitate vitiorum sunt metienda. 7, quia nihil magis arcet homines ab omni improbitate, quam si credant, nullum in delictis esse discrimen, omniaque peccata moralia esse æqualia.

Cæterum, hæc sententia Stoicorum falsa est & absurda, propter sequentes rationes: 1, quia peccata moralia sunt transgressiones medii, quod recta ratio virtuti morali obseruandum præscribit. Homo autē dū peccat, modo longius, modo propius à medio illo recedit. 2, quia causæ efficientes peccatorū moraliū nō sunt æquales; sed quædam magis quædā min⁹ malæ. 3, quia obiecta circa quæ

Pro sententia affirmat.

versantur peccata moralia, non sunt æqualia; sed quædam maiora & præstantiora, quędam minora
4 & ignobiliora. 4, quia peccata sponntaea, deteri-
5 ora sunt inuitis; & cōsulta, incōsultis. 5, quia quædam peccata commiserationem & veniam merentur, eaque modo magis, modo minus: quæ-
6 dam vero non. 6, quia inæquales pœnæ à Legislatoribus delictis sunt constitutæ. Id autem non fieret, si omnia essent æqualia. Iniustum enim est, æqualibus peccatis inæquales pœnas decernere.
7. 7, quia Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomachiorum cap. 10. & lib. 1. Rhetoric. capite 13.* tria genera constituit peccatorum, quibus alter alteri damnum infert. Alia enim vocat ἀτυχήματα, *infortunia*, alia ἁμαρτήματα, *errata*, alia ἀδικήματα, *iniuste facta* seu *crimina*. Ἀτυχήματα dicit esse, ὅσα παράλογα καὶ μὴ ἀπὸ μοχθηρίας, *quæ præter opinionem & non à malitia fiunt*: Ἁμαρτήματα, ὅσα μὴ παράλογως καὶ μὴ ἀπὸ πονηρίας, *quæ non præter opinionem fiunt neque à malitia*: Ἀδικήματα ὅσα μήτε παράλογως, ἀπὸ πονηρίας δ' ἐστι, *quæ non præter opinionem, sed à malitia fiunt.* Quæ trichotomia Aristotelis ad dichotomiam commodè reuocari potest, si dicamus, peccatum aliud fieri per ignorantiam & sine malitia: aliud sine ignorantia & cum malitia: Et prius quidem, quod vno vocabulo dici solet ἀγνόημα, vel esse inopinatum seu improuisum, vt ἀτύχημα· vel non inopinatum seu prouisum vt ἁμάρτημα. Posterius vero, quod dicitur ἀδίκημα, vel fieri sine deliberatione & præelectione, vt id, quod fit ex affectu & cupiditate subita & vehemente; & Græcè vocatur ἀπροβούλευτον καὶ ἀπροαίρετον ἀδίκημα; vel cum deliberatione & præelectione, seu ex destinata malitia,

quod

quod Græcè dicitur προβιβαλόμενον καὶ προαιρετικόν. 8, 8
quia idem Philosophus in citatis locis, quædam peccata docet esse συγγνωμικά, *venialia*, quę veniam merentur; alia οὐ συγγνωμικά, *non venialia*, quæ veniam non merentur. Illa autem distinctio peccatorum inæqualitatem arguit. 9, quia Iurisconsul- 9
ti certos delictorum gradus constituunt, ideoque aliud vocant dolum nempe malum; aliud, culpam; aliud, casum. Dolum vocant peccatum ex destinata malitia animo fallendi profectum. Culpam vocant peccatum per imprudentiam factum, quæ tamen humana diligentia euitari potuisset: Eamque diuidunt in latam, leuem & leuissimam. Latam culpam vocant, cum quis per crassam ignorantiam admittit talia, quæ omnes vel sciunt non esse facienda, vel saltem scire debebant: aut ignorans intermittit ea, quæ summo studio erant expedienda & facienda. Leuem culpam vocant, cum quis sine malitia ex sola segnitie animi non adhibet exactam illam diligentiam, quam homo consideratus in rebus suis secũdum communem hominum naturam præstare solet. Leuissimam culpam vocant, cum quis non adhibet exactissimam considerationem & diligentiam, qualem consideratissimus & diligentissimus quisque supra communem hominum naturam & consuetudinem in propriis suis rebus adhiberet. Casum vocant peccatum præter omnem agentis cogitationem factum.

Dolus quid. *Culpa quid.* *Eaq;* 1 *Lata.* 2 *Leuis.* 3 *Leuissima.* *Casus quid.*

Proinde rectè concluditur, peccata moralia non omnia esse æqualia, sed quædam æqualia; quædam inæqualia: & ex his alia plures, alia pauciores intensionis & remissionis gradus habere.

Quæstio concluditur.

Respondetur breuiter ad arg. pro thesi affirm. Quod igitur ad argumenta pro thesi affirmante allata attinet, respondeo, illa omnia fallaciam petitionis principii committere. Sumitur enim in iis pro vero & certo, quod tamen falsum est & incertum.

17 *An vna actio improba possit hominem facere improbum?*

Pro thesi negatiua Ratio

1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1. quia nemo dicitur improbus, nisi ab habitu improbitatis sibi inhærente. Habitus autem nullus acquiritur vna actione, sed pluribus actionibus eiusdem generis frequenter iteratis.
2 2, quia nemo fit improbus nec cum semel, sed cum semper, aut plerumque improbè agit.
3 3, quia vna actio proba non potest hominem facere probum. Ergo vi cōtrariorum, neq; vna actio improba hominem potest facere improbum.

Obiectioni occurritur. Neque obstat, quod vulgo dici solet, vnam actionem improbam multas probas obscurare & corrumpere. Nā etiamsi id conceditur; inde tamen nihil inferri potest, quod superiori thesi repugnet.

18 *An facienda sint mala, vt eueniant bona?*

COmmune est Theologorum axioma, ***non esse facienda mala, vt eueniant bona.*** Eius veritatem non tantū approbat Apostolus Paulus *Rom.* 3. v. 8. sed etiam ipsa ratio, quæ suadet, vt ad finē bonum per honesta & licita: non autem per turpia & illicita media contendamus.

At in contrariam partem obiicitur exemplum eorum, qui maioris boni conseruandi aut acquirendi, partim maioris mali euitandi gratiā, mala faciunt; vt, cum quis vitæ suæ conseruandæ gratiā facit

facit iacturam vel mercium suarum in mari, vel pecuniæ suæ in itinere: item, cum ignorantiæ vitandæ gratia totum patrimonium suum absumit, variasque laborum & periculorum molestias ac difficultates in se suscipit. Respondeo bonum aliud esse honestum, aliud vtile, aliud iucundum: quemadmodum malum aliud turpe, aliud noxium, aliud molestum. Quod si de malo turpi intelligas thesin negantem quæstionis, illa simpliciter est vera. Non enim vllo modo sunt facienda turpia vt bonum inde vel honesta, vel vtilia vel iucunda eueniant. Si vero de malo noxio vel molesto intelligas, non simpliciter est vera. Licitum enim est quandoque facere mala, noxia & molesta, vt inde aut bonum honestum consequamur, & malum turpe fugiamus; aut saltem maius bonum vtile aut iucundum siue conseruemus, siue consequamur; aut maius malum noxium & molestum fugiamus.

Quæstio deciditur per distinct.

19 *An semper ex duobus malis sit eligendum minus?*

TRitum est Philosophorum effatum, ex duobus malis minus esse eligendum. Ratio ipsius est, quia minus malum comparatum cum maiore malo obtinet locum boni; vt testatur Aristoteles *lib. 5. Eth. Nic. c. 7.* cum ait: ἐν ἀγαθοῦ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν, ἀγαθόν, καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. *Boni rationem obtinet minus malum cum maiore comparatum. Est enim minus malum magis expetendum, quam maius. Quod autem expetendum est*

Sentent. neg. defenditur

bonum est, & quod magis expetendum, magis bonum est. Verum hoc effatum Philosophicum non simpliciter est verum; sed tantum secundum quid, nempe de malis noxiis & molestis, quorum electio est libera & licita, & sine peccato aut saltem innocentiæ periculo fieri nequit. Inter duo enim mala turpia, seu inhonesta neutrum est eligendum nec maius nec minus: cum vtrumque lege sit prohibitum. Et propterea etiam Aristoteles *lib. 3. Ethicorum Nicomachiorum cap. 1.* ait esse quædam, quæ nulla vi & necessitate coacti facere debeamus, potiusque nobis mors sit oppetenda, grauissimique cruciatus perferendi. v.g. Si Tyrannus aliquis viro bono & pio optionem det, vt aut veram religionem abneget, aut innocentem hominem spoliet ac interficiat: neutrum est eligendum: quia vtrumque est inhonestum & impium, & à Deo prohibitum. Idem *lib. 4. Ethicorum Nicomachiorum cap. 14* ait: ἐςὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ τὰ δὲ κατὰ δόξαν· οὐδέτερα δὲ πρακτέα. Similiter inter duo mala pœnæ, quorum opinio innocenti offertur, neutrum est eligendum, ne in criminis suspicionem veniamus.

Hinc Princeps Condæus, cum ei à Carolo IX. Galliarũ Rege optio daretur, vt aut Missam eligeret, aut mortem, aut carcerem perpetuum, prudenter admodum & laudabiliter respondit: Primum Deo iuuante nunquam eligam: duo reliqua Regis arbitrio permitto: sic tamen vt bene sperem Deum hæc quoque sua paterna prouidentia gubernaturum. Sciebat enim malum turpe & impium simpliciter esse repudiandum: ex malis autem pœnæ neutrum sibi innocenti esse eligendum

dum, ne ſceleris ſuſpicione ſe immerentem oneraret.

20 *An actio, quæ absolutè & per ſe mala eſt, pro ratione circumſtantiarum poſſit fieri & cenſeri bona?*

PRo theſi affirmante faciunt partim exempla, partim ratio. Exempla ſunt: 1, proiectio mercium in mare coorta graui & periculoſa tempeſtate, abſolutè & per ſe eſt mala: & tamen à mercatore ſæpe tanquam medium bonum eligitur & ſuſcipitur, ad vitandum naufragium & conſeruandam vitam. 2, ſectio & combuſtio alicuius membri abſolutè & per ſe eſt mala; & tamen ab ægroto interdum eligitur ad curandum morbum & recipiendam ſanitatem. Ratio eſt, quia minus malum comparatum cum maiore malo obtinet rationem boni, vt Ariſtoteles non tantum *cap. 1. ſed etiam cap. 2 libri 5. Ethicorum Nicomachiorum* teſtatur, inquiens: δοκεῖ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, *videtur minus malum, quodammodo bonum eſſe.* At pro theſi negante obiici poteſt regula illa Philoſophorum, quæ ſtatuit aliquid, quod per ſe eſt tale, nec per ſe nec per accidens, poſſe reddi non tale, ſeu oppoſitam obtinere conditionem & naturam.

Pro ſenten. affirmat. Argumen. 1 — *2* — *Pro theſi neg. Obiectio 1*

Pro deciſione quæſtionis ſciendum eſt, theſin affirmantem quæſtionis eſſe veram de illo genere mali, quod noxium eſt & moleſtum; non autem de eo, quod eſt turpe ac inhoneſtum, præſertim ſi vt tale cõſideretur. Quod igitur ad obiectionem attinet pro theſi negante allatam, reſpondeo, ea, quæ abſolutè ſunt mala (ſcilicet in genere noxiorum & moleſtorum) ſemper eſſe mala in ſuo de-

Quæſtio deciditur per diſtinct. — *Reſpondetur ad obiect.*

finito gradu, & nunquam ratione sui esse absolutè eligenda: tamen comparata cum aliis minus mala, & sic bona dici posse. Neque huic assertioni obstare regulam allatam, quæ vera est de his, quæ absolute rei competunt, & absolutè considerantur; non verò de his, quæ in relatione & comparatione sunt posita. Hæc enim per varias comparationes variis modis iudicari posse: cum tamen absolutè semper mala sint. Siquidem absolutè malum, & alicui bonum inter se non pugnant.

21 *An peccatum morale aliud sit excusabile, aliud inexcusabile, & quodnam sit tale?*

SEntentiam affirmantem defendit Aristoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap.* 10. *sub finem.* Sic enim inquit: τῶν ἀκουσίων τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά. ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μέν, διὰ πάθος δὲ μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά. *Eorum, quæ inuite fiunt, alia veniam merentur, alia non. Quæcunque enim non solum ignorantes sed etiam propter ignorantiam peccant homines, iis ignoscendum est: Quæcunque vero non propter ignorantiam peccant, sed ignoranter propter affectum, neque naturalem, neque humanum; iis non est ignoscendum.* Hinc igitur manifestè colligitur, peccatum morale aliud esse excusabile, aliud inexcusabile. Illud siquidem definitur peccatum, quod veniam meretur: hoc vero, quod veniam non meretur.

Peccatum excusabile quid.

Porro, quod peccatum sit excusabile seu veniale; quod vero inexcusabile seu non veniale, id explicatu admodum est graue, præsertim si ad singu-

ſingularia ſit deſcendendum. Interim tamen in *Quæ pecca-*
genere notandum eſt, inexcuſabilia eſſe peccata: *ſint inexcu-*
1, quæ conſulto & ex deſtinata malitia fiunt, vt *ſabilia.*
ſunt ἀδικήματα προαιρετικά. 2, quæ fiunt ex ignoran- 1
tia affectata iuris, præſertim vniuerſalis. 3, quæ fi- 2
unt ex ignorantia facti impœnitente, hoc eſt, 3
quam poſt rei patefactionem & cognitionem
pœnitentia non ſequitur. 4, quæ fiunt propter 4
affectum aliquem neque naturalem, neque hu-
manum, verbi gratia, ex odio, inuidia aut ebrieta-
te voluntaria. 5, quæ fiunt ex caſu fortuito: cum 5
quo tamen coniunctum eſt propoſitum male a-
gendi: aut cuius cauſa aliqua eſt in agente vel tra-
ctāte rem ludicram & vanam, quæ omitti rectius
& honeſtius potuiſſet, vel aliam efficienti vim cō-
ferente; vt ſi quis propoſitum habeat interficiendi
Titiū, & ex caſu fortuito occidat Caiū interueni-
entem: aut, ſi quis per luſum tegulas è tecto in
terram, aut ſaxa è monte in vallem iaciat, & ſic ex
caſu fortuito interficiat hominē: aut ſi quis bacil-
lo debili cupiat leuiter verberare alium eumque
interficiat. Contra vero venialia & excuſabilia *Quæ peccata*
peccata ſunt: 1, quæ ex ignorantia iuris particula- *ſint excuſa-*
ris non affectata fiunt, vt ſi peregrinus ingreſſus *bilia.*
vrbē peccet contra aliquod illius ſtatutum, quod 1
nondum eo tempore ſciebat, neque propter re-
centem ingreſſum ſcire poterat. 2, quæ fiunt ex i- 2
gnorātia facti pœnitēte, h.e. quam re cognita pœ-
nitentia ſequitur. 3, quæ fiunt propter affectū ali- 3
quem vehementē, naturalem tamen & humanū.
v.g. ex amore nimio liberorum, aut ebrietate in-
uoluntaria. 4, quæ fiunt ex caſu fortuito, qui ne- 4
que oritur ex re ludicra, neque vllam cauſam in

agente habet, vt si quis ligna secans, & securim fortiter attollens, aliquem à tergo, quem adesse ignoraret, occideret: aut per securim è manubrio excidentem alium hominem forte fortuna prætereuntem interficeret.

22 An actiones morales rectè destribuantur in internas & externas; & num vtraque semper inter se consentiant?

In prima parte Quæst. thesis affirm. defenditur.

In Secunda thesis affirm. defenditur secundum quid.

CVm actiones morales aliæ intra, aliæ extra hominem; aliæque per se sint insensiles, aliæ sensiles: videntur non ineptè diuidi posse in internas & externas. Vtrum autem internæ & externæ illæ actiones semper inter se consentiant, de eo non immeritò dubitatur. In hypocritis enim & insynceris hominibus videntur externæ ab internis dissentire. Sed responderi potest, in hominibus verè probis semper externas cum internis consentire: In improbis vero non item: quippe qui sæpe actiones externas edunt, quæ videntur probæ, honestæ & laudabiles, cum tamen reuera ab internis actionibus discrepent.

Finis totius Ethicæ Generalis.